

مکتوبات محمد افغان

کتاب شرح گلستان لیسید علی بن اده
آیا حوتی
تصحیح مساللا

۱-۱۱۶

شرح كلستان لسيدي علي زاده
٢٩

اورده
١٧٢

١٠١

قد وقف هذه المجلد على صاحبها الأعظم والحقان العظيم مالك الزمان
عادم الحرمين الشريفين السلطان السلطان العارفي محمود
وفا صحنه من طالع وكرمه واما وكرمه جلده الله
هو العصر حرم زاده المنصفي والحقان الشريف
محمدا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله على ما أولينا من النعم. ورزقنا الاهتداء الى تمييز اللغات التي يمتاز بها
 الانسان عن النعم. والصلاة على رسوله محمد ذي الفضل والكرم. وعلى آله
 واصحابه العظام اولي العلم والحكم **وبعد** فيقول العبد الضعيف والمذنب
 اللهيف المحتاج الى رحمة ربه اللطيف يعقوب بن سيد علي عفى عنهما المملوك على
 لما رايت كلستان الشيخ محتوي على ابيات فارسية واشعار عربية ونفايس امثال
 غريبة ولطائف غظات عجيبية بحيث يحتاج كل منها الى حل الفاظه ومعانيه
 وتبيين اصوله ومبانيه اردت ان اكتب له شرحا يحتوي متنا وابتين ما فيه
 من النظر والنظر ظهورا وبطنا واختصر ما شرحته بقدر الامكان وايسره تيسيرا
 ليسهل اخذه لطلاب الزمان ابتغاء لرضاء الكريم وطلب الفضله العظيمة والمأمور
 من الاذكياء المتحلين بحلى الانصاف المتحلين عن البغى والاعتساف اذا عثروا
 على شيء ذلت فيه القدم او طغى به القلم ان يستحضروا ان لكل جواد كبروة وكل
 صارم نبوة على اني مقر بانى لست من فرسان هذا الميدان ومعتز بقصور
 النظر وعدم الايقان والله ولي التوفيق وببده ازمة التحقيق قال
 منت خديرا اى الامتنان واعتداد النعمة براى خدائ عز وجل الظاهر ان هذا
 القول من العبد اعتراف بان الله عرف حق المنعم وتحقيق التعريف بان الله حقيق لا يمين
 علينا بنعمته الجليلة لا اخبار بان الله من علينا منة فهو اشارة من الشيخ الى التمجيد

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله على ما أولينا من النعم
 ورزقنا الاهتداء الى تمييز اللغات
 التي يمتاز بها الانسان عن النعم
 والصلاة على رسوله محمد ذي الفضل
 والكرم وعلى آله واصحابه العظام
 اولي العلم والحكم وبعد فيقول
 العبد الضعيف والمذنب اللهيف
 المحتاج الى رحمة ربه اللطيف
 يعقوب بن سيد علي عفى عنهما
 المملوك على لما رايت كلستان
 الشيخ محتوي على ابيات فارسية
 واشعار عربية ونفايس امثال
 غريبة ولطائف غظات عجيبية
 بحيث يحتاج كل منها الى حل
 الفاظه ومعانيه وتبيين
 اصوله ومبانيه اردت ان اكتب
 له شرحا يحتوي متنا وابتين
 ما فيه من النظر والنظر
 ظهورا وبطنا واختصر ما
 شرحته بقدر الامكان وايسره
 تيسيرا ليسهل اخذه لطلاب
 الزمان ابتغاء لرضاء الكريم
 وطلب الفضله العظيمة والمأمور
 من الاذكياء المتحلين بحلى
 الانصاف المتحلين عن البغى
 والاعتساف اذا عثروا على
 شيء ذلت فيه القدم او طغى
 به القلم ان يستحضروا ان لكل
 جواد كبروة وكل صارم نبوة
 على اني مقر بانى لست من
 فرسان هذا الميدان ومعتز
 بقصور النظر وعدم الايقان
 والله ولي التوفيق وببده
 ازمة التحقيق قال منت خديرا
 اى الامتنان واعتداد النعمة
 براى خدائ عز وجل الظاهر
 ان هذا القول من العبد اعتراف
 بان الله عرف حق المنعم
 وتحقيق التعريف بان الله
 حقيق لا يمين علينا بنعمته
 الجليلة لا اخبار بان الله
 من علينا منة فهو اشارة
 من الشيخ الى التمجيد

بعد التسمية لأن حقيقة المداظهار الصفات الكمالية دون القول المخصوص فلا
 عليه انه منهم فكيف يصح الشناء به قال الله تعالى ولا تبطلوا صدقاتكم باليمن ولا ذى
 وقد يقال انه من العباد قبيح وليس بقبيح من الله تعالى فان افعاله تعالى لا تنصف بالقيح
 له طاعتى موجب قربت وبشكر اندر شى مزيد نعمت يعنى اندر شكر خدائ تعالى
 زياده نعمت ثابتست فالباء زائدة لتحسين اللفظ قالوا القاعدة فى استعمال الهم
 هى ان مثل اندر ودر اذا اقترن بالباء الكائنة للصلة يؤخر عن تلك الباء كما سيجى
 فى قوله بدين بنده درست والمعنى درين بنده است وكذا قوله بدر يادر منافع
 الى شمارست والمعنى در دريا وكذا قوله حسود برنج درست والمعنى حسود درخت
 هذا وقيل الباء سببية والمعنى زيادة النعمة ثابتة للعباد بسبب كونهم فى شكرته
 وهذا على تقدير ان يكون مزيد بفتح الميم مصدرا ميميا بمعنى الزيادة وقد يروى
 مزيد بضم الميم مناسبا لقوله موجب اى هو مزيد النعمة لهم بسبب كونهم فى شكرته
 قال الله تعالى ولن شكرتم لا زيد نكم والتقدير مزيد نعمتست الا انه حذف لفظة
 است الكفاء بما قبله وكذا قوله مفرح وواجب وغير ذلك الى اخر الكتاب وهو اى
 حذف الرابطة الكفاء بما قبله شايع بل مطرد فى هذه اللغة هر نفسى بفحش كنه قد
 ميرود ممد حياتست وجون بر مى يد مفرح ذات اخر هذه القرينة عما قبلها
 بناء على ان الظاهر ان خروجه يجب بعد دخوله بغير عكس فان الهواء الخارج
 عند النفس هو عين الهواء الداخلى بدون لزوم العكس وانما نسب متداد الحيق

القرينة من الكلام المسبوقة
 ما هو بمنزلة المصراع
 من الكلام المورون
 منه

الى الداخل والتفرج الى الخارج لما بينهما من المناسبة فكانه جاء من خارج ممدا
معينا للحياة فامتدت به فلما خرج ثانيا اندفع به الثقله وتضييق الجوف الحاصل
من نزوله فاورثت تلك الخفة فرحا ونشاطا ثم انه جعل النفس عبارة عن مجموع
هذين الجزئين الداخل والخارج وما ذكره ببيان الخواص اجزائه ولذا قال يسر دهر
نفسى دونعت موجودت وبرهرهمنى شكرى بيا الوحدة فيهما واجب بيت
از دست زبان بحذف الواو العاطفة وبضم التاء دليلا عليه وكذا في مثاله وزبان
بفتح الزاء في الفصح والمشهور ضمه ويجوز بالفاء مقام الباء وقوله كه بكسر
الكاف العربية والهاء للعلامة يستعمل اسما مثل ما ذكره هنا ويستعمل اداة اما
اذا استعمل اسما فيدل على ذات ذوى العقول كما ان چه يدل على غير ذوى العقول
نحو چه جانورست وچه خبر شنيدى واما اذا استعمل اداة فيجى للارتباط
امابين الصفة والموصوف نحو دل كه عاشق شد كم شد او بين العلة والمعلول
نحو مزن كه تاب ندارم او بين الغاية والمعيا نحو بكوش كه تا برسى او غير ذلك
من الامرين اللذين تعلق احدهما بالآخر نحو كفتم كه چون واما كه بكسر الكاف
العزى وسكون الهاء الاصلى فهو بمعنى الصغير كذا في البحر برايده قوله كره عهده
شكرش اى من حق شكره يع ولا يخفى ان ذكر دست ههنا اشارة الى عدم خفصا
الشكر باللسان وقوله بدر ايده اى يأتى الى الباب كناية عن الخروج كذا قيل
والمعنى من يدى شخص ولسانه يمكن ان يخرج من عهده شكره ويشكره كما هو

اعلموا ان داود شكر
 وشكر انصاع على العلة
 اي اعلموا ان داود شكر
 شكر ان المصداق ان
 العمل ان شكر او المصداق
 له او الحال او المفعول
 قاضي

حقه استفها ما على سبيل الانكار ثم استدل على ما ذكره بقوله اي اعلموا ان داود
 شكرا وقليل من عبادي الشكور قيل هذا حكاية ما قيل لآل داود النبي م
 اي امرناهم وقلنا لهم يا آل داود وشكرا نصب على انه مفعول له اي اعلموا الله م
 واعبروه شكرا او على الحال اي شاكرين قيل او على تقدير اشكر واشكرا لان
 اعلموا فيه معنى اشكروا من حيث ان العمل للمنع شكوله والشكر فعل بنى عن تعظيم
 المنعم بسبب نعمه وقيل صرفا لعبد جميع ما انعم الله عليه من السمع والبص
 وغيرها الى ما خلق له واعطاه لاجله قيل لهذا المعنى وردت هذه الآية الكريمة
 فان الشكور بالمعنى الاول غير قليل والشكور بالفتح المتوفر على اداء الشكر
قطعه بند هان به بتدبراهمين ان بهترست كه زقصير خویش عذر
 بدرگاه خدای ورد. ورنه بفتح النون بمعنى والا اصله واكرته قال بعض
 الكمل ورنه من نيت الا انه فتح المخففة وقد يكسر كافي قوله وكرني من هان
 خاكره هسم والمعنى ورنه عمل سزاوار خدا وندیش بفتح الياء المصدرى
 كس نتواند بجای آورد خوان نعمت نه در بخش همه جاكشيد باران رحمت
 في حسابش همه را رسيد پرده ناموس بند كان بكناه فاحش في مختار
 الصحاح كل سوء جاوز حده فهو فاحش ندرد من دریدن بمعنى الحرق قيل
 قد اشتمر هذا بتشديد الراء وكذا نبرد في وظيفه وروزي اي الرزق
مخطاي منكر بفتح الكاف المخففة نبرد والاصل تخفيفها ولعله من قبيل

قولهم اشيد بتشد الميم والاصل تخفيفه وله نظائر لا تحصى قطعه اي كثرى له ازخانة
 عيب كبر بفتح الكاف الفارسي وسكون الباء العزق قيل هو بمعنى الكافر مطلقا
 وترس نوع منه يعني النصارى وقوله وطيفة حور وصف تركيبي من خور دن
 داري دوستا نرا كافي بيا الخطاب من كردن محروم توكه باد شمنان نظر
داری بیا الخطاب يضامن داشتن وفي هذا المعنى قيل چه نادان بود مردم
 مكشوب كه از بهر روزی شود مضطرب ندانده داد از هفت اسنان ویرزقه
 من حيث لا يحتسب فراش باد صبارا گفته تا فرش زمردین يعني فرش زمرد
 رنگ كناية عن الخضروات بگستره بالكاف الفارسي ودايه اير بهاري
 بياء النسبة را فرموده تا بنات بتقديم الباء على النون جمع بنت يعني دختران
 بنات بتقديم النون على عكس تقدم رادرمهذين پرورد و درختانرا
تخلعت نوروزی واضافة قبالي الى قوله سبز ورق بيانيه يعني جامه كه
ورق سبز است در بر كرده اعلم ان يرتكبي على سبعة معان بمعنى الصدر ومنه
 قولهم للحبايب سمين بر بمعنى الثمرة وبمعنى الامر من بردن كما سمي في قوله
بر باره بر سنك ونعني على الاستعلاء وهو المراد ههنا وبمعنى النصيب وقد
 يستعمل في بعض التراكيب صفة ومنه قولهم دلبور و رهبر و كثير اما يذكر
 في اوائل المصادر والافعال لتحسين اللفظ كذا في بحر الغرائب وكثيرا ما تصارف
 ايضا استعماله بمعنى عند واطفال جمع طفل شاخ را بقدر مصدر على وزن

داد از بهر
 فدای
 البلبور
 من

الحبايب
 مثل
 و
 من

الدخول من قدم من سفره بالكسر قدوما ومقدما ايضا بالفتح موسم كل بضم
 الكاف الفارسي كلاه سكوفه بر سر نهاد و عصاره و ناي العصاره بالضم ما
 سال من العصر و ناي بمعنى القصب مطلقا وقد يتخذ منه بعض آلات اللهو ويقال له
 ناي ايضا قيل ومثله في بالقصر الا انه يطلق على صغيرة على قياس مخيط ومخياط
 هذا وقد يروى نالي باللام ونال ما في جوف القلم كالخيط الابيض ولعل هذا هو
 الا صوب فان كون ناي بمعنى القصب وان ساعد بعض الكتب لكن اكثرها صرح
 بخلافه هذا هو المشهور في هذا المقام وقد يقال المراد من قوله ناي يقال له
 بالفارسي ناي كوا عن قصة الخلقوم والياء الاخيرة للوحدة النوعية
 ومن قوله عصاره الرطوبات التي يلتقطها النخل من الازهار والاشجار وذلك ان
 النخل اذا دار تلك النباتات واخذ منها ما يجعله مادة العسل من الرطوبات
 يتقيأ ويعصر نفسه حتى يستفرغ ما في جوفه ويملأ به بيوت الكوارات فتسمى
 ذلك الماء عصاره ناي لسيلانه من قصب حلقومه حين يعصر نفسه للتقيؤ
 ويؤيد هذا التوجيه قوله شهد فايق فان الشهد هو العسل في شمعها دون
 الشكر صرح به في الصحاح وغيره وهذا امس بالمقام واغرب في بيان عجائب
 قدرة الله تعالى من التوجيه الاول كما لا يخفى بقدر نش شهد فايق من فاق
 على اقرانه اذا اعلام بالشرف شد ونخم خرما بتر بيتش نخل باسوق كشته
 بفتح الكاف الفارسي اي صار نواة التمر بحسن تربيته تخللا مرتفعاً قطعه

الخط موالا برة الصغيرة والخط
 موالا برة الكبيرة ومن هذا قول
 زيادة الحرف قبل على زيادة المعنى
 منه

ابرو باد و مه خرسيد بلند بضم الباء وفتحها و في بعض النسخ خرسيد و ذلك
 وهو داخل في المعنى كما لا يخفى دركارند اى كل واحد يعلى بما امر به تا تواناي بكف
 ارى و بعلقت محورى هم بمعنى الجميع از بهر تو سر كشته وصف تركيب بمعنى
 المتخير و فرمان بردار شرط انصاف نباشد مضارع منفى من باشيد
 كه تو فرمان نبرى بفتحين قيل انه وان كان من بردن بالضم الا انه فتح
 الباء لئلا يلتبس بقولهم برى من بریدن بمعنى القطع و لما فرغ المصنف
 من التخميد الذى اشار اليه بقوله منت خد ايرا كما حققنا قصد الاشارة
 الى التبصية فقال در خبرست و هذا خبر مقدم لمبتدأ مؤخر وهو قوله
 يكى از بند كان اه اى هذه القصة ثبتت و وردت في الخبر اى في الحديث
 از سرور بفتح الواو كائنات و مخترع موجودات و رحمت عالميان بفتح الاء
 و كسر الميم جمع عالم و المعروف لثلاثة الاخيرة زائدة للجمع و اعلم ان القاعدة
 في اخذ جمع الاسم في الفارسي هي ان الاسم لا يختم ان يطلق على الحيوان او على
 الجماد فالاول يجمع بالالف والنون لزوما وبالياء قبلها ايضا في بعض المواد
 ان كان اخره ساكنا نحو جانوران و آدميان و بالكاف الفارسي قبل زيادة
 الالف والنون ان كان متحركا نحو كسندگان و خواجه كان و فرشتگان و اما
 في الثاني فبالالف والهاء غالبا نحو اسمائها و زمينها و صفوة على و زوجه
 ادميان اى خالصهم في مختار الصحاح صفوة الشئ خالصه ابو عبيدة يقال
 وقال

له صفوة مالى بالحركات الثلاث فاذا نزعوا الهاء قالوا له صفوة مالى بفتح الصاد
 لا غير و تتمه دور زمان محمد مصطفى عليه الصلوة والسلام شعر شقيق
 مطاع اى مقبول الشفاعة بنى كرم اى سيج واصيل وهو ضد اللينم اعنى شحج
 النفس و دنى الاصل قسيم من القسام بالفتح وهو الحسن يقال فلان قسيم الوجه
 اى حسن او من القسم مصدر قسمت الشئ فانقسم فعلى هذا فعيل بمعنى فاعل
 اى هو قاسم للعلوم والحكم بين الامة قال دم من يرد الله خيرا يفقه في الدين
 فانما انا قاسم والله يعطى جسيم من له جسامه و عظم جسم والمراد به ههنا عظيم
 القدر والمرتبة وقيل معناه ان اعضاءه الجسمية في مواضعها اللابقة
 كما هي و بسيم من كثر تبسمه بالفارسية خندان روى و بسيم اى معلمهم
 النبوة في ظهرة في مختار الصحاح يقال فلان وسيم اى حسن ولا يبعد ان يحمل
 الوسيم على هذا المعنى على تقدير ان يجعل القسم بمعنى القاسم بيت جدم عم ديوار
 امت راكه باشد چون تو اى مثلك پشنيان اى المسند چه بالك بالباء العزى
 بمعنى المبالاة از موج بحر انرا قيل هو جمع بالالف والنون مثل قولهم عاشقان
 و صادقان و يرد عليه ان لفظة را يكون حركيكا والظان المعنى چه بالك
 از موج بحر انرا يعنى ان كس راكه باشد نوح كشتيان دران بحر شعر بلع العلى
 اى وصل النبى دم الى الرفعة والشرف ويجوز ان يكون العلى جمع تأنيث الاعلى
 اى وصل الى الدرجات العلى بكمالها متعلق ببلغ كشف الدجى اى الظلمة بجماله

حسنت جميع خصاله مرفوع على انه فاعل حسنت والخصال جمع خصلة وهي تستعمل
في الافعال الغريزية صلوا عليه واله عطف على الضمير المحرور في عليه من غير عادة
للمآثر وهو ليس بسديد كما عرف في موضعه فهو اما على مذهب الكوفية فانهم
يجوزونه مطلقا اما على تقدير المآثر على ما قيل في قول الشاعر فابك والايام
من عجب اي ليس بعجب منك ومن الايام كه يكي از بند كان كنهك را لظا انه
بفتح الكاف العربي من قبيل قولهم جفاك ارسيم كما ستمكار وجعله من قبيل بروردكار
وامر زكار بالكاف الفارسي موافقا لقوله روزكار بخالف استعمال الشايخ عند
اهل اللسان كما لا يخفى بریشان روزكار درست انابت ای الرجوع الى الله تعالى
اجابت بدرگاه حق جل وعلی بر دارد مضارع من داشتن وبر لا فادة معنى الاستعداد
ايزد بمعنى خدای تعالی برو نظر نکند بازش یعنی مرة اخرى والشين ضمير غائب
راجع الى قوله كه يكي بخواند باز اعراض کند بازش بتضريح و زاری بخواند حق
سبحانه وتعالى كويد يا ملائكتي قد استحييت من عبدی وليس له رب غيري
قد عفرت له قال الكسائي اصل ملك مائل بتقديم الهزة من الألوكة وهي
الرسالة ثم قلبت وقد متهب اللام فقبل ملائك ثم تركت هزته لكثرة الاستعمال
فلما جمعوه ردوها اليه فقالوا ملائك وملائكة وللحياء تغير وانكسار
يعتري الإنسان من تخوف ما يعاب ويذمر وهو ههنا مجاز عن ترك تخيب
العبد لأن من المعهود ان المستحي من الشيء لا يكاد يفعله بل يتركه وروى

انه يدفع الى العبد يوم القيمة بعد ما عبر الصراط كتاب مختوم فاذا فيه
فعلت ما فعلت ولقد استحييت ان اظهر عليك فاذهب فاني قد عفرت لك
قال يحيى بن معاذ في هذا الخبر سبحان من يذنب العبد فيستحي هو وعش^{منه}
اجابت كردم و حاجتش بر آوردم كه از بسياری دعا و زاری بند بكسر
الياء المصدرى فيها هي شرم دارم بيت كرم بين قيل هو امر من ديدن
وكرم مفعوله مقدما ولطف خداوندك ارجع عطف على كرم يعنى كرم ولطف
خداوندك را بين كه كنه بند كردست و او شرمسار عاكفان كعبه
جلالشان بتقصير عبادت او معترفند كه ما عبدناك حق عبادتك اي
عبادة حقا فعكس و اضيف الحق الى العبادة مبالغة لقولك هو حق عالم
اي عالم حقا و واصفان طيبه و جالشان يعنى زيور جمال حق سبحانه بحسين
منسوب كه ما عرفناك حق معرفتك اي معرفة حقا على قياس حق عبادتك
يروى عن ابى حنيفة انه كان يقول سبحانك ما عبدناك حق عبادتك ولكن
عرفناك حق معرفتك وقال الشيخ ابو على بن سينا اعتصام الورى بمعرفتك
بحر الواصفون عن صفتك تب علينا فأنشأ بشي ما عرفناك حق معرفتك
قطعه كركسى و صفاء و من يعنى از من پرسد دل از بی نشان چه كويد بان
يعنى ما يقول مرة اخرى كأنه اشار به الى انه ذكر فى بيان اوصافه تة اقوالا
جمة و لم يستوف حقه بعد و قيل ان باز ههنا استعمل بمعنى روشن يعنى

ما يقول قولاً ظاهراً استغفها ما على سبيل الإنكار وقيل أنه من قبيل الصلوات
 الزوايد أعلم أن بازيجی علی معان العودۃ اسما بالترکی کروو بمعنی المفتوح
 وبمعنی العضد ومعنی فوق کردن وبمعنی الطیر المعروف بالذی یصاد به وبمعنی
 الامر من بازیدن ویحیی صفة فی بعض التراکیب مثل حقه باز وبمعنی اللعب
 کذا فی البحر عاشقان مبتداً وقوله کشتگان معنوفه خبره بر نیاید الطان بر
 ههنا لافادة معنی الاستعلاء ای لا یصعد وقیل برهنا بمعنی قطعاً یعنی نباید
 اصلاً زکشتگان اواز یکی از صاحب دلان قیل اراد الشیخ به نفسه
 قدس سره العزیز وکثیراً ما اشار الی نفسه علی هذا النمط فی هذا الکتاب
 سر نجیب بفتح الجیم وسکون الباء یعنی بکریبان مراقبه فرورده بود حکایه
 ماض ودر بحر مکاشفه مستغرق شد انکاه بالمد وقد یقصر یعنی دران وقت
 که ازان حالت باز آمد یکی از اصحاب بطریق انبساط گفت ان صاحب دل را
 ازین بستان که بودی ما را چه حقه وکرامت آوردی بضم الواو گفت ان
 صاحب دل خاطر داشت که چون بدرخت کل برسم دامی بیاء الوحده بین
 بضم الباء الفارسی کتم هدیه واصحاب را چون بر سیدمریان درخت بویکم
 یعنی بوی کل مرا چنان مست کرد که دامنم از دست برقت قطعه ای مرغ سحر
 یعنی ای بلبل کوای سحر خیز عشق ز پروانه بیاموزا من اموختن کان سوخته یا
 جان شد یعنی جان اورفت و مرده شد ومع ذلك اواز نیامد این مدعیان

در طلبش یعنی در طلب خدای تعالی خبر اندکان را که خبر شد جبری بیاء
 الوحده باز نیامد از وی دیگر ای برتر بمعنی اعلی ومنزه از خیال وکمان وقیاس
 ووهم بسکون الهاء ودر هر چه گفته اند شنیدیم وخواند ایم مجلس تمام گشت
 بفتح الکاف الفارسی ای صار تماماً ویاخر رسید عمر ما هیچان در اول وصف
 تو ماند ایم یعنی عاجز ماند ایم هنوز تمام نکرد ایم حامد پادشاه اسلام
 خلد الله ملکه ذکر جمیل سعدی که در اقواء جمع فر افتاد است وصیت تخلص
 بکسر الصاد المهملة الذکر الجمیل الذی ینتشر فی الناس که در بسیط زمین یعنی
 فی وجه الارض رفته بفتح الراء وقصب الجیب حدیش قصب نوع من القصب
 یقال له بالفارسیه نای شکر اضعیف القصب الی الجیب تشبیهاً له بالسكر فی اللذة
 وقیل ان من عادة العرب انه اذا لاقی احدهم فی الطرق من یحبه من معارفه کان
 یهدی الیه بقطعة نای شکر مقشر علی هیئۃ الطومار المطوی ولهذا سمي
 بقصب الجیب ولما شبه الشیخ مکتوبات کلماته ومنشأته بهذه القطع سميها
 بقصب الجیب تسمیة للمشبیه باسم المشبه به وهذا المجموع اعنی قصب الجیب
 اضعیف الی الحدیث وهو اضعیف الی ضمیر الغایب اعنی الشیخ الذی یرجع الی سعدی
 که هیچو شکر میخورند ورقعه منشأتش هی صیغه المفعول علی وزن المکرر
 یعنی ورقعه که شیخ سعدی انشا کرده است که چون بمعنی المثل کاغذ زر
 می برند بفتح الباء العزنی بر کمال وفضل وبلوغت وبعنی سعدی حل نتوان

یعنی ان الظاهر ان یقال
 قصب السكر وانما قال
 قصب الجیب تشبیهاً له
 بالسكر

کرد بمعنی کردن قوله ذکر جمیل مبتداً وما بعده عطف علیه وقوله حل نتوان کرد
خبره بلکه خداوند جهان و قطب دایره، زمان قایم مقام سلیمان ناصر اهل
ایمان شاهنشاه ای ملک الامراء و قد یحذف الاوّل بل الالفان معاً معظم
اتابک یعنی تختدای اعظم مظفر الدین ابوبکر بن سعد بن زکی قوله ابوبکر
عطف بیان لما قبله و علم للملک مرید الشیخ سعدی و سمعت من بعض الکمل ان
ابابکر کنیت و مظفر الدین لقبه و عبدالله علمه و هو ابن سعد بن زکی بن
مود و السلف ظل الله فی ارضه رب ارض عنه و ارضه روى عن النبى عم قال
السلطان ظل الله فی الارض یاوی الیه کل مظلوم قیل فی نفسین الظل انه هو النعمة
وقیل الخلف و قیل الهیبة و قیل الظل باق علی معناه و وجه التشبیه ان ظل الشیء
ما یناسبه و یحکى عنه فی الجملة و السلطان كذلك فانه ینتظم بوجوده مملکته
کما ینتظم بوجود الخلق سلسلة امکانات و لان الظل یتنعم به و یلتجأ الیه عند اعدام
الحزب لذلك السلطان یتنعم به و یلتجأ الیه عند اضطرام شر الشر و قوله ارض عنه
و ارضه کلاهما صیغة الامر للاستدعاء و السؤال و الاول بکسر الهمزة و فتح الضاد
من رضى یرضى رضى و رضاء و هو مقابل السخط و الثانی بعکس ذلك من ارضى یرضى
ارضاء و قیل الرضاء من العبد ترک الاعتراض و من الله یراد ان الثواب بعین عنایت
نظر کرده است یعنی آن خداوند جهان نظر کرده است و تحسین بلیغ و موده و اراده
صادق موده لاجرم بفتحین قال الفراء معناه لا بد و لا محالة بفتح المیم کافه

بتشديد الفاء انما جمع خلق از خواص عوام محبت و کراييد اند بکسر الکاف الفارسی
بمعنی میل کرده اند و بعض النسخ کرد ایند اند که الناس علی دین ملوکهم رباعی
زانکه بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء یعنی ازان وقت که برابر من مسکین
بکسر نون من للوزن نظرت اثار مرا ز آفتاب مشهور درست کرد خود یعنی
وان کان الامر فی نفسه و فی الواقع هكذا یعنی همه عیبه با سکون الباء یعنی جمیع
العیوب بدین بمعنی باین لغتان بمعنی واحد و کذا بدان و بآن بند و درست
یعنی درین بند است و قد سبق تحقیقه و قال بعض من اشتهر بتحقیق هذا الکتاب
در ههنا مقم زاید مثل برز قوله زمین بر علی ماسیحی مثله فی قوله بدریاد در مانع
نه شمارست انتمی هر عیب که سلطان بپسند دهنرست قطعه کلی خوش بوی بکسر
الکاف الفارسی بمعنی الطین الطیب الراححة در حمام روزی ای فی یوم من الايام
رسید از دست محبوبی بدستم بدو یعنی با و کفتم که مشکى قیل مشک بضم المیم
و الشین المعجمة لفظ فارسی و بکسر المیم و الشین المهملة عربی کما ان شکر بفتح
الشین المعجمة و الکاف المخففة فارسی و بضم الشین المهملة و الکاف المشددة
عربی یا عبیری که از بوی دلا ویز تو مستم قوله دلا ویز بمعنی اویزند دلا
وصف ترکیبی من او یختن و لهذا یکتب الالف متصل باللام یتنیمها بترکیب
الخط علی ترکیب المعنی بکفتا بضم الباء و الف الاشیاء من کل بکسر الکاف الفارسی
ناجیز یعنی طین لاشی بودم ولیکن مدنی باکل بضم الکاف الفارسی نسستم

جمال ههشتين با من اتركه وكونه من هان خالكم هستم اللهم متع بكسر الماء
 المشددة المسلمين اي اجعلهم منتفعين يقال متع به بالتخفيف انتفع بطول
 بضم الطاء حيوة وصاعفاي اجعل ثواب جميله وحسانه مضاعفا وارفع
 درجة اودائه وهو كالا حياء لفظا ومعنى لانه جمع وديد وهو الحبيب
 ولانه جمع وان معنى الحاكم كالقضاء جمع قاض ودمر بكسر الميم المشددة
 اي اهلك انت يا رب على اعدائه يقال دمر الله دمي را ودمر عليه بمعنى وشانه
 جمع شائي بمعنى المبعوض بالتالي اي يحيي ماتلي وفي بعض النسخ ماتلي بدون الباء
 القسمي في يكون ما مصدرية ظرفية كما في قوله تعالى ما نسوا يوم الحساب اي مدة
 دوام نسيانهم في القران من اياته والمعنى مدة دوام تلاوة بعض ايات
 قران المجيد على ان من التبويض اي مدة دوام تلاوة ايات القران على ان من
 مزيدة على مذهب الاخفش والاية طائفة من القران المبين اولها واخرها وتوكل
 اللهم امن بالمد امر من امن ببلده واحفظ ولده شعر لقد سعد الدنيا جواب
 لقسم محذوف يقال سعد يومنا بالفتح اي بمن وتترك به اي بذلك الولد وفي قوله
 دام سعدة ايها لطيف لا تخفي عاذي طبع سليم وايدة المولى بالوية النص
 جمع لواء وهو العلم بفتحين كاحرة في جمع حمار كذلك اي مثل انه بكر تنشأ
 محذوف الهنزة لفظا من اخره للوزن اي كذلك يرتفع لينة وهي غصن نخل مخصوص
 وهو نخل الجوة وهي ضرب من اجود القمح في المدينة يضرب الى السواد وهي مرفوعة

على انه فاعل تنشأ وهو اي ابو بكر عرفها اي اصل تلك اللينة وهذه الجملة صفة
 لينة وحسن نبات الارض من كرم البذر اي من جودته والبذر الذي يبذر اي
 يزرع بالفارسية تخم ايزد تعال وتقدس خطه ياك شيراز الخطة بوزن العلة
 دائرة البلد بهيب حكامان عادله وهمت عالمان عامل تارمان قيامت در لباس
 سلامت نكه دارد وقد وقع في بعض النسخ هذه الابيات اعني قوله **قطعة** مدلكه
 من در اقليم جمع اقليم غربت جرار و زكاري بكر و در نكي برون رستم
 از نك ترکان كه ديدم جهان در هم افتاده يعني مخلوط و هرج و مرج شده
 چون موی ز نكي همه آدمي زاده بودند وليكن چو كوكان با كافرين الفارسيين
 بخون خواركي تيز چنكي چو باز آمدم كشور اسوده ديدم پلنگان رها كرده
 خوي پلنگي درون مردی يعني در باطن حال هر يكی را نشان يك مرد مست
 خوب اخلاق چون ملك بفتحين نيك محض برون يعني در ظاهر حال الشكرى
 يعني هر يكش مرد سپاهي است هيب نماي چون اي مثل هزيران جمع هزير
 بكسر الهاء وقع الزاء بمعنى الاسد قال في البحر هز بر لغة مشتركة في العزني والفارسي
 ايضا جنكي چنان بود در عهد اول كه ديدم جهان پر بضم الباء الفارسي
 بمعنى المملوك زغوغا وتشويش وتنكي چنين شد در ايام سلطان عادل اتابك
 ابو بكر سعد بن زكي هكذا وقع لكن الظاهر انه ليس من هذا الكتاب بل هو تمة
 حكاية اوردها الشيخ في بعض رسائله للحق النسخون بهذا الكتاب روي ان

بكسر الكاف العزني بمعنى اقليم وملكه

بعض الامراء قد استولى على ابی بکر بن سعد وطرده من مالیکه فخرج الشيخ سعدی
ایضا من تلك الممالك ورفضها ثم اتى ابو بکر جمیع عظیم فقهر عدوه فعاد الشيخ اليها
وانشد بهذه الابیات المذكورة انفا **قطعا** قليم يارس راغم از اسیب بالمد معنی
الفتنة والمحنة دهر نیست تا بر سرش بود چو توای مثل توای سایه خدا ی بکسر
المهزلة حرف نداء فی الفارسی وقد یفتح وفي بعض النسخ چو توای بکسر الواو لاجل
یاء الوحدة امر وز کس نشان ندهد در بسیط حال یعنی در روی زمین مانند
استان درت ما من رضا برست پاس ای رعایه خاطر یچارگان وقوله **شکر**
مبتدا وبر ما یعنی بر ماست خبره و بر خدای جهان افرین است جزا و عوض یارب
رباد فتنه نکه دارای احفظ حال یارس چند آنکه حال را بود بفتح الواو و باد را
بقایه یعنی چند آنکه باد را بقا بود و اراد بها کثرتی هذین العنصرین **در سبب**
تألیف کتاب یاک شب تأمل یا مگذشت می کردم و بر عمر تلف بفتح التاء
المنشاة بمعنی ضایع کرده تأسفی خورد مر و سنک سراچه دل و لعل هذا مقصود
من سراچه بمعنی الحجره الصغيرة للحقیرة بالماس اب دیده می سقم و این بیتها
مناسب حال خود می گفتم **مثنوی** هر دم از عمری رود نفسی چون نکه می کنی نماند
ما فرمنفی بسکون النون والذال و يجوز فی هذه اللغة اجتماع الساکنین والکثر علی ما
حققه صاحب الکشاف نحو کارد و گوشت و بیست بسی علم ان بسا بمعنی آنچه
وینچه وینچه و بسی مالت به معناه ایضا قال الشاعر نه ضربت و نه که بپسندی

درویش همچنان باشد بساحلوی صابو که زهرش در میان باشد و قال فردوسی
چه ناخوش بود دوستی با کسی که مایه ندارد ز دانش بسی کذا فی بحر الغرایب فی شخص
که پنجاه سال عمر رفت در خوابی مکر این پنج روز یعنی مکر درین پنج روز
لکنهم لا یظهرون الخرف الدال علی الظرفیة فی ظروف الزمان کثیرا کذا فی اهل العربیة
لفظة فی الدالة علی الظرفیة فی الزمان دریابی ای تدرك وتفهم حقيقة الحال
وهذا البيت مطلع قصیده للشيخ وما بعده تا کی این باد کبر و آتش خشم
شرم بادت که قطره آید کهل کشتی و همچنان طفلی شیخ بودی و همچنان شبانی
تو بیازی نشسته و زچپ و راست می رسد تیر چرخ بر تابی تا درین کله کوه سفندی
هست **منشید** اخل ز قصابی توجرا غی نهاده بر ره باد خانه در محراب سیلابی
کر بر رفت سپهر کیوانی و رحمن آفتاب مهتابی و بر نعمت شریک قارونی
و بر بوقت عدیل سهرابی ملک الموت را تحلیله و زوره نتواند که پنجه بر تابی
منتهای کمال نقصانست کل بریزد بوقت سیرانی تو که مبداء و مرجع است
نه سزاوار کین و اعجابی خفتنت زیر خال خواهد بود ای که سر بر کنار احبابی
بانک طبلت نمی کند بیدار تو مکر مرده نه در خوابی بس بگردید و بس نخواهد گشت
بر سر ما سپهر دولا بی چون همیز بعقل و ادراکی تو مکر پنجاه و انسانی
نقش دیوار خانه تو هنوز که همین صورتی و القانی ای مرید هوا و نفس حریص
تشنه بر زهر همچو جلاوه قیمت خویش را خسیس مکن که تو در اصل کوه رتانی

دست و پای برن بچاره و جهد که عجب در میان غرق ابی بدرنی نیاز بتوان رفت
 جز مستغفری و توانی • تو در خلق میز همه وقت • لاجرم نصیب ازین باد
 کی دعای تو مستجاب کند که بیک روی در دو محرابی یارب از دست ما چه خیراید
 تو کرم کن کرب آربانی غیبان و لطیف و بیخونی • سرپوش و کریم و توانی
 سعدیا راسق رطل طلب چون تو در نفس خود نمی یابی جای کویه است بر مصیبت بین
 که تو کوزک هنوز لعاب با همه عیب خویش شرب روز در تکار بر عیب اصحابی •
 کرهمه علم عالمت باشد به عمل مدعی و کذابی • پیش مران افتاب صفت
 با خافت چو کرم مهتابی پیرو دی و ره ندانستی • تونه پیری که طفل کتابی •
 نخل بکسر لیم المتحیر و المدهوش من الاستحیاء ان کس که رفت و کار ساخت
 یعنی ان کس است که رفت از جهان و هنوز کارش نساخته است کوس رحلت
 ای لا ریحال زدند و یار همتا بمعنی الحمل بالفتح و السكون ساخت خواب
 نوشین ای النوم الحق اللذی بامداد بالذال المعجمة في اخره بمعنی الصبح رحیل
 فی مختار الصحاح رحل فلان و ارتحل بمعنی و الاسم الرحیل و اضافه قوله خواب
 نوشین الی بامداد رحیل اضافه بمعنی فی کمال الخفی باز دارد ای بمنع و یفرق
 پیاده را از سبیل هر که آمد عمارت تو بفتح النون ای الجدید ساخت رفت و
 منزل بدیگری پرداخت ای ائمه و هیأه لغیره و ان بحذف همزة ان ذکر
 مقصود من دیگر بخت هیچکس نیست وین عمارت بر سر دگر کسی الظاهر

نوشین

ان قوله کسی مفعول نبرد و یحتمل ان یكون ^{فاعله} و این عمارت مفعوله مقدمای یعنی
 بر سر دگر کسی این عمارت را و کذا قوله یاربنا یا یدار من پاییدن بمعنی توقف کردن
 مفعول مقدم و مداره قوله دوست مدار دوستی را شاید این غدار من شایستن
 بمعنی اللیاقه و الغدر بالغین المعجمة ترك الوفاء نیک و بد چون همی ببايد مرد
 خنك بضم خاء و کس و علی معنین احدهما بمعنی البارد يقال آب خنكست و هوای
 ابر خنك و الثانی بمعنی خونی و هو المراد ههنا آنکس که کوی با کاف الفارسی
 نیکی برد • برك عیسی فی مختار الصحاح العیش بالفتح الحیوة و قال الامام الزوزنی
 العیش والعیشه والعاش والعیشوشه زیستن بکوز خویش فرست کس
 نیارد ز پس تو پیش فرست • عمر بر فرست و افتاب تموز بمعنی افتاب نیز افتاب
 ایام تموز است و تموز اسم للشهر الاوسط من الشهور الثلاثة الصيفیه و لم یوجد
 الواو العاطفة قبل افتاب فی اکثر النسخ المعتمدة فالمعنی عمر بر فرست در افتاب
 تموز یعنی ان العمر سریع الزوال کالتلج الذائب فی حر الشمس و ان الصيف اندک
 ماند از ان عمر خواجه غره هنوز فی مختار الصحاح غر غر بالکسر غرارة بالفتح
 و الاسم الغرة بالکسر و الغرة ایضا الغفلة انتهى فالظاهر منه ان غره ههنا
 بالکسر لکن المشهور بالفتح و قد يقال ان فتح الغین من تحریفات العجم کفتح المیم
 فی میدان و سکونه فی الشمعة ای مرد های دست رفته در بازار ترسعت بر
 بضم الباء الفارسی نیآوری دستار هرگز فروغ خود خورد و بخودید فی البحر

خوبه بکسرتین الزرع الرطب الذي يحصد قبل الادراك لاكل الدواب وهو
 في الاصل على وزن بيد يكتب الواو بدون التلقظ به ثم استعمله العوام بلفظ الواو
 فكان عندهم من قبيل الغلط المشهور وقت حرمش خوشه بايد چيد بمعنی چیدن
 وكثيرا ما يستعمل في هذه اللغة لفظ الماضي بمعنى المصدر كما في روستري نظائره
 في هذا الكتاب يعني لا بد لذلك الشخص ان يتلقظ بقايا العنقود وقت الحصاد
 وقد وقع في بعض النسخ هكذا ايند سعدى بكوش جان بشنوره چين است مرد
 باش و برو بعد از تأمل اين معنى مصلحت دران ديدم که در شين بفتح النون
 الاولى وكسرها موضع القعود والقرار عزلت نشيم ودامن صحبت فراخود چينم
 اى شمر ذيل الصحبة والقه على لقاء هو كناية عن ترك الصحبة ورفضها بالكلية
 ودفتر از گفته های پرستان بشوید و دیگر پرستان نگویر بيت زبان برید بکشی
 بضم الكاف العزى اى في زاوية من زوايا المثلث تسته صم بکم يعنى شخص
 همچنين به است از کسی که نباشد زبانش اندر حکم اى اندر حکم انکس يعنى
 لا يكون حاکما على لسانه بل يتکلم ويتفوه بكل ما يخطر بقلبه تا یکی يعنى همچنان
 کردم تا یکی از دوستان که در جاوه بفتح الكاف العزى معرب کژاوه بالفارسیستين
 وهو الهودج محنت وشدة انيس من بودى و در حجره مودة و صحبت جلیس
 من بودى برسم قدیر از در معنى الباب در آمدان دوست و در ههنا زانده
 چند آنکه نشاط و ملاعبت کرد و بساط مداعبت کسرتد المداعبة المزاح

والتعطف ومنه روى انه قال النبى عم المؤمن لعيب دعب جوابش نكفتم و سر
 از زانوى تعبد بر نكفتم رجيد نکه کردن يا رقديم و كفت قطعه كنونت
 بضم الكاف العزى مقصور من الكون بفتح الهزة يعنى الآن والتاء للخطاب
 که امکان گفتار هست بگو امر من گفتن اى برادر بلطف و خوشى که فردا چو
 بیک اجل در رسد بحکم ضرورة يعنى بالضرورة زبان در کشتى از تکلم بکشی
 از متعلقان منش الشين ضمير مفعول لقوله مطلع کردانید راجع الى ذلك
 الشخص الصديق الانيس بحسب بفتحين واقعه مطلع کردانید که يعنى ان
 واخدا من خدمتي قد اطلعه على ما اخترته من العزلة والصحبة وقال مخاطبا له
 فلان يعنى شيخ سعدى عزم کرده است و نيت جزم الجزومة القطعية که
 بقیة عمر معتكف نشیند و خاموشی گزیند تو نیز اگر توانی اى ان اقتدر
 سرخویش گیر و راه بجانب بتقديم النون على الباء اى البعد والعزلة عن
 الخلق پیش گیر گفتا بالالف الاشباع يعنى اذا سمعه ذلك الصديق قال
 بعزت عظيم و صحبت قدیر دم بر نیارم اى لا اتنفس نفسا و دم بر ندارم
 اى لا اذهب من هذا المكان مکرانکه که سخن گفته شود شيخ سعدى بر عادت
 قدیم و طریق مالوف اى يكالمنى على الطريقة المألوفة که از ردن دوستان
 بالزاء المعجمة بعدا لالف الحمد و دة بمعنى الايذاء قول دوستان مفعول از ردن
 جهلست و كفارة يمين سهل يعنى وان كان قد حلف فكفارة امرهين قيل

ان اهل الحق اذا عقد قلبه على شيء حتى فنقضه عندهم كنقض اليمين ولهذا قال وكفارة
 يمين سهل في لاجابة الى تقدير الشرط وخلاف راه صوابست وعكس راي اولي الالباء
 جمع لب بالضم وهو العقل اي عكس راي ذوى العقول كه ذوالفقار على اي سيفه
 المعروف در نيام اي يكون في الغمد وزبان سعدى در گام بالكاف الفارسي الخلد
 قوله ذوالفقار الى مبتدا وقوله خلاف راي الى خبر مقدما عليه قطعه زبانه
 در دهان اي خردمند چيست كليله در كنج صاحب هنر اي مفتاح باب خزينه
 جود ريعني چونكه باب بسته باشد چه داند كسي كه جوهر مر و شست ان صاحب
 هنر يا پيلور و پيلور بكسر الباء الفارسيه وفتح في الامر والواو الصيد لاني
 يقال له بالتركي چرچي ديكر اگر چه پيش خردمند خامشي دبست بمحذف واو
 خاموشي للوزن بوقت مصححات ان به كه در سخن كوشني من كوشيدن بالكاف العرني
 دو چيز طيره عقلست طير بكسر الطاء المهملة الغضب دم فرو بستن اي احدها
 ترك التكلم بوقت كفتن والاخر كفتن بوقت خاموشي في الجملة اي الحاصل من جملة
 الكلمات المذكورة زبانه زمكالمه او در كشيدين قوت نداستم و روي از محاوره او
 كرد انيدن مروت اصلها مرو و فاعولة من لفظ المرو كالانسانية من لفظ الانسا
 في المغرب المرو كمال الرجولية نداستم كه يار موافق بود و محبت صادق بيت
 چو جنگ اوري با كسي بر سينه يعني با كسي لجوجي كن كه از وي كزيرت بود يعني لك
 بد منه بان يكون ممن لا يهتمك مصاحبتك يقال فلان يارنا كزير منست اي

لا يسعني مفارقتك وتركه بل انما مضطرت في مخالطته ومضاجبته في بحر الغراب كزير
 بضم الكاف الفارسي وكسر الزاء المعجمة بعده بمعنى چاره يا كزير بكسر الكاف
 الفارسي قبل الراء المهملة اسم مصدر من كزيرت يعني يكون لك فوارسك بان
 يكون هو ممن نكره وتستتكف من مصاحبتك بحكم ضرورة سخن كفتيم
 و تفرج كنان بيرون رفتيم در فصل ربيع كه صولت بردار سيد بود يعني
 كان سورة البرد و شدته ساكنة فيه واوان بوزن الزمان بمعنى المين والجمع
 آونة مثل زمان وازمنة كذا في مختار الصحاح يعني هنكام دولت و در رسيد
قطعه پيراهن سبز بردرخان چون جامه عيديك بختان بكسر الدال
 اول ارد بهشت ماه جلائي يعني ان زمان ايام او ايل ارد بهشت بود وهو هم
 للشهر الاوسط من الشهور الثلاثة الربيعية وقوله جلائي قيل انه وصف نسبي
 ذكر للتعظيم وفيه ما لا يخفى قال في البحار ارد بهشت اسم شهر متعين وهو الشهر
 الاوسط من الشهور الثلاثة الربيعية على التاريخ الجلائي واما في التاريخ الفرس
 القديم فلما لم يعتبر فيه الكبيسة لم يتعين بل يدور مقدما ومؤخرا وان شئت
 الكلام المشبع في التاريخ بحيث يتبين منه معنى كلام البحر ويظهر به وجه توصيف
 الشيخ بقوله ماه جلائي فاستمع ما نتلو عليك وهو ان التاريخ المعبر المقبول المكتوب
 في التقويمات هو التاريخ الرومي الذي وضع في زمن اسكندر بن فيلقوس الرومي
 وذلك انهم وضعوا الشهور الاثني عشر لضبط السنة الشمسية التي هي ثلثمائة وخمسة

فقد ان تاريخهم اعني التاريخ
 الرومي من عهد اسكندر
 بن فيلقوس الذي يملك
 اليه ينالها
 منه

سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠
 سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠

وستون يوما وربع يوم ويحصل من هذا الكسر يوم واحد في السنة الرابعة ويسمى
 تلك السنة سنة الكبيسة وذلك اليوم الواحد يوم الكبيسة وانما هذه الشهور
 في لغتهم اعني السريان • تشرين اول • تشرين اخر • كانون اول • كانون اخر • شباط • اذار • نيسان
 ايار • حزيران • تموز • آب • ايلول • واربعة منها اعني تشرين اخر ونيسان وحزيران وايلول
 يعد كل منها ابد اثنتين يوما وسبعة اخرى منها اعني غير شباط يعد كل منها ابد واحد
 وثلثين يوما وانما شباط فهو يعد في ثلث سنين على التوالي ثمانية وعشرين يوما
 وفي السنة الرابعة اعني سنة الكبيسة يعد تسعة وعشرين يوما فيكون تلك
 الرابعة ثلثمائة وست وستين يوما وانما تاريخ الفرس الذي لقبه تاريخ قدس
 فهو انهم لما وضعوا الشهور الاثنا عشر اعني فروردين • اردبهشت • خرداد • تير •
 مرداد • شهر يور • مهر • ابان • آذر • دى • بهمن • اسفند • ارد • اعتبروا كل واحد منها
 ثلثين يوما واعتبروا في اخر ايام خمسة ايام مسماة بهمنار فيكون السنة الشمسية
 عندهم ثلثمائة وخمسة وستين يوما فقط ولم يعتبروا ربع اليوم الى مائة وعشرين
 سنة فلما تم ذلك زادوا في اخره شهرا مسماة بهمنار وجعلوا ذلك الشهر كله عيدا
 فكان تلك السنة التي هي السنة الاخيرة من مائة وعشرين ثلثة عشر شهرا وانما يعتبروا
 الكبيسة كما اعتبر في التاريخ الرومي لثلاثين يوما عيادهم وعاداتهم فان لكل يوم
 عندهم اسما مخصوصا وفيها ايام مخصوصة يجعلون كل واحد منها عيدا وهي الايام
 التي اتفق اسماؤها باسماء الشهور وقد اشرنا اليها بالارقام المختصرا ونقل

سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠
 سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠

سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠
 سنة ١٠٩٠ في سنة ١٠٩٠

ان

ان هذا تاريخ قدس قد بقي من زمن جمشيد الا ان حكما كل دهر قد اعتبروه على طور
 واحد حتى ان تقويمات زماننا قد اعتبروا مبداءه من اول يوم جلس فيه ملك
 يزدجر على سري السلطنة وانما بيان التاريخ الجلالى فهو ان الحكماء والمنجمين الذين
 كانوا في زمن سلطان جلال الدولة ملك شاه السلجوقي وذلك في سنة خمس
 وثمانين واربع مائة وكان حسن السيرة محسنا الى الرعية وكانوا يلقبونه
 بالملك العادل قد اجتمعوا واعتبروا تلك الشهور المذكورة في تاريخ الفرس
 مع الكبيسة وعينوا اول فروردين من يوم النيروز فتعين الشهور الثلثة
 اعني فروردين • اردبهشت • وخرداد لفصل الربيع وثلثة اخرى اعني تير • مرداد
 • شهر يور • للصيف وثلثة اخرى اعني مهر • ابان • وآذر • للخريف وثلثة اخرى
 اعني دى • بهمن • واسفند • ارمز للشتاء ويسمى هذا التاريخ الجلالى بالتاريخ الملكى
 ايضا كذا في اخر بحر الغرائب المشرح اخذنا من شرح سى فصل فعلم منه ان اردبهشت
 على التاريخ الجلالى يصادف دائما وان الورد بخلافه تاريخ الفرس فانه يتقدم
 ويتأخر عن ذلك الا وان لعدم اعتبارهم الكبيسة فقولوا الشيخ مائة جلالى وصف
 تقيدى احترز به عن اردبهشت المعبر في تاريخ الفرس القدير قوله بلبيل يسكون
 اللامين مبتدا وقوله كويند خير بر منابر جمع منبر بكسر الميم مشتق من النبر
 وهو الارتفاع وسمى به لانه الارتفاع كذا في شرح البخارى للكرمانى وقضبان
 بضم القاف وكسر هاء جمع قضيب وهو الغصن كذا في مختار الصحاح وقد يفتح هنا

فانه كان من عادة امير الانس
 ان يوزع ايام ملك قوتيا
 فاذا مضى ملك ارضوا بايام
 قام مقامه بعده وملكنا ايام
 ياتى من الاموال يزدجر من شهر
 اخر من اول يوم ملكه كان
 الذي وضعوا في اول عهد
 قالوا في تاريخ يزدجر
 سى فصل ملك

لينا سب قوله غضبان بر كل سرخ از نوا و فتاده بالواول لغة في افتاد لا لجمع
لؤلؤ هيجو عرف بفتحين بر عذار شاهد غضبان على وزن عطشان يعني محبوب
 خنمناك وقد اشتهر في هذه اللغة التعبير عن المحبوب بلفظ شاهد وستهمة
 في هذا الكتاب غير مرة ان شاء الله تع تاشب ببوستان بايكي از دوستان اتفاق
 مبيت افتاد بفتح الميم مصدر من البيوت و في بعض النسخ صحبت مبيت افتاد
 موضعي خوش و خرمد و درختان دلکش وصف تركيبي من كشيدن مثل
 دلبر من بردن درهم يعني ملتق و مجتمع كفتي كه يعني كائنك تقول في حقه
 خرده ميناء في الصحاح الفارسي ميناء بكسر الميم القارورة الزرقاء و في البحر
 هوشي لا زوردي يستعمله الصباغ برخاكس ريخته است و عقد ترياق العقد
 بالكسر عنقود النخل و ثريا بالفارسي پروين از تار كش بفتح الواو از بلایان
 درختان او ريخته شعر روضة اي هي روضة وهي ارض ذات ازهار و انهار
 ماء نهرها سلساله على وزن خلخال الماء الذي سهل سوغه في الخلق و قيل السلسا
 و السلسيل نهران في الجنة دوحه بالفتح و السكون الشجرة العظيمة من اي شجر
 كان جمع طيورها موزون السجج هدير اللام و نحوه ان روضة بر بضم الباء
 الفارسي يعني مملو است از لاهای درختانك اي المتلونة بالوان متعددة
 و ين بكسر الواو اصله و اين بفتحها اشارة الى دوحه براز ميوهای كونا كون
 اي مملوءة من الثمرات المتنوعة باد در سايه و درختانش كسترا نيد فرش

و القلابة

بوقلمون

بوقلمون اي فرش مثل بوقلمون وهو لفظ مشترك بين العربي و الفارسي قيل
 هو ضرب من ثياب الروم يتلون للعيون الوانا و قيل ان في ديار خطا حيوانا
 يتراى على الناظرين كانه يتلون في كل خطوة بلون خاص يقال له في الفارسي بوقلمون
 و في التركي عجب كل هذا و سيجي تحقيقه في الباب الخامس في شرح حكاية البيغاء
 ان شاء الله تع بامدادان كه خاطر يار امدن براي نشستن غالب مدديد ميس
 الشين راجع الى قوله يكي از دوستان دامن كل و ريحان و سنبل و ضمير ان
 بالفتح و السكون و ضم الميم شاه سپر يعني ريحان نيكو و في مقدمة الادب
 بوستان افروز و في القحاح ضرب من الرياحين فراهم اورد و عزيت شمس
 كرده كفتم كل بوستان را چند انكه داني بقايي نباشد يعني تعلم انه لا يبقی
 زمانا كثيرا بل هو سريع الزوال و عهد كلستان را وفايي و حكما كفته اند كه
 هر چه نبايد اي لا يستقر و لبستكي را نشايد كفتا طريق چيست كفتم براي
 نزهت اي شادي ناظران و صحت بالسين و الحاء المهملين كالوسعة لفظا
 و معنى حاضران كتاب كلستان نوا تم بمعنى اقدر قوله تصنيف كردن مفعوله
 كه باد خزان را بر ورق او دست قطاوول يعني دراز دستي نباشد و كردش زمان
 بفتح الكاف الفارسي و كسر الدال اسم من كريدن مثل روش من رفتن عيش
 ربيعش را بطيش بالفتح و السكون بالفارسية سبكباري يعني بخزان فضل
 خريف مبدل نكند قوله كردش مبتدا و قوله مبدل نكند خيره مشوي بوجه كرايدت

فهو وزير ذلك السلطان فالشيخ ذكر في هذا الكتاب ولا محامدا السلطان نفسه
 حيث قال ذكر جميل سعدی ثم ذکر محامدا بنه مع محامده ثانيا حيث قال وتماز انکه شود
 الخ ثم انتقل الى محامدا الوزير فقال دیکو عروس فکر من ذکر امیر سعید فخر الدین ابی بکر
 بن ابی نصر دیکو عروس فکر من از فی جمالی سر بر ندارد و دیده یاس بالیا و المشاة
 التختانية بمعنى نومیدی از پشت پای تجالت بر ندارد و در زر مره ای کروه صاحب
 جمالات منجلی بالجیم نشود مکرانکه منجلی بالجاء الممثلة و بکسر اللام المشددة فيها
 کردد یعنی متزین شود بزور قبول امیر کبیر عالم و عادل مؤید من عند الله
 منظر ای منصور بنصرة الله تعظییر سریر سلطنت و مشیر تدبیر مملکت کشف
 الفقراء ملاذای ملجأ الغریاء عزتی الفضلاء محبت الاتقیاء جمع تقی بالتشدید
 کصفی واصفیاء افتخار آل فرس یمین الملك بضم المیم و سکون اللام
 ای قسم اهل المملكة او بركة المملكة ملک الخواص بفتح المیم و کسر اللام فخر الدولة
 و الاعیان غیاث الاسلام و المسلمین فمختار الصحاح یقال استغاثه فاغاثه
 و الاسم الغیاث بالكسر عمدة الملوك و السلاطین ای زبدتهم و معقدهم ابو بکر
 بن ابی نصر و قد کان هذا وزیر ابی بکر بن سعد و کان رجلا صالحا خیرا ذکوره
 القاضي في نظام التواريخ امال الله عمره و اجل بتشدید اللام من الاجل الای
 عظم الله تع قدره و شرح صدره و صاعف جرة که ممدوح اکابر افاقت
 و مجموع سکار اخلاق بیت هر که در سایه عنایت اوست کنهش بفتح النون

و محامدا بنه اجمالا حيث قال ذکر جميل سعدی في قوله و در لباس سلا متی که دارد و اعاذ محامدا بنه اجمالا حيث قال في

طالع

طاعتت و دشمن دوست بر هر یکی از سایر بندگان و خواشی خدمتی معین است که اگر
 در ادای آنها و نوا و نکاسل روادارند هر اینه بمعنی البتة در معرض بکسر المیم
 و فتح الراء ثياب تتجلى فيها الجوارى کذا في مختار الصحاح خطابا بینه و در محل
 عتاب مکرر بن طائفة در ویشان که شکر نعمت بزرگان واجبست و ذکر جميل
 بکسر الذال و قد بضم و دعای خیر و ادای چنین خدمتی در غیبت اولیترست
 که در حضور این بتضع و ریا نزدیکست و ان یعنی ادا خدمت دعا در غیبت
 از تکلف دور قطعه پشت دوتای فک راست سدا رخ می تاجو نو فرزند زاد
 ما ذرا یام را حکمت محضست اگر لطف جهان افروز خاص کند بنده مصلحت عام را
 دولت جاوید یافت هر که نگو نام زیست که عقبش ذکر خیر زند کند نام راه فصل
 ترا کنند و رکنند اهل فضل یعنی برابر و مساویست که حاجت مستاطه بفتح المیم
 و تشدید الشین بالفارسیة بپیرایه کز نیست روی دلا را مرای یعنی نه حسن بالذات
 لا یحتاج الى التزین عذر تقصیر خدمت و موجب اختیار عزلت تقصیر و تقاعدی که
 در مواظبت خدمت بارگاه خداوندی بنا بر آنست که طائفة حکماء هند در فضل
 بزرگوار سخن می گفتند از جز این عیب ندانستند که در سخن گفتن بطی است یعنی
 در آن بسیار می کند مستمع را بسی منتظر باید بود بمعنی بودن تا وی تقریر سخن کند
 و فی بعض النسخ مستمع را بسی انتظار می باید و فی بعضها مستمع را بسی منتظر می باید
 فی بروی بفتح الظاء علی انه مصدر میحی معنی الانتظار او بکسر هاء علی انه اسم فاعل

استعمل معنی المصدر مجازاً بر جسم بر بشنید و گفت در جواب ایشان اندیشه کردن
 که چه گویم به یعنی بهتر است از پیشانی بردن که چرخ کفتم منوی سخن دان پرورد
 پیر کهن بیندیشد آنکه بگوید سخن فرزنی تأمل بکفتار بفتح الباء و مرای
 لا تتکلم بدون التأمل نکوگوی امر من گفتن کرد ویر گویی چه غم بیندیش و آنکه
 بر او رنفس از آن پیش بس کن که گویند بس بنطق آدمی بهتر است از دو آب
 جمع دابة دو آب از توبه کرنکوئی صواب فکیف در نظر اعیان خداوندی که جمع
 اهل دلت و مرکز علمای بمهر اگر در سیاق سخن ای در سوق الكلام و ترتیبه
 دلیری کنم شوخی کرده باشم و بضاعت مزجاة البضاعة المتاع المدفوع يدفعه
 کل تاجر رغبة عنها واحتقار لها يقال بضاعة مزجاة ای قلیلة بحضرة عزیز
 آورده که شبه بفتح تین و سکون الهاء حرزة سوداء مشهورة مبذولة در بازار
 جوهریان جوی بیاء الوحدة ای الشعيرة الواحدة نیارد و چراغ پیش آفتاب
 ای فی حضور الشمس بر توی شعاعی ندارد و منارة بفتح المیم التي یؤذن علیها
 و هی مفعلة بفتح المیم و الجمع المناور بالواو لانه من النور یلند در دامن کوه الوند
 بفتح الهمزة والواو اسم جبل فی همدان علم فی الارتفاع پست نماید مضارع مجهول
 من نمودن ای یرک خفض منوی هر که کردن بدعوی فو از د مضارع افراختن خویش را
 بکردن اندازد بمعنی بر کردن اندازد کما فی قوله بهشت باب و قد وقع فی بعض النسخ
 بدله هذا المصراع دشمن از هر طرف بد و تازد و هو مضارع من تاختن سعدی

افتاده است ازاده بمعنی فارغ کس نیاید بچند افتاده اول اندیشه می باید و آنکه
 یعنی بعد از آن وقت گفتاری باید از آن جهت که پای بست آمدست بالباء العزقی
 فی بست یعنی اول اساس بنا آمده است پس دیوار بالباء الفارسی یعنی
 بعد از آن بروی بنا آمده است و ههنا اقوال اخر لایخ ایرادها عن لطیفه من
 انه قال بعضهم ^{قوله} پس دیوار بالباء الفارسی و سکون السین مبتدا مؤخر و
 پای بست آمده است بالباء العزقی من بستن و سکون یاء پای خیره و هو
 مثل فی کل من کان راجلاً فی صنعته قال واصله ان اساتذة خطا و صین کانوا
 یأمرون لمن یتقهر فی الصنعة بعد من تلامیذهم بان یصنعوا وراء السترة ولا
 یرز و نههم علی الناس یعنی ینبغی الفکر او لا ثم التکلم لان من یتقوه بلا فکر
 و روية قد جاء عندهم کانه مشدود القدم و مقید قال و منه الغلط المشهور
 فی التریکی قولهم پستواری و منها ما قال بعض اخر پای بست بالباء الفارسی
 و کس یاء پای بمعنی پای آمده است پس دیوار یعنی شخص پس دیواری عندهم
 محقر مبد و لا تحت القدم و مطروح فی التراب و منها ما قال بعض اخر پای بست
 بالباء الفارسی و سکون یاء پای الخشب الذی یضعه البناء تحت قدمیه
 عند از دیار ارتفاع البناء من قامة الرجل یقال له بالترکی قره چو و انت خیر
 بان کلها او هام باطله و تخيلات فاسدة ناشئة من ضیق ^{الفطن} و سیرد علیک
 فی اول الباب السادس ما یرشدک علی ان مراده ما قلناه اولاً الخ نخل بندی

بالياء المصدرى د امر و النخل ضرب من الخلى يتخذ من النور كذا في مختار الصحاح و
نخل بند وصف تركيب مثل قولهم اصول بند ونقش بند بالتركي نقلا بعلجي ولى نه
درستان شاهدي بالياء المصدرى ايضا يعنى محبوتى فروشم ولى نه در كنعان
اسم مكان نشأ فيه يوسف النبىء م لقمان حكيم را كفتند حكمت از كه اموصى
كفت از نايدنايات تاجاى نه بينند يعنى تدارك نمى كنند بعضا و مانند آن
پاى نههند قدم بفتح تين الرجل بكسر الراء للخروج قبل الوجع مثل الدخول
لفظا ومعنى وهذا هو الرواية في المثل وقد يقال قدم بكسر الراء المشددة
على انه امر من قدم تقدما ومن احسن ما قيل في هذا الباب قول الشاعر
قد رلرجلك قبل الخطو موضعها فمن علا زلقا من غرة زلقا الزلق بالتحريك
الزلاقة والغرة بالكسر الغرور وزلقا بفتح اللام والفلا شبايع بمعنى زلماصراع
مرديت بسكون الياء المصدرى يعنى رجوليتك قيل وقد يفتح الياء لكنه غلط
اصله مردى ت بيا زما امر من از مودن وانكه اى بعد التجربة زن كن يعنى زرا
نكاح كن **قطعه** كزجه شاطر بود خروس بجنگ چه زند يعنى چه پنجه زند و قديقا
زند ههنا كند مجازا يعنى چه كند پيش باز رو بين چنگ بالجيم الفارسى و روى
بترقيق الراء المضمومة هو معدنى مركب من المعدنيات الاخر كالخاس والاسرب
وغير ذلك يقال له في العربى الصفرة و التركى توج شبه رجله بالصفرة في اللون وشدة
الاحكام وفي بعض النسخ زوپين جنگ بالراء المعجمة والباء الفارسى والجيم العربى

و زوپين في اصل اللغة مرادف كزبزو في المشهور اسم شخص مشهور بالفض
 والحرب يذكر في قصة حمزة معروف بابن كى كاوس والمقامير كمثل كلام المعنيين
 هذا وقد يروى روين بالراء المهملة والباء العربى وروب بالفارسية
 نيزه عرب ولا يخفى بعده كربه بضم الكاف الفارسى شيرست
در كرفتن موش ليك موشست در مصاف بضم الميم والصاد المهملة
بمعنى جنگ وحرب بلك اما با عتماد سعت بفتح تين الوسعة اخلاق
بزرگان كه چشم از عوايب جمع عيب كعاب زير دستان پوشتند
ودرافشاي جرايم كه تران جمع كهتر بمعنى الصغير الحقير نكوشند كلمة چند
بر سبيل اختصار از نوادر واثار جمع اثر بفتح تين بمعنى الاخبار عن السلف
الصالحين وحكايات واشعار جمع شعر بالكس وسير بكسر السين وفتح الياء
جمع سيرة وهي الطريقة حميدة كانت اوزمية ملوك جمع ملك درين
كتاب درج بالفتح والسكون الطى كودير وبرخى بمعنى بعضى از عمر كراماته
اى من العمر العزيز الثمين بروخرج كودير موجب بصيف كتاب كلستان
اين بود وبالله التوفيق وببده اذمة التحقيق **قطعه** بماند ساها اين نظم
ترتيب زما هر ذره خاك افتاده باشد جايه ديكر فهدا المصراع الثاني
في موضع الحال بحسب المعنى على طريقة اتيك خفوق النجم غرض نقشت
كزما بازماند اى يبقى بعدنا كه هستى را نمى بينم بقاى قوله مكر صاحب

يعني در زمانى كه زما هر ذره خاك
 بماند ساها اين نظم

روزی بر حمت کند در کار درویشان دعا را تعلیل در المعنی لکون بقاء النقص
 غرضه بعد التعلیل بالمصرع امعان نظری تدقیقه بقال امعان الفرس ای تباعد
 في عدوه در ترتیب کتاب و تهذیب بواب التهذیب لتطهير و ايجاز سخن
 مصلحت دران دید فاعل دید ضمیر الامعان تا مرین بمعنی این و کثیرا ما
 يستعمل مر علی انه من الصلاة الزائدة وههنا كذلك هكذا قيل هذا وقال البحر
 ان مرتبى علی معنیین احدهما بمعنی التعداد والثاني بمعنی اللام الجارة للتعلیل
 ولعل المراد منه ههنا هو المعنى الاول روضه و رعا وحديقة هي الروضة
 ذات الشجرة وقيل كل سنان عليه حائط كذا في مختار الصحاح علیا بفتح الغین
 المعجمة والباء الموحدة على وزن حرأ ای ملتقة وفي بعض النسخ صحح علیا تأنيث
 اعلی وفي بعضها غنيا تأنيث اغنى وكلاهما غلط كما يخفى چون بهشت بكسر الباء
 والهاء یعنی مثل الجنة بهشت بفتحها یعنی برهشت باب اتفاق افتاد یعنی
 امعان نظر مصلحت دران دید که این روضه چون بهشت برهشت باب مؤلف
 ومنتظم باشد ازین سبب مختصر آمد تا بملالت نیخامد من انجامیدن بمعنی آخر شد
باب اول در سیرت پادشاهان باب دوم در اخلاق و دویشان
باب سوم در فضیلت قناعت باب چهارم در فواید خاموشی
باب پنجم در عشق و جوانی باب ششم در ضعف و پیری
باب هفتم در تاثیر تربیت باب هشتم در اداب صحبت

تاریخه دران مدت که ساوخت خوش بود زهجرة ای الهجرة النبوية مستصحب
 و پنجاه و شش بود مراد ما نصیحت بود گفتیم حوالت با خدا کردیم و رفیقیم
باب اول در سیرت پادشاهان حکایت پادشاهی پادشاهان که بکشتن
 اسیری اشارت کرد بیچاره دران حالت نومیذی بزبان که داشت یعنی بلسان
 كان فيه ملك رادشاهم دادن گرفت و سقط بفتحین الهذیان والفحش
 وهو في الاصل المتاع الردي گفتن که گفته اند هر که دست ارجان بشوید شستن
 هر چه مفعول مقدم لقوله كويه في قوله در دل دارد بگوید شعر اذا يبس الانسان
 لما لسانه الياس نومیذ شدن و هو من باب علم وفيه لغة اخرى اعنى يبس
 يبس بالكس فيها وهو شاذ وطول اللسان عبارة عن كثرة السب والشتم كسور
 مغلوب وهو مضاف الى مغلوب اضافة الموصوف الى الصفة و سنور على وزن
 البلور الهرة يصول اي يحمل حمله على الكلب يقال صال يصول صولا و صولة اي
 استطال عليه و وثب ويقال رب قول اشد من صول بيت وقت ضرورة چون اند
 کربز بکسر الكاف الفارسی اسم مصدر من کربختن ههنا و قدیحی و صفا بتركيبا
 دست بگیرد سر شمشیر تیزه فاعل گیرد ضمیر المضطر و دست مفعوله یعنی دستش
 مقابل بگیرد سر شمشیر تیز را ملک پرسید که چه میگوید یکی از وزرای نیکو محضر
 بفتحی المیم والضاد گفت ای خدا وندی گوید که والکاظمین الغیظ والعافین
 عن الناس ای المسکین علی الغضب والذین یعفون امضائه مع القدرة علیه

اعلم ان الانسان في بطنه على العضو
 المخصوص بطلوع الاضغاط
 التي اجتمع عليها قوم دون قوم كما يقال
 لسان غولي ولسان غي و غيرهما
 ويراد في لسان في الفارسية
 يستعمل كاستعماله والمعاد مراد
 المعنى الثاني لا ما ذكره الشاعر ١٩

من كُتِبَتْ القربة اذا مَلَأَتْهَا وشدت فهاكذا قال بعض الكل وفي مختار الصحاح
 كَظَمَ غَيْظَهُ اى اجتمع غضبه وهذا اليج الى قوله تيه وسار عوا الى مغفرة من ربكم
 وجنة عرضها السموات والارض اعدت للمتقين الذين ينفقون في السراء
 والضراء والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس والله يحب المحسنين قوله اعدت
 اى هَيَّيْتُ لَهُمْ وقوله في السراء والضراء اى في حالتي الرخاء والشدة وقوله والكاظمين
 عطف على المتقين روى عن النبي ^{انه قال} من كظم غيظا وهو يقدر على انفاذه ملائكة
 قلبه اُمْنًا وَاِيْمَانًا وقال ان هؤلاء في امتي قليل الا من عصمهم الله تيه وقد كافوا اكثر
 في الامم التي مضت ملكا رابروا رحم امدوا وازسرخون او درگذشت قيل ان سر وکذا
 در في قوله درگذشت كلاهما من قبيل الصلاة الزوايد ولا يبعد ان يقال التقدير
 از خون سرا و وزیر دیگر که ضد او بود گفت ابنای جنس ما را شاید در حضرت
 پادشاهان جز بر اسق سخن گفتن آن مرد ملک را دشنام داد یعنی شتم و سبب
 و ناسزا گفت ملک ازین سخن روی در هم کشید اى انقبض انقباضا و گفت مرا از دروغ
 پسندید ترا مد ازین راست که تو گفتی که انرا روی در مصیحتی بود و این را بنا بر حجت
 یعنی بنای این راست بر خیانة بود و حکما گفته اند که دروغ مصیحت امیز و وصف
 ترکیبی من این سخن به است از راست گفته انگیز و وصف ترکیبی من این سخن و منه
 ما قال اللطیفی دروغی که حال دل خوش کند به از راستی کیش مشوش کند بیت هر که
 شاهان مفعول کند مقدا مقدم المحصر که او کوید حیف باشد یعنی جور و ظلم باشد

که جز نکو کوید **حکایت** بر طاق في بحر الغرائب طاق هو الذي يقال له بالتركي مصدرة
 هذا وفي الصحاح الفارسي هو الاسطوانة وایوان قال فيه هو المكان العالي الذي
 يهتأ ويعين لجلوس السلاطين والغرفة العالية وقال في البحر هو الذي يدني
 في افنية البيوت ويقال له بالتركي سايبان وفي مختار الصحاح الايوان بكسر
 المهملة الصفة العظيمة ومنه ايوان كسرى وجمعه او اوين مثل ديوان وديوان
 لان اصله اوان فابدلت من احدى الواوين ياء انتهى هذا لكن المشهور المتعارف
 ايوان بفتح المهملة ولعله من قبيل تحريفات العجم كفتح نيم ميدان فريدون اسم ملك
 من ملوك العجم مشهور بقتل ضحاک ناپاک وهو فريدون بن آبتين من اصل طهمورث
 ديوبند الذي قتله ضحاک واطعم دماغه للحيتين اللتين خلقهما الله تعالى على منكبيه
 متصلتين ببذنه وكانتا بحيث لا يسكنان اذا جاعتا الا بدماغ الادمي ولهذا كان
 يقتل كل يوم شخصين من مملكته ^{تخل} لاطعامهما ثم قتله فريدون انتقاما من درباريه
 والقصة مبسوبة في شاهنامه نوشته بود مشوي جهان اى برادر عا ند مضاع
 منفى من ماندن اى لا يبقى بكس دل اندر جهان افرين بند بس جهان افرين
 وصف ترکیبی اى لا تعلق قلبك الا الى الله الذي هو خالق العالم مكن تكيه بر ملا
 دنيا یعنی لا تنكئ الى الدنيا و پشت عطف على تكيه اى لا تستند ظهرك اليه یعنی
 لا تعتمد عليه که بسیار کس چون تو پرورد و گشت جواهرت اى قصد رفعت کند
 جان پاک چچه بر تخت مردن چه بر روی خاك **حکایت** یکی از ملوک خراسان

وکان فی آن مملکت عیال
 سکار اسفان کاظم بر تیره
 طوفان نوحه دم الفزنیة

سلطان محمود سبکتگین یعنی سلطان محمود بن سبکتگین و حذف لابن کثیر عندهم
 كما مر في قوله سعد بن بكر سعد بن زكيت وسجى ايضا نظائره والكاف الاول عزي
 والثاني فارسي والتاء الفوقانية بينهما مفتوحة في المشهور وقد يضم راء الخواب
 ديد بعد اوقات او بصدصال كه يعنى هيجان ديد كه جمله وجود او ريحه بود
 وذاك مكر حشمتهاى وهيجان در چشم خانه مى كرد يد ونظري كرد ساير حكما
 از تاويل ان يعنى جميع حكما از تاويل ان رؤيا عاجز مانند مكر در ريش كه حد
 بجای آورد وكفت در تعبيرش هنوز نكرانست كه ملكش بضم الميم اسم واما
 الملك بكسرها وكذا الملك بفتحها ومنه قرئ ملكنا فهو مصدر بمعنى خداوند شد
 على ما هو المتعارف المشهور بادكرانست **قطعه** بس ناموراي رب شخص كبير وبس
 بالباء العربى بجى بمعنى فقط كما سيجى في قوله كه حلوا چوكبا رخورند بس وبمعنى
 بسا تخففا عنه وههنا كذلك وقد عرفت تحقيقه نقلا من البحر بزرزمين يعنى
 در زير زمين دفن كرده اند كز هستي بس بروى زمين بر ولعل لفظة بملقارته
 بالباء الصلة اخر عن مدخوله كما اشترنا اليه في صدر الكتاب والمعنى بروى زمين
 وقال بعض الكمل برههنا مقم وقيل معنى قطعا كما نقلناه في قوله بر نيايد نشان مانند
 بسكون النون الثانية وان جسم لاشه بمعنى لاش وهو الخيفة التى يقال لها بالتركي
 تخريفا منه كش كذا في البحر راكه سپردند زير خاك بعاكش چنان خورد مانع من خوردن
 فاعله ضمير خاك ومفعوله الشين الراجع الى قوله جسم لاشه كز واستخوان مانند

انما قال على ما هو المتعارف
 المشهور اذ قد عرفت انه
 الضم ايضا عن اللفظ
 وكذا ذكر في تاج المصادر
 الملك بضم الميم بمعنى
 بادشاه شدن كنهها
 بسا مشهورين مست

زندان است بوصول الهزة نام فرخ يعنى نام مبارك في البحر فرخ بالراء المشددة
 المضمومة بجى على معنيين بمعنى المبارك وبمعنى القوى وقد يقال المراد به الملك
 يقال له فرخ شاه ولا يخفى بطلانه نوشر وان بدشد يد الراء تحيره والفصح فيه
 انوشر وان بفتح الهزة وسكون الراء وهو المسموع من بعض الافاضل وفي بعض
 النسخ المصححة نوشين روان بالياء والنون بعد الشين وفي بعض اخر منها نوشين
 بالياء فقط بعده كوجه بسي گذشت نوشر بران مانند خيرى بيا، الوحدة كن اى
 فلان وغنمت شمار عمر زان پيشتر بالياء الفارسية يعنى خيرى كن قبل ازان
 كه بانك برايد فلان مانند اى مات **حكايه** ملك زاده شنيد مرگواه بود و حبيب
 ديكر برادران بلند و خوب روى بارى يعنى مرة پدرش بگراهيست بتخفيف
 الياء واستخفاف بمعنى استحقار در روى نظر كرد پس بفرست در يافت اى فهم
 وتفطن وكفت اى خردمند يعنى عاقل قصير القامة به كه نادان بلند نه هر چه
 بقامت مهتر بقميت بهتر كه الشاة نظيفة والفيل جيفة النظيف بالطاء الجمرة
 الطاهر بالمهلة والجيفة النجس وهى في الاصل جثة الميت **شعر** اقل جبال الارض
 اى اصغر جبال في الارض طور وهو بالسريانية الجبل والمراد به طور سينين وهو
 جبل مدين سمع موسى م كلام الله تعالى فيه وانه اى والحال ان الطور لا عظم
 عند الله قدرا ومنزلا اى شرفا ورتبة حيث اقسام به في كتابه الكريم واسمع فيه
 كلامه الكليم **قطعه** ان شنيدى كه لا غرد انا، كفت روزى اى في يوم من الايام

در زير زمين

بآبله الابله الاحق من البله وهو الحق قربة بسكون الهاء الاصلی بمعنى السمين
 اسب نازی یعنی عنی اگر ضعیف بود همچنان ای مع کونه ضعیفا از طویله و خریه
 یعنی بهتر است پدر بخندد و ارکان دولت پسندید و برادران او برنجیدند
 دیگر تا مگر سخن نگفته باشد عیب و هنرش نهفته بضمین یعنی مستور باشد
 هر بیشه گمان مبر که خالست بیشه بالباء العربیة المكسورة المجهولة بمعنى
 درختستان و قد استعمل بمعنى مبيت للحيوانات و استعمل ايضا ماوی الالاسه خاصه
 و قد روی بیشه بالباء الفارسی والسين المهمله بمعنى الابلق و یقرء ما بعد
 ح کمان مبرنها ليست و فترنها الى ببساط محيط من جلد حیوان مفترس يقال
 بالفارسیة پلنك و بالترکیة قیلان شاید که پلنك خفته باشد دران بیشه
 فح یقرء كاف پلنك بالسكون و اما على الروایة المذكورة فيقرء ذلك الكاف بالکسر
 شنید مکه دران مدت ملک را دشمنی صعب روی نمود ماض من نمودن بمعنی
 نمایند اما بالاشترک او المجاز کذا قيل ويمكن ان يقال ان نمود ماض مجهول
 من نمودن و صعب روی بمعنی شدید للخصومة و صف ترکیبی مجموعها صفة
 واحدة لدشمن والمعنی دشمنی که صعب روی یعنی شدید للخصومة است نمود
 یعنی مرئی و ظاهر شد و علی هذا المعنی استعمل لفظ نمود في قوله که عشق اسان نمود
 اول و افتاد مشکها چون دولشکر روی بهم آوردند اول کسی که در میدان
 بکسر المیم قيل هذا في العری و اما في الفارسی بفتح المیم و قيل انه من تحريفات العجم

لاند او بود و گفت قطعه ان نه من باشم که رور جنگ بینی بست من بلکه ان منم
 کاندرمیان اصله که اندر ثمراتصل حال و خون بینی سر یعنی راسی کذا قيل
 کانه جنگ ارد بخون خویش بازی می کند روز میدان ظرف لقوله جنگ ارد
 و لقوله بازی میکند علی طريقة التنازع و انکه بگردد بخون لشکر بازی میکند
 و هذا بناء علی ما قيل من ان شخصا اذا هرب او لا عرضا عن الحرب يكون سببا
 لانهم اذ ذلک العسکر این کلمات را بگفت و بر سپاه دشمن شمشیر زدندی چند
 از مردان کار بینداخت چون پیش پدر آمد زمین خدمت ببوسید و گفت دیگر
 ای که شخص مست حقیر نمود یعنی ای پدر من که اه حذف المنادی بقرينة المقام
 و هذا الحذف كثير في كلامهم جدا و اشار به الى ما سبق في اول الحكاية من ان اياه
 نظر اليه نظر الحقارة و تفطن لذلك هذا الولد الحقير بالفارسیة تاد رشتی اعضاء
 هنر نپنداری مشتق من پنداشتن بکسر الباء الفارسی بمعنی الظن اسب لاغر
 میان یعنی در میان میدان بکار آید روز میدان نه کا و بالکاف الفارسی پرواری
 ای البقر السمين المرقى بانواع العلف آورده اند که سپاه دشمن بسیار بود و اینان
 اندک طائفة از طوائف عسکر اهنگ یعنی گریز کردند پسر کوتاه و حقیر نعره بزد
 و گفت ای مردان بکوشید تا جامه زنان نه پوشید سواران را بگفتن او تهوور هو
 الوقوع فی الشئ بقلّة المبالاة یعنی تهوور و اقدام سواران زیادت کشت بیکیار
 ای قره واحدة مجموع عسکر حمله کردند دشمنید مکه هم دران روز برد دشمنی ظفر یافتند

ملك سرو چشمش ببوسید و در کنارش گرفت یعنی در اغوش کرد بیک دست
و هر روز نظر بمش کرد بیش بالباء العربیة المكسورة بالكسرة المحمولة بمعنى
الزيادة تا ولی عهد خویش یعنی متصرف زمان خویش شد برادران حسد
بردند و زهر در طعامش کردند خواهرش یعنی اخته از عرفه بالضم والسكون
العلیة بدید و در یچه برهم زد پسر دریافت ای ادرك و فهم و دست از طعام
باز کشید و گفت محالست که هنرمندان بمیرند و نه هنران جای ایشان گیرند
بیت کس نباید بریر سایه و بومر و المراد به ههنا طیر معروف بسکن في الخرابات
یتطیر به و رهائی هو طیر مشهور قیل انه یسکن و یدبض في الهواء و یقال لها بخذف
ایضا وله خاصة معروفة و هی ان کل من وقع في ظله یكون اما سلطانا او غنیاً
في الغایة از جهان شود معدوم و برادر را این حالت الهی دادند برادرانش بخواند و کوشمال
بواجب داد یعنی کوشمالی داد بر سبیل وجوب بس هر یکی را از اطراف بلاد جمع بلد
بفتحین مثل **جمل و جمال حصه** فرضی معین کردن تا فتنه بنشست و نزاع برخواست
و گفته اند که ده بفتح الدال و سکون الهاء الاصلی در ویش ای عشرة من الفقراء
در کلیمی نخسیند من خسیدن بمعنی خابیدن و دو پادشاه در اقلیمی نکجند بضم
الكاف الفارسی ای لا یسعانه **قطعه** نیم نانی کر خورد مرد خدا بداد در ویشان کند
نیم دگر و مقصور من دیگر **ملك اقلیمی** بکیر پادشاه همچنان ای مع کونه کذا
در بند اقلیمی دگر است **حکایت** طائفه دزدان بر سر کوهی نشسته بودند و منتقد

بالفتح موضع النفوذ کاروان بسته و رعیت بلدان جمع بلد مثل حملان بالضم و السكون
في جمع حل بفتحین از مکاید ایشان **الكید المکر مرعوب** یعنی کلام کانونا في کمال الخوف
و الخزع و الفرع في مختار الصحاح رعبه رعباً بالضم و سکون العين ای افزعه و لشکر
سلطان مغلوب بحکم انکه ملاذ منیع ای ملجأ حصین **ارقله** کوهی القلة بضم
القاف و تشدید اللام اعلى الجبل بدست آورده بودند و ملجأ بالفارسیة پناهگاه
و مأوی في مختار الصحاح کل مکان یا وی الیه ای يرجع الیه لیل و نهار خود ساخته
مدبران ممالک ان طرف در دفع مضرت ایشان مشورت کردند که اگر این طائفه
برین سق بفتحین النظم روزکاری مداومت نمایند مقاومت با ایشان منیع
نکرد بفتح الكاف الفارسی کانه ینتقل من الامکان الى الامتناع العادی **مثنوی**
درختی که اکنون یعنی هنوز گرفتست پای نه از زمان قدیم بدیروی مردی
یعنی بقوة و زور یک مرد براید زجای ورش یعنی واکرش همچنان روزکاری
یعنی زمانی هوی بیاء الخطاب من هشتن بمعنی الوضع بگرد و تش کردن بفتح الكاف
الفارسی العجالة و هی التي یجرها الثور از بیخ بکسر الباء العربیة اصل الشجر و الفرع
بر نکسل ای لا تنقلع عن مکانه سرچشمه را شاید گرفتن بمیل چو پر شد شاید
گذشتن بقیل معرب بیل سخن بسکون النون یعنی مدبران مذکور برین مقرر
شد یکی را بختش ایشان برکما شتند من کما شتن بضم الكاف الفارسی بمعنی
التوکیل و التسليم و فرصت ایشان نگاه داشتند تا وقتی که بر سر قوی رانده بودند

وبقعه خالی مانده تنی چند از مردان واقعه دیده و جنگ از موده را بفرستادند
تاد رشع ببالکسر و السكون الطريق في الجبل پنهان شدند دزدان شبانگاه باز
آمدند سفر کرده و غارت آورده سلاح بکشادند و غنایم جمع غنیمه بنهادند
نخستین بضم نین یعنی اول دشمن که بر سر ایشان تاخت ماض من تاختن بمعنی
العدو و خواب بود چند آنکه پاسی بمعنی یاره کذا سمعت و لم اجد في اللغات التي
عندی و نقل بعضهم انه مذكور في مفتاح الادب از شب بگذشت **بیت** قوس
خرشید بضم القاف و الصاد المهملة ای جرم الشمس در سیاهی رفت یونس اندر
دهان ماهی رفت ای کان مثل هذه القضية مردان دلاوران از کین بفتح الکاف
العزنی بصور بر جستند بفتح الجیم العزنی و دست همه را بکسر التاء یکان یکان
بکسر الیاء و روی بفتحها ای اتحاد اتحاد بر کتب بستند با مدادان بدرگاه ملک
حاضر آوردند همه را اشارت بکشتن فرمود اتفاقا در آن میان جوانی بود که
میوه بالفتح و السكون بمعنی الثمرة عنقوان شیا بش عنقوان الشباب و له
نور سیده بود و سبز گلستان عذارش نمود میده بود لفظه في الموضعین بالفتح
و السكون بمعنی الجديد و دمیدن بالذال المهملة بمعنی النبت مصدر یکی
از وزرا پای تخت ملک بوسه داد و روی شفاعت بر زمین نهاد و گفت این
پسر همچنانی مثل هؤلاء التصوص از باغ زندگانی بر بمعنی الثمرة نخورده و
از رباعان بفتح الراء المهملة و سکون الیاء جوانی ای من اول الشباب غمغ غمغ نیافته

توقع بکرم اخلاق خداوندی است که بخشیدن خون این بر بنده منت نهی
بکسر تین و یاء الخطاب ملک روی ازین سخن درهم کشید و موافق رای جهان پیش
قوله جهان بین وصف ترکیبی و الشین راجع الى الملك نیامد و گفت **بیت** بر تو
بالباء الفارسی بمعنی شعله بمعنی قوله بر تو نیکان نکیر دای لا یستنیر منهم
هر که بنیادش بدست تربیت نا اهل رچون کوردگان با کافین الفارسیین بمعنی
للبوز و قيل الکاف الاول عزنی و التاء فارسی در کتب است کتب بضم الکاف
الفارسی و قيل بالکاف العزنی و بعض النسخ بر کتب است نسل و تبار بفتح التاء
الفوقانیة قبل الباء الموحدة بمعنی قبيلة اینان منقطع کردن اولیترست و یخ
بالباء العزنی ای عرق بنیاد ایشان بر آوردن بهتر که اتش را نشاندن یعنی منطفی
کردن کذا سمعت من البعض و اخر بمعنی الحجرة گذاشتن و افعی را کشتن و بچه نگاه
داشتن کار خردمندان نیست **قطعه** ابراکر اب زنده کی بارده من باریدن بمعنی
بارانیدن اما بالاشتراك و المجاز و لا یبعد ان یقال معناه از ابراکر اب زندگی
بارد هرگز از شاخ بید و هو شجرة الخلاف برای الثمرة نخوری بیا الخطاب
بافرومایه یعنی دنی الاصل روزگار مبرای لا تصرف العمر ولا تسع في تربیته
کزنی بوریا بکسر یاء فی الاضافة و بوریا نوع من القصب یخذه منه الحصیر شکر
نخوری وزیر شفیع این سخن بشنید طوعا بفتح الطاء المهملة ای انقیاد او رغبة
سمعا و طاعة بکسر نون و حسن رای ملک را فرین خواند و گفت آنچه خداوند

دام ملكه فرمود عين حقيقت است كه اگر در سلك صحبت ان بدان جمع بد تربيت
 يافتى بكي از ايشان شدى اما بنده اميدوار است كه اين غلام بتصحيح صالحان
 تربيت پذيرد و خوى خردمندان كيرد كه هنوز طفل است و سيرت بغي
 و طغيان و عناد ان گروه در نهادى متمكن نشده است نهاد بكسر النون
 اصل البدن و بنيت و قد صححه بعضهم نهاد بالذال المهملة لكنه غلط و صحيح
 انها معجمة و الاصل فيه ما روى عن ابى نصر الفاريا بى اعرق الفرق بين دال
 و ذال فهو ركن في الفارسية معظم كل ما قبله سكون بلا و اى فهو دال و ماسوى
 ذلك مجم و در حديث است كما من مولود الا و قد يولد على الفطرة اى على الجبلة
 السليمة والطبع المتهى لقبول الدين المحمدى فلو ترك عليها الاستمرار على لزومها
 ولم يفارقها الى غير هالان هذا الدين الشريف موجود حسنه في العقول ويسره
 في النفوس لكن ابواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه يعنى يجعلونه يهودا نصرانيا
 و مجوسيا بيت با بدان يار كشت همسر لوط اراده زوجة لوط النبي و هم وقيل
 اراده ابنه و يؤيده ما وقع في بعض النسخ بدل قوله با بدان الخ يسر نوح با بدان بنشست
 انتهى وهذا باطل كما لا يخفى والمرما قلناه ليس الا يدل عليه قوله تع فاسر بأهلك بقطع
 من الليل ولا يلتفت منكم احدا الا امراتك انه مصيبها ما اصابهم يقول الله تعالى امرأ
 للوط النبي و هم سر و ادب في آخر السحر ولا يخلف منكم احدا الا امراتك انه مصيبها
 من العذاب ما اصاب هؤلاء القوم و الا كثرون ينصب الامر انك على معنى أسر

بأهلك الا امراتك كذا في كتاب الشفاء للامام بهاء الدين ويدل على بطلانه ايضا
 لفظة همسر لانها لا تطلق على الابن بل على الزوجة في الاغلب و تفصيل هذه القصة
 على ما حرره في كتب التفسير الثقات هو انه كانت مدينة سدوم بلدة فيها من الخير
 والسعة وكثرة الثمار ما لم يكن في سائر البلدان وكان يجتمع فيها الغرياء من الآفاق
 في فصل الصيف واوان الثمار فجاء ابليس لعنه الله تعالى متمشيا لهم في صورة غلام
 أمرد وجعل يدخل كروهم و حداثتهم ويرادهم الى نفسه حتى اظهر فيهم الفاحشة
 ثم جاء النساء ثم قال ان الرجال قد استغنوا عنكم فعلمهن ان يستغنين عن الرجال
 حتى استغنى الرجال بالرجال والنساء بالنساء فاحسب الله تعالى جبرائيل و معه
 احد عشر من الملائكة فلما اتهموا اليهم نصف النهار فاذا هم يجدار يسقيين
 فابصرتهم ابنة لوط و هم وهي تسقى الماء فاستخبرت بهم وحذرتهم من خبث اهل
 المدينة فاظهروا الغم من انفسهم فقالوا لاهل احد يضيفنا قالت ليس فيها احد
 يضيفكم الا ذلك الشيخ مشيرة اليها فذهبوا الى لوط و هم وهو على بابها فاقبل
 بهم الى اهله وضاق صدره اغتما و مخافة عليهم من خبث قومه لا يدري يا اقرئهم
 بالرجوع امر بالتزول وقال هذا يوم عصيب اى شديد ثم قال لامرأته قومي واخبري
 ولا تعلني احدا وكانت امراته كافرة منافقة فانطلقت تطلب حاجا تها ففعلت
 لا تدخل على احدا الا وقد اعلمته وتقول ان عندنا قوما من هيئتكم كذا وكذا ما رايت
 قوما احسن وجهامنهم فجاءه قومه يهرعون اليه اى يستحثون الى باب لوط و هم

لا يخط النبي بعد عودهم الى ابيان ويشعروا في الخشون فيمن يشعروا ببعث الله نبيه
 من الماء

وَيَقْدُونَ إِلَى أَضْيَافِهِ الَّذِينَ نَزَلُوا فِي دَارِهِ فَرَدَّ الْبَابَ عَلَيْهِمْ فَتَسْتَوِرُوا مِنَ الْخَائِطِ
فَقَامَ إِلَيْهِمْ لُوطٌ وَقَالَ يَا قَوْمِ إِنَّ هَؤُلَاءِ بَنَاتُ فِتْرَتِ جَوْهَنَ وَكَانَ تَزْوِجُجَ
الْمُسْلِمَاتِ مِنَ الْكُفَّارِ جَائِزًا هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ مِنَ الْحَرَامِ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْنِي فِي ضَيْفِي
إِنِّي مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ قَالُوا الْقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ
وَيَعْنُونَ بِهِ عِلْمَهُمْ لِلْخَبَثِ فَأَرَادُوا الدَّخُولَ عَلَى الْأَضْيَافِ فَسَمِعَ جِبْرَائِيلُ مَ بَدِئَهُ
عَلَيْهِمْ فَغَمِيتَ أَبْصَارَهُمْ فَعَلِمُوا ذَلِكَ مِنْ لُوطٍ فَجَعَلُوا يَخْوَفُونَهُ فَخَيَّرَ لُوطُ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
فَلَمَّا رَأَتْ الْمَلَائِكَةُ مَا لَقِيَ لُوطًا مِنَ الْكَرْبِ قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ
فَأَفْتَحَ الْبَابَ وَدَعَانَا وَإِيَّاهُمْ فَفَتَحَ الْبَابَ فَدَخَلُوا فَاسْتَأْذَنَ جِبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَبَّهُ
فَعَقَّبُوهُمْ فَضَرْبَ جَنَاحِهِ وَجُوهَهُمْ فَطَمَسَ عَيْنَهُمْ فَأَعْمَاهُمْ لَا يَعْرِفُونَ الطَّرِيقَ
فَخَرَجُوا وَهُمْ يَقُولُونَ الْخَجَاةُ الْخَجَاةُ فَإِنَّ فِي بَيْتِ لُوطٍ قَوْمًا سَحَرَةً ثَمَّ لَمَّا أَمَرَ لُوطٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ
بِأَسْرَاءِ أَهْلِهِ كَمَا قَالَ تَعَالَى فَاسْرِ بِأَهْلِكَ الْآيَةَ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَا جِبْرَائِيلُ إِنَّ أَبْوَابَ الْمَدِينَةِ قَدْ
أَغْلَقَتْ فَكَيْفَ أَخْرَجَ مَعَ أَهْلِي وَغَنِيَّ وَبَقَرِي قَالَ أَجْمَعُهُمْ لُوطٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى أَبْوَابِ الْمَدِينَةِ فَخَلَّاهُمْ
عَلَى جَنَاحِهِ وَوَضَعَهُمْ مِنْ وَرَاءِ الْمَدِينَةِ بِأَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى فَمَضَوْا إِلَى صُعْرٍ وَهُوَ قَرْيَةٌ مِنْ قُرَاهَا
لَمْ يَكُونُوا يَعْلَمُونَ مَثَلِ غَلَامِهِمْ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَيْهِ لُوطٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ ادْخَلَ جِبْرَائِيلُ جَنَاحَهُ فِي أَرْبَعِ مَدَائِنَ
سَدَّوْمَ وَعَامُورَاءَ وَدَاوُومًا وَضَبَّوْا يَمَّ فَكَانَ كُلُّ مَدِينَةٍ مِنْهَا مِائَةُ أَلْفٍ مَقَاتِلَ
حَتَّى بَلَغَ اسْفَلَ الْأَرْضِ فَقَطَعَهَا مِنْ طِينٍ أَسْوَدَ ثُمَّ رَفَعَ بِهَا الْعِغْنَ السَّمَاءِ حَتَّى سَمِعَ
أَهْلُ السَّمَاءِ نَبَاحَ الْكَلَابِ وَصِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَلَمَّا رَفَعَهَا إِلَى السَّمَاءِ أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ السَّلَامُ

الْكَبِيرِ وَالنَّارِ ثُمَّ قَلْبَهَا عَلَيْهِمْ فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا إِيَّاهُ جَعَلْنَاهَا
عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ تَحْتِهَا فَيَلَّيْ هِيَ مَعْرَبَةٌ مِنْ سَنِكَ فِيلٍ وَقِيلَ
اسْمُ جَبَلٍ فِي السَّمَاءِ مَنْضُودٍ مَعْدٍ لِلْعَذَابِ مَسْؤُومَةٌ مَعْلُومَةٌ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْعَذَابِ وَقِيلَ
مَكْتُوبٌ عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا اسْمٌ مِنْ يَرَى بِهِ ثُمَّ قَالَ جِبْرَائِيلُ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بَعِيدٍ
إِيَّاهُ مِنَ ظَالِمَةِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَائِدَانِ نَبُوتُشْ كَرِيضَمُ الْكَافِ الْفَارِسِيِّ شَدَتْكَ أَصْحَابُ
كَهْفٍ رُوِيَ جَنْدُ بَنِي نِيكَانَ كَرِفَتْ وَرَدَّ مَرْدُ شَدَتْ قَالَ مَقَاتِلُ عَشْرَةٍ مِنَ الْخَيَوَانَاتِ يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ فِي الْآخِرَةِ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ عَجَّلَ إِبْرَاهِيمَ وَكَبِشَ إِسْمَاعِيلَ وَنَاقَةَ صَالِحَ وَبَقَرَةَ مُوسَى
وَحَوْتَ يُونُسَ وَحَمَارَ عَزِيزٍ وَنَمْلَةَ سُلَيْمَانَ وَهَدَّهْدَ بَلْقَيْسَ وَكَلْبَ أَصْحَابِ الْكَهْفِ وَنَاقَةَ
مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ فَكَلَّمَ بِصِيْرُونَ عَلَى صُورَةِ الْكَبِشِ وَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ
كَذَا فِي مَشْكُوتِ الْأَنْوَارِ وَتَحْرِيرِ الْقِصَّةِ عَلَى مَا ذَكَرْتُ فِي تَفْسِيرِ الْقَاضِي الْبَيْضَاوِيِّ هُوَ أَنَّ قِصَّةَ
مِنْ أَشْرَافِ الرُّومِ أَرَادَهُمْ دَقِيَّا نُوْسَ عَلَى الشَّرِكِ فَأَبَوُا وَهَرَبُوا إِلَى الْكَهْفِ وَهُوَ الْغَارُ
الْوَاسِعُ فِي الْجَبَلِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهِيَ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشْدًا وَعَنْ عَلَى رُفُو
هُمْ سَبْعَةٌ وَثَمَانِيَةٌ كُلُّهُمْ أَسْمَاءُ وَهُمْ يَمْلِكُنَا وَمَكْشَلَسَا وَمَشْلَمِينَا هَؤُلَاءِ أَصْحَابُ يَمِينِ
الْمَلِكِ وَمَرْتُوشَ وَدِيرْتُوشَ وَشَاذْنُوشَ أَصْحَابُ يَسَارَةٍ وَكَانَ يَسْتَشِيرُهُمُ وَالسَّابِقُ الرَّابِعُ
الَّذِي مَرَّوَابَهُ فِتْيَتُهُمْ وَتَبِعَهُ كَلْبُهُ وَقِيلَ هُوَ كَلْبُ مَرَّوَابَهُ فِتْيَتُهُمْ فَطَرَدُوهُ فَانْطَفَأَ اللَّهُ تَعَالَى
فَقَالَ إِنَّا أَحِبُّ أَحِبَّاءَ اللَّهِ تَعَالَى فَنَامُوا فَقَالَ إِنَّا أَحْرُسُكُمْ فَانَامَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى إِنْ لَمْ يَنْهَهُمْ
فِيهَا الْأَصْوَاتُ وَلِبَثُوا فِيهِ أَحْيَاءَ ثَلَاثَ مِائَةِ سَنَةٍ وَازْدَادُوا تَسْعًا وَكَلِمَةً بِأَسْطِ ذُرَايِهِ

بالوصيداي بفناء الكف وقيل الوصيد الباب وقيل العتبة ثم ايقظهم الله تعالى آية
 على كمال قدرته ليسأل بعضهم بعضا ويتعرفوا حالهم وما صنع الله تعالى بهم فيزدادوا
 يقينا على كمال قدرة الله تعالى ويستبصروا به امر البعث ويشكروا ما انعم به عليهم قال
 الله تعالى وكذلك اعثرنا عليهم ليعلموا ان وعد الله حق وان الساعة آتية لا ريب فيها
 حكى انهم لما قاموا من النوم بعثوا احدهم الى المدينة وهو طرسوش لأجل الطعام
 فلما دخل السوق واخرج الدرهم وكان على اسم دقيانوس اتهموا بأنه وجد كنزاً فذهبوا
 به الى الملك وكان نصرانياً موحداً فقص عليه القصص فقال بعضهم اخبرنا ان فتية
 فروا بدينهم من دقيانوس فلعنهم هؤلاء فانطلق الملك واهل المدينة وابصروهم
 ثم قالت الفتية نستودعك على الله تعالى ونعيذك به من شر الجن والانس ثم رجعوا الى
 مضاجعهم فدفنهم الملك في الكهف وبنى عليهم مسجداً وقيل لما انتهوا الى الكهف قال
 لهم الفتى مكانكم حتى ادخل اولاً لئلا يفرغوا فدخل فعبي عليهم المدخل فبنوا ثمة مسجداً
 اين بكفت وطائفه ازندماء جمع نديم ملك با او بشفاعت يارشدند تا ملك از سر
 خون او درگذشت وكفت بخشيدم اگر چه مصلحت ندیدم **قطعه** دانى كه چه كفت
 زال والمراد بزال ههنا ابورستم وله معنى اخر سيجى في الباب السادس ان شاء الله تعالى
 با رستم کرده بضم الكاف العزى دشمن توان حقير و بپجاره شمرده ديدم بسى آب
 ز سر چشمه خرده بالضم والسكون چون بيشتر آمد بكسر الباء العزى بالكسر المجهول
 سترو بارى مع الحمل الذى كان على ظهر الابل ببرد بضمين وزير پسر را بخانه برد و بنار

ونعت پرورد و استاد اديب بتر بيش نصيب كرد حسن خطاب و رد جواب و ساير
 اداب ملوكش بيا موختند در نظر همگان بكسر الكاف الفارسية اى عند جميع الناس
 پسندید آمد بارى اى مرة وزير از شاهان جمع شمال بالكسر معنى الخلق بالضم فقوله
 واخلاق عطف تفسيرى در حضرت ملك شمه دى كفت كه تربيت عاقلان دروى
 اتركرد است و جهل قدیم از جيلت بكسر تين و تشديد اللام معنى الخلقة بدر برد
 اى از يزل واخرج و قدمه نظيره في اول الكتاب ملك را از اين سخن بتسم آمد وكفت
 بيت عاقبت كرك زاده كرك شود كرجه با دى بزرگ شود سالى دو برين برآمد و الله
 او باش محله يعنى لوندان محله كذا سمعت من البعض وفي مختار الصحاح لا و باش الناس
 الاخلاط وهم الضروب المتفرقون وقيل هو جمع مقلوب من البوش وهو بالفتح الجماعة
 من الناس المختلطين انتهى در و پيوستند وعقد مرا فقت بكسر العين وفتحها يستند
 تا بوقت فرصت وزير را باد و پسر بكشت ونعت في قياس برداشت و در مغاره
 در داند بجای پدرش بنشست وعاصى شد ملك از اين خبر دست بدندان گرفت
 وكفت **قطعه** شمشير نيك از اهن بد بالوصل چون كند اى كيف يصنع كسى تا كس بترت
 نشود اى حكيم بسكون الميم قوله كس مفعول نشود بارانكه در لطافت طبعش خلاف
 نيست در باغ لاله رويد الظاهر انه من رويدن بمعنى رويا نيدن بالاشتراك
 او المجاز وقد يقال در باغ لاله رويد از وازشوره بوم خصوى رويد و شوره بوم
 ارض ذات ملح يقال له بالتركي چورق يرى وفي المعيار الجاهلى خمس هو الذى بالتركية

چرخ چپ و بعضی نسخ و قه ثوم بالشاء المثلثة بدل بوم بالوحدة وهو غلط کما لا يخفى
دیگر زمین شوره سنبل بر نیارده در و تخم عمل ضایع مکردان بالکاف الفارسی نکوتی
بایدان کردن چنانست که بد کردن بجای نیک مردان ای برای نیک مردان حکایت
سرهنگ هو الذی یقال له بالترکیة جری باشی وقیل بمعنی چاوش وهو الاصح
زاده زابر در سرای غلشی بضمین اسم ملک من ملوک العجم کذا سمعت من بعض
دیدم عقل وکیاستی بمعنی زیرک و فهم و فراسی زاید الوصف داشت هم از عهد
ای زمان خردی تار بزرگی در ناصیه او پیدا ناصیه موی پیشانی فرد بالای
سرش یعنی در بالای سرش رهوشمندی بالباء المصدرية بمعنی عاقبتی تافت حکایة
ماض من تافتن بمعنی الاشتعال ستاره و بلندی فی الجملة مقبول نظر سلطان املاک
جال صورت و کمال معنی داشت و حکما گفته اند توانگری بهر راست بضم الهاء
نه بمال و بزرگی بعقلست نه بسالای بنای جنس او بر و حسد بردند و در کشتن او
سعی نه فایده نمودند مصرع دشمن چه کند چو مهربان باشد دوست ملک پرسیده که
موجب خصمی ایشان بکسر الجیم والباء والیا در حق تو چیست گفت در سایه دولت
خداوندی همگنا نرا راضی کردم مگر حسود را که راضی نمی شود الا بزوال نعمت من
قوله دولت و اقبال خداوندی باد بمعنی دایم یاد دعاء للملک قطعه توانم که نیاز از
اندر و ن کسی حسود را چه کنم کوز خود بر سج در ستای در رنجست والباء صلة
کما بیتا بمیر تا برهی ای حسود کین رنجیست که از مشقتان جز مملکت نتوان رست

بمعنی رستن بفتح الراء بمعنی خلاص شدن قطعه شور و تختان قیل شور بمعنی الفتنة
و شور و تخت وصف ترکیبی مثل بد تخت بار ز و خواهند سقبلا نرا زوال نعمت و بقاء
کر نه بیند بروز یعنی در روز شب پره چشم ای چشم شب پره واصله شب پرنده
و هو الخفاش چشمه و افتاب را یعنی بر تو افتاب را کذا سمعت من بعض الملک الا حاجة الیه
کما لا يخفى چه کناه راست خواهی هزار چشم چنان کور بهتر که افتاب سیاه یعنی کور
خواهی که هزار چشم چنان ای مثل چشم شب پره کور شدن بهتر است از سیاه شدن
افتاب راست خواهی فقله راست خواهی جواب شرط محذوف بمعنی حکایت
یکی را از ملوک بنجم حکایت کنند که دست تطاول و تعدی بال رعیت دراز کرده
و جور و اذیت بفتح الهزة المقصورة و تشدید الباء علی وزن رعیت بمعنی
رنجانیدن یقال آذاه یؤذیه اذی و اذیة کناه مختار الصحاح را آغاز کرد یعنی
ابتدا کرد خلق از مکاید بفتح المیم جمع کید و هو المکر و ظلمش در جهان برفتند
یعنی متفرق شدند و بعضی نسخ بجان رنجیدند و از کربت جورش راه غربت
گرفتند چون رعیت کمر بفتح الکاف العزنی یعنی قاصر شد ارتفاع ولایت و مملکت
نقصان پذیرفت و خزینه تهی و خالی ماند و دشمنان زور راوردند قطعه هر که
فریاد رسی ببناء الوحدة و فریاد رسی وصف ترکیبی وقیل الباء بمصدریة در
روز مصیبت خواهد کوبالکاف الفارسی یعنی بکوا و را که در ایام سلامت بجوامع
کوشا من کوشیدن بالکاف العزنی فی الفصح بنده و حلقه بکوشا رنوازی

یعنی اگر نوازش و تلافی نمی کنی بنده مخلص حلقه بکوش را برود از درت لطف کن
لطف که بیکانه شود حلقه بکوش یعنی لطف کن بلطف بیکانه حلقه بکوش شود
روزی در مجلس او در کتاب شهنامه هم خواندند قصه در زوال مملکت صفیاد
و عهد فریدون وزیر ملک را پرسید که فریدون کیج و ملک و حشم ندانست حشم
الرجل بفتحین خدمه و قال الامام النووی فی شرح مسلم حشم الرجل من تعصب له
و خدمه من یخدمه و تعصب له فیکون اخص من الحشم انتهى برویادشاهی چه گونه
مقرر شد گفت ایچنان که شنیدی خلقی بروی تعصب کرد آمدند و تقویت کردند
پادشاهی یافت وزیر گفت چون کرد آمدن خلق موجب پادشاهیست بکسر الحشم
تو خلق را چرا پریشان میکنی مگر سر پادشاهی نداری **بیت** همان به که لشکر بچکان
پروری نبیاء الخطاب که سلطان بکسر کند سروری ملک گفت موجب کرد آمدن
سپاه چیست گفت پادشاه را کرم باید و عدل و تارعتت برو کرد بکسر الکاف
الفارسی یعنی جمع آیند تا در سایه دولتش آئین بمعنی امین و لعلهم مقلوب منه
قلب مکان نشینند و ترا این هر دو نیست **مشوی** نکند جور پیشه سلطانی
یعنی جور پیشه سلطان نشود کذا سمعت و فیه تکلف استعمال کند معنی شود
بجازا و لعل المراد نکند جور پیشه سلطانی ای نکند سلطان واحد من السلاطین
علی ان یکون الیاء للوحدة لا للمصدرية و يجوز ان یقال قوله جور پیشه و وصف
ترکیبی فاعل نکند و سلطانی بالیاء المصدرية مفعوله و المعنی سلطنت نکند انکه

صفتش جور باشد و یناسب هذا التوجیه قوله که نیاید زکرک چوبان بالیاء
المصدرية پادشاهی که طرح و ظلم افکند قال بعض من اشتهر بتصحيح هذا
الكتاب لشرح من الرسوم الدیوانية و هو الذی بالترکیة سلغن و قد وقع
فی بعض النسخ طرح ظلم بدون الواو العاطفة بل مع الاضافة فقيل ههنا الطرح
بمعنی الاساس و هكذا سمعت عن البعض و لم اجد فی اللغة بالمساعدة پای دیوار ای
اساس ملک خویش بکنند من کندن بفتح الکاف العربی ملک را بند وزیر یا صحرای
طبع نیامد روی ازین سخن درهم کشید وزیر را بند فرمود و بزدان فرستاد پس
بر نیامد یعنی زمان بسیار نگذشت که بنی عم سلطان اصله بنین حذف النوبال^{ضافه}
العم بتشدید المیم بمنازعت برخاستند و ملک پدر در خواستند قوی که از دست
نظا و لا و بجان آمده هذه کنایه عن کمال الاضطراب و غایة التأذی و التضریر
بودند و پریشان برایشان یعنی بر بنی عم سلطان کرد آمدند و جمع شدند و مدد
کردند تا ملک از تصرفش بدر رفت ای خرج من تصرفه و برانان یعنی بر بنی عم
مقرر گشت **قطعه** پادشاهی کور و ادا درست یعنی الجور بر زیر دست و علی رعایاه
دوست دارش قوله دوست دار و وصف ترکیبی و الشین راجع الی پادشاه یعنی
کسی که دوست دارنده او در روز سختی دشمن زور آورست قوله زور آور
و وصف ترکیبی ایضا با رعیت صلح کن و زخوف خصم آئین نشین را انکه شاهنشاه
عادل را رعیت لشکر است **حکایت** پادشاهی با غلامی در کشتی بفتح الکاف

العزفی والیاء الاصلی بمعنی السفینة نشسته بود علام دیگر سکون الیم دریا ندید بود
 وزحمت کشتی نیازموده گریه بکسر الکاف الفارسی یعنی بکاء و زاری آغاز کرد
 و لرزه بر اندامش افتاد چندانکه ملامطفت کردند ارام و سکون نکردت ملک را
 عیش از و منقص بالغین المعجزة والصاد المهمة یعنی مکدر می بود و جاره نمی دانستند
 حکیمی در آن کشتی بود گفت اگر فرمای من او را خاموش کنم پادشاه غایت لطف
 باشد حکیم فرمود تا غلام را بدریا انداختند باری چند غوطه در الصحاح الفارسی
 هی لانقاس في الماء و اما الغین فقد سمعت من البعض بفتحته و یوافق بعض الكتب
 و من الاخر بضمه و هو المشهور و خورشید بگرفتند و سوی بجهت کشتی آوردند
 بهر دو دست در دنبال کشتی ای ذنبه بفتح النون و في بعض النسخ در سگان کشتی
 قال في مختار الصحاح السُّكَّان بالضم والتشديد جمع ساكن والسُّكَّان ايضا ذنب السفينة
 انتهى والمقام يحتمل كلا المعنيين كما لا يخفى أو يخت ان غلام خود را و بجوزان بفاد
 ماض مجهول من او تخت چون بر آمد بگوشه بنشست و فرار یافت ملک را پسندید
 آمد گفت درین چه حکمت است گفت ان حکیم اول محنت غرق شدن بچسبید بود
 قدر سلامت کشتی می دانست همچنین قدر عافیت کسی دانده بمصیبتی گرفتار آید
قطعه ای سیر بالکسرة المجرولة بمعنى شيعان ضد الجايح و اذا صحح الكسرة يكون
 بمعنى الثوم و هو لا يجوز ههنا ترانان جوین بکسر الواو خبز الشعير و هذا انظر قولهم
 خانه نین بکسر الیاء من فی خوش نماید معشوق منست انکه بنزدیک تو رفتی

حوران جمع حوری و الاصل فيه الحوراء علی وزن الحمراء بهشتی راد و رخ یعنی
 جهنم بود اعراف از دوزخیان پرس که اعراف بهشتست قال الشيخ صدر الدين
 في شرح الحديث ان السموات السبع طبيعة عنصرية قابلة للكون والفساد
 و انتهت سيل في يوم القيمة و تصير ذائبة من هيبه ذلك اليوم حين يصير بحر
 جهنم كعصير الزيت فاذا كانت السموات تسيل و تصير ذائبة من جهنم
 فالاعراف المذكورة سور بين الجنة يكون نفس جرم الكرسي و هو الذي باطنه
 یعنی سطح محدبه فيه الرحمة یعنی الجنة و ظاهره یعنی الوجه الذي يلي السموات و الارض
 من قبله العذاب و في معال التنزيل سئل انس بن مالك عن الجنة في السماء ام في الارض
 قال فأي ارض و سماء تسع الجنة فقيل فاین هي قال فوق السموات السبع تحت العرش
 و قد ورد في الخبر ان الكرسي هو ارض الجنة و سقفها عرش الرحمن قال في شرح المواقيت
 ان فلك الافلاك اعلى الفلك التاسع يسمى بالفلك الاطلس عند الحكماء هو المسمى
 بالعرش المجید في لسان الشرع و تحته فلك الثواب و هو الكرسي انتهى بت فرقیست
 میان انکه یارش در بر یعنی در بر باشد و بر ههنا بمعنی سینه یا انکه دو چشم
 انتظارش در در **حکایت** هرگز تاجدار و هو ابن الملك انوشروان را گفتند از و
 پدر راجه خطا دیدی که بند فرمودی گفت خطای معلوم نکردم ولیکن دیدم که
 مهابت من در دل ایشان نه گرانست و بر عهد من اعتماد کلی ندارند ترسیدم که
 از بیم گزند خویش قصد هلاک من بود پس قول حکما را کار بستم ای عملت به که گفته

این من خوف ضرر انفس من
 گفتند

قطعه ازان کز تو ترسد بتوس امر من ترسیدن ای حکیم و کر با چوا و صد یعنی و کر
 با صد مرد که چوا باشد برای بجنگ یعنی تگون غالباً بالضررب و الحرب و قتل
 قوله صد عدد لقوله برای بجنگ یعنی و کر با مردی که چوا باشد صد برای بجنگ
 نه بینی چون کربیه ای الهرة عاجز شود برادر ای بخرج و یقلع بجنگا چشم پلند
 ازان مار بر پای راغی زنده یعنی ازان سبب می زند مار بر پای چو بان که ترسد
 سرش را بگوید مضارع من کوفتن بالکاف العزنی بسنک **حکایت** یکی از ملوک
 بسکون الکاف رجور بود در حالت پیری و امید از زندگانی قطع کرده سوار
 ای فارس واحد از در در آمد و بشارت آورد که فلان قلعه را بدولت خداوند
 کشایم و دشمنان اسیر شدند و سپاه و رعیتان طرف بجملگی یعنی با سر
 مطیع فرمان گشتند چون این کلام را بشنید نفس بفتح تین سر در آورد و
 گفت این مرده بالزاء الفارسیه مرا نیست بلکه دشمنان مراست یعنی
 وارثان مملکت **قطعه** درین امید بسر شد یعنی تمام شد در پیج بمعنی حیف عمر عزیز
 که آنچه در دلم است از دم فرازاید ای یحصل و یقع فی الخارج امید بسته بزند
 ولی چه فایده زانکه امید نیست که عمر گذشته باز آید **قطعه** کوس رحلت بکوت
 بالکاف العزنی فیها دست اجل ای د و چشم و داع بفتح الواو سر یکنید ای
 کف دست بالاضافه و پیچه و باز و همه تودیع یکد کر یکنید بر من افتاده
 لغة افتاد کامر و قد قرأ بعضهم بکسر نون من للوزن و قرأ اخرون بکسر الراء

وسکون النون علی ان بر معنی عند و قوله دشمن کامر بسکون النون و الکاف العربیة
 بمعنی کامر دشمن یعنی الموت فاعل افتاده و هذا نظیر قولهم کل بن و آب خانه و فی بعض
 النسخ بر من افتاد مرک دشمن کامر بالاضافه البیانیة اخراى وستان کذر یکنید
 روزگار مرشد یعنی برفت بنادان من نکردم حد در شما حد یکنید **حکایت**
 سالی بر بالین تربت یحیی پیغمبر عم یعنی علی راس قبره معتکف بودم در جامع
 دمشق بکسر فی الدال و المیم فی المشهور قصبة ارض الشام لکن صحیح فی بعض النسخ
 للعقده و هكذا حقق فی بعض حواشی المطول دمشق بکسر الدال و فتح المیم قال البکری
 سمیت بدما شاق بن عمرو ذین کنعان فانه هو الذی بناها و قیل بناها غلام برهم
 الخلیل عم و کان حبشیاً و هبه له عمرو ذین کنعان حین خرج من النار و کان اسمه
 دمشق فسمی بها به یکی از ملوک عرب که به انصاف موصوف بود اتفاق بزیارت
 امد و نماز کرد و دعا و حاجت خواست **بیت** درویش و غنی بنده و این خال درنده
 و آنان اصله و آنان بمدا لالف که غنی ترند محتاج ترند وینا سبیه ماقیل پادشاهان
 جهان کر بغمی خسته شوند استعانت زدر گوشه نشینان طلبند روی من کرد
 و گفت از اینجا که همت درویشانست یعنی از درون دل و جان و صدق معامله
 ایشان خا طری بیاد الوحدة همراه من کن که از دشمن صعب اندیشنا کر اندیشنا
 بسکون الشین بمعنی غمناک و هذا مثل قولهم معجون ناک و افیون ناک و سوز ناک
 و غیر ذلک کفتم بر رعیت ضعیف رحمت کن از دشمن قوی رحمت ندیدی **رباعی**

بباروان جمع بازو بمعنی العضد توانا و قوت سردست قیل اراد بر دست الاصاب
 خطاست پنجه نسکین ناتوان شکست بمعنی شکستن بتوسد امر غایب من ترسیل
 انکه بر افتاده کان بخشاید بفتح النون النافیة که کوز پای در ایدای ان زل کش
 نکیر و دست و التقدير کس نکیر دستش هرا نکه تخم بدی کشت بالیاء المصدري
 و کسر الکاف العزى من کاشتن بمعنی افشاندن و چشم نیکی داشت دماغ بیهوده
 بخت یعنی فکر هرزه و باطل کردن من قیل ذکر المحل و ارادة الحال و خیال باطل
 بست زکوش بسکون الشين پنبه برون قیل فيه يجوز ضم الباء و کسرها و الفم
 او الکسر اوضح علی اختلاف الروایتین آرداد خلق بدو اگر نوی بدی ای نمی دهی
 قدمی للوزن دان امر من دانستن بمعنی علم که روز دادی ای روز دادی ^{بگو} دان
 الباء للمصدرة و قیل الباء في اعادة واحدة يوم العدل هست مشوی بنی آدم
 اعضای یک دیگرند که در اصل فطرت ای الخلقه و الجميلة زید جوهرند حيث تكثر
 من نقطة ادم النبي و م چو عضوی بدر داور در روز کاره ذکر عضوهارا نماید
 بفتح النونین قراره توکز محنت دیگران بی غمی بیا الخطاب نشاید که نامت
 دهندادی لطیفه درویشی مستجاب الدعوة در بغداد پیدا شد حجاج یوسف
 ای ابن یوسف و هذا مثل قوله محمود سبکتین کما مر قال الامام الیافعی في امرأة
 الزمان قد اراح الله تعی کافة المسلمين بقلعه الحجاج بن یوسف الثقفي في سنة
 خمس وتسعين قالوا کان مقدما مهيبا فصحا مفعوها بليفا سفاک الدماء و کان

عاملا لعبد الملك بن مروان و لي الحجاز سنتين ثم العراق و خراسان عشرين سنة
 و كان الحجاج يخبر عن نفسه ان اكبر لذاته سفك الدماء قیل ان الحجاج خطب
 يوما فقال في اثناء كلامه ايها الناس ان الصبر عن محارم الله تعی اهنون علی
 من الصبر علی عذاب الله تعی فقام رجل و قال ويحك يا حجاج ما اصفق وجهك
 و اقل حيائك فامر به بالحبس فلما نزل دعا به فقال لقد احترأت علی فقال انت تجتري
 علی الله فلا تنكره و نحن نجتري عليك فتنكره فحلى سبيله و قالوا حين حضرته
 الوفاة دعا منجا فقال له هل في علمك ملك يموت في هذه السنة فقال نعم و نسئله فقال
 و لم قال لان الذي يموت اسمه كليب فقال الحجاج و الله بذلك سمعتني ابي فاوصي
 عند ذلك و كان مرضه بالأكيلة وقعت في بطنه و سلطه الله تعی بها الزمهرير فكانت
 الكوائن تجعل حوله مملوءة نارا و تدني منه حتى تحرق جلده و هو لا يحسن بها فشكى
 ما يجده الى الحسن البصري ر و فقال له قد نهيتك ان تتعرض للصلحين و قیل ان
 للحسن ر و سجد شكر الله تعالى لما مات الحجاج فقال اللهم كما امته فامت مناسئته
 انتهى كلامه بخوندش و گفت دعای خیر بر من کن گفت خدا یا جانم بستان امر من
 ستن بمعنی الاخذ و القبض گفت از بهر خدا این چه دعاست گفت دعای خیر است ترا
 و جمله مسلمانان را مشوی ای زبردست زبردست از ازاره کرم تا کی باند این بازار پنجه
 کار ایدت جهان داری وصف ترکیبی و الباء للمصدرة مردنت به که مردم از اری
 بیا الخطاب روى عن ابی منصور انه کان رجل يعتکف في مسجد الکوفة قال دخل المسجد

غلام هندی فصلی صلوة حسنة ثم فعل هكذا الى اخر الشهر فسلمت يوما من الايام فلم يرد
 على جواب السلام فلما دخل المسجد في اليوم الثاني فقال وعليك السلام فاستغربه وسأله
 عن ذلك فقال ان لي مولی ولم استأذنه في رد السلام فاستأذنته اليوم فقلت له يا غلام
 استأذن مولای ان تجالسني ساعة فذكر الله في فذهبه ورجع وقال قد اذن لي في ذلك
 ففعلت له اخبرني من اعجب ما رايت في الدنيا قال ان من عادة ان اضلي طول كل ليلة
 الى الصباح ثم اسأل الله في حاجتي فمضت لي ليلة طيبة فقلت الهی ارنی رجلا من اهل النار
 فتودی ان اذهب الى الوادی القلانی فمضيت والصبح لم تطلع بعد وسمعت هناك انينا
 عجيبا فاذا رايت شعبا عظيما قد طوق ذنبه في عنق رجل ويكبه على وجهه فقلت له قد
 ساعة فقال قل لهذا الشعب ان ليوقف فقلت للشعب ان بحق الذي تجي وتذهب ان تقف ساعة
 لا كلم هذا المسكين فوقف فقلت للرجل من انت قال انا الحاجج بن يوسف فرايت الاحمال
 على كتفيه الى عنان السماء فقلت له وما هذه الاحمال قال اما الذي على كفي الايمن فهو
 ذماء المسلمين واما الذي على الايسر فهو اموال المسلمين فقلت وما هذه الشعبان قال
 من يوم فارقت روحي من الدنيا ان الله تعالى ابتلاه به كما ترى كل ليلة يطوفني من المشرق
 الى المغرب فقلت فهل ترجو شيئا قال نعم قلت وما هو قال قلت ستين سنة لا اله الا الله
 محمد رسول الله كذا ذكر في روث المجالس **حكايت** يكي از ملوك في انصاف پارساين
 بياض الوحدة را پرسيد از عباداها کدام فاضلتر است گفت ترا خواب بيم روز نادارن
 ساعت مردم نيازاري **قطعه** ظالمی را خفته دیدم نیم روزه گفتم اين فتنه است

بوصول الهمة خوابش برده به انکه خوابش بهتر از بيداريش بفتح الياء المصدرى
 انجان بدزند کافي مرده به اى مرده شدن بهتر است **حكايت** يكي از ملوك شنيدم
 که شبى بياض الوحدة بعثرت بروز آورده بود و در پايان اى آخر سستی می گفت
 بيت ما را انجهان يعنى درجهان خوشتر از اين يكدم نيست كز نيك اصله كه از نيك
 و بد اندیشه و از كس غم نيست در ویش برهنه و عريان بيرون بسر ماى في البرد
 خفته بود گفت **دگر** اى انکه باقبال تود در عالم هيچ كس نيست كيرم كه غمت نيست
 غم ما هم نيست ملك را اين كلام خوش آمد صرة بضم الصاد وتشديد الراء المهملة
 اى كيسه هزار دينا را از وزن سراى اى من منظره بيرون داشت و گفت اى درويش
 دامن بدار امر من داشتن گفت دامن از جا ارم كه جامه ندارم پادشاه خلق برو
 فريد كرمي برو فرستاد در ويش ان قدر با بندك مدت بخورد و تلف كرد و باز آمد
ديگر قرار بر كف ازاده كان نكرد ماله نه صبر در دل عاشق نه اب در غريبان بكسر
 الغين المعجمة وسكون الراء المهملة هو الذى يقال له في التركى تحريفاته قلبه در طالع
 كه ملك را پرواى او نبود حالش بكفتند ملك بهم بفتحين برآمد و روى از روى
 درهم كشيد و از انجا كفته اند اصحاب طنت من التفتن و خبرت بكسر الخاء المعجمة
 وسكون الباء الموحدة بالفارسية از مودن كه از حدت بكسر الخاء المهملة وتشديد
 الدال بالفارسية چيرى و سورت في مختار الصحاح سورة السلطان سطوته واعتداده
 پادشاهان بر حذر بايد بود كه غالب همت ايشان بر معضلات بكسر الضاد اى مشكلات

امور مملکت متعلق باشد تحمل از دحام عوام نکند شوق حرامش بود نعمت پادشاه.
 که هنگام بالکاف الفارسی فرصت ندارد نگاه ای لا یحفظ وقت الفرصة بحال سخن
 اسم مکان من الجولان تانه بینی ز پیش به پیوده بمعنی هرزه گفتن مبر بفتح تین
 نهی من بردن قدر خویش گفت برانید امر من راندن این گدای شوخ بمعنی کستخ
 و مبدرای المسرف را که چندان نعمت باندک مدت نخورد و تلف کرد نداند که خزینة
 بیت المال لقمة مساکین است نه طعمة بالضم والسکون المطعوم اخوان شیاطین
 اراد به المبدزین المسرفین فی النفقات قال الله تعالی ان المبدزین كانوا اخوان الشیاطین
بیت ابلهی بیاء الوحدة کو اصله که او روز روشن شمع کافوری نهد زود
 بمعنی السریع بینی کش شب روغن نماد در چراغ ای در چراغش قدم الشین
 للوزن یکی از وزراء ناصح گفت ای ملک مصلحتی نیست که چنین کس را وجه
 کفاف بکسر الکاف فی المشهور و بفتحها فی الافصح من الرزق القوة بتقاریر یجری
 بضم المیم و فتح الراء و معین دارند ای یبغی نفقته یوما فیوما او اسبوعا فاسبوعا
 او شهر افشرا تا در نفقه بفتح تین اسراف نکند که اسراف حرامست اما آنچه فرمودی
 از زجر و منع سیرت را بایب همت نیست یکی را بلطف میدوار کرد اندن و بار یومیدی
 خسته کردن بیت بروی خود در اطاع بکسر الراء ای بابه باز نتوان کرد بمعنی کردن
 چوباز شد باز نه موضعین بمعنی المفتوح بدرستی و خشونت فراز نتوان کرد
 فراز بکسر الفاء بمعنی العالی و قد یکنی به عن المنع والمعنی لا یبغی ان یفتح باب

الاطاع و اما قال نتوان کرد مبالغة من قبیل قولهم فی العزنی لا یمكن ان یقال کذا کذا
قطعه کس نبیند که تشکان حجاز هوا سم مکة و المدينة و جوالیهما من البلاد
 و سمیت حجازا لانها حجزت ای منعت و فصلت بین بلاد نجد و الغور ای
 المنخفض کذا فی شرح المصالح و کثیرا ما کنی به الشیخ فی هذا الکتاب عن مکة او
 عن الحج حيث قال مثلا در سفر حجاز فی موضع ان یقال در سفر مکة او حج بلیاب
 ای بکنار اب شوره گرد آیند بالکاف الفارسی هر کجا چشمه بود شیرین مردم
 و مرغ و مور گرد آیند حکایت یکی از پادشاهان پیشین بمعنی پادشاهان متقدمین
 در رعایت مملکت سستی کردی و لشکر را بسختی داشتی لاجرم چون دشمن صعب روی
 نمود و قد مر معناه همه پشت بدادند ای عرضوا عند باسهم بیت چو دارند
 کج از سپاهی در پیغ هذا لفظ فارسی بمعنی الخیف در پیغ ایدش الشین راجع الی سپاهی
 دست بردن بتبع یکی از آنان که غدر بفتح الغین المعجزة و سکون الدال المهملة بمعنی
 ترک الوفاء کردند بامش دوستی بود ملامت کردم و کفتم دوست و ناسپاس
 و سفله بضم السین بمعنی الخیل کذا فی المشهور لکن التحقيق انه بکسر السین و سکون
 الفاء لفظ عزنی شاع استعماله فی الفارسی بمعنی مرد بد کو هر دو کذا فی البحر
 و حق ناشناس یعنی دغ و غیر شاگرد و بخیل و منکر حقوق است ان شخص که باندک
 مایه تغییر حال بلاضافة از بخود و مرد پیر برگردد بالکاف الفارسی ای عرض و حقوق
 نعمت سالیان بکسر الاء ای النعم الواصلة علی التوالی فی السنین الماضية در نوردد

مرغ و مور گرد آیند
 در رعایت مملکت سستی کردی

بضم النون وفتح الواو من نوردیدن بمعنی الف گفت ان يك شخص اگر بگویم معدور
 داری شاید اسیم. جواب و نمدزین بالتزکی تکلیفی در کرو و بکسر الکاف الفارسی و فتح
 الراء المهله و سکون الواو فی الرهن و سلطان بزر با سپاهی بخل کند بعض النسخ بخیلی کند
 و المعنی واحد با او بجان جوامع می نتوان کرد بیت زریده بسکون الهاء امر بر دادن
 مرد سپاهی را تا سر نهد در راه تو و کرش الشین راجع الی مرد سپاهی زرندگی سر نهد
 در عالم شعر اذا شبع الکئی و هو کاشع لفظا و معنی و انما ستی به لانه یکمی نفسه ای
 یسترها بالدرع و البیضة یصول من صال علیه و ثب بطشا هو الاخذ بالقوة قیل قوله
 یصول بطشا من قیل قولهم قعد جلوسا و حاوی البطن ای الخالی من الطعام یبطش بالفراة
 بکسر الفاء الهرب عن الشئ قیل یعنی اذا شبع الکئی یقدم علی الحرب و یبطش العدو و بطشا
 و اذا جاع یجیم و یبطش و انما قال یبطش بالفرار و ان کان الاصل ان یقول یفر فرارا
 نهکما و تملیحا و رعاية للمقابلة و الشبع کنایة عن الغنى و الثروة و خلو البطن کنایة
 عن الجوع و بلوع کنایة عن الفقر و العیلة حکایت یکی از وزرا معزول شد و بحلقه
 درویشان درآمد و برکت صحبت ایشان در روی آن کرد و جمعیت خاطر شد
 داد ملک باردیکر برود و خوشی کرد و عمل فرمود یعنی آنه اعطی له منصب الوزارة
 ثانیاً بعد الاستمالة قبول نکرد و گفت معزولی بنزدیک خردمندان ای عند العقلاء
 به استاز مشغولی رباعی آنان که بکنج بضم الکاف العزنی یعنی در گوشه قناعت
 و هی الاستقامة علی الدین و مصاحبة الصالحین و زیارة الطاعات علی ممر الساعات

کلمه پادشاه

در بیان این که پادشاه
 در این کتاب
 در بیان این که پادشاه
 در این کتاب

کذا

کذا خلاصة الحقایق بنشستند دندان سک و دهان مردم بستند کاغذ بدیدند
 و قلم بشکستند و زدست و زبان حرف کیران یعنی طعنه کننده کان رستند بفتح الراء
 من رستن بمعنی خلاص شدن کما مر ملک گفت ما را هراینه یعنی البته خردمندی
 بیاء الوحدة کاف در مصالح بیاید تا تدبیر مملکت را شاید مضارع من شایستن
 بمعنی لایق شدن گفت نشان خردمند کاف است که چنین کارها تن در ندهد
 قد عرفت ان در قدید کوفه اوایل الافعال التحسین اللفظ فقط و ههنا کذا بیت
 های بر همه مرغان از ان شرف دارد که استخوان خورد و جانور نیاز دارد حکایت
 سیاه گوش را گفتند ترا ملازمت صحبت شین بچه وجه اختیار افتاد گفت تا فضله
 صیدش می خورم و از شر دشمنان در پناه صولت او زندگانی میکنم گفتند که اکنون
 بظل حمایتش الحایة الحفظ در آمدی و بشکر نعمتش اعتراف کردی چرا نزدیکتر نیایی تا
 بحلقه خاصات در آمدن او ^{قوله} فاعله ضمیر شیر و مفعوله تا بحلقه خاصات
 و از بنده کان مخلصت شمارد گفت همچنان از بطش او ایمن نیستم بیت اگر صد سال کبر
 بفتح الکاف الفارسی آتش فروزد ای بجعل النار ملتیهة اگر یکدم درو افتد بسوزد
 افتد که ندیم حضرت سلطان زربیا بدای یجد الذهب و الدینار و باشد که سر برود
 و حکما گفته اند از تلون طبع پادشاهان بر حذر باید بود که گاه بسلامی بر نهند
 و گاه بدشنامی خلعت دهند و گفته اند که ظرافت بسیار هنر ندیانت و عیب یکمان
 فرد تو بر سر قدر خویش باش و وقار عطف علی قدر بازی و ظرافت بندیمان بکذار

حکایت یکی از رفیقان شکایت روزگار نامساعد بنزدیک من آورد که کفاف ندادم
و عیال بکسر العین المهلة جمع علیل بالتشديد مثل جید و جیاد بسیار و طاقت بارفاة
ندارم و مختار الصباح الفاقة الفقر والحاجة بارها بفتح الراء بمعنی مرارا و سكونها
جمع بان بمعنی الحبل بالكسر والمعنی ههنا علی الاوّل در دل برآمد که باقیم دیگر نقل
کنم تا در هر صورت که زندگانی کنم کسی را بر نیک و بد من اطلاع نباشد بیت بس
کر سنه خفت و کس ندانست که کیست بس جان بلب مد که برو کس نکرست من کریستن
بکسر الکاف الفارسی بمعنی البكاء کما تر باز از شماتت فی مختار الصباح الشماة بالفتحة
الفرج ببلية العدو دشمنان من اندیشم که بطعنه در قفای من بخندند و سعی مرا
در حق عیال بر عدم مروت حمل کنند و گویند قطعه مسبین فی بعض النسخ بین آن
نی حیث را که هرگز نخواهد دید بمعنی دیدن یعنی لایریدان یری روی نیک بختی
که اسائه گزیند من گزیدن بضم الکاف خویشتن راه زن و فرزند بگذارد بسخنی
و در علم بحاسبه بالاضافة چنانکه معلومست چیزی دانز اگر بجاه شما الجاه القدر
و المنزله ای بسب قدرک و عزتک جهتی معین کرد که موجب جمعیت خاطر باشد
قوله بقیة عمر یعنی در بقیة عمر از عهده دشگران نتوانم بیرون آمدن جواب
الشرط اعنی قوله اگر بجاه شما کفتم ای یا رعل باد شاهان دو طرف بفتحین ای جهة
دارد امیدتان و بیم جان و خلاف رای خردمند است بدین امید دران بیم افتادن
قطعه کس نیاید خانه درویش که خراج زمین و باغ بده امر من دادن یا ببتویش

و غصه راضی شود یا جگر بند پیش زاع بنه امر من نهادن گفت این سخن موافق حال من میگفت
و جواب سوال من نیاوردی نشیده که هر که خیانت و رزد من و رزیدن بمعنی اعتیاد
بالشیء دستش از حساب بلزد بیت راستی موجب بکسر الجیم رضای خداست
کس ندیدم که شد ای ضل از ره راست و حکما گفته اند که چهار کس از چار
بخذف الهاء لغة ایضا بجان بترسد حرامی و هو من اخذ مال الغير بجاهرة بالغصب
کقطاع الطريق از سلطان و دزدای السارق و هو من اخذ مال الغير خفية انرا سببا
و فاسق از غماز و روسپی از محتسب و ذلك لان تأديب مثل الشارب والزانی کان
يفوض في ديار العجم الى المحتسب وانرا که حساب پاکست از محاسبه چه پاکست بالباء
الفارسی و الکاف العربی بمعنی المبالاة کما تر قطعه مکن فراخ روی در عمل اگر خواهی
که وقت رفع تو باشد مجال دشمن تنک یعنی تنک وضیق باشد مجال دشمن تو پاک
باش و مدارای برادر از کس پاک و زنتد جامه ناپاک کا زاران جمع کا زار و هو پاکاف
الفارسی و ضم الزاء العربی القصار بر سنک کفتم حکایت ان رو بابه و هو النعلب
مناسب حال است که دیدندش کریزان افتان خیزان صفات مشبهه من کریختن
و افتادن و خاستن کسی گفتش که چه افست موجب چندین مخافت است گفت
شنیدم که شتر را بخر و هو العمل الذي يعمل بلاجرة بسبب الخوف والحیاء مثل
اعمال السلاطين کذا فی بحر الغرایبی گیرند گفتند ای سفیه و هو من کان خفیف
العقل شتر را با توجه مناسب است و ترا با او چه مشایهت گفت خاموشی است

دران مدت مرابا جميع ياران اتفاق سفر مکه در افتاد و چون از زیارت مکه باز
 آمدند و منزل را استقبال کرد ظاهر حالش را دیدم پریشان و در هیئت درویشان
 گفتم حال بسکون الامر چیست گفت همچنان که توی کفنی طائفه یعنی یک طائفه
 مرا حسد بردند و بخیانتم منسوب کرده شد و ملک در کشف حقیقت آن استقصا
 نفرمود بقال استقصی المسئلة انظرها وبلغ غایتها و یاران قدیم و دوستان رحیم
 ای مشفق از کلمه حق خاموش شدند و صحبت دیرینه بمعنی قدیم فراموش کردند
قطعه نبی که پیش خداوند جاه ستایش کنان ای حال کونهم حامدین دست بر بر
 لفظه بره الا ول بمعنی علی و فی الثانی اسم بمعنی الصدر بالفارسیه سنینه نهشته
 و کور و زکارش در ارد زبای همه عالمش پای بر سر نهشته **فالجمله** با انواع عقوبت
 گرفتار بودند تا درین هفته که مرده سلامت حجاج بر سیدار بند کرام یکس
 الکاف الفارسی خلاص کردند و ملک موروثه یعنی آن ملکه که بطریق ارث منتقل
 شده است خاص بمعنی مخصوص کردند برای پادشاه گفتم آن نوبت اشارت من
 قبول نکردی که عمل پادشاه چون سفر در ریاست سودمند یعنی نافع و خطرناک
 یا کنج برگیری یاد رطسم بمیری و آعلم ان السحر علی اجناس خمسة طلسم و نیرنج
 و يقال له نارنجات ایضا ورقیه و لقطیرات و شعبذه فالطسم قیل معناه مقلوبه
 وهو المسلط قالوا هو جمع آثار سماویة مع آثار عاقیر الارض فیظهر منها امر عجیب
 والنیرنج معرب نیرنک وهو القویة والتخیل قالوا ان ذلك تمزیج قوی جواهر الارض

السحر لغة ارادة ابطال
 في صورة الحق ومنه وقت السحر
 للصبح الكاذب وكذا السحر بالتم
 لمرئيه كالعلم ويست به وهو حق
 عن طريقه معني انه ثابت واقعة
 وانكره المعترضة والروافض واللاهوتية
 منته

بعضها مع بعض ليحدث منها امر عجيب والرقية هي الافسون ومعناه آب سون
 فترى اي رقوا على الماء فيشر به المصاب ويصب عليه وانما سميت رقية لانها كلمات
 رقيت من صدر الرائي وتلك الكلمات بعضها فهاووية وبعضها قبطية وبعضها كاهنانية
 زعموا انها سمعت من الجن او سمعت في المنام والمكقطيرات خطوط عقدت عليها حروف
 واشكال اي حلق وودواثر زعموا ان لها تاثيرات بلخاصية وبعضها مرقوم والشعبذه
 وقد يقال شعوزة بالواو معرب شعباذة وهو اسم رجل ينسب اليه هذا العلم
 واصله خفة اليد في تقليد الاشياء كالشي على الارسان واللعب بالمهاري والمطاق
 ونحو ذلك وكذا في منارات السابرين للشيخ نجم الدين الكبرياء **بيت** باز رهرو دست
 في النسخ ياد رضم الدال كند خواجه در كنار ای حین خلص من سفر البحر علی السلامة
 یا موج روزی ای فی یوم من ایام افکندش بفتح النون مرده ای حال کونه میتا برکناره
 ای حین لم یخلص منه مصلحت ندیدم ازین پیش بالباء العزنی بمعنی الزیادة ریش
 بالکسرة المجهولة دروش را خراشیدن و نمک بفتح تین الملح پاشیدن بالباء الفارسی
 بمعنی پراکندن کذا فی البحر برین دو بیت اختصار کردم و گفتم **قطعه** ندانستی که بینی
 بند بر پای چو در گوشت نیامد پند مردم دگر زده ای مره اخری گرداری طاقت بر حمت
 نیش مکن انگشت در سوراخ کزدمه بالكاف العزنی والزاء الفارسی الغریب وقیل فيه
 لغتان احدهما کزدمه بالكاف الفارسی والزاء العزنی والاخری عکسه کما ذکرنا **لحک**
 تنی چند در صحبت ما بودند ظاهر حال ایشان بصلاح اراسته و باطن ایشان بمعانی

پیراسته بمعنی مزین مثل راسته و لم یوجد في اكثر النسخ و باطن ایشان بمعانی پیراسته یکی
از بزرگان در حق این طائفه حسن ظن بلیغ داشت و اداری یعنی وظیفه معین کرده بود
في المصادر الادار پیوسته کردن عطا مکر یکی از ایشان حرکتی نامناسب حال در ایشان
کرد و ظن آن شخص فاسد شد و بازار ایشان کاسد خواستم تا بطریق کفا یا از استخلف
بفتح اللام گفتم اهنک یعنی قصد خدمتش کردم در بانبر یعنی در میان مرارها نکرد
و در بان بمعنی البواب و جفا کرد معذور شد داشتم حکم آنکه گفته اند **قطعه** در میر و وزیر
و سلطان را یکسر راء در و بعض النسخ وزیر سلطان را بالاضافة و وسیلت مکر و پیرامن
ای لا تخم حوله ^{ربا} سگ و در بان چو یافتند غریب این گریبان بکیر دان دامن. قوله این
اشاره الی دربان و آن اشاره الی سگ چندانکه مقریان بفتح الراء حضرتان بزرگ
بر حال من واقف شدند با کرامت در آوردند و برتر مقامی یعنی مقام اعلی معین کردند
اما بتواضع و فروتنی شستم و گفتم **بیت** یکذاری ترک که بنده، کمینم تا در صف بندگان
نشستم گفت یعنی آن بزرگ گفت در مقابل الله الله چه جای این سختست **بیت** کور بر سر
چشم ما نشینی نازت بکشم که نازینی ^{بالبه} بنشستم و از هر دری بیا، الوحدة بمعنی
من کل باب یعنی از انواع کلمات و محاورات سخن پیوستم تا حدیث زلت بفتح الزاء الجمجمة
بمعنی لغزیدن یا ران دران میان آمد گفتم **قطعه** چه جرم دید خداوند سابق الانعام
صفة لقوله خداوند که بنده در نظر خویش خوار و ذلیل می دارد خدا را است مسلم
یعنی خدا را مسلم است بزرگواری الی العظمة و لطفه که جرم بضم الجیم یعنی جرایر عباد را

ببند و نان بر قرار می دارد حاکم را این سخن عظیم پسندیده آمد اسباب معاش یاران
فرمود تا بر قاعده نماضی مهیا دارند و مونت ایام تعطیل و فاکند شکر نعمت
بگفتم و زمین خدمت پیوستم و عذر جسارت بالجیم الغریبة بمعنی جراره
کردن بخواستم و گفتم **قطعه** چو کعبه قبله حاجات شد از دیار بعید روند خلق
بدیدارش از بسی فرسنگ ترا تحمل امثال ما بیاید کرده که هیچکس نزنند بر دخت
در بر یعنی بی ثمره قوله سنک مفعول نزنند **حکایت** ملک زاده کج فراوان
یعنی خزینه وافر از پدرش میراث یافت دست کرم بر کشاد داد سخاوت
بداد و نعمت به قیاس بر سپاه و رعیت بر بخت **قطعه** نیا ساید مضارع منفی
من اسودن مشام از طبله عود ^{بالبه} در مختار الضحاح العود الذی یبخر به بر آتش نه
امر من نهادن که چون عنبر بیوید ^{بالبه} قیل فاعل بوید ضمیر مشام یعنی رایحه طیبیه بوید
مشام از آن عود و الظاهر آن معناه بیوید آن عود همچو عنبر ای ششم منه الراجحة
اللطيفة ^{بالبه} عا انه مضارع مجهول من شتم بزرگی بایدت یعنی اگر ترا بزرگی باید بخشند
کن که دانه ای الحبة تا نیفشاند آن دانه را نروید ای لاینت یکی از جلسا جمع جالس
او جلس مثل علما اوفقها ^{بالبه} جمع عالم وفقیه ^{بالبه} تدبیر نصیحتش آغاز کرده که ملوک
پیشین این نعمت را بسی اندوخته اند و برای مصلحت یعنی لاجل المصالح نهاده اند
دست ازین حرکت کوتاه کن که واقعها در پیش است و دشمنان در کین بفتح الکاف
العربی و قدم تفسیره ^{بالبه} حکایت دزدان عرب نباید من بایستن یعنی لایق نباشد

که بوقت حاجت در مانی من ماندن قطعه اگر کنجی کنی بر عامیان بخش یعنی
 اگر قسمت کنی خزینه را بر عامیان رسد هر کجادی را بر کنج یعنی حبه واحده
 من الارز چراستان از هر يك شخص از رعایا جوی سیم یعنی لولا تاخذ
 من کل احد فضة مقدار الشعیر که کرداید بکسر الکاف الفارسی ترا هر روز
 کنجی ملك زاده روی ازین سخن درهم کشیدای نقیض از ان سبب که موافق
 رایش نیامد و گفت مرا خدا ی عز وجل ملك بکسر اللام این مملکت گردانیده
 تا بخورم و بخشم نه پاسبا نر که نکه دارم بيت قارون هلاک شد که چهل خانه
 کنج داشت نوشتروان بماند که نامر نکو گذاشت حکایت آورده اند که نوشتروان
 عادل را در شکار کااهی صیدی بپاء الوحده کباب کردند نم نبود غلامی بروستا
 في البحر روستا هو القری المعمورة رفت تا نمک آورد نوشتروان گفت نمک بقیف بست
 تارسی نماند و دیه خراب نکرد گفتند ازین قدر چه خلل آید گفت بنیاد ظلم در جهان
 اندک بوده است هر که آمد برو مزید کرد تا بدین غایت رسید قطعه اگر زباغ رعیت
 ملك خورد سببی ای تفاحه واحده بر او رند غلامان او درخت ازینج بالباء العرق
 عرق الشجر و اما اینج بالباء الفارسی فهو معنی رمض العین بالترکی چپق به پنج بیضه
 که سلطان ستم روا دارد زنده شکر بانش هزار مرغ بسیج بفتح الباء متعلق
 بقوله زنند و سیخ بکسر السین المهلة و الخاء المعجمة الحديدة التي يشوى بها اللحم
بيت نماند بفتح النونین ای لا یبقی ستمکار بدروزگار و قوله ستمکار بکسر الراء مضاً

۲۱
 الى قوله بدروزگار و هما من قبیل الوصف التركی مثل قولهم کنه کار و بدخو و غیرها
 بماند بضم الباء ای بقی بر و لعنت پایدار حکایت غافل را شنیدم که خانه رعیت
 خراب کردی تا خزینه سلطان آبادان بمعنی المعمور و کذا آبدان بفتح الباء
 کندنی خبر از قول حکما که گفته اند هر که خدای تعالی بیازارد یعنی آن کل من مختار
 ما فيه سخط الله و غیضه تادل خلقی بدست ارد خدای تعالی همان خلق را
 بروی کار د بضم الکاف الفارسی بمعنی حواله کند تا دمار در مختار الصحاح الدمار
 بالفتح الهلاك از روزگارش برارد ای حق یهالك بيت آتش سوزان بمعنی متلهب
 ننکد باسپند بکسر السین و فتح الباء الفارسی نوع من الابخرة الذي يتخذه لدفع
 عين الكمال بالترکی از لك قوله انچه مفعول نکند کند و ددل مستمند
 بمعنی حاجت مند و بعض النسخ در دمندي یعنی تأثیر دود دل در دمندي است
 از تأثیر آتش سوزان در سپند لطیفه گویند که سرور بفتح الواو جمله حیوانات
 شیرست و کمترین جانوران خرو با اتفاق ارباب عقول ثابت است که خربار تر
 بفتح الباء صفة من بردن مثل قولهم دلبر به از شیر مرد در بفتح الدال وصف
 ترکیبی ایضا من دریدن قال فی بحر الغرایب در يستعمل علی اربعة اوجه الاول
 بمعنی الباب مثل ما قال مولانا جلال الدین رحمه الله زدر اهل صفادور مشوای داین
 هر که دورست ازین در بخداند یکست یعنی هر که دور باشد از نظر حق سبحانه
 ازین در مشایخ نزدیک شود بخدای تعالی ای بتقرب و یصل الى الله تعالی من هذا الباب

و در اینجا متعلق بقوله زدر یکست
 و در اینجا متعلق بقوله زدر یکست

دون غیره فقولہ ازین در متعلق بقولہ نزد یکست لا بقولہ دورست کا توهم والوجه
الثانی ان یكون اداة ظرف بمعنى فی والثالث ان یدخل فی اوایل الافعال والمصادر
لتحسین كما قال اللطیفی - شدم خوار و بیچاره ای چارگز - رهی را بچشم کرم در نگر
والرابع صیغة امر من دریدن و وصف ترکیبی منه نحو پرده ذرائعی کلامه والظاهر
من هذا ان ما یقرأ فی المشهور خربار بر بضم الباء و شیر مردم در بکسر الدال یدبغی
ان یقرأ بفتحها ولذلك صححناهما بالفتح وقوله رهی بالياء الساكنة الاصلية بمعنی
العبد **مشوی** مسکین خرا کر چه یه عزیز است چون بارهی کشد عزیز است کا وان
خران بار بردار قوله بار بردار و وصف ترکیبی وخران مضاف الیه به زامیان
بالوصل مردم از ار قوله ملک را الخ متعلق باول الحکایة وتمامها وقوله کونند سرور
جملة حیوانات معترضة طرقی بفتح الراء یعنی بعضی از ذماید جمع ذميمة اخلاق او
معلوم شد بشکجه کشید و بانواع عقوبت بکشت **فکشت** حاصل نشود رضای سلطان
تا خاطر بندگان بخوبی من جستن بضم الجیم بمعنی طلب کردن خواهی یعنی اگر خواهی
که خدای بر تو بخشد من بخشیدن بمعنی عطا دادن وقد یقال انه من بخشودن
بمعنی ترحم کردن وقد يستعمل بمعنی عطا دادن ایضا باخلاق خدای کن نکو یکی از ستم
دیدگان برو بگذشت وکفت **قطعه** نه هر که قوت بازو منصبی داره بسلطنت بعین
بقهر و غلبه بخورد مال مردمان بکراف بضم الکاف الفارسی وبعربین الخراف
یقال اخذ الشئ بمجازفة وجزا فای اخذ به غیر تدبیر و تخمین ولا کلیل ولا وزن توان بحلق

بالحاء المهلة یعنی بکلو فرو بردن استخوان درشت ولی سکر بدرد تخفیف الراء
چون بگیرد اندر ناف **حکایت** مردم ازاری را بپایاء الوحدة حکایت کنند که سنک
بر سر صالحی زد در ویش مجال انتقام نبود سنک را با خود نکه می داشت تا وفق
که ملک بران لشکری یعنی مرد لشکری فی بعض النسخ بران شخص و انت خیر بان
فی التعبير عن مردم ازاری بلفظ لشکری لطفاً لا یوجد ذلك اذا عبر عنه بلفظ شخص
جستم گرفت و در چاهش بالجیم الفارسی کرد در ویش در آمد و ان سنک را بر سرش
انداخت گفت تو کیستی و این سنک را بر سر من چرا زدی گفت من فلانم و این سنک
آنتست که در فلان تاریخ بر سر من زدی گفت چندین وقت کجا بودی گفت از جاهت
بالجیم العزنی از منصب و مرتبه تواندیشه می کردم تا اکنون در چاه بالجیم الفارسی
ای فی البئر دیدم فرصت غنیمت شمردم **مشوی** ناسزایی را بپایاء الوحدة جوابی
بخت بسکون التاء یا ر عاقلان تسلیم کردند اختیار یعنی عاقلان تسلیم و تفویض
کردند اختیار خود را بآن ناسزا و قیل معناه قبول کردند اختیار هر بلرا و قیل معناه
عاقلان بتسلیمش را اختیار کردند و محصول المعنی عاقلان در چنین زمان
همچنین کرده اند پس توتیزا اگر عاقلی همچنین کردن می باید هذا هو الذی معته
من اکابر العجم فی تحقیق معنی هذا البيت لکن فی القولین الاخيرین تکلف لا یخفی
وعلی الحق فیہ ما وقع فی بعض النسخ عاقلان تسلیم کردند و اختیار بالواو العاطفة
یعنی تسلیم و اختیار کردند ان ناسزا را الا ان الواو لم یوجد فی النسخ را بناها الا فی نسخة
التم

واحدة چون نداری ناخن در زنده بتشدید الزاء نیز بایدان جمع بدان به که گوی
ستیز اسم من ستزیدن هر که با پولاد بازو پیچید کرد ساعد مسکین خود را رنج
کرد باش یعنی خاموش باش و قیل حاضر باش تا دستش ببندد روزگار پس بگام
دوستان یعنی مراد دوستان مغزش برارای خُرجه و بعضی نسخ بگام دشمنان
ای بگام دشمنانش فائله واحد حکایت یکی از ملوک مرضی هائل ای ذوهول یعنی
تخوف بود که اعاده ذکران موجه نبوده طائفه محکماء یونان متفق شدند که مرید در را
ای لهذه العلة دواء نیست مکر زهره آدمی می بفتح الزاء عضو جنبا لکیدی قال له
المرارة کذا فی مختار الصحاح و قد یحیی زهره ایضا بمعنی المجال قال نظامی زهره ندارم
که ببوسم لب تیر و کمان دارد ابروی تو کذا فی البحر فاعلم انها من الالفاظ المشتركة
بین الفارسی و العربی که بچندین صفت موصوف بودند آن آدمی ملک بفرمود طلب
کردند دهقان بالکسر بمعنی الزراع پسری بیاء الوحدة یافتند بدان صفت که حکیمان
گفته اند ملک پدر و مادرش بخواند و بنعمت ذکران خشنود گردانید و قاضی
فتواداد که خون یکی از رعیت ریختن سلامتی نفس پادشاه روا باشد جلاد قصد
کشتنش کرد پسر روی سوی آسمان کرد و بخندید ملک گفت درین حالت چه جای خند
پسر گفت ناز فرزند بر پدر و مادر باشد و دعوی پیش قاضی برند و داد از پادشاه
خواهند اکنون پدر و مادر بعلت و سبب خطام دنیا بضم الحاء و تخفیف الطاء الملتین
بالفارسیة هیزم و کثیر اما یعبر عن الاموال و ههنا کذا مرا بخون سپردند و قاضی

بکشتن فتواداد و سلطان محبت خویش در هلاک من بیند بخدای تعالی پناهی
می بستم بیت پیش که بر او مرزدست فریاد یعنی بخدای تعالی هم پیش تو از دست
گر خواهم داد یعنی از که می خواهم داد بخدای تعالی سلطان را دل ازین سخن بهمد
بر آمد و اب در دیده بگردانید و گفت هلاک من سهل ترست از خون بی گناه ریختن
یعنی از ریختن خون بی گناه سر و چشمش ببوسید و در کنار گرفت ای ضمه الی نفسه
و نعمت بی کران بخشید و آزاد کرد گویند ملک هم دان هفته شفا یافت قطعه
هیچنان در فکران بستم که گفت پیلانی فاعل گفت و پیلان وصف ترکیبی لمن
یرقی الفیل مثل سکیان لمن یرقی الکلب والیاء للوحدة برب درای نیل یعنی به
النهر المعروف فی المصر عبر عنه بدریا العظيمة قوله زیربایت کردند فی حال مور یعنی
بدانکه حال او همچو حال تست زیربای پیل مقول القول اعنی مفعول گفت حکایت
یکی از بندگان عمر ولایت گریخته بود کسان جمع کس در عقبش بفتحین رفتند و باز
اوردند و زیربای او غرضی داشت اشارت بکشتن او کرد تا در بندگان چنین حرکت
نکنند بنده پیش عمر و سر بر زمین نهاد و گفت بیت هر چه رود بر سر من چون تو پسند
رواست بنده چه دعوی کند حکم خداوند راست قوله حکم سکون المیم مبتدا و قوله
خداوند راست یعنی بخداوند مفوض است خبره اما بموجب انکه بفتح الحیم پرورده
نعمت این خاندانم نخواهم که در قیامت بخون من گرفتار اینم اگر بی گناهان این بنده را
نخواهی کشت معنی کشتن بالضم باری بتاویل شرع بکش فی بحر الغرایب لفظة باری

اداة التوسل تستعمل في مقام التوسل قال خواجه سلمان دل اگر بار کشد بار نکاری باری
 و رکسی یار نکزیند چو تو یاری باری تا در قیامت مواخذ بفتح الحاء نباشی في المصادر
 المواخذة کسی را بکنایه گرفتن ملك گفت تاویل چه گونه کنم گفت اجازت فرمای
 امر من فرمودن تا من وزیر را بکشم بضم الكاف العزنی آنکه بفتح الكاف الفارسی
 و سکون الهاء الاصلی مرا بقصاص فرمای گشتن تا بحق گشته باشی ملك مخداید وزیر را
 گفت چه مصلحت می بینی گفت ای خداوند بصدقه کور پدرت کور بالکاف الفارسی
 القبر و المراد بصدقه همان پدرت این حرام زاده را انا دکن که مراد بر بلا نیفکند **قطعه**
 چو کردی با کلوخ انداز وصف ترکیبی مثل قولم تیر انداز و کلوخ بضم الكاف العزنی بمعنی
 المدر بیکار بالکسرة المجهولة و الکاف الفارسی بمعنی الحرب و المعنی چو جنگ اوری بامرد
 غلیظ و کلوخ انداز سر خود را بنادان شکستی چو تیر انداختی در روی دشمن حذر کن
 ازان سبب کاندرا و ما جش نشستی او ما ج بضم الهزلة نشانه تیر **حکایت** ملك زوزند
 بفتح الزاين اسم المملکه او البلد کذا سمعت و روی بضم ما خواجه کریر النفس قيل
 اراد به وزیر ذلك الملك ولم يستحسنه بعض الكل بود و نیک محضر که همکنان را در ^جتوا
 خدمت کردی و در غیبت نکوی گفتی اتفاقا از و در نظر ملك حرکتی ناپسند آمد مصادره
 کرد المصادرة بنالحق سندن مال و عقوبت فرمود سر هینکان ملك بسوابق جمع سابقه
 نعمت او معترف بودند و بشکران مرتهن بفتح الهاء المرهون یعنی کانهم قد کافوا الرهن
 پس در مدت توکیل او یعنی در زمان موکل کردن پادشاه ایشان را بروی رفیق و ملاطفت

کردند

کردندی و زجر معا بت روانداشتندی **قطعه** صلح بادشمن اگر خواهی هر که که ترا لا یخفی
 انه لا بد من الکسرة المختلصة للیاء خواهی حق یتریزن البیت در قفایب کند و در نظرش تحسین
 کن یعنی اگر صلح خواهی بادشمنت تو او را تحسین کن در حضورش هر چند که او در غیبت تو
 ترا تعیب می کند سخن آخر بدهن می گذرد مودی را یعنی سخن تو آخر بدهن مودی می گذرد
 سخنش یعنی اگر سخنش تلخ نخواهی دهش شیرین کن آنچه مضمون خطاب ملك بود
 از عهده او بعضی برون آمد یعنی قد وقع و جری علیه بعضی ما امر به الملك و ببقیتی دیگر
 در زندان بماند یکی از ملوک نواحی جمع ناحیه بمعنی الطرف مخفیة ای علی سبیل الاخفاء
 سلامش فرستاد که ملوک آن طرف قدر چنان بزرگوار ندانستند و عزة کردند اگر
 خاطر عزیز فلان احسن الله تعالى عواقبه بدینجا التفات کند در رعایت خاطرش تمام
 سعی کرده شود که اعیان این مملکت بیدار او متحضرند و جواب مکتوب را منتظر خواهند
 برین وقوف یافت و از خطر اندیشید جواب مختصر چنانکه مصلحت دید بر ظهر بفتح
 الظاء یعنی بر پشت ورق نوشت و روان کرد یکی از متعلقان ملك برین واقعه مطلع
 شد ملك را اعلام کرد و گفت فلانرا که حبس فرموده با ملوک نواحی مرا سلت دارد
 ملك بهم برآمد و کشف این خبر فرمود قاصد یعنی بیک را بگرفتند و رسالت بمعنی
 ورقة رساله بخواندند نوشته بود که حسن ظن بزرگابیش بالباء العزنی از فضیلت
 بنده است ای زاید عن فضیلتی و تشریف قبول که فرموده اند بنده را امکان اجابت
 ان نیست حکم آنکه پرورده این خاندانم و باندک مایه تغیر خاطر باضا فیتن

الاضلاع بمعنی بودن

باولی نعمت خود و وفایی نتوان کرد که گفته اند **بیت** آنرا که بجای تست ای بتو جای
 مقیم هر دم گرمی بفتحین عیش مکن اریعی اگر کند بهمرستی ملک راحی شناسی و
 بکسر الباء المصدری پسند یعنی پسندید آمد کذا فی البحر و قدیحی صیغه امر پسندید
 و کذا یكون و صفا ترکیباً مثل خود پسند و یسار ادین ههنا نعمت و خلعت تحشید
 و عذر خواست که خطا کردم و ترانه کنایه بیا زردم گرفت ای خداوند تقدیر خدای تعالی
 چنین بود مرین بنده را مگر و همی برسد پس بدست تو اولیتر که سوابق نعمت یعنی نغم
 سابقه و قبل معناه سابقهای نعمت برین بنده داری و ایادی جمع آید و هو جمع ید یعنی
 النعمة منت یعنی منت نعم داری و گفته اند **مثنوی** گرگزنت رسد ز خلق مرج که نه راحت
 رسد ز خلق نه رنج از خدا دان خلاف دشمن و دوست که دل هر دو در تصرف اوست
 کرچه تیر از کمان همی گذرد از کمان دار بیند اهل خرد **عجبت** یکی از ملوک عرب متعلقان دیوان
 فرمود که مرسومای وظیفه فلان بنده چند آنکه مضاعف بکنید که ملازم درگاه است
 و مترصد یعنی مترقب فرمان و سایر یعنی با خدمتکاران بلهو و لعب مشغولند
 و مختار الصحاح یکی بالشئ لعب به و قد یکنی به عن الجماع و قسره صاحب الروضة بالطلب
 و بعض النسخ بلهو و طرب مشغولند و الطرب بفتحین خفة تضییع انسان من شدة حزن
 اوفرح و در ادای خدمت متهاون فی القانون التهاون و التکاسل سستی صاحب دلی بشنید
 و فریاد و خروش آورد و گفت علود درجات بنده کان بدرگاه حق همین مثال دارد **رباعی**
 دو بامداد کراید کسی بخدمت شاه سوم یعنی در بامداد سوم هر آینه یعنی البته در وی

کند بلطف بسکون الفاء نگاه مفعول کند یعنی نظر کند بلطف امید هست که پرستندگان
 تخلص را که نا امید نکردد را استان **مثنوی** مهتری بالباء المصدری ای السیادة در قبول
 فرمانست ترک فرمان دلیل حرمانست هر که سیای را استان یعنی نشان مستقیمان
 دارد کذا فی التراجم سر خدمت بر استان دارد **حکایت** ظالمی را حکایت کنند که هین
 یعنی حطام درویشان خریدی بحیف و ظلم و توانگر از ادای بطرح فی المصادر الطرح
 بر افکندن و هو عبارة عن التكلف علی الاخذ بمن عال صاحب برو بگذشت و گفت **بیت**
 ماری تو استفهام انکاری که هر گز ببینی بزنی یا بوم طیر معروف یسکن فی المواضع الخربة
 بالترکی بيقول هر گز نشینی بکنی بفتح الکاف العزنی من کندن و اراده التخریب فانه مما
 يتشأمر به فی التخریب **قطعه** زورت اربیش زور بتقدیم الزاء المعجزة یعنی القوة و بیش
 بالبا العزنی یعنی الزیادة می رود باما با خداوند عیب دان و صف ترکیبی یعنی عالم الغیب
 نزود زور مندی مکن بالباء المصدری براهل زمین نادعالیه بر آسمان نزود ظالم ازین سخن
 برنجید و روی از او در هم کشید و بر و التقاته نکرد قال الله تع اخذته العزة بالاثم ای
 حمله الآفة و الحمیة الجاهلیة علی الاثم و الذنب اول الآیة و من الناس من یحییك قوله
 فی الحیوة الدنیا و شهید الله علی ما فی قلبه و هو الذل للخصام و اذا تولى سعی فی الارض لیفسد
 فیها و یهلك المراث و النسل و الله لا یحب الفساد و اذا قبل له ان الله اخذته العزة بالاثم
 الاية قوله الذل للخصام ای شدید العداوة قبل هذه الآیة نزلت فی حق اخنس بن شریف و کان
 رجلاً حلو المظن اذا التقى رسول الله صلی الله علیه و سلم ادعی انه یحبته و انه مسلم و قال یعلم الله

اتی صادق و قیل نزلت فی المناقین کلام تاشبی که اتش از مطبخ در انبار هیزم افتاد و سایر
 املاکش یعنی جمیع املاک ان ظاهر بسوخت و از بسخت بمعنی بساط نرم خاکستر بکسر الکاف
 العزنی الرماد کرمش بالكاف الفارسی نشانند ماض من نشانند فاعله ضمیر اتش مفعوله
 الشین فی کرمش مقدما یعنی در خاکستر کرم نشانندش و قیل قوله نشانند ماض مجهول
 یعنی انتصب ذلك الظاهر في الرماد لاختار اتفاق همان صاحب دل برویکد شت سنیدش
 که بایاران همی گفت که ندانم این اتش از کجا در سرای من افتاد گفت ان صاحب دل از دود
 دل درویشان **قطعه** حذر کن زدود درو نه های ریش بالکسرة المجزولة للجراحة کما مر
 والمعنی از ریش درو نه ها و یحتمل ان یكون من قبیل اضافة الموصوف الى الصفة عasil
 المبالغة کانه جعل البواطن نفس الجراحة کانه قوله رجل عدل لکن قوله که ریش درون
 یؤید التوجیه الاول عاقبت سر کندهای بتوجه الی البرء والصحة ولا یخفی ان برء انما هو
 بارتفاع الموفی و هلاکه بهم بر مکن تا توانی دلی ای لا یجعل قلبا حرد منقبضا واجتهد
 في ذلك بحسب طاقتك که اهی جهانه بهم بر کندهای يك آه مظلوم جمله جها نراقعی کند
حکمت بر تاج کینسر و نوشته بود **قطعه** چه بمعنی چندان کذا سمعت من البعض ولما جد
 فی کتب اللغة ما یساعده سالهای فراوان عمرهای دراز که خلق بر سر مابر زمین نخواهد
 رفت چنانکه دست بدست آمد دست ملک بالضم بما بدستهای دیگر همچنین نخواهد رفت
 بالترکی کتسه کرک **حکایت** یکی در صنعت کشتی برآمده بود یعنی غایت کامل شده
 و کشتی بضم الکاف العزنی المصارعة بالصادم المله سبند و شصت بند فاخر از بندهای

کشتی کیران دانستی و هر روز بنوعی کشتی گرفتی مگر کوشه خاطرش با جمال یکی از شاگردان
 میلی داشت سصد و پنجاه نه بندش در آموزانید من آموزانیدن بمعنی التعلیم و اما
 آموزیدن فهو لازم بمعنی التعلم مثل موختن مکریک بند که در تعلیم ان دفع انداختی
 و نه ها ون کردی لجلله پس در صنعت و قوت برآمد و کسی با او امکان مقاومت نبود
 تا حدی که پیش سلطان گفت استاد را فضیلتی که بر منست از روی بزرگی و حق تربیت
 است و الابقوت از و کمتر نیست و بصنعت کشتی باوی برابرم یعنی مساوی ویر ملک را این
 ترك ادب از وی مناسب و پسند نیامد بفرمود تا مصارعت کنند مقامی متسع یعنی
 واسع معین کردند و ارکان دولت و اعیان حضرت حاضر شدند پس چون میل
 مست در آمد بصدمتی که اگر کوه اهین بودی از جای بر کندهای يقال صدمة زید
 ای ضربه بجسده استاد او دانست که جوان از بقیوت بر ترست بدان بند غریب
 که از و نهان داشته بود باوی در او سخت جوان دفع ان ندانست استاد بدو دست
 از زمین برداشت و بر بالای سر زد و بر زمین زد و غریب از خلق برخاست ملک فرمود
 تا استاد را نعمت و خلعت دادند و پسر را زجر و ملامت کرد که با پرورنده خویش در
 مقاومت کردی و پسر نبردی گفت ای خداوند بزرور و قوت بر من دست ظفر نیافت
 بلکه در علم کشتی دقیقه مانده بود که از من دریغ همی داشت امروز بدان دقیقه بر من
 دست یافت استاد گفت از بهر چنین روزی که می داشتم که حکما گفته اند دوست پندار
 قوت مده که اگر دشمنی کند مقاومت نکند نشیده که چه گفت انکه از پرورده خود

جفا دید **قطعه** یا وفا خود نبود در عالم یا مگر کس درین زمانه نکرد کس نیا موخت
 علم تیر از من که مرا عاقبت نشانه نکرد و قال الشاعر في هذا المعنى **أَعْلَمُهُ الرِّمَاءُ كُلَّ يَوْمٍ**
 فلما استَدَّ سَاعِدُهُ رِمَاءُهُ أَعْلَمُهُ الْقَوَائِي كُلَّ حِينٍ فلما قال قافية هجاءه وتقل عن بعض الأئمة
 أنه قال لقد ربيت جروا طول عمري فلما أصار كلبا عسى رجلى يقال رعى بالسهم رميا ورمية
 واستد بالسين المهملة من السداد بمعنى الاستقامة وقد يصح استد بالشين المعجمة من الشدة
 والهجاء ضد المدح والمز و بكسر الليم وضمها وفتحها ولد الكلب والسباع **حكا** درویشی
 مجرد بکوشه صحرانشسته بود پادشاهی برو بگذشت درویش از آنجا که فراغ ملک
 بالضم فنعانت سر بر نیاورد والتفات نکرد پادشاه از آنجا که سطوت و مختار ^{القصه}
 السطوة القهر بالبطل سلطانست بهم برآمد و گفت این طائفه خرقه پوشان بر مثال
 حیوانند وزیر گفت ای درویش پادشاه روی زمین بر تو گذر کرد چرا خدمت نکردی
 و شرط ادب بجای نیاوردی گفت بگو ملک را توقع خدمت از کسی دار که انکسی
 توقع نعمت از تو دارد و دیگر بدانکه ملوک از بهر پاس رعیتست یعنی آن الملوك
 لاجل رعاية الرعايا نه رعایا از بهر طاعت ملوك **قطعه** پادشاه پاسبان درویشست
 گرچه نعمت یعنی نعمت درویش بضر دولت اوست یعنی بقوة دولة پادشاهست
 کوسفند از برای چوپان نیست بلکه چوپان بالفارسیست برای خدمت اوست
قطعه یکی امروز کامران وصف ترکیبی بمعنی راننده کامر با کاف العزنی ای المراد
 یعنی بیاء الخطاب دیگر برادر از مجاهده ریش یعنی دیگر برابینی که دلش از مجاهده

تحصیل مراد ریش شده است روزی چند تصغیر روز والیاء للوحدة یعنی روزهای
 اندک ساکت باش یعنی صبر کن که تا نخورد خاک مغز سر خیال اندیش وصف ترکیبی
 من اندیشیدن فرق شاهی و بنده کی برخاست چون قضای نوشته آمد پیش
 کر کسی خاک مرده باز کند بفتح الكاف العزنی من کندن و قيل ضمها من کردن بمعنی
 یکشف و بزیل تراها شناسد توانکر از درویش ملک را گفتار درویش استوار
 آمد یعنی محکما مد گفت از من چیزی نخواه گفت انی خواهم که در زحمت من
 ندهی گفت مز ایندی بده گفت **فرد** دریا بای فهم امر من یافتن کنون که نعمت
 هست بدست یعنی دردست کین دولت و ملک می رود دست بدست **حکا**
 یکی از وزرا پیش ذوالنون مصری رفت ذوالنون احد رجال الطريقة شهير بالولاية
 و خوارق العادات قيل انما سمى به لانه كان في سفينة مع جماعة من المسلمين وكان لوحد
 منهم دينار يحفظه غاية الحفظ فاذا فتنه فلم يجده فلما استقصوا تلك الجماعة آله
 رأيتهم الا ان هذا الرجل القريب اعنى ذالنون قد سرقه فانكروا حلف ولم يؤمنوا به بل
 اصروا على انه ليس الدينار الا فيه فلما اضطر توجه ساعة فأتى حوت من البحر بذلك
 الدينار فلما راوا ذلك تضرعوا واعتذروا عن فعلتهم فقام وذهب في البحر
 ولم يغرق باذن الله تعالى وروى انه كان مع اصحابه في بعض البراري في وقت القالة
 فقالوا ما احسن هذا المكان لو كان فيه رطب قال لعلكم تشتمون الرطب فقالوا
 نعم فقام الى شجرة الشوك فنثر عليهم رطبا جنتا حيتا وسئل عن سبب توبته فقال

خرجت من مصر الى بعض القرى فتمت في الطريق في بعض الصحارى ففتحت عيني فاذا
بقبرة عمياء سقطت من وكرها فانشتت الارض فخرج منها سكرجتان احديهما
ذهب والاخرى فضة وفي احديهما سمسم وفي الاخرى ماء فجعلت تأكل من هذه وتشرب
من هذه فقلت حسبي هذا قد ثبت ولزمت الباب الى قبليق وكان قد سغوا به الى المتوكل
فاستحضره من مصر فلما دخل عليه وعظه فبكي المتوكل ورده مكرما كذا ذكره الامام
اليا فجي في مراة الزمان وهمت خواست که روز و شب بخدمت سلطان مشغول
و بخيرش امیدوارم و از عقوبتش ترسان صنفه مشبهه من ترسیدن ذوالنون بکرم
ای بکی و گفت اگر من از خدای تعالی چنین ترسیدی که توان سلطان از جمله مدیقان بودی
قطعه گوی بودی امید راحت و رنج یعنی بل لوعبد العباد بصدق النية و خلوص الطوية
لحجراستحقاقه للطاعة والعبادة واللياقة الذاتية للتعظيم والاجلال پای درویش
برفلك بودی و روزی از خدا بترسیدی جو ملک بر فلك ملک بودی بکسر لام ملک في الاول
وفتحها في الثاني ولولا رعاية القافية لكان لكسرها في الثاني ايضا وجه وفي اكثر النسخ الصحيحة
بدله هذا المصراع وقع هكذا همچنان که ملک بودی بکسر اللام في الاول وفتحها في الثاني
حکایت پادشاهی بکشتن در کناه فرمان داد گفت ای ملک بموجب خشتی که ترا بر منست
اذا ر خود مجوی ای قطلب تا ذی نفسك گفت چه گونه گفت این عقوبت بر من بیک نفس
براید ای میر علی في تنفس واحد و بزه و ان ای ذنبه و انبه بر توجا و دیدماند بفتح النون
مضارع من ماندن **رباعی** دوران بقا جوباد صحرا بگذشت تلخی و خوشی و زشت زیبا

بگذشت پنداشت ماضی من پنداشتن ای ظن و قوله ستمکرافعله که ستم و جور بر ما کرد
برگردن او بماند و بر ما بگذشت ملک را نصیحت او سود مند آمد و از سر خون او برخاست
و غدر خواست **حکایت** وزراء نوشیروان در مهمتی از مصالح مملکت اندیشه می کردند
و هر یکی برونق دانش خود رای بسکون الهمة و قلبهای می زدند ملک نیز همچنان
اندیشه می کرد بزرگوار رای ملک اختیار افتاد وزیران در سر گفتندش رای ملک را
چه مزیت دیدی بر فکر چندین حکیم گفت بموجب آنکه انجام کار یعنی اخرا م معلوم
نیست و رای همگان در مشیت الله تعالی است که صواب یا خطا پس موافقت رای
ملک اولیتر است تا اگر خلاف صواب یا بد بعلت متابعت و از معانیت ایمن باشد **مشق**
خلاف رای سلطان رای جستن سخن خویش باشد دست شستن و گری خود یعنی
نفس سلطان روز را گوید شبست این بیا بد گفتن من بایست یعنی ينبغي لك ان تقول
مساعد الله اينك بكاف التصغير ماه و پروین بالباء الفارسی هو الثریا **حکایت** شادی
بیاء الوحدة یعنی يك مرد ظریف که شادی می کند در محافل و مجامع کشتاد حزه و غیره
کیسوان جمع کیسو بر تافت که من علویم و با قافله حجاز در آمد که از حج می ایم و ضیعه
پیش ملک برد که من گفته ام یکی زندمای ملک در آن سال از سفر پشیر آمده بود گفت
من او را در عید قربان در بصره دیدم حاجی چگونه باشد و دیگری گفت پدرش نصرانی
بود در ملاطیه اسم بلده معروفه علوی چگونه باشد و شعرش در دیوان انوری یافتند
ملک فرمود بزنندش و نفی کنند یعنی از شهر بدر کنند که چندین دروغ چرا گفتی گفت

ای خداوند روی زمین سخنی دیگر بگویم اگر راست نباشد بهر بفتحتین عقوبت فرماید
سزاوارم گفت آن چیست گفت **قطعه** غریبی کرت ماست پیش آورد یعنی اگر پیش
ماست آورد آن ماست نیست بلکه دو پیمانه است و یک **چمچه** بالفارسیست علی وزن
قلمة الملعقة العظيمة التي يقال له بالترکی کچه دوغ بضم الدال المهملة والغین المعجمة
المذق کرا زبنده لغوی شنیدی مرغ ای لا نتأذی منه جهان دیده وصف ترکیبی
بسیار گوید دروغ ملک بخندید و گفت ازین راستتر سخن نادر عمر تو نگفته بفرمود
تا آنچه مأمول است مهیا دارند **حکایت** آورده اند که یکی از وزرا جمع وزیر مثل
فقیه و فقهاء بزرگستان رحمت آوردی و صلاح همگان جستی اتفاقا بخطاب ملک
گرفتار آمد همگان در موجب استخلاص او سعی کردند و موکلان بروی در معاقبتش
ملاطفت کردند و بزرگان دیگر در سیرت نیک او بیاد شاه گفتند تا ملک از سر
خطای او درگذشت صاحب دلی برین حال اطلاع یافت و موافق حال او نظر کرد **قطعه**
تالد و ستان بدست اری بوستان بدر فروخته به پختن دیک بالکسرة المجهولة
والکاف العری لفظ فارسی بمعنی القدر بالکسر نیکخواها را جمع نیک خواه وصف ترکیبی
ای لاجل غلیان قدر الاصدقاء و طبع مافیة هر چه رخت سرست یعنی اسباب سرای
تست سوخته به بابداندیش وصف ترکیبی هم نکند کن دهن سک بلقمه دوخته به
مقصور من بهت في المواضع الثلاثة **حکایت** یکی از پسران هارون الرشید پیش پدر
آمد خشمناک که فلان سرهنک زاده مراد دشنام داد بادای شتم ای هارون ارکان

دولت را گفت جزای این چه باشد یکی اشارت بکشتن کرد و دیگر بزبان بریدن و دیگر
بمصادره و همی اخذ المال بغیر حق و نفی یعنی از شهر بدر کردن هارون گفت ای پسر کرم
انست که عفو کنی و اگر نتوانی تو نیز دشنام مادرش بده نه چندانکه انتقام از حد
درگذرد انگاه ظلم از طرف ما باشد **قطعه** نه مردستان بنزدیک خردمند که بایست
دمان وهو الذی له صوت هائل یظهره وقت هیجانه و غضبه بالترکی کرد کشتن فیل
بیکار بکسر الباء العری بالکسرة المجهولة والکاف الفارسی یعنی جنک جوید
بلی مردانکست از روی تحقیق که چون خشم آیدش باطل نکوید **مشق** یکی رازش
داد دشنام محل کرد و گفت ای خوب فرجام بفتح الفاء بمعنی العاقبة بتر بالتخفیف
للوطن واصله مشدد لأن اصله بدتر ادغم الدال في التاء بعد قلبه تاء زائغ یعنی بدتر
از انم که خواهی گفتن ای تقصدان تقول انی انک انت الذی تفعل کذا و کذا من الشرور
والقبایح فالباء فیها الخطاب که دائم عیب من چون من ندانی **حکایت** باطائفه
از بزرگان در کشتی بفتح الکاف العری بودم زورقی بفتح الزاء المعجمة و سکون الواو
بمعنی السفينة الصغيرة والباء للوحدة در پی ما عرق شد و برادر بگرداید کرداب
بکسر الکاف الفارسی موضع یدور فيه الماء ویتعمق ولا تجری فيه السفينة علی ^{ستقامة}
والباء للوحدة در افتادند یکی از بزرگان گفت ملاح في مختار الصحاح الملاح
بالفتح والتشديد صاحب السفينة را که بکیرا من گرفتن آن هر دو برادر را تا ترا
صد دینار بدهم ملاح تا یکی را خلاص کرد دیگری هلاک شد کفتم بقیة عمرش

نمانده بود از آن سبب در گرفتن او تأخیر افتاد ملاحظه بخندید و گفت آنچه تو گفته
 یقینست و دیگر خاطر من برهانیدن این بیشتر بود بسبب آنکه وقتی در بیان
 مانده بودم این مرا با شتر نشانند بسکون النون الثالث ماض من نشاندن و از دست
 آن دیگر تازیانه بمعنی السوط خورده بودم در طفلی بالباء المصدري کفتم صدق
 الله العظيم که من عمل صالحا فلنفسه ومن اساء فعليها **قطعه** تا توان درون کس مخراش
 کاندین راه خارها باشد کار درویش مستمند بمعنی حاجتمند کامر برار که ترانیز
 کارها باشد ولا يخفى عليك ان هذه الحكاية لا ينبغي ان تورد في باب سيرت پادشاهان
 بل موضعها اللائق هو الباب الثامن **حکایت** دو برادر یکی خدمت سلطان کردی
 و دیگر سعی بازوان جمع بازوان خورده باری ای فرقه این توان کرد درویش را
 گفت چرا خدمت سلطان نکنی تا از مشقت کار کردن برهی بکسر الباء الموحدة
 والباء للخطاب گفت تو چرا کار نکنی تا از مذلت خدمت رهایابی که حکیمان گفته اند
 اندك اندك نان خوردن و نشستن به یعنی بهتر است که گریختن و شمشیر زدن
 بستن و خدمت استاد **بیت** بدست اهلك بالكاف العزى على وزن آهن الكس
 وهو طلي احمر يقال له بالتركي الجوف تفته بالفاء بين التائين الفوقائيتين بمعنی الحار
 کردن خمیر به بسکون الهاء از دست بر سینه پیش **امیر قطعه** عمر کرا نایه ای الثمین
 برین صرف شد تاجه خور مرصیف چه پوشم شتا ای شکر خیره بکسر الخاء المعجمة
 بمعنی الجوج و بدانیش و يقال ايضا چشم خیره بالترکی قشمش کوز و دست خیره

و پای خیره بالترکی او چشمش را و این بنانی بسازی یعنی راضی شو و قناعت کن
 تا نکنی پشت بخد مت دوتا **حکایت** کسی مرده پیش نوشر و آن آورد که فلا
 دشمن خدای تعالی برداشت گفت هیچ شنیدی که مرا فرو گذاشت ای جعلی
 في الدنيا باقيا ابد **بیت** مرا بمرک عدو جای شاد مانی نیست که زندگانی با نیز
 جاودانی نیست **حکایت** گروهی از حکما در بارگاه کسری بفتح الکاف و کسرها
 لقب ملوک الفرس که آن قیصر لقب ملوک الروم و النجاشی لقب ملوک الحبشة
 فرعون لقب ملوک المصرو هو معرب خسرو و جمعه اکا سر علی غیر القیاس
 لأن قیاسه کسرو بفتح الراء مثل عیسون و مؤسون بفتح السین کذا في مختار
 الصحاح بمصلحتی سخن همی گفتند بزرگوار خاموش بود گفتند چرا درین بحث
 باما سخن نگوئی گفت وزرا امثال اطباء اند و طبیب دار و ندهد جز سقیم را
 پس چون بینم که رای شما بر نهج صوابست مراد را آن سخن گفتن حکمت نباشد
مشو چو کاری فی فضولی من بالباء المصدري براید مراد روی سخن گفتن شاید
 و کر بینم که نابینا و جاهلست بالجیم الفارسی اگر خاموش بنشینم کنا هست
حکایت هار و الرشید را چون ملک مصر مسلم شد گفت بخلاف اطاعتی که
 بغرور ملک بضم المیم و کسرها دعوی خدا کرد بخشم این مملکت را مگر بخشیش
 بندگان سیاهی داشت کردن بالكاف العزى و سکون الواو لغة مشتركة بین
 الفارسی و الترکی یعنی غبی و نه فهم نام او خصیب بضم الخاء المعجمة و فتح الصاد

المهمله على صيغة التصغير وقيل خصيب بفتح الخاء على وزن قنيل ملك مصر بوزن
ارزاني اي لايق داشت كويند عقل وكفايت ونحدي بود كه طائفه از حراست
كالزرايع لفظا ومعنى مصر شكايست ووردند كه پنبه كاشته بود دير بر كنار نيل
باران بى وقت آمد و تباه شد يعنى هلاك گفت بستم يعنى صوف غنم بايستى كاشتن
بمعنى الزرع مصدر ادا نشمى اين كلام بشنيد و گفت **مشق** اگر روزى بدانش
بر فردى يعنى لو كان الرزق يزداد بالعلم ومنوطا بالفهم ولا دراك زندان تنك
دروى تر نبودى بنادان چنان روزى رساند كه دانا اندران حيران بماند و في هذا
المعنى قيل بالعربيه كمر عاقل عاقل اعيت مذاهبه كمر جاهل جاهل تلقاه مرزوقه هذا
الذى ترك الاوهام حايرة وضمير العالم الخمر برزند **مشق** سخت و دولت بكار اداى
بالياء المصدرى نيست جز بتايد اسماء نيست او فتاده است در جهان بسيار
به تميز از جند بفتح الهذله وضم الجيم العربى بمعنى المعزز والمحمترم وعاقل خوار يعنى
انه يقع كثيرا في الدهر الظلم كون البليد محترما وعاقل ذليلا كيميا كرم يارس
الكيمياء ويلازمه من قبيل قولهم اهنكر بغضه مرده ورج عطف على غصه ابله بسكون
الهاء اندر خرابه يافته كنج ولكن ينبغي ان يعلم ان الله تعالى عليم حكيم لا يفعل شيئا الا
وله حكمة خفية لا نعرفها قال الله تعالى ولو بسط الله الرزق لعباده لافترس الارض ولكن ينزل
بقدر ما يشاء الاية فالظاهر انه انما رزق ملك مصر لخصيب لما فيه من خصال حميدة
بها جعله مستحقا لتلك المرتبة منها ان ليس المال قدر عندة اصلا وانه كان سخيا للغاية

دوى ابو الحسن انه لما ولي الرشيد الخصب ولاية مصر انشد ابونواس لخصيب في اهل مصر
بهذه الابيات نصحت لكم يا اهل مصر نصيحة خذوا نصيحتكم واحكموا من خصيب فان
فيكم افك فرعون باقيا فان عصا موسى بكف خصيب فامر له خصيب باربعة او قار
درهم فاخذ ابو نواس وحفظه بينه فلم يمسه وقال انما ايندم بعد ايام ثم بعد زمان
عزله الرشيد وبه صرة بحيث يقعد في الطرقات ويرخي برقعاه على وجهه حتى لا يعرفه
احد وكان يسأل الناس فاجتازه ابو نواس فسمع صوته فعرفه فاحترق قلبه عليه
فامر حرق جملوا اربعة او قار من الدراهم فقال لخصيب هذه اربعة او قار فخذها
قال لخصيب انما لست اخذها فقال اذا استحق المعطى للمدح يعطاه فيستحق المذمة
يا ستر داده ونحن ان سلب مالنا فالسخر او باقية كذا في روثي المجالس **حكايه** يكى را
از ملوك كنيزك بفتح الكاف العربى يعنى جاريه جينى آورده بودند خواست كه در حالت
مستی باوى جمع ايد دختر ممانعت كرد ملك در خشم شد و مرا از بندكان بسيار
بخشيد كه لب زيرين بفتح زى وى يعنى شفته الفوقانية از پرده بدنى در گذشته بود
ولب زيرين بكريبا فروخته من هشتن بالكسر بمعنى الوضع هيكلى يعنى هيئتى
بود كه صخره جنى بفتح الصاد المهمله وسكون الخاء المحجمة اسم عفرية قال سليمان
حين طلب سرير بلفيس انا اتيك به قبل ان تقوم من مقامك على ما ذكره تفسير البصائر
وقيل هو اسم عفرية قصدا الى سرقة خاتم سليمان النبي عم وقد كان ذلك الخلق اعجوبة
في قبح المنظر وكرهه اللقاء انطاعتش بر مىدى من رويدن بمعنى تنفر كردن و عين

القطر في مختار الصحاح القطر بالكس والسكون النحاس لكن المشهور وهو الظاهر
ان المراد من القطر القطران اذ يغلش بفتحين الابط بكند يدى بيت توكفة تاقيا
زشت روت بروختمست وبر يوسف نكوبه قطعه شخصی بخنان كرية فعيل بمعنى مفعول
ای مكره منظر كزشتی وبكسر الياء المصدری خبر توان داد بمعنى دادن یعنی
لا يمكن ان يخبر عن قبحه وانكه بغلش نعوذ بالله مردار یعنی مردارست وخبيث
بافتاب مرداد بالاضافة وهو بالدين اسم لواحد معين من شهور الصيف والتاريخ
الملائي اعني الشهر الاوسط من تلك الاشهر الثلاثة الصيفية واما من التاريخ الفريبي
فلا يتعين بناء على اعتبار الكيسة وعدم اعتبارها وقد مر تحقيقه في شرح قوله
اول ارد بهشت الح سياه راداران مدت نفس طالب بود وشهوة غالب مهرش بكسر
الميم ای محبته بجنبید بمعنى هاج وتحرك ومهرش بالضم ای بكارته برداشت ای ازال
بامدادان ملك كنيزك راجست ونيافت مابرا بگفتند خشم گرفت بفرمود تا سياه را
با كنيزك دست و پا استوار ببندند واز بام جوسق ای من اعلى سطح القصر في مختار الصحاح
جوسق بالجيم العزني والسين المهملة على وزن خندق القصر الذي يبنى في بروج القلاع
تخندق در اندازند یکی از وزراء نيك محضر روى شفاعت بر زمين نهاد وگفت
سياه را درين خطايد نيست كه ساير يعنى جميع اوباء بندگان و خدمتكاران محش
وانعام خداوندی معتادند گفت اگر درمفاوضه اوبى درمكاله ان كنيزك
شبی تاخير كردی چه باشی گفت ای خداوند نشيده كه قطعه تشنه سوخته

بر چشمه روشن چورسید نو مپندارای لا نظنن كه از پیل دمان اندیشید و قد مر
تحقيق معناه في حكاية پسر هارون الرشيد ملحد كرسنه بضم الكاف الفارسي
ای جايع در خانه خاله پرخوان عقل باور بالباء الموحدة وفتح الواو بمعنى لا ذعان
والتصديق نكند كز رمضان انديشد ملك را اين لطيفه خوش آمد وگفت سياه را
بتو بخشيدم كنيزك راجه كم گفت كنيزك را بسياه بخش كه نيم خورده او هم اورا شايد
قطعه هرگز اورا بدوستی مپسند يعنى هيچ كس ويجوز ان يكون مپسند على معنى المحرم
ای لا يكون مرضيا كه رود جای ناپسنديد تشنه رادل نخواهد آب زلال نيم خورد
دهان كنديد بالكاف الفارسي ای المنقذ ولم يوجد هذا البيت في كثير من النسخ قطعه
دست سلطان دكره البحر ديكر بالكاف الفارسي و دكر محذف الياء في التركي بمعنى فني
بجا يابد چون بزرگين وهو بالكاف الفارسي قد رالد وابت در او قناد ترج هذا من قيل
السايع لان قوله ترج يجوز ان يكون بحسب المعنى فاعل يابد و فاعل او فتاد تشنه رادل
بجا نخواهد آب زلال كوزه بگذشته يعزكه كوزه اش بگذشته باشد بردهان سلاج
بوزن ترج بالتركي يكلمه هكذا سمعته وقال بعض الكمل معناه دهان كنديد وقيل
اصل العبارة سيكج بكسر السين المهملة وفتح الكاف الفارسي اسم للحية الاحمر الرأس وهو
من الحيات المعروفة بشدة تأثير زهرها حكايت اسكندر روى را ولقبه ذو القرنين
واختلفوا في سبب تلقيبه بذلك قيل لانه ملك فارس والروم وقيل لانه كان له في راسه
شبه القرنين وقيل لانه كان رأى في المنام كانه اخذ يقر في الشمس فكان تأويل رؤياه

تدان **باب دوم در اخلاق درویشان** در بعض النسخ در اخلاق فقر و اخلاق
جمع خلق بالضم و هو هیئته راسخة فی النفس بصدور عنها الافعال بسهولة من
روية والفقر جمع فقیر و هو عند بعض ائمة اللغة من له شیء سیر و للسکین
من لا شیء له و عند بعضهم بالعکس و الفقیر باصطلاح اهل الحقيقة هو الذی لا یجد
شیئا غیر الله تعالی عزوجل و لا یتغنی لایه و لا یتبرج الا بالخصور معه و علامته
عدم الاسباب کلها و الفقراء صفوة الله تعالی من عباده و مواضع اسراره بین
خلقه **حکایت** یکی از بزرگان گفت پارسایی را که چه کوی در فلان که دیگران
در حق او بطعنه سخن گفته اند گفت بر ظاهرش عیب نمی بینم و در باطنش عیب
نمیدانم **قطعه** هر گز جامه پارسا بدینی پارسا دان و نیک مردانکار بفتح الهرة و الکاف الفارسی
امر من انکاریدن بمعنی ظن کردن پجیری و رندانی کورنهادش یعنی و اگر ندانی
که در اصل بنیادش چیست محتسب را درون خانه چه کار **ادب درویشان**
دیدم سر بر استان کعبه نهاده بود و روی در زمین می مالید و می نالید و
می گفت یا غفور و یا رحیم تو دانی که از ظلم و وجه و چه آید که ترا شاید **قطعه**
عذر تقصیر خدمت آوردم که ندارم بطاعت استظهار یعنی که آنگاه ندارم
بطاعت عاصیان از کناه توبه کنند عارفان از عبادت استغفار یعنی از تقصیر
عبادت استغفار میکنند عابدان جزای عبادت خواهند و باز رکانان بهای بضاعت
و هي طائفة من مالک تبعها للتجارة و من بنده امید آورده امر نه طاعت

و بدیون و هو السؤال بشیء و هو الذی یقال له فی الترتیب تحریفامته در وازه
آمده امر نه تجارت اصنع بی ما انت اهله یقال صنع به کذا ای فعل ذکر فی الکشاف
ان قوم یونس هم لما نزل بهم العذاب قالوا اللهم ان ذنوبنا قد عظمت و جلت
وانت اعظم منها و اجل افعل ما انت اهله و لا تفعل بنا ما نحن اهله فکشف عنهم
العذاب و قلما وجد فی بعض النسخ و امهل لما جاز و هله و فتره بعض الفضلاء
بقوله ای ترک لما جاز ترک **بیت** کرکشی بضم الکاف العزنی و رجم بضم الجیم
بمعنی کناه تختی روی و سر بر استان بنده را فرمان نباشد هر گویای برانم
قطعه بر در بکسر الراء کعبه سانی دیدم که همی گفت و می کرستی خوش یقرب بفتح
لحاء لیوافق قوله کش فی قوله من نکویر که طاعتم بیدیر قلم عفو بر کناه هم کش امر
من کشیدن **حکایت** عبدالقادر کیلا در ره هو قطب الاولیاء الکرام و رکن
الاصفیاء العظام و ذکر له فضائل و کرامات لا تحصى روی الامام الیافعی فی مرآت
الزمان انه جاءت امرأة بولدها و قالت له یاسیدی انی رایت قلبا بنی هذا شدید
التعلق بک و قد خرجت عن حق فیہ لله عزوجل و لك فقبله الشيخ و امره بالمجاهدة
وسلوك الطريق فدخلت امه علیه یوما و وجدته نحیلا مصفرا من اثار الجوع و وجده
یاکل قرصا من شعیر فدخلت الی الشيخ فوجدت بین یدیه اناء فیہ عظام و دجاجة
مسلوقة قد اكلها فقالت یاسیدی تأکل لحم الدجاج و یاکل ابنی قرص الشعیر فوضع
الشيخ یدیه علی تلك العظام و قال قوی باذن الله الذی یحیی العظام و هی ریم فقامت

الدجاجة سوية وصاحت فقال اذا صار ابنك هكذا فلياكل ماشاء وذكر في روضة
الاسرار انه قال الشيخ عبدالقادر الكيلاني من استغاثني في كربة كشفت عنه
ومن ناداني باسمي في شدة فرجت عنه ومن توسلني الى الله تعالى في حاجة قضيت
له ومن صلى ركعتين يقرأ في كل ركعة بعد الفاتحة سورة الاخلاص لحدوثي
مرة ثم يصلي على رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد السلام ويسأل عليه ويذكر
ثم يخطو الى جهة العراق احدى عشر خطوة ويذكر اسمي ويذكر حاجته فانها تقضى
بذن الله تعالى والله المستعان وعليه التكلان انتهى در حرره كعبه روى بر حصا
بفتح الحاء المهملة اى على الحجر بالفارسية سنك ريزه بنهاده هي كفت اى خدا
بخشای واكرته مستوجب عقوبتم در قيامت مرا نابينا برا نيكز اهر من انكيختن
تادر روى نيكان شرمسار و فجل نشوم **قطعه** روى برخاك عجز ميكويد يعنى
عبدالقادر وفي بعض النسخ كويم وهو الظاهر وقوله هر كره كه بادى ايد
ظرف لقوله كويد وقوله اى كه هر كز فرامشت بفتح الشين نكتم هيچت از بند
يادى ايد مقول القول اعنى مفعول كويد اى يقول فى وقت السحر هكذا **الطيفه**
دزدى در خانه پارساى در آمد چندا نكه طلب كرد چيزى نيافت دلشك شد
پارسا را خير شد اى تنيه كليهي بكسر الكاف العزنى البساط المعروف والياء للوجد
كه بران كلم خفته بود در ره كذرد ز دانداخت تا محروم باز نكرد **قطعه**
شنيدم كه مردان راه خدا دل دشمنانرا نكردند تنك تراكى بفتح الكاف العزنى

وسكون الياء اداة سؤال عن الزمان ميسر شود يعنى انى يتيسر لك اين مقام
كه باد و ستان خلافت و جنگ مودت اهل صفاچه در روى وجهه در قفا
نچنانكه از پست عيب كيرند بفتح البين و پيشت بالياء الفارسي يعنى عندك
ولما كان پيش من الظروف المكانيه المبهمه لم يظهر حرفا يشعر بالظرفية مثل در غور
كما كان الحال في العربية كذلك بيش بالياء العزنى **ميرند فرد** در برابر چو كوستند
سليم در قفا همچو كوك مردم خوار **ديكر** هر كه عيب دكران پيش تو آورد و شمرد **نكته**
عيب تو پيش دكران خواهد بود **حكايت** تني چند از روندگان متفق سياحت
في مختار الصحاح ساح في الارض يسبح سبحا وسبحا وسياحة وسبحانا بفتح الياء
اى ذهب وشريك ربح و راحت خواستم تا مرا فقت كم موافقت نكردند كقم از كرم
اخلاق بزرگان بد يعست يعنى عجيب روى از مصاحبت مسكينان نااقن ههنا
بمعنى الاعراض وفائدة دريغ داشتن كه در نفس خویش اين قدر بفتحين قدرت
وقوت مي شناسم كه در خدمت مردان يار شاطر باشم نه بار خاطر بالياء الموحدة
بمعنى المل و اراد به ثقله خاطر **شعر** ان لم اكن راكب الماشوق اى ان لم اكن راكبا
لمركب ومصاحبا معكم لكن استغنى انا لكم حال كونه حامل الفواشي جمع غاشية وهي
ما يستريحها السرج والمقصود انه ان لم اصلح لصحبتكم اصلح لخدمتكم يكي از انبياء
كفت از اين سخن كه شنيدى دلشك هكذا وقع في كثير من النسخ ولعل الصحيح ان يفصل
دل ههنا في الكتابة مداكرين روزها دزدى بصورت درويشان در آمد و خود

در سلك صحبت ما منتظم كردن مختار الصحاح بالتك بالسكر والخطيب چه دانند مردم
 و اراده مرمان و انما افرة للوزن كذا قيل كه در جامه كيست نويسند. داندكه در خانه
جست الظاهران المراد بخامه ههنا المكتوب و يؤيده مله بعض النسخ نامه بدله
 لكن اللغات التي عندنا لم يوجد فيها خامه بمعنى المكتوب وفي الصحاح الفارسي ان خامه
 على اربعة معان بمعنى القلم و بمعنى البيت من الشعر بالفتح اعني الفسطاط و بمعنى
 صراخي و هو ظرف مشهور من اواني الخمر و بمعنى الشعر بالكسر و في بحر الغرائب و بمعنى
 الرمل المجتمع و لا يبعد ان يراد ههنا المعنى الرابع ازا نجاه سلامت حال درويش
 قد وقع في كثير من النسخ درويشان است بالالف بعد النون في الكتابة وليس يصح
 بحسب قواعد الكتابة فانهم قالوا ان لفظة است رابطة تفيد الثبوت فهي اذا اتصلت
 بكلمة مفتوحة الاخر يجب ثبات الفها خطأ و اما لفظا فيجوز حذفها و اثباتها مثل قولهم
 كرده است و اذا اتصلت بساكن الاخر يجب حذفها لفظا و خطأ نحو نيكست و بدست
 و قد يحذف تاؤه لفظا كما ان بضم الكاف الفارسي فصولش بفتح اللام اصله فصوله
 و فضولى كناية عن تجاوزه عن الحد في السوء نبردند و بيارى قبولش كردند شوى
 ظاهر حال عارفان دلگست دلى بفتح الدال المهملة و سكون اللام قبل القاف بمعنى خرقة
 اين قدر بس چوروى در خلقت در عمل كوش بالكاف العزنى و هر چه خواهى پوش
 امر من پوشیدن مثل كوش من كوشیدن تاج بر سر نه و علم بردوش زاهدی در پاك
 پوشى پلاس پوش وصف تركيبى والياء مصدرية فيها نيست زاهد پاك باش

و اطلس پوش ترك دنياست و ترك شهوت و ترك هوس قوله پارسانى مبتدا و قوله
 ترك دنيا الخبره مقدما عليه نه ترك جامه و بس در كثر اغند بفتح الكاف العزنى
 و الزاء الفارسي و الغين المعجمة الدرع الذى يخاط فيما بين الثوب المضرب كذا في الصحاح
 الفارسي و سمعت من بعض الكل انه كان يقول صححه احمد الداعي قرا كند بالقاف
 و الزاء العزنى و قال بعض الاساتذة قرا كند بالزاء الفارسي و الكاف العزنى جامه
 باشد به پنبه كنده كه در چنگ پوشند قال في البحر بعد ما صح لفظه مثل ما قال
 هذا الاستاذ و يجوز فيه كرا كند بالكاف الفارسي بدل القاف قال و معناها الذى
 يقال له في التركي چوقال مرد بايد بود بر تخت سلاح مرد چه سود للمجمله روز
 رفته بود پير شيانكه بپاي حصارى خفته دزدى توفيق ابريق رفيق برداشت كه
 بطهارت مى روم و خود بعارت مى رفت بيت پارسانى كه يعنى پارساناين كه
 خرقة در بر كرد يعنى در بر خود كرد جامه كعبه راجل خر كرد بتخفيف اللام واصله
 الجل بالتشديد چندا نكه از نظر درويشان غايب گشت بيرجى از حصارى برفت و درجى
 يعنى حقه مر و اريد كذا سمعت من بعض الفضلاء بدزد يد تار و ز روشن شد
 آن در تايك مبلغى راه رفته بود و رفيقان بي كناه خفته بامدادان همه بقلعه
 بردند و بزدان كردند از ان تارخ باز ترك صحبت كفتيم يعنى قلنا بالجهر العلانية
 تركنا الصحبة و الاختلاط مع الغير و طريق عزلت كفتيم كه السلامة في الوحدة
قطعه چواز قومى بكي نداننى كرد نه كه بكسر الكاف العزنى و الهاء الاصلية بمعنى

که تزل مقصور منه ای الخیر را منزلت ای القدر ماندن ماندن نه مبه را بمعنی
 مهتر بل هو مقصور منه مثل بخیاط و مخیط علی ما قبل می بینی که کاوی بیاء الوحدة
 والكاف الفارسی ای بقرواحد در علف زار وهو موضع یكثر فيه العلف وهو یفتحین
 ما يأكله الدواب وهذا مثل قولهم لاله زار وكل زار وخر بزه زار بیا لایا یوزی
 همه ای جمیع کاوان ده را مقصور من دیه بمعنی القرية واما یوزی باقیه بسبب
 تعرضه لمربی محفوظ فاذا ابراه صاحبه یخرج کلها من تلك الناحية بل یوزی بالضم
 الشدید گفتیم سیاس ای منت خدا یراکه از فواید درویشان محروم ماندن اگر چه
 از صحبت ایشان فرید شدم در بعض النسخ وحید افتادم اما بدین حکایت مستفید
 کشتم و امثال مراد همه عمر این نصیحت بکار آید ^{مثنوی} بیک بفتح الموحدة و کسر المشاة
 نا تراشیده در مجلسی بر خجد دل هوشمندان بسی اگر بركة في مختار الصحاح البركة
 ما یبني مثل الخوض في البراری لیجمع فيه ماء المطر بر بضم الباء الفارسی یعنی
 مملو کنند از کلاب یعنی آب کل و مثل هذا شایع في هذه اللغة مثل کلاب و صحبت خانه
 واب خانه في معنی بن کل و خانه صحبت و خانه اب و غیر ذلك چو سک در وی افتد
 کند مضارع من کردن منجلاب بضم المیم و اللیم و سکون النون بینما آب مردار
 هذا و قيل میخلاب بکسر المیم و سکون الباء التحتانیة و الخاء المعجمة البوال الذی
 یسئل من ذکر الطفل في المهد **مطایب** زاهدی مهمان پادشاهی بود چون بر سفره
 بنشستند کمتر از آن خورد که عادت او بود و چون بنام برخواستند بیشتر از آن خورد

نفس طاهر
 معناه الطاهر
 المراد من الطاهر

که عادت او بود تا طن صلاحیت در حق او زیاده کنند **بیت** ترسم نرسی بکعبه
 ای اعرابی کین ره که توی روی بترکستانست چون بمقام خویش باز آمد سفره خوا
 تا تناول کند ای لادن یا کل پسری داشت صاحب فراست گفت چرا در دعوت سلطان
 چیزی نخوردی گفت در نظر ایشان چیزی نخوردم که بکار آید گفت نماز را هم داد
 کن که چیزی نه کردی که بکار آید **قطعه** ای هنرها نهاده بر کف دست یعنی الاظهار
 علی الخلق عیبهار اگر قته زیر بغل تاجه خواهی خریدن ای مغرور روز در ماندی
 بسیم دغل بفتحی الدال المهملة والغین المعجمة بمعنی قلب و مخرق **ادب**
 یاد دارم که در عهد ای در زمان طفولیت متعب بودی و شب خیز و صف
 ترکیبی و مولع بزهد الولوج بالفتح للمریض في مختار الصحاح فهو مولع به بفتح اللام
 ای مغری و يقال غراه ای غشیه و پر هیز کار شیی در خدمت پدر نشسته و همه
 دیده بهم بفتحین نبسته یعنی کنت غیر نایب في تلك الليلة اصلا و مصحف غیر
 بر کنار گرفته و طائفة کرد ما ای حوالینا خفته پدر را گفتیم از اینها یکی سر بر می دارد
 که دور کعتی بگذارد چنان خفته اند که کوی مرده اند گفت جان پدر تو نیز اگر خفته
 به باشد زانکه در پوستین خلق افقی **قطعه** نبیند مدعی جز خویشان را ای لایری
 غیر نفسه که دارد پرده پندار ای پرده حسن ظن خود و هی کنایه عن الانانیة
 در پیش ای در پیش خود اگر چشم خدا ببینش قوله خدا بین وصف ترکیبی و چشم
 خدا بین کنایه عن عین لا ترى غیر الحق حقا و الشین راجع الی المدعی و في بعض النسخ

کورت چشم خدا بینی بختشد اگر ترا والا قول انبى للمقام واولى كالا يخفى
 نه بیند و علی ما ذکره بعض النسخ نه بینی هیچکس عاجز تر از خویش ادب
 بزرگی را در محفل می ستودند و در اوصاف جمیلش مبالغه می نمودند سر بر آورد
 و گفت من آنکه من دانم شعر کفیت علی صیغه المجهول مخاطب من الکفایة اذی نصب
 علی التمیز وهو ما یتأدی به یا من تعد من العد و فاعله انت و محاسنی مفعوله
 وهو جمع حسن بفتحین علی خلاف القیاس قوله علانیة ای ظاهری خبر مقدم
 لمبتدأ مؤخر وهو قوله هذا ولم تدر علی وزن لم تدر من الدرایة و هی العلم
 و قوله باطنی مفعول لم تدر والمعنی یا من تمدحنی و تعد فضائلی قد اذیتنی بذلك
 و کفیت فیه فان هذا الذی تراه و تطلع علیه علانیة و ظاهری و لیس الذی یشوب
 علی سری و باطنی قطعه شخصم بچشم عالمیان خوب منظرست و زخبت باطنم
 سرخجلت فتاده پیش طاووس را بنقش نگاری بالکاف الفارسی عطف تفسیر
 که هست خلق تحسین کنند و او جل و شرمسار از پای زشت خویش حکایت
 یکی از صلحا و جبل لبنان بسکون الباء الموحدة علی وزن عثمان اسم جبل که مقام
 و مراتب او در دیار عرب مذکور بود و کرامات او مشهور بجامع دمشق در آن
 و برکنار برکه ای الخوض طهارت می کرد پایش بلغزید و خوض در افتاد و بمشقت
 بسیار از آنجا خلاص یافت چون نماز را پیرداختند من پرداختن بمعنی تا آمدن
 یکی از اصحاب گفت مرا مشکلی هست شیخ گفتان چیست گفت یاد دارم که

بر روی دریای مغربی رفیق و قدمت تری شد امر و ز دین یک قلّه آب
 یعنی مقدار مائة و خمسة و عشرين متا کذا سمعت من البعض و یوافقه الکتاب
 الفقهیة و لعل القائل اراد به کنایة عن القلة از هلاکت یعنی غیر از هلاکت
 چیزی نمانده بود درین چه حکمتست شیخ سنجیب بالفتح و السکون بالفارسیة
 کریبان تفکر فرو برد پس از تأمل بسیار گفت نشنیده که سید عالم محمد مصطفی
 صلی الله علیه و سلم گفت لی مع الله وقت لا یسعی فیه ملک مقرب ولا نبی مرسل
 و قوله و نکفت علی الدوام بل خصصه بوقت من الاوقات عطف علی قوله کفت
 یعنی قال لی مع الله وقت لا یسعی فیه ملک و لم یقل انامع الله هکذا علی الدوام
 و قوله و قتی چنین الی کلام مبتدأ و لیس من مقول نکفت که فرمود بجبرائیل
 و میکائیل نبرد اخی یعنی کان لا یشتغل بهما في ذلك الوقت و دیگر وقت باقصه
 و زینب اسما لامرأتین من ازواج النبی عم در ساحق ای یصاحبها و یختلط معها
 که مشاهدة الابرار جمع بر او بار کار باب و اصحاب و البر بالفتح صفة مشبهة
 بالفارسیة مرد نیک بین التجلی و الاستتار یعنی ان اولیاءه تعالی و خواصه لا یدور
 لهم التجلی بل هم بین کشف و ستر می نماید وی باید فروع التجلی علیهم و کونهم و الها
 من وجد العشق بحیث یتربّ علیه الکرامات و خوارق العادات لیس مایثاتی لهم
 فی ای وقت کان بل انما هو بحسب الورد و علیهم من جانب الحق سبحانه و تعالی شعر
 اشهد ای نا من موصوله اهو ی باب علمای اهو اه انا بحذف العاید بمعنی اُحِبُّهُ

و انما البر اسم بابا و فهو مصدر یخفف
 اللسان بالفارسیة و یلوی یا کردن معنی

بیت
 دیدار می غلبی و بر هیروی می
 باز از خویش و انشای تری می

قوله بغير وسيلة متعلق با شاهد وهي ما يتقرب به الى الغير فيلحقني من لحقه
ادركه شأن اي امر و حال اضل اي اضل انابه محذوف عايد الوصول طريقا نصب
على انه مفعول اضل يوجب نارا اي يوقد نارا العشق باظهار نوع من الفراق فيربط
بالياء الساكنة واصله يطفئ بالهمزة اي يجعلها مظففة برشة اي برشة واحدة
من ماء الوصال في تختار الصحاح الرشة هي الماء القليلة هذا وقيل ان ايقاد
النار عبارة عن التجلي واطفاءها عبارة عن الستر والرشة مصدر من رششت
المكان اذا صببت الماء عليه قليلا قليلا ومحمول فحوى القطعة الشكائية من قصير
زمان التجلي وسرعة هجوم الستر انتهى ولا يخفى ان التراخي المنفهمة من ثمر
والقلة المنفهمة من تاء رشة يابيان عن هذا التوجيه لذلك المذكور
من تأخر النار واطفائها ترائي اي تبصر في حال كوني محرقا اسم مفعول من الاخرق
وغريفا فعيل بمعنى المفعول وحمل الرؤية على معنى الابصار ونصب محرقا على الحاة
كما فعلنا اولى من جعلها بمعنى رؤية القلب اي العالم وجعل محرقا مفعولا ثانيا اذ
الظاهراته اراد الخطاب في ترى لكل من يصلح ان يكون مخاطبا قصد الى تفتيح حاله
في الاحتراق والفرق اي تناهت حالي في الظهور للخلق الى حيث يمتنع خفاؤها فلا يتحقق
بها رؤية راء دون راء كما قيل في قوله تعالى ولو ترى اذ المجرمون ناكسوا رؤسهم عندنا
وهذا التوجيه مما وافقت فيه بعض الكمل على سبيل التوارد تحقيق منظوم يكي پرسيد
ازان كمرده فرزند اراد به يعقوب النبي وم كه اي روشن كمر يعني بال و صافي جهر

پیر خردمند زمهرش یعنی از مصر بوی پیراهن ان فرزند مستندی و آعلمان اهل هذه
اللغة كثيرا ما يستعملون شنیدن في معنى بويدها بالاشتراك او المجاز وههنا
كذلك كما لا يخفى چرا در جاه كنعان شين راجع الى فرزند نديدي بكفت درجوا
ان سوال احوال ما برق جهاست يعني همچو برقست دي پيدا و ديكر دم نهانست
كه مقصور من كاهي والياء للوحدة بر طاريم بكسر على ما فهم من بحر الغراب لكن
المشهور ضم الراء بمعنى الفلك كذا في الصحاح الفارسي وقال في البحار طارم في الهل
البيت الذي يحرقه العامة ويقولون في الترك در رم او ثم اطلق على ما يشابهه
من الفلك وغيره مجازا يعني كهي اي في بعض الاوقات بر فلك اعلى نشيغم كهي بر
پشت پای خود نه بينم يعني چیزی كه بر پشت پاير باشد نه بينم اورا وقيل بر
ههنا صلة زائدة اگر در ویش بر حلی باندی سردست از دو عالم بر فشاندی
وعظ در جامع بعليك كلمة چند بر طريقي وعظمي كفتم باجماعت افسرده دل در
وقوله راء مفعول نبرده في قوله از عالم صورت بمعنى نبرده ديدم كه نفسم
بفتحين در نمی كيرد اي لا يؤثر قال خواجه حافظ دلم جز مهر مهر و بيان طريقي
بر نمی كيرد زهر در می دم پندش وليكن در نمی كيرد اي لا يؤثر و آتش كرم در هيزم
تراثر نمی كند دريغ ادمر يعني دريغ و حيف مدمرا تربيت ستوران في البحر ستور
اسم عام يطلق على الحيوانات القواير الاربع و اينه داري بالياء المصدرى
در محله كوران بالكاف العزى وليكن در معنى بكسر الراء اي باب معنى بازاي مفتوح

بود و سلسله سخن دراز در بیان این آیت که و نحن اقرب الیه من جبل الوریث مختار
 الصحاح جبل الوریث عرق فی العنق ای سخن اعلی بحال الانسان ممن كان اقرب الیه من جبل
 الوریث قیل جبل الوریث مثل فی القرب وقیل الجبل العرق و اضافته للبیان والوریثان
 عرقان مکشفان بصفحتی العنق فی مقدّمهما متصلان بالوتین یردان من الراس الیه
 وقیل سقی وریثا لانه یرده والوتین عرق ابیض غلیظ فی الصلب معلق بالقلبی سقی
 کل عرق فی الانسان اذا قطع مات صاحبه سخن بجای رسانیده بودم که می گفتم **قطعه**
 دوست نزدیکتر از من بمنست یعنی دوست نزدیکتر است الا انه اخر الرابطة للوزن
 ورن بکسر الواو موافقة ما بعده عجبت که من از وی دورم چه کنم بآله توان گفت
 که او در کنار من و من با مجورم یعنی از وی دورم از شراب اومست و فضله قدح در
 که روند از کنار مجلس گذر کرد و دور بالفح والسکون اخرج در و اثر کرد نفوذ چنان
 بزد که دیگران بموافق او در خروش آمدند فی الخروش صوت شبيه بالوعید نظر
 من الحيوانات ومن الرجال الکماة و بجی بمعنی الخلة والصولة ایضا انتهى و خامان
 مجلس در جوش یعنی در غلیان گفتم سبحان الله دوران جمع دور بضم الدال بمعنی بعید
 یعنی دوران که با خبر باشند در حضور است و نزدیکان بی بصر دور **قطعه** فهم سخن
 چون نکند مستمع قوت طبع از متکلم مجوی صیغه نهی من جستن ای لا تطلب من المتکلم
 قوت الطبع فصح ای وسعت میدان ارادت بیار تا بزند مرد قوله سخن کوی وصف
 ترکیبی بمعنی رجل متکلم وقوله کوی یعنی کوی را مفعول بزند و کوی بالکاف الفارسی

یجی علی معان ثلثة بمعنی الكرة وهو المراد ههنا و قد یجی وصف ترکیبیا کما مر آنفا
 و قد یجی امر من گفتن **حکایت** شبی در بیابان مکه یعنی در بریه از غایت
 خوابی پای رفته نمائند سر بنهادم و شترانرا گفتم دست از من بدار ای دغی
 و انقطع عتی **قطعه** پای مسکین پیاده چند رود کز تحمل ستوه شد سختی
 قوله ستوه بضم التاء وسکون الهاء لفظ فارسی نوع من الخلل بالحاء المهملة بالتر
 صروجه آری کذا فی الصحاح الفارسی و قال فی البحر ستوه بمعنی عاجز و سرکرد
 و قد یحذف الواو تخفیفاً فیقال سته انتهى و سختی بضم الباء العزنی و الحاء
 المعجمة نوع من الابل بالترکی بزرگ دوه و قوله ستوه مفعول مقدم لقوله
 شد و سختی فاعله هذا هو الملازم للسياق و السباق و فی بعض النسخ ستوده
 بزيادة الدال بمعنی مدوح شد سختی و وجهه بعضهم و قال محضوله چند
 رود بملاحظة هذه القضية ولا یخفی بعده تا شود جسم فربه لا غری
 بیاء الوحدة فیها مرده یا شد از سختی گفت یعنی شتران ای برادر خرمیدر **بشست**
 و حرای در پس اگر رفتی بر دی جان بکه و اگر خفتی مردی بضم المیم و یاء
 الخطاب **بیت** خوشست زیر مغیلان اسم شجر معروف براه بادیه بمعنی بیابان
 خفت یعنی خفتن شب رجیل ای فی لیلۃ الارحال ظرف خفتن ولی ترک جان
 بیاید گفت یعنی بیاید کردن و لا بعد فی استعمال گفت فی معنی کردن فان امثاله
 فی الفارسیه نیست عزیزه الا یری الی قوله جان شد و او از نیامد و مجوزان بکون

بمعنی گفتن ای یبغی ان یقول ترک روحی و قبلت کل ما یاتی علی من الکرب و لشدا
حکایت پارسایی را دیدم بر کنار دریا که زخم پلنگ داشت و هیچ دارو
 به نمی شد و مدتها در آن رجور بود و دمیدم یعنی گاه گاه شکر خدای تعالی
 همی گفت الحمد لله که بمصیبتی گرفتار من نه بمصیبتی **قطعه** کرم را زار بکشتن دهد
 ان یار عزیز قوله زار مفعول ثان لقوله دهد قال فی البحر زاری بمعنی ناله و زار
 بدون الیاء بمعنی نالان و لای بعد ان یستعمل زار ههنا بمعنی زاری مقصورا منه
 تا نکوی بیاء الخطاب که در آن در غم جانم باشد کویم از بنده مسکین چه کنه
 صادر شد کوا یعنی که ان یار عزیز دل از ده شده از من غم انم باشد **مطایبه**
 درویش را ضرورت پیش آمد کلیمی از خانه یاری بدزدید حاکم فرمود که
 دستش ببرند صاحب کلیم او را شفاعت کرد که من او را بحال بپشندیدم اللهم
 یعنی حلال کردم و دعوی نمی کنم حاکم گفت بشفاعت تو حد شرع را فرو نگذار
 گفت راست فرمودی ما هر که از مال وقف چیزی بدزد قطعش لازم نیاید که
 الفقیر لا یملك شیئا علی صیفة المعلوم ولا یملك علی صیفة المجهول ای لایکون مملوکا
 لاحد من الناس هر چه درویش را است و فی بعض النسخ هر چه از ان درویش است
 و المعنی واحد وقف محتاجا نیست حاکم دست از او بداشت ای ترک التعرض گفت
 جهان بر تو تنگ آمده بود که دزدی بالیاء المصدری نکردی الا از خانه چنین
 یاری گفت ای خداوند نشیده که گفته اند خانه دوستان بر او امن رفتن

بالضم یعنی خدما تجد فیهِ و در دشمنان بکسر الراء یعنی باب دشمنان را مکوب
 نمی من کوبیدن با کاف لغزنی و الباء الفارسی بمعنی الدق و القمع **بیت** چون
 فروماند بسختی ای انا اضطرت بالشدة و الکربة تن بعجز اندر می کن دشمنان را
 پوست بر کن یعنی اسلخ جلود هم دوستان را پوستین بالباء الفارسی و هو الفرو
 بمعنی پوستین دوستان بر کن و لا یخفی ان قوله دشمنان را پوست بر کن لایلا میر
 ظاهر قوله در دشمنان مکوب اللهم الا ان یقال معناه در دشمنان مکوب لاظهار
 التذلل و عرض الاحتیاج و اما اذا وجد فرصته و کنت غالبا فاسلخ جلده و لا تهمل
 فان الفرصة تمر مر السحاب **مطایبه** یکی از پادشاهان پارسایی را دید و گفت
 از مایادی آید گفت بلی بکسر اللام هر که مقصور من گاه که خدا را فراموش کنم
بیت هر سو یعنی هر جانب دو دمن دویدن انکس ز در خویش براند یعنی یعدو
 و یتردد الی الاطراف و للجها من یرده تعلا و یطرحه من بابه و انرا که نخواهد بغیر
 حق سبحانه بدر کس بکسر الراء ندواند ای لایجعل له محتاجا و متردد الی باب احد
 غیر بابه عز وجل **عبرت** یکی از صلحان پادشاهی خواب دیدن شست و پاریا را
 در دوزخ پرسید که موجب بکسر الجیم درجات این چیست و سبب درکات ان چه
 فی مختار الصالح الدرجات جمع درجه و هی المرتبة و درکات النار منازها فالنار درکات
 و الجنة درجات که ما بخلاف ان پنداشتیم گفتند ان پادشاه محبت درویشان
 در بهشت و ان پارسا بتقریب پادشاهان در دوزخ **قطعه** دلقت بچه کار آید

و تسبیح عطف علی دلوق و فی بعض النسخ مسجی بالکسر و السکون ای پلاسی بیاء الوحده و مرتفع
 علی صیغه المفعول یعنی جامه رقعہ دوخته خود را ز عملهای نکوهیده بکسر النون
 ای المحقره عیا روایه الصحاح او المذمومه علی روایه البحر بری دار و لعل اصل بری
 بری علی وزن فعل من بری من الذین ثم حذف ههزته فی اکثر استعمالاته للتخفیف
 یعنی تو خود را خالی دار از عملهای قبیحه و اخلاق ذمیه حاجت بکلا ترکیبی بفتح تین
 و الکاف العزنی نوع من المتاع یعممه الصوفیون داشتند بفتح النون نیست
 در ویش صفت باش و کلاه تتری دار قوله کلاه تتری یعنی به کلاه امیرانه کذا
 قال بعض الکمل **حکایت** پیاده سر و پا برهنه با کاروان حجاز از کوفه بدر آمد
 و همراه ما شد خرامان همی رفت و گفت **بیت** نه با شتری سوارم نه چو خر بر بارم
 نه خداوند رعیت نه غلام شهریارم قال الشامل شهریار بمعنی پادشاه غم موجود و
 بریشانه معدوم ندارم نفسی بالتحریک می زند اسوده و عمری بسرارم اشتراک
 گفتش ای در ویش کجای روی باز کرد بالکاف الفارسی من کردیدن که بسختی
 بمیری نشنید و قدم در بیابان نهاد و برفت چون بخله محمود اسم مکان رسیدیم
 توانکر را اجل فرار سید قال البحر فوالفظ فارسی یدخله اوایل الافعال التحسین
 اللفظ و مرد در ویش بیالینش بیامد و گفت ما بسختی نمر دیر و تو بر سختی یعنی
 بر شتر سختی بضم الباء بمردی **بیت** شخصی همه شب بر سر بیمار گریست چون روز شد
 او مرد و بیمار بر زیست **قطعه** ای بسا اسب قوله تیز رو وصف ترکیبی من رفتن

مثل شبر و که بماند خرمی تصغیر خرو و الیاء للوحده لئلا فی بعض النسخ که خرنک
 جان بمنزل برد بس مقصور من بسا و معناها کما قرأ بالترکی نجه نجه در خاک
 تن در سنا ترا دفن کردند و زخم خورده نمرود بامر الله تعالی **عبرت** عابدی را
 پادشاهی طلب کرد عابدانند بشید که داروی خورم قاضی شوم مکرر اعتقاد
 پادشاه در حق من زیاده کند آورده اند که داروی قاتل بود بخورد و بمرد
قطعه مانکه چون پسته هی نوع من الثمار یقال له بالترکی فستق و المشهور
 بکسر الباء الفارسی و صححه هند و شاه نجوانی بضم الباء العزنی کذا فی ^{الغرائب}
 دیدیش بفتح یاء الخطاب قبل الشین بمعنی تظنه انت و فی بعض النسخ
 دیدمش بمعنی اظنه انا لان دیدن ههنا بمعنی رؤیة القلب همه مغر
 پوست بر پوست بود هیچی پیاز بکسر الباء الفارسی ای کالبصل یا رسیان
 یعنی ایشان پارسیانند که روی در مخلوق یعنی متوجه اند بمخلوق و معروض اند
 از خالق پشت بر قبله می کنند نماز **بیت** چون بنده خدای خویش خواند
 باید که بجز خدا نداند **حکایت** کاروانی را در زمین یونان بردند و نعمت
 بی قیاس بردند باز رکانان گریه و زاری کردند و خدا و رسول شفیع آورد
 فائده نداد **بیت** چوپرو ز شد بالباء الفارسیه یعنی مظفر شد در دیر ^{بروان}
 جمع تیره رو و وصف ترکیبی بمعنی شبر و و قیل قوله تیره ظرف و قوله روان
 صفة مشبهة من رفتن مثل دوان من دویدن یعنی دزدی که رونده است در تیره

فی مافی لاند و لاند و ان یقال
 دزدان تیره روان لفظ طمان
 فی معنی الروح الی دزد تیره درون
 و
 لاند

ای فی ظلمة الليل چه غم دارد از کربیه کاروان لقمان حکیم دران میان بود یکی از کاروانیان
 گفت کلمه چند از حکمت و موعظت با ایشان بگویی باشد که طرقی بفختین یعنی
 بعضی از مال ما دست بدارند درین یعنی حیث باشد چندین نعمت ضایع گردد
 لقمان گفت درین کلمه حکمت باشد با ایشان گفتن **قطعه** هنی را که موریانه
 لفظ فارسی اسم ذریه تآکل الحديد و یحیی ایضا بمعنی ژنک و المقام محتمل لها
 وقال بعض الاساتذة المعنی هو الاول نخورد نتوان برد از و بضیق ژنک
 با سیه دل چه سود گفتن و عظم نرود میخ آهنین در سنگ **قطعه** بروز کار
 ای در زمان سلامت شکستگان در باب ای فهم حالهم و اربع خواهر هم که پاس
 خاطر مسکین ای رعایت به بلا بگرداند ۲ بعضی النسخ که جبر خاطر مسکین
 ۲ مختار الصحاح الجبران تغنی الرجل من فقر و تصلح عظمه من کسر و بابه نصر
 چو سائل از تو بزاری طلب کند چیزی بده و گونه ستمگر ای ظالم من الظلمة
 بزور بستاند ای یاخذ بالقهر و الغضب **حکایت** چند آنکه مراد شیخ اجل
 شمس الدین ابوالفرج الخوازمی بترك سماع و صحبت فرمودی و مخلوت و غریب
 بشارت کردی عنقوان شبایم غالب امدی و هوا و هو س طالب ناچار بخلاف
 رای مرئی بر رفتی و از سماع و مخالطت حظی بر گرفتی و چون نصیحت شیخ یادم
 امدی گفتی **بیت** قاضی را با ما نشیند برفشاند دست را محاسب گری خورد معذور
 دارد دست را تا شوق جمع قوی بر سیدم بفتح الراء که در میان مطر دیدم **بیت**

کوتی یعنی کائنات تقول حقّه اذا سمعته رک جان بفتح الراء المهملة و الکاف الفارسی
 ای عرق میسندای بقطعه نغمه نا سازش ناخوشترازا اوازه مرک پذیراوار
 یعنی ناخوشترازا اوازه مرک پذیرای من تعبیه کاهی انگشت حریفان ارادیه
 ارباب ذلك المجلس از و در گوش و کاهی بر لب که خاموش یعنی اشارت می کند
 خاموش باش **شعر** **تهج** مضارع مجعول من هاج الی الشئ یهیج هیجانای
 مال الیه و انبعث و هو مسند الی الجار و المجرور و هو قوله الی صوت الاغانی
 جمع اغنیة مثل مانی و امنیة و الاغنیة الغناء بالکسر و المذ بالفارسی کوبند و اوازی م
 و قوله لطیبة تعلیل لقوله یهاج و قوله و انت معین جملة اسمیة حالیه و الجملة
 الشرطیة اعنی قوله ان سکت تطیب ۲ محل الرض علی انها صفة مغن و قوله تطیب
 روی بالتاء علی الخطاب و بالنون علی الحکایة و يجوز ان یقرأ بیاء الغیبة و یکن
 فاعله السکوت المدلول علیه بقوله سکت ای یطیب سکوتک و هذا مثلها
 یقال خاموشی تو بجا موسیقیست **بیت** نه بیند کسی در سماعت خوشی
 بالیاء المصدر مکروقت یعنی در وقت رفتن تو که دم در کشتی بیاء الخطاب
 و فیه اشاره الی کثرة تغنیه چون در اواز آمدان بر بطة سرای یعنی سازنده بر
 و هو فی الاصح بفتح الباء فی و فی المشهور بضم الباء الثانی و فتح الاول من لآلت
 التغنی بالترکی قیوز که خدا را کفتم از بهر خدای زیغم ۲ مختار الصحاح الزیبق
 فارسی معرب و قد عرب بالهجرة و منهم من یقول بکسر الباء بالفارسیة زیوه

در گوش کن تا شنوم یعنی این اواز مکروه را یا درم بکشی یعنی در را بکشی مرا
 تا بیرون روم فجلملة خاطر یا از اموال وقت کردم و شبی بچندین مجاهد روز آوردم
قطع مؤذن بانك یعنی هنگام برداشت نمی اند که چند از شب گذشته است
 درازی شب بالكسرة المختلصة للیاء المصدري از مرکان من پرس که یکدم خواب
 در چشمم نگشتست یعنی نگشته است بالكاف الفارسی بامدادان بحکم ترک دستار
 از سر و دینار از کمر بفتحی الكاف العزنی والمیم النطائی بکشادم و پیش مغی بنهادم
 و در کنارش گرفتم و سی یعنی بسا شکر گفتم یاران ارادت من در حق او بخلاف
 عادت دیدند و برخفت عقل من باضافتین حمل کردند و نهفته بضم تین ای بریل
 خفیه بخندیدند یکی از ایشان زبان تعرض دراز کرد و ملاحت کردن آگاه که این
 حرکت را مناسب حال خردمندان نکردی که خرقه مشایخ بچنین مطرندادی که
 در همه عمرش دری بکسر الدال و فتح الراء والیاء للوحدة یعنی يك آنچه در کف او
 نبوده است و قراضة بضم القاف والضاد المعجمة ریزه زرد در فشنوی مطرند دور
 ازین نجسته بضم الخاء المعجمة و فتح الجیم یعنی مبارک سرای یعنی مطرند که کس دوبارش
 یعنی مرتین ندیده است در يك جای فقله دور ازین نجسته سرای جمله معترضة
 دعائیه قوله راست بمعنی مستقیم و قيل المراد منه ههنا ما هو مقام من مقامات
 عالم موسیقی ولا یخفی ما فيه والحق انه معنی ایها می چون بانگش بالكاف الفارسی
 یعنی اواز از دهان یعنی زدهان و برخاست خلق را موی بریدن برخاست

لکونه صوتا معجبا مع ایوان بکسر الههزة في الاصح وفتحها في المشهور الصقة العظيمة
 كما مر زهول بالفتح والسكون ای از خوف و پیرید مغز ما برد و حلق بالحاء المهملة
 ای الحلقوم خود بدیدید گفتم مصلحت است زبان تعرض کوتاه کنی که مرا کوتا
 ظاهر شد گفتم مرا بر کیفیتان مطلع کردن تا همکنان یعنی تا که جمیع یاران
 تقرب نمایند و بر مطایبه ای لطیفه که رفت در میان ما استغفار کنیم گفتم حکم
 آنکه مرا شیخ قدس الله سره العزیز بارها بتلک سماع فرموده بود و موعظهای
 بلیغ گفته و در سماع قبول من نیامد امشب مرا طالع میمون و اخترهای یون و بعض
 النسخ و تحت های یون و اختر بفتح الههزة بمعنی النجم و های یون لفظ فارسی بمعنی
 المبارک بدین بقعه و موضع رهبری کرد تا بدست این مطرب توبه کردم که دیگر بار
 ای قره آخری کرد سماع بکسر الكاف الفارسی و مخالطت نکردم قطعه او از خوش
 از کام بالكاف الفارسی المنك بفتح تین و دهان و لب شیرین گرفته کند و در
 نکند دل بفرید مضارع من فریفتن بمعنی الخدعة و ر پرده یعنی و اگر پرده
 عشاق و پرده سپاهان و پرده حجاز است کل واحدة من هذه الثلاثة اسم مقام
 من مقامات علم موسیقی از حجرة بفتح الخاء المهملة ای از طقوف مطرب مکروه
 نزدیک ادب لقمانرا گفتند ادب باز که اموختی گفت از بی ادبانه هر چه از ایشان در نظر
 ناپسند آمد از فعل ان بفتح الفاء و ان اشتی بالکسر بر هیز کردم قطعه نکونند از سی
 باز بجه ای علی وجه المزاح و علی طریق الملاعبة قوله حرف بیاء الوحدة مفعول لقوله

نکویند گزان پندی بکیرد صاحب هوش ای العقل وقد يحذف واوه فيقال داروی
هشیرای نزل العقل و يمكن ان يصرف قوله صاحب هوش الى ما قبله من الفعلين اعني
نکویند و نکیرد علی سبیل التنازع كما لا يخفى و کرصد باب حکمت بسکون الباء بغير
اضافة و يجوز بکسر هاء مع اضافه و الاول اظهر پیش نادان ظرف مقدم لقوله
نخوانند و حکمت او باب حکمت علی الاحتمالين المذكورين مفعوله مقدما ايضا
ايدش باز چیه تصغير بازی بمعنی اللعب در گوش **حکایت** عابدی را حکایت
کنند که در شبی ده من بتشدید النون طعام خوردی و تابسمی بالتحريك حتى
در نماز بگردی صاحب دلی بشنید و گفت اگر نیم نان خوردی و تخفقی بسیار
فاضلتر از آن بودی **قطعه** اندرون از طعام خالی دار تا در و نور معرفت بینی
تمی از حکمت یعنی انت خال عن الحکمة بعلت ان که پری بضم الباء الفارسی و باء
الخطاب از طعام تا بینی بالباء الاصلی بمعنی **حکایت** خشایش اسم من
بخشودن کدانش من دانستن و بخشودن بالواو بمعنی الترخم و اما بخشیدن بالباء
فهو بمعنی عطا دادن کامر یعنی رحمت و رأفت الهی که بضم الکاف الفارسی شده
در مثنوی جمع منهای قوله چراغ توفیق مفعول مقدم لقوله داشت في قوله قواره داشت
قرا بمعنی الفوق المقابل للتحت و الظاهر انه هو المراد ههنا و قد يدخل ايضا في اول
المصادر و الافعال لتحسين اللفظ كما مر تا بحلقه اهل تحقیق در آمد بيمين صحت
در ویشان و صدق نفس بفتح الفاء ایشان ذما جمع ذميمة اخلاقش حمیده

بمعنی محموده کذمیه بمعنی مذمومه مبدل گشت و دست از هوا و هوس کوتاه کرد
و زبان طاعتان در حق او درازی یعنی می گویند که همچنان در قاعده اولست
و زهد و صلاح حسن بمعوله اسم مفعول من التعویل و هو الاعتماد علی الشئ
بیت بعد ز توبه توان رستن از عذاب خدای ولیکی می توان یعنی نمی توان و تقدیم می
في الاثبات شایع ذایع از زبان مردم مرست یعنی نمی توان رستن بفتح الراء بمعنی الخلاص
و اما رستن بضمها فهو بمعنی النبت مصدر با طاق جور زبانها نیاورد و شکایت
پیش پی طریقت برد شیخ بگریست و گفت شکر این نعمت چکونه گذاری که بهتر از آنکه
بیاء الخطاب پیدا رند **قطعه** چند گوید که بداندیش و حسود عیب جویان و عیب جوی
وصف ترکیبی من مسکین اند که خون ریختند بفتح النون بر خیزند یعنی اگر که خلق
عالم بر خیزند برای ریختن خون تو و ربه بند خواستند بنشینند یعنی اگر خلق
بنشینند بند خواستن تو و خلاصه آنهم لو قاموا اليک بقصد فحل او قعدوا
بالحسد فیک و التمی بورود الشدايد و المضائق علیک نیک باشی و بدت گویند
خلق این به کبد باشی در باطن و نیکت بینند در ظاهر ولیکن مرا این که حسن
ظن همکنان در حق من بکمالست و من در عین نقصان **بیت** گرانها که می گفتی کردی
نگو سیرت و پارسا بودی **شعر** اتی مستتری عین جیرانی بکسر الجیم جمع جار تخفیف الراء
وهو الذي يجاورك و الله يعلم اسراری بفتح الهمزة جمع سر و اعلامه بالفتح ايضا
جمع علین بفتحین کعالم و اعلام و قيل الاسرار ههنا بالكسر مصدر اسررت الشئ

اذا كتمته وكذا الاعلان بالكسر مضدرا علت الشوم اذا اظهرته وهما اعني هذين
المصدرين بمعنى المفعول اي يعلم الله ما اسرته وما اعلنته كما قال الله تعالى والله
يعلم ما سترون وما تعلنون **قطعه** در معنى باب بسته ام بروى خود ز مردم تاييد
تكريند ما را در بسته چه سود يعنى چه فائده از بستن در كه خداى تعالى عالم
الغيب داناي زيان و اشكارا است **حكايت** پيش يكي از مشايخ كاه بكسر الكاف
الفارسي يعنى شكايه كردم كه فلان در حق من كواهي داده است بنا سزا
شيخ گفت بصلاحتش تجل بكسر الجيم صفة مشبهة يعنى شرمسار كن **رباعي**
توني كوروش بكسر الواو اسم من رفتن كما مر باش تا بدسكال بكسر السين
المهله والكاف الفارسي وصف تركي بالتركي يرمز صانوكذا في بحر الغراب
بنقص تو گفتن نبا بد مجال جواهيك بر بيط بفتح الباء من الات اللهم معروف
كذا في الديوان بود مستقيم كي از دست مطرب خورد كوشمال اسم مصدر من
كوش ما ليدن **حكايت** يكي را از مشايخ شام پرسيدند كه حقيقت تصوف چيست
گفت پيش از اين زمان طائفه بودند در جهان پراكنده و بمعني جمع امروز قومي اند
بظاهر جمع و باطن پريشان ولا يذهب عليك ان هذا الجواب لا يطابق السؤال
المذكور فان السائل قد سأل عن حقيقة التصوف فالظاهر في جوابه ان يقال هي
ترك الدعاوي و كتمان المعاني او بجا بغير ذلك ما قيل في حقيقته اللهم الا ان يؤل
بمثل ما قيل في قوله تعالى ويستلونك عن الاهلة قل هي مواقيت للناس لكن بعيد جدا

قطعه چو هر ساعت از تو بجايه رود دل بتمناي ندر يعنى ندرتمناي بالياء المصدر
صفاي بياء الوحدة نه بتمناي بياء الخطاب وهذا التركيب مثل قوله في صدر الكتاب
بشكر اندرش و قد مر تحقيقه هناك كرت مال و جاهست و زرع و تجارت چودل
با خداست خلوت نشيني وصف تركي والياء الخطاب **حكايت** ياد دارم كه شبى
در كارواني همه شب رفته بودم و سحر بر كنار بيشه بالكسرة المجهولة اشجار صغيرة
يقال في التركي تحريفاته ميسه خفته شورده و يجوز فيه شورده بالياء كمدرا
سفر همراه ما بود نعره بزد و راه بيان گرفت و يك نفس را مر نيافت چون روز
شد كه قمش اين چه حالتست گفت بلبلا نرا ديدم كه بنالش اسم مصدر من ناليد
مثل روش كامر در آمده بوده اند از درخت و كيان جمع كيك وهو بالكافين
العربيين طير معروف يصاد بالصقار كوه و غوكان جمع غوك بضم الغين المعجمة
والكاف العزني الضفدع ازاب و بهايه يعنى چهار پا يان از بيشه انديشه يعنى
فكر كردم كه مروت اي الفتوة والرجولية مشتق من المروءة الانسانية من الانسا
نبا شده در تسبيح رفته و من بغفلت خفته **قطعه** دوش بالضم الصيغة بمعنى
الليلة الماضية و اما دوش بالضم المجهولة فهو مع العطف بالكسر وهو ليس
بمراد ههنا مرعى بصح مى ناليد عقل و صبر مبرر يعنى تا بخدي رسيدم كه نعره
زدم و طاقت و هوش عطف على قوله عقل و صبر مبرر يكي از دوستان مخلص را يعنى
يكي را از دوستان مخلص مكر او از من رسيد بكوش گفت با و ربالباء الموحدة

اسم بمعنی تصدیق کذا فی البحر نداشتیم که ترا یا ناک مرغی چنین کند مدحوش ای
 المتحیر کفتم این شرط آدمیت نیست مرغ تسبیح خون و من خاموش حکایت
 وقتی در سفر حجاز طائفه جوانان صاحب و همد مین بودند و همد قدم من شدند
 و قتها زمزمه کردند فی مختار الصحاح الزمزمة صوت الرعد ای کانو یصیحون صیحه
 و بیتی محققانه بکفتندی و عابدی در سبیل منکر حال درویشان بود و فی خبر از درد
 دل ایشان تا بر سید من خیل بی هلال اسم موضع کوفی از حی بفتح الحاء المهملة و تشدید
 الیاء بمعنی القبيلة عرب بدر آمد و او از بر آمد که مرغی از هوا در آوردی و اشترا عابدا
 دیدم که برقص در آمد فی المصاد الرقص پای کوفتن و عابدا را بیداخت و راه بیابان
 گرفت کفتم ای شیخ در حیوان اثر کرد یعنی ان او از و ترا اثر نمی کند **رباعی** دانی چه گفت
 مرا ان بلبل بحری فی بعض النسخ مران بدون الالف بعد الراء تو خود قوله خود تاکید
 لقوله تو و هذا مثل ما یقال فی العربی انت نفسك کذا و کذا چه آدمی بکسریاء آدمی الیاء
 الثانية الخطاب کر عشق فی خبری بسکون الزاء و قد یقرء بکسره اشترا شعر عرب در جاست
 و طرب کرد و ق نیست ترا کثر بفتح الکاف العربی و الزاء الفارسی بمعنی المعوج طبع جانوری
 و ما وقع فی بعض النسخ کج بالجیم فقیل انه سهو فان کج بمعنی النورة بالترکی کج کذا فی بحر
 الغرائب **بیت** شتر را چو شور و طرب در سرست اگر آدمی را نباشد خرس **شعر** و عند
 هبوب النشرات ای عند تحرك الرياح من جانب الی اخر و سمیت الرياح بالنشرات لنشرها
 السحاب فی الجوز علی الجوز متعلق بالهبوب و الحی بکسریاء المهملة و فتح المیم موضع فیه

و کله یحیی ای بحفظ عن الدواب لاجل السلطان و نحوه یبیل غصون جمع غصن بضم الغین
 المبعجة و سکون الصاد المهملة فرع الشجر و البان نوع من الشجر له اغصان شتیفة یشبه به
 قدود الاحبة قال فقد غصن البان خذک وردة قال بعض الکمل البان شجر یقال له بالترکی
 صورقن لا الخجر الصلدا ای الصلب لا ملس یعنی ذاهبت الرياح علی الریاض و البساتین
 یبیل و تحرك بها الاشجار النعیمه الرطبه لا الاحجار اليابسة الصلبة و المقصود ان الاصول
 الحسنه و الاحسان الطیبه انما یستلذ بها هذا و الحسن السليم و الذهن القوی فان العین
 لا یعرف لذة الوقاع و المكفوف لیس له مجال البارع استمتاع و غیر المصابی یسکن بالاشترط
 حکمی عن بعض المشایخ انه قال کنت امشی مع الامام الشافعی رحمه الله وقت الهاجرة
 فجئنا بموضع یقول احد شیئا فقال مل بنا الیه ثم قال لی یطربک هذا فقلت فقال
 مالک حسن و استلذ اذ القلوب بالاصوات الطیبه مما لا یستراب فان للجمال نسکن
 الی الصوت الطیب و یطرب به کما ذکره الشیخ رحمه الله فکیف الانسان و روى عن بعض
 المشایخ کنت فی البادية فوافیت قبيلة من قبائل العرب فاضافنی رجل منهم فرائت غلاما
 اسود هناك و رایت جمالا مات بغناء البيت فقال الغلام انت الیلة ضیفه
 و انت یمولای کریر فاشفع لی فانه لا یردک فقلت لصاحب البيت لا آکل طعامک حتی
 تحل هذا الغلام فقال ان هذا افقر فی و اتلف قلبی ما فعل بک فقال له صوت طیب
 و کنت اعیش من ظهر الجمال فحلها احالا ثقيلة و حد لها حتی سار مسیره ثلثة ايام
 فی یوم واحد فلما حط الخمل عنها ماتت کلها و لکن قد وهبته لک و حل العبد فلما اصبحنا

احببت ان اسمع صوته فسألته عن ذلك فامر الغلام ان يحدو على رجل كان علمه **هناك**
 يستقي عليه فخر الفحام للجل على وجهه وقطع حباله ولم اظن اني سمعت صوتا اطيبت
 ووقعت على وجهي حتى اشار اليه بالسكوت **مشوي** بذكرش هذا متعلق بقوله در خر و
 في قوله هر چه بدني در خر و شست دلی داند ازین معنی که کوشست نه بلیل برکش
 الشين راجع الى الله تسبیح خوانیست تسبیح خوان وصف ترکیبی مثل قولهم تفسیر خوان
 و مشوی خوان و اصله تسبیح خوانی است بیا، الوحدة ای تسبیح خواننده بر کل خطای
 تعالی نه بلیست همان که هر خاری یعنی که هر خاری را بتسبیحش زیان نیست
 ای زبانی هست بیا، الوحدة و يجوز ان یجری علی ظاهره حمل علی المبالغة یعنی
 کان خارجین زبانیست کما فی قولهم رجل عدل و محصول المعنی لا تظن ان المسبح لله تعالى
 هو العندليب فقط بل کل موجود له لسان یسبحه او هو نفس لسان یسبحه والمراد
 ليس الا هذا وانما اورد لفظة خارج قصد الی ذکر الرقیب مع الحبيب فی بیت واحد والله اعلم
حکایت یکی را از ملوک مدت عمر سپری شد بضم السین المملة والباء الفارسی
 والباء الاصلی فی اخره بمعنی تمام کذا فی بحر الغرائب و قایم مقامی نداشت وصیت
 کرد که بامدادان یعنی در صبح ان شب که ملک مرده شد نخستین بضم تین یعنی
 اول کسی که از در شهر ای من بابه بدراید تاج پادشاهی بر سروی نهید بکسرتین
 صیغه جمع للأمر من نهادن و تفویض مملکت کنید اتفاقا اول کسی که از در شهر
 درآمد کدایی بود بیا، الوحدة که در همه عمر لقمه لقمه اندوختی و خرقة بر خرقة

دوختی ارکان دولت و اعیان حضرت وصیت ملک را بجای آوردند ملک بضم المیم
 و خزان بدو ازانی داشتند در ویش مدتی مملکت را ند بسکون النون والذال
 ماض من راندن تا بعضی از امرای دولت کردن با کاف الفاسی از طاعت او
 بپچانیدند ای عرضوا عن طاعته و بغوا علیه و ملوک دیار هر طرف بمنازعت
 برخاستند و بمقاومت لشکر را استند **الجملة** سپاه و رعیت بهم بفتح تین
 برآمد یعنی اجتمعوا و اتفقوا و برخی ای بعضی از بلاد بکسر الباء جمع بلاد بفتح تین
 بمعنی المدينة ارقیضة تصرفا و بدر رفت در ویش ازین واقع خسته خاطر
 همی بود تا یکی از دوستان قدیمش که در حالت درویشی قرین او بود بکسر النون
 از سفر باز آمد و او را در چنان مرتبه دید و گفت منت خدای عز و جل که سخت
 بلندت یا و ز کرد ای اعانتک جدک و طالعک المیمون حیث جعلک ملکا عالیا
 و اقبال و دولت رهبری کرد تا کلت بضم الکاف الفارسی از خار و خارت از پای برآمد
 و بدین پایه بمعنی مرتبه رسیدی فان مع العسر یسر ان مع العسر یسر روی عن النبی عم
 انه خرج الی اصحابه ذات یوم فرحاً مستبشراً و هو یضحک و یقول لن یغلب عسری
 یسرین و هذا یدل علی ان الیسر الثاني مغایر الاول بخلاف العسر بناء علی ما اشتهر
 من ان النکرة اذا اعيدت نكرة کان الثالث غیر الاول و المعرفة اذا اعيدت معرفة
 کان الثاني عین الاول و علیه قول الشاعر اذا اشتدت بک العسر ففکر فی النشرح
 ففسرین یسرین اذا فکرته فافرح ولا یدل علی ان الثاني عین الاول علی ما قبل **بیت**

شكوفه كاشكفت بضم تين يعنى شكفته است بمعنى كشاده است لانه من شكتن
بضم تين بمعنى الفتح كذا فى البحر وكاه خوشيده بمعنى يابس وپژمرده فى بحر الغراب
خوشیدن بلخاء المعجزة بالتركي بر شمع و قورومق وقد يصح خوشيده بالجيم بمعنى
الثمرة التى تبلغ كمال النضج وهو غير ملائم للمقام كما لا يخفى درخت وقت برهنه است
يعنى عريان و عارى ز لباس ورق وشكوفه و ثمره وقت ديكر پوشيده است
كفت اى برادر عزيم كن چه جاى تهيت است التعزية عزادان والتهنية ضدها
اغنى مبارك ياد كفتن انكاه كه توديدى غم تانى داشتم وامروز تشوش جاتى
وفى بعض النسخ جهانه بدل جانه **منشوى** اگر دنيا نباشد دردمندمير و كرا باشد مهرش
بكسر الميم اى محبته پاى بندمير بلاء الوحدة زين جهان اشوبتر نيست آشوب
بالمدير اذ اسبب بمعنى الفتنة والحنة وتزلفادة معنى التفضيل كه رنج خاطرست
ارهست و نيست اصلها اكر و اكر مطلب بفتح الطاء كرتوان كرى خواهى قوله جن
قناعت مفعول مطلب كه دولتست هنى يعنى دولت منضم است ومبارك كرتنى
زربدا من فشانند تا نظر در ثواب اونكى بياء الخطاب يعنى لا تنظر الى ثوابه ولا تطلب
الغنى طمعا لهذا الثواب كز بزرگان شنیده ام بسيار صبر درویش به كذا يعنى
وفى بعض النسخ زبذل غنى وهو الاظهر **بيت** اگر بریان کند بهرام كورى بالكاف الفارسي
وباء الوحدة من الوحوش يقال له بالتركي قولان وهو محسب المعنى مفعولا و لاقوله
كند و بهرام فاعله و بریان مفعول الثانى على ان كند بمعنى الجعل والتصيير وقد يقال

المراد منه ههنا ملك يقال له بهرام كورى بن يزدجر شهيد بالظلم والفساد بين امراء
الفارس قال فاعل كند ضمير عايد الى الغنى المذكور فيما سبق و بهرام كور مفعوله
الاول ولعل الحق هو الوجه الاول يدل عليه قوله **نمچون پاى ملخ بفتح تين و لطاء**
المعجزة باشد زمورى يعنى لا يكون ذلك البريان من بهرام عند الله قدر رجل
جراد من نملة بل يكون ادنى واحقر منه وذلك لأن الاعتبار عند الله تعالى انما هو
للفقراء الصابرين لا الغنى الطاغى **المفسد حكايت** يكي راد وسقى بود كه عمل ديوان
كردى مدتى اتفاق دیدنش نيفتاد كسى كفت قلا نرا در شد كه نديدى كفت
اورا نى خواهم كه ي بيم قضا را يعنى اتفاقا از كسان او يكي حاضر بود كفت چه خطا
كرده است كه از دیدن او ملوى بياء الخطاب كفتم خطايه نيست اما اهل ديوان
وقى توان دیدن كه معزول باشد والا فهو فى اوان العمل مستغرق فى احوال
الامور الديوانية وعاجز متخير فى افكارها وتدبيرها **قطعه** در بزرگى و دار و كبر
و عمل قيل دار و كبر بمعنى كبر و دار وقد عرفت معناه ز اشنايان فراغى دارند
روز در مانده كى اى فى زمانه و معزولى در دل پيش دوستان آرند **حكايت**
ابوهريرة رضى الله عنه اسم رجل من الصحابة رضوان الله عليهم اجمعين وكان اسمه عبد الرحمن
كنى بأبى هريرة لان النبى عم راى فى ثوبه شيئا يحمله فقال ما هذا يا عبد الرحمن قال
هرة فقال عليه السلام انت ابوهريرة فاشتم بهذه الكنية وكان يحبان يدعوه بالنسب
بهذه الكنية لتبركه بلفظ النبى عم وقد روى عن النبى عم خمسة الاف و ثلثمائة و اربعة

و سبعین حدیثا هر روز خدمت مصطفی صلی الله علیه و سلم آمدی گفت یا اباهریره
 زرا امر من زاریزور زیارة غیباً مختار الصحاح الغیب بالکسر فی زیارة ان یاتی الحد
 یومادون یوم قال الحسن هوان یزور فی کل سبوع مرة وعن بعض المشایخ اذا حببت
 اخا فی الله فاقول فخالطته فی الدنیا ترزود مضایع مجزوم علی انه جواب الامر حبیب
 هر روز میآتا محبت زیاده کرد **دلطفه** صاحب دلی را گفتند بدین خوبی که افتاب را
 نشنیده ایم که کسی او را دوست گرفته است و عشق آورده گفت از برای آنکه هر روز
 توان دید مکر در زمستان که محبوب **قطعه** بدیدار مردم شدن عیب
 نیست ولیکن نه چندانکه گویند بس اگر خویش را ملامت کنی بتقصیر خدمت
 و متابعت هوا و هوس و جواب الشرط محذوف یعنی معذور است و لکن ملامت نباید
 شنیدن زکس یعنی بسبب کثرت ملازمت و قد وقع فی بعض النسخ هكذا یکی را از بزرگان
 باد مخالف در شکر پیچیدن گرفت و طاقت ضبط آن نداشت بی اختیار از وی صادر شد
 گفت ای دوستان مراد را بچه کردم اختیاری نبود و بزه بر من منوید که را حق من
 رسید شما بگرم معذور دارید **مشوی** شکر زندان با دستای خردمند ندارد هیچ عاقل
 باد در بند چو باد اندر شکر باشد فروهل که اندر شکر باریست بر دل حریفی ترش روی
 و ناسازگار چو خواهد شدن دست پیشش مدار الا ان الظاهر ان هذا لیس من هذا
 الکتاب بل سمعت من بعض المحققین انه قال انی رأیت هذه الحکایة فی رسالة
 للشیخ الفها للهللیات واللطائف فالحقها بعض النسخین بهذا الکتاب **حکایت**

از صحبت یاران دمشق ملاقی بدیدار آمده بود سر بیابان قدس نهاد مرو با حیوانات
 انس گرفتم تا و قق که اسیر قید فرنگ شد مرد خندق طرابلس اسم بلد معروف
 با جهود انم بکار کل بکسر الکاف الفارسی بداشتند تا یکی از رؤسا جمع رؤس مثل طلیس
 و جلساء حلب بفتحین مدینه معروفه که سابقه دوستی میان ما بود گذر کرد
 و مرابشناخت گفت این چه حالتست و چگونه گذاری **قطعه** همی که تخم از مردمان
 بکوه و بدشت که از خدای نبود مرد دیگری پرداخت یعنی کنت قد فررت عن
 الناس الى الجبل والصحراء لئلا اکون مختلطاً مع غیر الله تع قیاس کن که چه عالم بود
 درین ساعت که در طوبیله نامردم بیاید ساخت یعنی که در طوبیله نامردمان بیاید
 ساختن **بیت** پای در زنجیر پیش دوستان به یعنی بهتر است که بابکانگان
 بالکافین الفارسیین جمع بیکانه و هو الاجنبی در بوستان در حالت من رحمت
 آورد و بده دینار از قید فرنگ خلاص داد و با خود کلب برد و دختری داشت
 در عقد نکاح من آورد بکابن بالکاف العربی المهر المویصل صد دینار چون مدتی برآمد
 دختر بدخوی بود ستیزه روی بنا فرمان بود زبان درازی کردن گرفت و عیش مرا
 منغص داشت چنانکه گفته اند **مشوی** زن بد در سرای مرد نیکو هم در بر عالمست
 دوزخ او زینهار بالیاء از قرین بد زینهار بدون الیاء قال فی البحر زینهار بالیاء
 و بدونه کلاه کلمه تنزیه و استدلال علیه بقول الشیخ هذا قال و کفی ایضا بمعنی
 العهدة و بمعنی العصمة ایضا و استدلال علیه بقول الاوزی تا حشر منکشف نشود

آفتاب که آید زیر سایه عدلت بزینهار و قنار بتنا عذاب النار قاهر من الوقایه بمعنی
 لفظ و قوله رتبنا بالنصب منادی مضاف حذف حرف ندائه ای یاربنا قوله عذاب
 نصب علی نزع الخافض ای من عذاب النار وهذا اقتباس من قوله تعالی ومن الناس
 من يقول ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار و هذه
 الاية اقوال كثيرة من المفسرين لكن المناسب منها للمقام ما روی عن علی رضه انه
 للحسنة فی الدنیا المرأة الصالحة و فی الآخرة للوراء و عذاب النار المرأة السوءة
 باری ای مرة زبان تعنت فی المصادر التعنت ذلت جستن دراز کردن همی گفت توان
 شخصی نیستی که پذیر من ترا از قید فرنگ بده دینار خرید گفتم بلی بده دینار خرید
 و بصد دینار بدست توام گرفتار کرد **مثنوی** شنیدم کهوسفندی را بزرگ رهانید
 ماض فاعله بزرگ مفعوله کوسفندی از دهان و دست کوکی با کافین الفارسیین
 و یا الوحدة شبانه کار در بر حلقش بالید روان کوسفندی از وی بنالید که از
 چنگال کر که در ربودی جویدم عاقبت کر که تو بودی **حکایت** یکی از پادشاهان
 عابدی را پرسید که اوقات عزیزت چون می گذرد ای کیف تمر و علی ای حال تذهب
 گفت همه شب در مناجات و سحر در رفع حاجات و همه روز در بند اخراجات ای اخراج
 الخواطر عن القلب ملک فرمود تا وجه کفاف و معین دارند تا بار عیال از دل او بر خیزد
مثنوی ای گرفتار پای بند عیال دیگر از ادکی مبنی خیال غم فرزند و بار جامه و قوت
 بسکون الواو الزاد بازت آرد ای بمنک ز سیر در ملکوت همه روز اتفاق می سازد

از قنار بتنا عذاب النار قاهر من الوقایه بمعنی لفظ و قوله رتبنا بالنصب منادی مضاف حذف حرف ندائه ای یاربنا قوله عذاب نصب علی نزع الخافض ای من عذاب النار وهذا اقتباس من قوله تعالی ومن الناس من يقول ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة و قنا عذاب النار و هذه الاية اقوال كثيرة من المفسرين لكن المناسب منها للمقام ما روی عن علی رضه انه للحسنة فی الدنیا المرأة الصالحة و فی الآخرة للوراء و عذاب النار المرأة السوءة باری ای مرة زبان تعنت فی المصادر التعنت ذلت جستن دراز کردن همی گفت توان شخصی نیستی که پذیر من ترا از قید فرنگ بده دینار خرید گفتم بلی بده دینار خرید و بصد دینار بدست توام گرفتار کرد مثنوی شنیدم کهوسفندی را بزرگ رهانید ماض فاعله بزرگ مفعوله کوسفندی از دهان و دست کوکی با کافین الفارسیین و یا الوحدة شبانه کار در بر حلقش بالید روان کوسفندی از وی بنالید که از چنگال کر که در ربودی جویدم عاقبت کر که تو بودی حکایت یکی از پادشاهان عابدی را پرسید که اوقات عزیزت چون می گذرد ای کیف تمر و علی ای حال تذهب گفت همه شب در مناجات و سحر در رفع حاجات و همه روز در بند اخراجات ای اخراج الخواطر عن القلب ملک فرمود تا وجه کفاف و معین دارند تا بار عیال از دل او بر خیزد مثنوی ای گرفتار پای بند عیال دیگر از ادکی مبنی خیال غم فرزند و بار جامه و قوت بسکون الواو الزاد بازت آرد ای بمنک ز سیر در ملکوت همه روز اتفاق می سازد

که شب با خدای پر خازم شب یعنی و شب جو عقد نماز بندم چه خورد بامداد فرزند
 یعنی تشویش این قصه بدید آید **حکایت** یکی از مستعبدان شام در پیشه سالها عبارت
 کردی و برک در خان خوردی پادشاه آن طرف حکم زیارت بنزدیک او رفت و گفت
 اگر مصلحت بینی در شهر از برای تو مقامی سازیم که فراغ عبادت ازین به میسر شود
 و دیگران ببرکات انفس شما مستفید شوند و بر اعمال صالح شما اقتدا کنند زاهد
 آن سخن را قبول نکرد و وزراء دولت گفتند یاس ای رعایت خاطر ملک آنست که چند
 روزی بشهر در آئی اگر صفای وقت عزیزان از صحبت غیار گذردی پذیرد اختیار
 باقیست آورده اند که عابد بشهر درآمد بستان سرای خاص ملک را از برای او پرداخت
 مقامی دلکشای و روان آسای یعنی روح آسای فی البحر آسا بالمد اسم مصدر
 بالترکی اسمة و يقال فی مصدره آسا کشیدن و بمعنی المثل بالفارسی مانند خوشد
 و عباد آسای و بجای صیغه امر من آسودن و قدیست عمل و صفات ترکیباً مثل قولهم
 روح آسا و مهمان آسا انتهى کلامه و لعل آسای و مقصود منه دلکشا
 فی دلکشای **مثنوی** کل سرخش الشین راجع الی ذلك المقام جو عارض خوابان ای خدمت
 فی الحمرة و اللطافة سنبلش هموزلف محبوبان همچنان از نهیب بفتح النون لفظ
 فارسی بمعنی الخوف بر در عبوز و هو بر در مخصوص ینقص فی زمان سیر یکنون قریبا
 من آوآن قدوم اللقلق الی الروم شیر ناخورده طفل دایه هنوز یعنی آن کل سرخ و آن
 سنبل طری و باز گشت کانه طفل دایه است هنوز **شعر** و افانین جمع افنان جمع فن

مثل

بفتح تين فرع الشجر فهو جمع الجمع مثل ناعم عليها جلنا بسكون اللام وهو نور شجرة
الزمان البري يقال له بالفارسية كلنا بل هو معرب منه وقد صححه البعض بكس
اللام المشددة والجملة الظرفية اعني قوله عليها جلنا رصفة افانين علقته اي تشبثت
بالشجر الاخضر قوله نار مرفوع على انه فاعل علقته والجملة الفعلية مرفوعة المحل على انها
خبر المبتدأ اعني افانين بناء على ان المعنى شجر اخضر علقته به نار ملك در حال
كنيزكي خوب روى پيشش فرستاد **رباعي** ازين مه پاره عايد فريبي اى ازين طائفة بؤ
يعنى ان تلك الجارية كانت فردا من طائفة يقال في كل واحدة منها مه پاره عايد فريبي
ملائك صورى طاووس زيبي في البحر زيب بمعنى الزينة كه بعد ازديدنش صورت
نبتدد وجود پار سا يا تراشكيبي شكيب بكسرين بمعنى الصبر هيجنان در عقبش
غلاى بدع الجمال اى عجيب الحسن لطيف الاعتدال اى اعتدالا خلقيا واعتدالا خلقيا
بفتح الخاء وضمتها فرستاد **شعر** هلك الناس حوله نصب على الظرف وعطشا تميز عن نسبة
هلك الى فاعله وهو مبتدأ وساق خبره والجملة الاسمية حالية ويرى من الاراء
بمعنى التبصير والجملة الفعلية اعني يرى مع فاعله الراجع الى قوله ساق مرفوع المحل بانها
صفة ساق ولا يسقى على وزن لا يرى عطفا على يرى وحذف مفعولا الفعلين للاختصار
مع قيام القرينة اى هو ساق يرى هم الكاس ولا يسقى هم الشراب ديدة ازديدش كشش
سير بالكسرة المجردة اى لا يصير شيان هيجنان كزفوات بضم الفاء الماء العذب
مستسقى بكسر القاف من به مرض الاستسقاء نعوذ بالله منه عابدا لقمة لذني خور

كرفت وكسوة نظيف پوشيدن يعنى عادت كرفت واز اكل قواك جمع فاكهة واز شم
مشهور لطيف حلاوت وتمع يافتن ودر جمال غلام وكنيزك نظر كردن كرفت
وخر دمنان گفته اند زلف خوبان زنجير پاي عقلست ودام مرغ زيرك **بيت** در
كار تو كردم دل ودين با همه دانش مرغ زيرك تحقيقت منم امروز تو داي دام
بمعنى الشبك والياء قيل للوحدة وقيل الخطاب في الجملة دولت وقت مجموعش
بنوال آمد چنانكه گفته اند **قطعه** هر كه هست از فقيه شيخ ومريد وز زبان اوران
يعنى از سخن دانان پاك نفس بفتح الفاء چون بدنياى دون يعنى دنى الجوهر
فرو د بمعنى فرو بردون الدال بمعنى السفل آمد بعسل دماند بسكون التون باض
من ماندن والباء في بعسل زائدة والمعنى در عسل ماند كما مر نظيره مرارا
هيجو مكس بارى اى مرة ملك بدیدن اور عبت كرد عابدا را ديد از هيات خستين
كردیده با كاف الفارسي وسرخ وسفيد كشته وفريه شده وبر بالش ديبا تكيه
زده و غلام پري پيكربفتح الباء الفارسي والكاف العزني بمعنى الصورة بامر وحده
پر طاوس المروحة بالكسر والسكون بالتركى يلپزة بر بالاي سرش ستاده برسلا
حالش شادمانه كرد واز هر درى يعنى از هر باب وهو طريق والياء للوحدة سخن گفتند
تا ملك با نجام يعنى در آخر سخن گفت اين دو طائفة را در جهان دوست دار مرا حدهما
علما والاخر زهاد بالضم والتشديد جمع زاهد را وزيرى فيلسوف بمعنى حكيم جهان
ديده حاضر بود گفت اى ملك شرط دوستي انست كه با هر دو طائفة نكويى كنى

كشيدان ديني و ديني مي برند و عقل
پس زاهدان زاهدان و ديني مي برند و عقل
زندان كرده اند و خاين نظر
ساكن كرده اند و خاين نظر
با چاچان دلم و شيطان ناز نين
بسيار دفاوه و اندك رهيده اند

علما از ریده تادیکر بخوانند و زاهد را زرده تازاهد بماند **بیت** نه زاهد را درم
 باید نه دینار چوبستد من سدن بمعنی الاخذ یعنی چونکه زاهد دینار و یاد درم بستد
 و قبول کرد زاهد دیگر بدست آر که ان شخص زاهد نیست **قطعه** انرا که سیرت خوشتر
 سیرت با خدای بی نان وقف و لقمه در یوزه زاهد است انگشت خوب روی و بی انگشت
 یعنی جای کوشواره دل قریب وصف ترکیبی یعنی که فریبنده شود بی کوشوار بالکاف
 الفارسی و خاتم فیروزه شاهد است یعنی محبوبست **قطعه** درویش نیک سیرت و
 فرخنده ای مبارک رای لا نان رباط بکسر الراء بمعنی خافاه و تکیه که وقف می کنند
 وله معنان اخر و لیست بمراة ههنا و لقمه در یوزه کومباش لفظه کومقوة ههنا و هذا
 الاقمار کثیره هذه اللغة و سیاتیک نظاره في هذا الكتاب خاتون خوب صورت و
 پاکیزه رای را نقش و نگار عطف تفسیری کامر و خاتم فیروزه حجر معروف ثین کومباش
 و من احسن ما قيل في هذا المعنى قوله وما يحلى الاحلية لنقيصة یتم من حسن
 اذا كان قصرا مواتا اذا كان الجمال موقرا محسنا لم يحجج الى ان يزور **بیت** تا مر هست
 دیگر مر باید و قوله هست ههنا رابطة بمعنی است و المعنى تا که مرا چیزی دیگر خدای
 تعالی بایدست ثم قدم الرابطة للوزن کر بخوانند زاهد مر شاید **حکایت** مطابق این سخن
 پادشاهی را مهمی پیش آمد گفت اگر انجام این حالت بر مراد من باشد چندین در زاهد انرا
 بدهم بکسر الباء چون حاجتش بر آمد و فای نذرش بموجب شرط لازم آمد یکی از بندگان
 خاص کیسه در مر برداد تا بر اهدان تفرقه کند گویند غلامی عاقل و هشیار بضم الها

عطف تفسیری بوده همه روز بگردید و شبانکه باز آمد و در سها بوسه داد و پیش
 ملک بنهاد و گفت زاهد انرا نیا فتم گفتا این چه حکایتست آنچه من دانه درین شهر
 چهار صد زاهد ندگفت ای خداوند جهان انکه زاهدست می ستاند و انکه می ستاند
 زاهد نیست ملک بخندید و بندیما نرا گفت چند انکه مراد حق این طائفه خدا پرستان
 ارادتست و اقرار این شوخ دیده را بسکون الماء وصف ترکیبی بمعنی این کستاخ را
 عداوتست و انکار قوله و حق یعز درین خصوص بجانب دوست الظاهرانه من کلام
 ذلك الملك و يقال انه من کلام الشيخ سعدی **بیت** زاهد که در مر گرفت و دینار زاهد
 از کسی بدست آر بالمدامر من آوردن و هو ظاهر **حکایت** یکی از علمای راسخ را
 پرسیدند که چه گوید در نان وقف گفت اگر از بهر بحر الغرایب بهر بفتح الباء العزقی
 و سکون الماء حرف تخصیص محی بمعنی الامر الجارة ای لاجل جمعیت خاطر و فراع عبادت
 می ستاند حلاست و اگر مجموع از بهر نان می نشینند حرام **بیت** نان از برای کج عبادت
 گرفته قوله صاحب دلان مرهون فاعل گرفته اند نه کج عبادت برای نان **حکایت**
 درویشی مقامی رسید که صاحبان بقعه شخصی کزیر النفس بود طائفه اهل فضل
 و بلاغت در صحبت او هر یکی بذله بفتح الباء الموحدة و سکون الذال المعجزة بمعنی
 لطیفه ققوله و لطیفه عطف تفسیری لما قبله چنانکه رسم ظریفان باشد همی گفتند
 درویشی راه بیابان قطع کرده بود و ماند شده و چیزی نخورد یکی از ان میان
 بطریق انبساط گفت ترا هم چیزی بیاید گفت بمعنی گفتن درویش جواب داد که

ما چون دیگران فضل و بلاغت نیست و چیزی بخونده ام بیک بیت از من قناعت
 کنید همکنان بر غبت و ارادت گفتند بگوی گفت **فرد** من کورسته در برابر سفره نان
 قوله من کورسته مبتدا و قوله سفره نان مبتدا ثان و قوله در برابر خبره مقدما^{علیه}
 و هذه الجملة الاسمية في موضع الحال اي حال كون السفره في مقابلة اي بين يدي
 همچو عزيز بر در حمار زنان خبر المبتدا الاول اعني قوله من كورسته همه پسندیدند
 و سفره پیش آوردند صاحب دعوت گفت ای یار زمانه توقف کن پرستار را از
 بمعنی کنیز را اعنی جاریه و المیم للمتكلم كوفته بریان همی سازند در ویش سر بر آورد
 و گفت **دیگر** کوفته طعام مخصوص بجعل من اللحم بعد الضربات الكثيرة بالسكين الكبير
 در سفره من کومباش کوفته و اراده بنفسه مشیر الی ما مضی علیه من آلام السفر
 نان همی ای الخبز المحض بلا ادم کوفته است **حکایت** مریدی گفت پیری دایا و الوحد
 فیها چاکم که از خلق بر حمت اندر مر یعنی اندر زحمت علی ما قر نظیره غیره و بسیاری
 که بزیا ر تمهی ایند و اوقات عزیز مرا از تردد ایشان تسویش حاصل می شود گفت
 هر چه هکذا وقع في النسخ لكن الظاهر ان يقال هر که در ویش اندایا ترا و اسمی بده
 تا که مدیون گوشتد که بعد از آن نمی آیند از بیم مطالبه و امر و هر چه توانکرانند از ایشان
 چیزی نخواه که دیگر کرد تو نکردند ای لا یحوم حولک اصلا **بیت** کر که ابفتح الکاف
 الفارسی ای الفقیر السائل بیشتر و هذا وصف ترکیبی من رفتن یعنی مقدم لشکر
 اسلام شود کافرا بیم ای من خوف توقع و سوال برود ای یفر فرار تا در چین

ای الی باب و اراده حدوده **حکایت** فقیهی پذیرا گفت هیچ ازین سخنان لا ویز
 متکلمان قوله دلا ویز وصف ترکیبی صفة لقوله سخنان وهذا المجموع المركب من الموصوف
 والصفة اعنی قوله سخنان و دلا ویز مضاف الی قوله متکلمان در من اثر می کند
 بعلت انکه نمی بینم ایشانرا کردار بکسر الکاف العزنی بمعنی العمل الذي يفعله و
 يعتاد علیه موافق گفتار ای لاتی لا اری لهم فعلا و عملا یوافق قولهم **شعر** ترک دنیا
 بمرد ما موزند خویشان سیم و غله اندوزند ای یکتسبون ما عالمی بکسر اللام
 و الیاء للوحدة را که گفت باشد بس یعنی بلا عمل چو بگوید نگیرد اندر کس ای
 لا یؤثر کلامه في قلب احد و لقد حققنا هذا الكلام في شريعة الاسلام تحقيقا يليق
 بالقبول عند الاهالي و الفحول و اید شاه بالحکایات و الاخبار و الاحادیث عن النبي ^ص الصحيحة ٤
 المختار فعليك عالم انكس بود بفتح الواو که بد نکند نه بگوید بخلق و خود نکند
 ای يفعل ذلك العالم بنفسه بما يقوله الخلق قال الله تعالى انا مرون الناس بالبر
 و تنسون انفسكم قيل ای و تتركونها من البر كما المنسيات عن ابن عباس رضى
 انها نزلت في احبار اليهود كانوا يأمرون باتباع محمد صلى الله عليه وسلم ولا يتبعونه
 وقيل كانوا يأمرون بالصدقة ولا يتصدقون **بیت** عالم که کامرانی کامران بالکاف
 العزنی وصف ترکیبی من راندن و الیاء مصدرية كذا قوله و تن بروی کند
 او خویشان که است بضم الکاف الفارسی یعنی آن عالم خود ای نفسه که شده است
 وقيل يحتمل ان يكون المعنى او خود را که کرده است و المثال واحد کوار هبوی کند

پذیرفت ای پس بجز این خیال باطل نشاید روی از تربیت ناصحان بر تافتن و راه
 بطالت کوفتن و علم را بصلالت منسوب کردن و در طلب علم معصوم از فواید علم
 محروم ماندن **مثل** هجوان نابینا که شبوای فی لیلۃ من الیالی در وحل بفتحی
 الواو و لاء المهلة الطین النرج افتاد و گفت ای مسلمانان چراغی راه من فرادارید
 زنه فاجره بشدید و گفت تو که چراغ رانه بینی چراغ چه بینی و لایذهب علیک
 ان ارتباط هذا الكلام بما قبله ليس بواضح فان التشبيه الذي ذكره بقوله
 هجوان نابینا فی الخ لا یخلو عن تکلف کما لا یخفی علی الذوق السلیم همین مجلس
 و عظم کلبه فی بحر الغرائب کلبه بضم کاف الفارسی و الباء العربی الدکان و قال
 فی الصحاح الفارسی هو الذی یقال له بالترکی لا یجق و فی بعض المکتب طبله عطار
 و الاول انب لب قوله بزاز است تا نقدی ندهی بضاعتی نستانی و اینجا با اراده
 نیاری سعادت نیبری بفتحین **قطعه** گفت عالم هذا من قبیل اضافة المصدر الی
 فاعله یعنی قولا العلماء بکوش جان بشنو و زماند بفتح النونین من مانستن
 بمعنی مشابه شدن او من مانیدن بمعنی مانستن علی ما صرح به فی بحر الغرائب
 بگفتنش کردارای کردارش باطلست لکه مدعی گوید خفته را خفته کی کند
 بیدار مرد باید که گیرد اندر کوش یعنی بپند و نصیحت را و نوشته است بوصل
 الهمة پند بردیوار **حکایت منظومه** صاحب دلی بمدرسه آمد ز خانقاه بشکست
 عهد صحبت اهل طریق را کفتم میان عالم و عابد چه فرق بود تا اختیار کردی از آن

و این
 است

فریق عابدان این فریق دانشمندان را گفت ان کلیم خویش بدر می کند ای بخرجه
 رنوج وین جهدی کند که بکیرد غریق را برای تخلیص و **حکایت** یکی بر سر راهی
 مست خفته بود و زمام بکسر الزاء لفظ عربی اختیار از دست رفته عابدی
 بر سر او گذر کرد و در حالت مستی بفتح الباء نظر کرد جوان مست سر بر آورد
 و گفت و اذا مروا بالغو مروا کراما و عباد الرحمن الذین یمشون فی الارض
 هونا و اذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما الی قوله تعالی و الذین لا یشهدون
 الزور و اذا مروا بالغو مروا کراما قوله و عباد الرحمن مبتدا خبره قوله اولئک
 یمشون الغرفة کانه قیل و عباد الرحمن الذین هذه صفا تم یمشون الغرفة ای
 اعلی مواضع الجنة و قیل الغرفة من اسماء الجنة و اللغو کل ما ینبغی ان یلغی و یطرح
 من قول و فعل و اذا مروا ای عباد الرحمن باهل اللغو و المشتغلین به مروا معرین
 مکرمین انفسهم عن التوقف علیهم و الخوض معهم کذا فی بعض التفاسیر **شعر** اذا را
 اثما فعیل من اثر ثائر کن ساترا و حلیمای مطمئنة النفس لا یحکها الغضب بسببه
 یا من یقبح لغوی لم لا تمزکما ای و قد قال الله تعالی و اذا مروا بالغو مروا کراما
قصه مستاب نهی حاضرین تافتن ای پارسا روی ز کهنکار یعنی یا زاهد لا تعرض
 بوجهک عن العاصی بخشایند یکی در روی نظر کن ای انظر الیه بالترحم و الشفقة
 اگر من ناجوا نمردم بگردارای بالعل السبی تو بر من چون جوامردان گذر کن **حکایت**
 طائفة رندان نابکار در ویشی بیا و الوحدة بدر آمدند و سخنان ناسر گفتند

قال الله ۲۴

و بزدند و برنجانیدند شکایت پیش بر طرفت برد و گفت چنین حالتی رفت گفت
ای فرزند خرقه درویشان جامه رضا است هر که درین کسوت عمل نماید نکند
مذعبت نه درویش **بیت** دریای فراوان نشود تیره یعنی مکدر نشود بسبب
بالکسرة المجهولة عارف که بر بخت تنگ بفتح التاء و ضم النون آبست هنوز
بالتفخيم **قطعه** که گزندت رسد تحمل کن که بعفو از گناه پاک شوی ای برادر چو عاقبت
خاکست خاک پیش از آنکه خاک شوی **حکایت منظومه** این حکایت شنو که در بغداد
قوله شنو بکسر الشین و فتح النون امر من شنیدن رایت یعنی علم و پرده را خلاص
افتاد رایت از گرد بفتح الکاف الفارسی یعنی از غبار راه و ریح رکاب و ذلک لأن
حامل الراية يشد اصل الراية بر کاه به گفت با پرده از طریق عتاب قال الخليل
العتاب مخاطبة الادلال من و توهر و خواجه تاشانیم یعنی انا و انت مملوکان بالادله
واحد ولا یبعد ان یکون قولهم قردش و آتش من هذا القبیل تحریقاً من قرن تاش
و آتش فحوله بنده بارگاه سلطانییم تفسیر لما قبله من زحمت دمی
ای مقدار ساعه واحده نیا سودم گاه و بیگاه در سفر بودم تونه ریح از موده
نه حصار بمعنی القلعة و یحتمل ان یراد به المعنی المصدري في مختار الصحاح
قال ابن السکیت حَصَرُوا العَدُوَّ یَحْصِرُونَهُ اِی ضَیَّقُوا عَلَیْهِ و احاطوا به و بایه
نصر و حاصروه ایضا محاصره و حصار انتهى نه بیابان و باد کرد بمعنی کرد یاد
بکسر الکاف الفارسی فیها و هو ریح و دور فی الهواء و یشیر الغبار بالترکی قصره

وغبار قدم بفتحین من بسی پیشترست بالباء الفارسی یعنی مقدم است بس چرا
عزت تو پیشترست بالباء العزنی و هذان الباءان مکسوران بالکسرة المجهولة تو
بر پندگان بکسر الراء مضاف الی بندک و برهنا بمعنی عنده روی بیا الخطاب
یا کنیزان لغت کنیزکان یا سمن بوی من قتاده بدست شاکردان بسفر بای بند
و سرکردان گفت پرده در جواب من سر بر استان دارم نه چو تو ای مثلك سر
با سمان دارم هر که بیهوده یعنی بجای باطل و هرزه ای غیر موضعه کردن فرزند
خویش را بگردن اندازد و قدم بمعناه في الديباجة **حکایت** یکی از صاحبان
زور آزمایی یعنی يك زور باز را دید که بهم برآمده و در خشم شده و کف پردها
آورده گفت این را چه حالتست کسی گفت فلان دشمن مرا داده است او را گفت
این فرومایه هزار من بتشدید النون سنک بری دارد و طاقت يك سخن بخارند
نظمه لاف سر بخکی و دعوی مردی بگذار عاجز نفس فرومایه صفة عاجز یعنی ان عاجز
فرومایه را چه مردی چه زنی کورت از دست یعنی اگر دستت بر آید دهنی شیرین کن
که مردی نیست مردی نیست که مشتی بضم المیم بالتوکی یمرق و الیاء الواحدة بره
بردهنی **بیت** اگر خود بر در و بتخفف الراء ههنا من دریدن پیشانی پیل نه مردست
آنکه در روی مردی نیست یعنی که انسانیتش نباشد بنی دامن سرشت از خاک دارد
اگر خاکی نباشد آدمی نیست **حکایت** بزرگی را پرسیدم که از سیرت اخوان صفا
گفت کمینه آنکه یعنی ان شخص است که مراد خاطر یاران بر مصالح خود مقدم دارد

و حکما گفته اند برادر که در بند خویش است ای مستغرق در احواله و مقید بقید تدبیر
 نفسه نه برادر است و نه خویش است ای ایس هو باخ لك و ليس بقريب من اقربائك ايضا
بيت همراه اگر شتاب کند همره تو نیست دل در کسی مبنده دل بسته تو نیست بيت
 چون نبود خویش را دیانت و تقوی قطع رحم الرحم ههنا بمعنی القرابة بهتر از مودت
 قرنی در مختار الصالح القرنی في الرحم وهو في الاصل مصدر تقول بينهما قرابة و قرنی و قرنی
 و مقرب به بفتح الراء و ضمها قبل و کلاهما اعنی تقوی و قرنی بقرآن بالامالة في لغة الفرس
 یاد دارم که مدعی دین بیت بر قول من اعتراض کرد و گفت حق جل و علا در کتاب مجید
 از قطع رحم نهی کرده است و نمودت ذوی القرنی فرموده و آنچه تو گفتی مناقض قرآن است
 گفت غلط کردی موافق قرآنست قال الله تعالى وان جاهدك ضمير التثنية للوالدين
 على ان تشرك بي ما ليس لك به علم ای تشرك بما لا علم لك باستحقاقه الا تشرك بتقليدنا
 و قيل اراد ينفي العالم به نفيه ای تشرك في ان ليس بشئ يريد الاضمار قوله فلا تطعهما
 جواب ان ای فلا تطع الوالدين في ذلك فانه لا اطاعة للمخلوق في معصية الخالق بيت
 هزار خویش ای حمیم و قرین که بیکانه از خدا باشد فدای يك تن بیکانه کاشنا باشد
 یعنی فدا باشد بآن يك تن که بیکانه شود یعنی از اقربا نباشد و لکن اشنا باشد بخدای تعالی
حکایت منظومه بیر مردی لطیف در بغداد دخترش را بکفش دوزی کفش دوز
 وصف ترکیبی من دوختن و الیاء الوحدة داد مردك الکاف للتصغير المفيد للتحقير
 سنك دل وصف ترکیبی ایضا چنان بگردید قول لب دختر مفعول گردید که خون از او بچکید

بامدادان پذیر چنان دیدش پیش داماد رفت داماد لفظ فارسی بمعنی العروس
 و پرسیدش گای فرومایه این چه دندانست چند خای لبش نه انبان
 بفتح الهزة و سکون النون بمعنی الخراب و اراد به الجلد المدبوغ مطلقا بمزاح
 التلطف والتاء الخطاب اعنی مخاطب شیخ سعدی کل من القی السمع وهو شهید و يقول
 بمزاح بكفتم این گفتار ای ما حکیتك هذه للحكاية الاعمال سبيل المزاح والملاطفة
 هنل بكذا و وجد بالكسر مقابل هنل اعنی الكلام المؤزدا على سبيل الملاطفة آرو
 بردار یعنی ينبغي لك ان تترك ما هو هنل من هذا الكلام و تأخذ نصيبك منه ^{الحكمة}
 و الموعظة و اشار الیها بقوله خوی بد در طبیعتی که نشست ندهد جز بوقت مرگ
 قوله از دست متعلق بقوله ندهد یعنی ان طبیعت ندهد از دستش ان خوی بدش که
 رسوخ یافته است در وی مکروقت مردن ای لا یرکه و لا یفارقه الا بالموت و بعض
 النسخ هو بالراء المهملة من رهیدن وهو الظاهر الا ولی كما لا يخفى لطيفة فقیهی
 دختری داشت بغایت زشت روی و بجای زبان رسیده یعنی بالغ شده و خون
 حیض را دیده یا وجود جهاز و نعمت کسی بمناسبت او رغبت نمی نمود بيت زشت باشد
 دبیقی ای متاع منسوب الی دبیق وهو علی وزن شعيب اسم موضع کذا سمعت من بعض
 الکمل و قال في تكملة الصحاح الذبیق بفتح الذال و کسر الباء من رقیق ثياب مصر
 معروف ینسب الی ذبیق بلدة بین القرنی و القس و دبیبا بمعنی الیباج وهو معربته
 بزيادة الجیم قال في المغرب الیباج الذی سده و حمة ابرسم و عندهم اسم للتمش
 النور

النسب في آخانی موضع بارض
 هم و کذا القرماعنة

وجمعه دینج و لایح و لایح که بود بر عروس نازیباً و مختار الصالح العروس نعت
 یستوی فیہ الرجل والمرأة ماداماً فی اعراسهما بقوله رجل عروس وامرأة عروس فی
 زیبا بالترکی بزکلو و یزاشقلو و زیبا مثله فی الجملة بحکم ضرورت با صبری
 بمعنی اعنی عقد نکاحش بستند آورده اند که در آن تاریخ حکمی کمال از سرندیب
 قیل انه اسم موضع فی الهند و قیل اسم حصن فیہ بر سید که دیده نابینان روشن کردی
 فقیه را گفتند چرا داماد ترا علاج نکنی گفت ترسم که بینا شود و دختر مرا هلاک
 دهد **مصرع** المصراع فی الا احدی فی الباب ثم اطلق علی نصف بیت المناسیة بینهما
 شوی بضم الشین بمعنی الزوج زن زشت روی وصف ترکیبی نابینا ای نه بصیرت
حکایت پادشاهی بچشم حقارت در طائفه درویشان نظر کردی یکی از ایشان
 بفرست در یافت ای قفطن ذلك النظر و گفت ای ملک ما درین دنیا بجیش ای
 بعسکر کمتر از تو و بهیش بفتح العین مناسبا بجیش از تو خوشتر و بمرک برابر
 و بقیامت بهتر **شوی** اگر کشور کشای کشور بکسر الکاف العربی بمعنی الاقلیم و قوله
 کشور کشای وصف ترکیبی مثل کامران فی قوله کامرانست و کرد رویش حاجتمند **ناست**
 در آن ساعت که خواهد این و آن مرد یعنی مردن خواهند نخواهند از جهان بیش
 با ماله الباء العربی از کفن بفتحین برد چورخت از مملکت برست خواهی کدایی
 بالباء المصدری خوشترست از پادشاهی ظاهر درویش جامه زده بفتح الزاء
 الفارسی و کسره بمعنی کهنه است و قوله موی سترده کنایه عن تجرده و حقیقتان

دل زنده و نفس مرده **قطعه** نه آنکه بر در دعوی بکسر الراء نشیند از خلقی بفتح
 لاء المعجمة که برخلاف کنندش بجنک برخیزد هذا بیان لصبر الفقراء و علمهم
 و قوله که کوز کوه فرو غلطد آسیاستکی نه عارفست که از راه سنک برخیزد
 بیان لرضا ثم بقضاء الله تعالى و غلطد من غلطیدن بمعنی التدرج و فی بعض
 النسخ غلتد بالتاء من غلتیدن بمعناه ایضا طریق درویشان ذکرست و شکر
 و خدمت و طاعت و ایثار و هو بذل ما یملکه و قناعت و توحید و توکل و **تسلی**
 و تحمل و آعلمان القناعة فی اللغة الرضاء بالقسم و فی اصطلاح اهل الحقيقة
 هی السكون عند عدم المألوفات و قیل هی الاکتفاء بالقلیل و قیل هی الاستغناء
 بالموجود و عدم التطلع الی المفقود و آن التوحید علی ثلثة اقسام توحید الافعال
 و هو اول مراتب التوحید الحقیقی و توحید الصفات و هی المرتبة التي لا یترقی الیها
 الا من حصل له توحید الافعال و توحید الذات و هو الذی لا یصل الیه من لم یترقی الی
 المرتبتین الاولین و المشایخ فی کل من الاقسام الثلاثة لطیفة و تدقیقات **بذکرنا** **نقیه**
 لطال الكلام و آن التوکل هو الثقة بما عند الله تعالى و الیاس عما فی ایدی الناس
 و قیل ان یستوی عند الانسان الاکثار و الاقلال و قیل هو اسقاط الهم للوقت
 الغائب و هو علی قسمین توکل العوام و هو تفویض امر الرزق الی الله تعالى و ترک
 التعلقی بالاسباب ثقة بوعده الله تعالى و اعتماد علی کرمه و توکل الخواص و هو
 تفویض الامر الی الله تعالى فی کل شیء حتی یبقی العبد تحت احکام القضاء و القدر **عدم الحركة**

والاختيار كما لميت بين يدي الغاسل بقلبه كيف يشاء وقيل التوكل بداية وهو صفة
 المؤمنين والتسليم واسطة وهو صفة الاولياء والتفويض نهاية وهو صفة اخضر
 الخواص وان التسليم هو الانقياد وهو اظهار العبودية قبل التفويض وهو ان
 لا يختار العبد شيئا من امور دنياه ويكل اختيار ذلك الى مولاه يكون قبل نزول القضاء
 والتسليم يكون بعده والتسليم والتفويض من صفات اهل المعرفة وقد ^{مد}ح بها الاولياء ^{الله}
 وان التحمل هو الصبر وهو تجر المرارة من غير تعبيس وقيل ترك الشكوى من المر
 البلوى وقيل استقبال البلاء بالرضا والنيات وعلامته ان يكون بين اصحابه
 بحيث لا يفرق بينه وبينهم في شغرات البلاء وبهذا فسر قوله تعالى فاصبر صريحا
 هر كه بدین صفها موصوفست بحقیقت درویشست اگر در قیاست نه در عیای
 وخرقه اما هرزه گوئی ونی نماز و هوا پرست و هوس باز و هذه الثلاثة اوصاف
 تركيبة روزها شب ردد در بند شهوت و شبهها بروز کنند در خواب غفلت بخورد
 بفتح الراء هر چه در میان آید رندست و عیارا اگر چه در عیاست قطعه ای در و نت
 برهنه یعنی عریان و خالی از تقوی و زبرون بضم الباء بمعنی بیرون یعنی
 و از بیرون جامه ریاداری قوله پرده هفت رنگ مفعول مقدم لقوله در مگذار
 یعنی پرده منقش را که هفت رنگ دارد بر درت مگذار وقيل در صلة زائدة
 لتحسين اللفظ تو که در خانه بوریاداری یعنی لا تعلق بآبک السترة المنقشة
 فانه لا يليق بحالك لانه ليس متاع في بيتك غير الحصير اليابس حكايت منظومه

دیدم کل نازه چند دسته بر کنیدی بضم الكاف الفارسی والباء للوحدة از کیه
 بسته کفتم چه بود کیه ناچیز تا در صف کل نشیند او نیز بکریست کیه و گفت
 خاموش ای اسکت صحبت نکند کرم فراموش قوله صحبت مفعول مقدم لقوله نکند
 فراموش قوله کرم فاعله یعنی کرم فراموش نکند حق صحبت را اگر نیست جال و رنگ
 و بویر اخرته کیه باغ اویر من قبیل الاستفهام لانکاری من بنده حضرت کریم
 پرورده نعمت قدیم کریمی هنرم و کرهنر مند لطیفست بسکون الباء خبر مقدم
 لقوله امیدم از خداوند با آنکه بضاعتی ندارم قدم معنی البضاعة في الدباجة
 فتذكر سرمایه طاعتی ندارم او چاره کار بنده داند چون هیچ و سیلتش نماید
 رسمت و عاده که مالکان تحریر بمعنی اعتاق العبد ازاد کنند بنده پیرای از خدا
 اصله باری حذف یا و ه للوزن في الصحاح الفارسی باری لفظ مشترك بين لغة
 العرب والعجم معناه الله خدای في الفصول العادیه معنی قوله بار خدای بزرگ خدای
 لان بار لفظ فارسی بمعنی بزرگ انتمی في يتضح اللفظ والمعنی بلا تكلف قوله کیتی رای
 بکسر الكاف الفارسی وصف ترکیبی معنی مزین جهان بر بنده پیر خود بخشای ا من
 بخشاییدن بمعنی الترحم ای ارحمه سعدی منادی حذف حرف ندائه یعنی ای سعدی
 ره کعبه رضا کیر ای مرد خداده خدا کیر قوله بدیحت بسکون التاء مبتدأ وقوله کیر
 خبره که سربتا بد مضارع من تافتن قاله في البحر تافتن بمعنی الاحراق و بمعنی کسب الحرارة ^{من الغیر}
 ومنه قول الشاعر جهان زانیش تیغها تافته و بمعنی الاشتغال و بمعنی الاخلاء و بمعنی

جعل الشيء مخنيا ومعنى يُمزق بالتركي ومنه قولهم موى تاب ومعنى الاعراض وهو المراد
ههنا ومنه قول بساطي رحمه الله متاب زنازا اگر پشت نیاز دارد کسی نازنینان به کزو
خاطر نیاز دارد کسی قوله رین در متعلق بقوله سرتابداى عرض عن باب الله تعالى عبر
برئس الاعضاء اعنى الرأس عن كلها بجاز امر سلا که درد کز نیاید یعنی لا یجد یا با اخر
غير باب الله تعالى **حکایت** از حکیمی پرسیدند که از شجاعت و سخاوت کدام بهتر است
گفت انرا که سخاوت هست شجاعت حاجت نیست **بیت** نوشته است وفيما وصل الينا
من النسخ كُتِبَ نوشتند بخذ في الالف الخط ايضا الكنه سهو لما عرفت فيما سبق من
يجب ثبات الفاست في الخط اذا اتصل بكلمة مفتوحة الاخر برکور بهرام کور بالکافین
الفارسیین که دست کور به یعنی بهتر است زبازوی زور گرفتیم عالم مردی وزور
ولیکن نبردیم با خود بکور **قطعه** نما ندخا طای و لک تا بآید بما ندنم بلند ش
به بفتح الباء نیکوی مشهور زکوة مال بدرکن ای خرجها که فضله رز بفتح الراء
المهملة وسكون الراء المعجمة سجرة العنب را چوباعیان بزند ای اذا قطعها بیشتر
یعنی بسیار دهد انکور بالکاف الفارسی **باب سوم در فضیلت قناعت**
القناعة بالفتح مصدر قنع يقنع من باب علم اذا رضی بما عنده وقنع يقنع قوعا
من باب فتح اذا سال ومنه قيل العبد حران قنع ولحقه عبدان قنع اقنع ولا تقنع
فما شئ یشتین سوى الطمع وقال بشر الخافز في القناعة ملك لا یسکن الا في قلب
المؤمن وقيل من باع الحرص بالقناعة ظفر بالعز والمروة **حکایت** خواهنده یعنی

سائل مغربی در صف بتشدید الفاء بر از ان حلبی گفت ای خداوندان نعمت اگر شمارا
انصاف بودی و ما را قناعت رسم سوال از جهان برخاستی **قطعه** ای قناعت تو انکرم
کردان بالکاف الفارسی فیها اصله توانکر کردن مرا یعنی ای قناعت صبرتی غنیاً
که و رای تو هیچ نعمت نیست کج بفتح الکاف الفارسی الخزینة وقيل بضم الکاف
العربی ای زاویه صبر اختیار لقمانست هر کرا صبر نیست حکمت نیست **حکایت**
دو امیر زاده بودند در مصر یکی عالم موخت و دیگری مال اندوخت این **عقده**
عصر شد و ان عزیز مصر کشت بفتح الکاف الفارسی پس این توانکر بچشم حقارت
در فقیر نظر کرد و گفتی من بسلطنت رسیدم و تو همچنان در مسکنت مانده
گفت ای برادر شکر و منت باری تعالی بر منست که میراث پیغامبران یا فتم
یعنی عالم و ترا میراث فرعون و هامان و هو وزیر فرعون قیل انه اول من اقر
بر بوبية فرعون و صدقه فیها حین ادعی الالهیة رسیدی یعنی بمال مصر **مشق**
من ان مورم که در پایمه مالند من مالیدن و فاعله ضمیر الناس نه زبورم که
از نیستم بنالند کجا خود شکر این نعمت گذارم که زور مردم از ای ندارم **حکایت**
درویشی را شنیدم که درانش فاقه میسوخت و خرقة بر خرقة می دوخت و تسلی
خاطر خود بدین بیت می کرد **بیت** بنان خشک قناعت کنیم و جامه دل عطفه اننا خشک
که بار محنت خود به بسکون الهاء زیار منت خلق لفظ بار فی الموضعین بمعنی الحمل
بالکسر کسی گفتش چه نشینی که فلان درین سمر طبعی کریم دارد و کرم عیم میان

خدمت ازادگان بسته و بر دروها بکسر الرءای علی باب القلوب نشسته اگر
 بر صورت حال تو مطلع گردد پاس خاطر عزیزا منت دارد گفت خاموش در نیست
 مردن به کتاجت به پیش کسی بردن که گفته اند **قطعه** هم رفته بضم الرءای پاره که
 بر جامه کهنه می دوزند و خسته به و الزام کج صبر یعنی و الزام کج صبر بر نفس
 بهترست که بر جامه رفته یعنی کاغذی برای جر جامه بر خواجهان بنشیند
 بمعنی بنشین حقا که با عقوبت دوزخ برابرست رفتن بپای مردی همسایه
 بکسر الیاء المصدری و بعض النسخ مردم همسایه و هو الاظهر در بهشت
حکایت یکی از ملوک عجم طیب حاذق بمعنی استاذ را خدمت سیدمت سید
 الانبیاء والمرسلین محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم فرستاد سالی چند در دیار
 عرب بود کسی بخری پیش او نیامد و معالجتی از وی درخواست در ضلعه کام
 غیر مرقه روزی پیش رسول صلی الله علیه و سلم آمد و کله بکسر الکاف الفارسی
 بمعنی شکایت کرد که مرا برای معالجت اصحاب فرستاده اند هیچکس درین مدت
 بمن التفات نکرد تا خدمتی که در من بنده معین است بجای آرمر رسول علیه السلام
 فرمود که این طائفه را قاعده هست که تا اشتها غالب نشود چیزی نخورند و
 هنوز که اشتها باقی باشد دست از طعام بردارند حکیم گفت اینست موجب
 تندرستی پس زمین خدمت ببوسید و برفت **مشوی** سخن آنکه کند حکیم مرله
 للحکمة آغاز یا سرانگشت سوی لقمه دراز که زنا گفتنش خلل زاید یا زنا خوردنش

بجان اید یعنی آن الحکیم لا یخوض فی الکلام و لا یوجه انامله نحو الطعام الا اذا اولد
 من عدم کلامه للخلل و اصابته المخصصة من عدم اكله وجوعه لاجرم حکمتش بود گفتار
 بمعنی گفتارش حکمت بود خوردنش تندرستی اردبار بمعنی ثمره **حکایت** یکی توبه
 بسیار کردی و باز بشکستی تا یکی از مشایخ بدو گفت چنینی دانم که بسیار خوردی
 عادت می داری و قید نفس از موی باریکترست قوله یعنی توبه من کلام شیخ سعدی
 ای برید ذلك بقوله قید نفس التوبة و نفس چنینی ای ثم قال ذلك الشيخ و نفس
 چنین که توبی پروری زنجیر بکسلاند و اید روزی که ترا بدر من دریدن
بیت یکی بچه و کرک می پرورید چو پرورده شد خواجه را بدرید **حکایت** در سیرت
 اردشیر بابکان روی بعض الاساذ عن کتاب شاهنامه ان گشتا سبشاه الشمیر
 با سفند یار روین تن لما اصاب عینه سهم خرج من ید رستم زال علی الخطامات
 بعده ۲ مده قليلة و اوصی ابنه به من رستم علی ان یرتبه و یعینه للسلطنة فطلبه
 جده گستا سبشاه و اخذه من رستم للتربیه و سماه باردشیر و زوجه بنته و ولد
 منها ابن سماه باسان ثم ولدت له بنت ۲ غایة الحسن و الجمال فاجتباها اردشیر
 غایة المحبة حتی اتخذها لنفسه زوجة و کان من مذهبه التزوج بالاولاد
 و الاقرباء مطلقا ثم مات بهم عن قریب فاوصی سیر السلطان لبنته فخرج اخوها
 باسان بالحسد و لا تفعل من تلك الملكة الی ارض الهند فکان شبانا یرعى الغنم
 ثم تزوج فولد له ابن و سماه باسم نفسه اعنی باسان ایضا فکان هذا الابن شبانا

ایضا ثمریاً ولد له ابن سماه بساسان ایضا وقد کان ذلك شیئاً ایضاً ثمریاً ولد لذلك
 الساسان الثالث ولد سماه بساسان ایضا فظهر ذلك الرابع رجلاً في غاية اللطف ونهاية
 الشجاعة وكمال الجوده والقابلية فتترك رعي الغنم واتى من الهند الى ديار جده وكان
 الملك في ذلك الزمان شغصاً معروفاً بارداً وان وقد كان للأرد و ان رجل مقبول
 من امرائه كان سأل الخليفة مسيياً بك يستحسن اراؤه واخلاقه فاذا راي
 بابك في ليلة من الليالي ان ساسان قد ركب على فيل كبير والناس يسجدون بين يديه
 وهكذا راي مراراً في منامه في غاية الشرف والرفعة فزوج له بنته فولد منها ابن
 سموه باردشير اسم جده الاعلى وظهر ذلك ايضاً في غاية القوة ونهاية الصلابة
 والقابلية فسمعه اردوان واتخذة خادماً لنفسه واستحسنه حتى كان من مقربيه
 بحيث جعله ملك الملوك لعسكره فيمنه اخبره بالصيد فرى اردشير مهابة فاصابها
 فتانع فيه معه ابن اردوان حسداً فاحمى اردشير بان هذا السهم من سهام
 المعلمة بذاك فوقف على نزعها اردوان وانقبض ولم يرتض نزعها مع ابنه فخط
 منزلته وجعله رئيس الاصطبل اعني امير اخور فلما مات اردوان طلب اردشير ولاية
 جده فقهره اعداء بالضرب والحرب فجلس على سري السلطنة فكان ملكاً شامخاً يذكر
 في التواريخ ويميز عن جده اردشير اسفنديار باردشير بابك اوبابكان انتهى كلامه
 ومنه يعلم قول الشيخ اردشير بابكان امده است حكيم عرب را پرسید که روزی
 بیا، الوحدة وفي بعض النسخ هر روز چه مایه طعام باید خوردن گفت صد درم

وقال له بيا كان يضاف في ساسان الى ساسان بابك فخدم فيها حتى حصل عنده غاية التقرب وكان بابك

سك يعني مقدار صد درم از غذا كفاية می كند گفت این قدر چه قوت دهد
 بتشدید الواو گفت هذا المقدار يحملك وما زاد على ذلك فانت حامله يعني این قدر
 ترا بر پای همی دارد و هر چه برین زیاده کنی تو حلالی بیا، الخطاب و وقع في بعض
 النسخ هكذا العاقل يأكل ليعيش ولا يحق ليعيش ليأكل لكن وللحاقة قلة العقل
 بيت خوردن برای زیستن و ذکر کردند تو معتقد که زیستن از بهر خوردنست
 حکایت دودریش خراسان ملازم صحبت یکدیگر بودندی و سیاحت
 کردندی في مختار الصحاح ساح يسبح سباحا و سباحة بفتح الياء اي ذهب و سباحا نام
 فيها یکی ضعیف بود که بهر بفتح الياء دوشب افطار کردی وان ذکر قوی که روزی
 بیا، الوحدة سه بار خوردی قضایا بردر شهری بتممت جاسوسی گرفتار آمدند
 هر دو را در خانه کردند و درش را بکل بکسر الکاف الفارسی در آوردند بعد
 از دو هفته معلوم شد که نی کنایه در بکشادند قوی را دیدند مرده و ضعیف
 جان بسلامت برده درین عجب بماندند حکیمی گفت خلاف این عجب بودی که
 ان یکی بسیار خور و وصف ترکیبی بود طاقتی نوازی یعنی نه زاد نداشت هلاک شد
 وان ذکر خویشتن دار و وصف ترکیبی ایضا بود يقال فلان خویشتن دارست ای ضابط
 نفسه بر عادت خود صبر کرده و بسلامت مانده **قطعه** چو کم خوردن طبیعت شد
 کسی را ای اذا کان قلة الاكل من عادته المزاجية وعاداته الطبيعية بسبب الرياسة
 والمجاهدة مع طول الزمان چو سختی پیشش آید مثل عدم الاكل في الجلس المديد

و سباحا نام

سهل گیرد و کوشن پرورست وصف ترکیبی اندر فراخی چوتنی بید از سختی بمیرد
حکایت یکی از حکما پسرش را نهی کرد از خوردن بسیار که سیری بالکسرة المجهولة
 والیاء المصدري ای الشیع مرد را رنجور دارد گفت ای پدر کوسنی مرد را بکشد
 نشنیده که طریفان گفته اند سیری مردن به کوسنی بردن گفت اندازه نکه دار قال الله
 وکلوا واشربوا ولا تسرفوا اول الایة یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد وکلوا
 واشربوا ولا تسرفوا ان الله لا یحب المسرفین ای کلو واشربوا مطلقا لا تسرفوا
 فانه لا یرتقی فعل المسرفین حکایان هارون الرشید کان له طبیب نصرانی حاذق
 فقال لعلی بن الحسین بن واقد لیس فی کتابکم من علم الطب بشئ والعلم علان عالم
 الابدان وعلم الادیان فقال له قد جمع الله تعالی الطب کله فی نصف ایه من کتاب الله
 قال وما هی قال قوله تعالی وکلوا واشربوا ولا تسرفوا فقال النصرانی ولا یؤثر من رسولکم
 شیئا فی الطب فقال قد جمع رسولنا فی الفاظ سیرة قال وما هی قال قوله علیه السلام
 المعدة بیت الداء والحمیة رأس کل دواء واعط کل بدن ما عودته فقال النصرانی
 ما ترک کتابکم ولا نبیکم بحالینوس طبنا قوله الحمیة بالکسر والسکون بمعنی الاحتماء
 بالفارسیة پرهیز کردن بیت پنچندان بخور کز دهانت براید نه چندانکه از ضعف
 جانت براید قطعه با آنکه از وجود طعامست حظ نفس ریح آورد بفتحی الواو والراء
 یعنی یورث المرض طعام که بیش از قدر بفتحین بمعنی المقدار یعنی زیاده که از مقدار
 معهود بود کوشک خوری بتکلف زیان کند و رای و اگر نان خشک یعنی الخبز المجرد

الطب

بلا دام دیر خوری کوشک بود لطیفه رنجوری را گفتند که دلت چه می خواهد گفت
 آنچه دلم هیچ نخواهد یعنی اجاب ذلك المریض بأنه اطلب ان لا یطلب خاطری شیئا
بیت معده چوپر کشت یعنی اذا كانت المعدة ممتلئة شکم درد خاست سود ندارد
 همه اسباب راست یعنی لا ینفعه کل معالجة مجربة تجربة صحیحة حکایت بقالی را
 درمی چند بر صوفیان کرد بکسر الکاف الفارسی آمده بود یعنی اجتمع دراهیم معدود
 علی ذمة طائفة من المتصوفة دینا البقال و هر روز مطالبت کردی و سخنهای
 ناخوش گفتی اصحاب از تعنت او و مختار الصحاح التعت طلب الذلة خسته خاطر بود
 و جز از تحمل چاره نبود صاحب دلی از ان میان گفت نفس را وعده دادن بطعام
 اسان ترست که بقال را بد رم قطعه ترک احسان خواجه اولیتر کا احتمال جفای بوابان
 بهمنای کوشش مردن به یعنی بهترست که تقاضای زشت قصایان حکایت جوامع
 بیاء الوصده را در جنگ تانار جراحی هولا بالفتح والسکون رسیده یعنی اصابه خطر
 جراحة هائلة بخوفه ممیته فی الاغلب کسی گفتش فلان بازرگان نوش دارو دارد
 اگر خواهی شاید که قدری ای بمقدار سیر بدهد و گویندان بازرگان بجل معروف
 و موصوف بود بیت کز بجای نا نش اندر سفره بودی افتاب تاقیامت روز روشن
 کس ندیدی جز خواب جوامع د گفت اگر نوش دارو خواهم دهد یا ندهد و اگر دهد
 منفعت کند یا نکند بهر التحریک حال از و چیزی خواستن زهر قابل است بیت
 هر چه از دونان جمع دون بمعنی ناکس و دنی الاصل تمت خواستی یقر بفتح الخاء ایناسب کاستی

در تن افزودی و در جان کاستی بیا و الخطاب و کاستی با کاف العزق و السین المهملة
 النقص من الشيء و حکیمان گفته اند که اب حیوة في المثل بفحيتين باب روى فروشد
 یعنی لوبیع ماء الحیوة مثلاً بماء الوجه للرجل ای بعرضه و ناموسه دانا خرد مضاعف
 منفی من خریدن ای العاقل لا یشتري که مردن بعزت به از زندگانی بمذلت
 بیت اگر حفظ بلقاء المهمة و النقاء المعجزة ثمرة العلم و السامی العلم کوسه
 يقال له بالترکی بوجهل قاربوزی کذا في البحر خوری از دست خوش خوی قال في بحر
 الغرائب خوی بالواو الاصلی مثل بوی و موی بمعنی العادة و اما خوی بمعنی العرق
 بفحيتين وهو یفتح الواو الرسمي يكون في قافية نوى و نوى قال سدي في دلائر
 بر رخ از شرم کن مسمن لاله شد لاله لولو زخوی و به ای به ترست از شیرینی از دست
 ترش روی ای عبوس الوجه قوله خوش خوی و ترش روی کلاهما وصف ترکیبی
 حکایت یکی از علما خورنده بسیار داشت و کفا فاندک بایکی از بزرگان که حسن
 ظن بلیغ ای علی وجه المبالغة در حق او داشت حالش بگفت روی از توقع وی درهم
 کشید فاعل داشت و کشید ضمیر راجع الی قوله یکی از بزرگان و قوله وی مع فاعل بگفت
 راجع الی قوله یکی از علما و في البحر و ضمیر غایب بمعنی او و تعرض سوال از اهل ادب
 تا پسند آمد قطعه زحمت بسکون التاد و قوله روی ترش کرده حال من مروی و قوله
 پیش یا عزیز مرو که عیش برو نیزه البحر نیز حرف عطف بمعنی الواو تلخ کردانی
 حاجتی که روی تازده روی و خندان حال ایضا من فاعل رو و رو بنزد یعنی منسد

الذی
 یفصح

و مسعود

و منعقد نشود کار کشاده پیشانی یعنی کاران کس که کشاده پیشانی شود فالیا و کای
 متولد من اشباع کسرة ما قبلها للوزن و قيل الباء للوحدة آورده اند که اندکی در
 او زیاده کرد و بسیاری از ارادت کبر بفتح کاف العزق بمعنی ناقص کرده پس از چند
 روز چون محبت معهود برقرار ندریده گفت شعر بنس فعل من افعال الذم المطاع
 جمع مطعم وهو بالفتح و السکون اسم لما یطعم فاعله و المخصوص بالذم محذوف
 حین نصب علی انه ظرف لتکسب مضاف الی الذل وهو بالضم و التثنية ضد العز
 تکسبها ای تکسب انت تلك المطاعم و الخطاب کلمة یصلح ان يكون مخاطبا و یروی الذل
 بالضم علی انه مبتدأ و یکسبها بالياء التثنية علی صیغة الغایب مع فاعله في محل
 الرفع علی انه خبره و الجملة الاسمية في محل الجر باضافة الظرف الیها فاعل هذا فاعل
 یکسب ضمیر يعود الی الذل مجازا القدر بکسر القاف ظرف یطبخ فيه منصوب
 و القدر بالفتح المنزلة و المرتبة و قوله مخفوض من المنفض ضد الرفع و لا یخفى ان المصاع
 الثاني في مقام التعلیل للذم و المعنی بنس المطاعم مطاعمة تکسبها حین الذل و بنس المطاعم
 حین کسب الذل ایاها ای یکسبها الرجل بذل السؤال و هو ان التوقع فانه وان نال
 شیئا انتصب به قدره و علی لکنه انخفض من قدره ما ارتفع و علی قال علی کرم الله
 وجهه لنقل الصخر من قن الجبال احب الی من من الرجال یقول الناس فی الکسب عار
 فقلت العار في ذل السؤال الصخر بالصاد المهملة و الناء المعجمة الحجر و القن جمع القنة
 بالضم و هی علی الجبل كالقلة بیت نافرود و اب روی کاست نوا به از مذلتها

و العلام

حین

یعنی از مذلت خواستن و سؤال کردن **حکایت** درویشی ضروری پیش آمد کسی گفت
فلان نعمتی قیاس دارد اگر بر حاجت تو واقف گردد هانا و البحرمانا و هانا و هانا
کلیها بمعنی واحد و الفرقان هانا قریب الی التحقق در قضای آن توقف روان دارد
گفت من او را نمی دانم گفت منت بفتحین یعنی من ترا رهبری کنم دستش بگرفت
تا منزل آن کس در آورد یکی را دید لب فرو هشته و تند بضم التاء و سکون النون
بمعنی دشوار تشسته و الظاهر آنکه کنایه عن کونه عبوس الوجه سخن بگفت و باز گشت
ای عرض گفتش چه کردی گفت عطا ی او بلاقای و کشید **قطعه** سیر بفتحین حاجت
بزد یک ترش روی که از خوی بدش فرسوده کردی بالكاف الفارسی ای تصریانت
متأذ یا من سوء خلقه فی الصالح الفارسی فرسودن بمعنی استکراه کردن اگر گوید
غم دل با کسی کوی که از رویش بنقدای آن و بالفعل اسوده کردی یعنی تصیر فراط
و مستر حاکم مشاهده وجه البشاش **حکایت** خشک سالی ای القحط در اسکندریه
بدید آمد چنانکه عنان طاقت درویشان از دست رفته بود و درهای آسمان بر زمین
بسته و فریاد اهل زمین یا آسمان پیوسته **قطعه** مانند جانور از وحش و طیر و ماهی
و مور که بر فلک نشد از بی بوابی فی الصالح الفارسی نوا بفتح النون بمعنی النعمة افتاد
عجب که دود دل خلق جمع می شود ای جمع نمی نشود که ابرای سحاب گردد و سیلاب
بالفتح و السکون دیده بارانش در چنین سالی مختفی دور از دوستان که سخن در و صفا
ترک ادبست خاصه ای خصوصاً که در حضرت بزرگان و بطریق اهل از سران در گذشتن

هم نشاید که طائفه بر عجز گویند حل کنند بس بدین دو بیت اختصار کنم که اندکی دلیل
بسیاری بود قیل الیاء فیها للوحدة و الظاهر آنکه للمصدریه و مشتی مقدار القبضة
نمونه ای چاشنی خرواری فی بحر الغرائب خرواری فی الاصل حل الحار ثم اطلق علی الحل
مطلقاً ای حل کان والیاء فیها اصلی و اما الیاء فی مشتی فهو للوحدة لا غیر **قطعه**
که تر بکشدان مخت را تری را بران نیاید گشت یعنی از برای قصاصش چند باشند
چو جسر بغدادش الشین فاعل باشد راجع الی قوله ان مخت آب در زیر وادی پر پشت
و هذا البيت کنایه عن کون ذلك الشخص فی الینه و لا یخفی ان البيت الثاني فی مقام
التعلیل للشرطیه المذكورة فی البيت الاول چنین شخص که طریقی بفتح الراء یعنی بعضی
از نعمت او شنیدی در آن سال نعمتی که آن داشت تنک دست ترا سیم و زردادی و سافرا
سفره نهادی گروهی درویشان از جور فاقه بمعنی فقر بجان آمده بودند اهنه و ذکر
او کردند و مشورت بمن آوردند سر از موافقت باز زدند و گفتیم **قطعه** بخورد شیر
بسکون الراء نیم خورده سک یعنی فضله طعامش که بسختی میرد اندر غار یعنی
در مغاره تن به بیچارگی و کوسنی بنه و دست پیش سفله مدار گرفتار و ن شود
بنعمت و مال بی هنر را هیچ کس شمار پر نیان بفتحی الباء الفاسیه و النون الحزیر
المنقش الخینی و تسبیح فعیل بمعنی المفعول ای الثوب المنسوج الثمین قوله بر بمعنی عا
نا اهل بمعنی الجاهل مثل قولهم نادان لا جور و طلاست بر دیوار فی مختار الصحاح
کل ما طلیت به **مطایب** خاتمه طایبی را گفتند از خود بزرگتر همت در جهان دیده

یا شنیده گفت روزی چهل شتر قربان کرده بودم و با امراء عرب بکوشه صحرا برون
 رفتیم خار کتی را دیدم خار کن بفتح الکاف العزنی وصف ترکیبی والیا، للوحده که پشته
 خار فراهم آورده کفتم بمهمان خاتم چراغی که خلق بر سماط او گرد آمده اند گفت **فرد**
 هر که نان از عمل خویش خورد منت خاتم طایه نبرد من او را بهمت و جوارمردی بر ترا خود
 دیدم **حکایت** موسی علیه السلام در ویشی را دید از برهنگی بر یک با الکاف
 الفارسی الرمل اندر نهان شده بود گفت ای موسی دعا بکن تا خدای مرا کفایت
 ای غنی که از بی طاقتی بجان ادمم موسی علیه السلام دعا کرد تا حق تعالی او را دستکاو
 یعنی قدرت و مکتب دهد اجابت آمد بعد از چند روز باز آمد از مناجات
 دیدش گرفتار و خلقی انبوه بفتح الهزرة و سکون الهاء بمعنی الكثير کذا الصالح
 الفارسی برو گرد آمده گفت این را چه حالتست گفتند خمر خورد و عریده کرده
 و مختار الصالح العریده سوء الخلق و رجل مرید یکسر الباء یودی ندیمه در سکره
 و یکی داکشته اکنون قصاص می کنند **بیت** کربه مسکین اگر پرداشته ای لو کان
 للهرة الحلیمة المسکینه جناح تخم کنجشک بضم تنی الکاف و الجیم العربیتین المعصوف
 از جهان برداشتی عاجز باشد که دست قدرت یابد بر خیزد و دست عاجزان بر تابد
 من تافتن بمعنی یوزیم موسی علیه السلام حکمت جهان افروز وصف ترکیبی اقرار
 کرد و از تجاسر خویش ای من جرأت علی الدعاء له استغفار قوله تعالی و لو بسط الله
 الرزق لعباده لبغوا فی الارض بر خوند البغی المظالم ای لبغی هذا علی ذلک و ذاک

علی هذا فی الارض و اخر الایة ولكن ينزل بقدر ما يشاء ای بتقدیر ما يشاء انه بعباد
 خیر بصیر یعرف ما یؤثر الیه احوالهم فیقدر لهم ما هو اصلح لهم فیفقر و یغنی و یعطی
 و یقبض و یبسط كما یوجبه الحکمة الربانیة و تقتضیه و لو افقر کلهم لهلكوا قبل
 هذه الایة نزلت في قوم من اهل الصفة تمنوا سعة الرزق والغنی **شعر** ماذا اخاض
 اخاض افعل من الخوض وهو الشروع واصله في ورود الماء و شروعه یقال اخضت
 الماء اخوضه خوضا و خياضای شرعت فيه ثم استعمل غیر ذلک مجازا في مختار الصحاح
 اخاض في الماء دابتها ای اقمتهها و ادخلها بعنف و قوله ماذا اخاضك یحمل وجهین
 من الاعراب علم ما هو المشهور في النحو الاول ان يكون ما استفهامية و ذا بمعنی الذي
 و اخاض صلته و المجموع خبر ما ای ای شئ مرفوع المحل بالابتداء و يكون الجملة الفعلية
 خبره ای ای شئ اخاضك ای جعلك خائضا یا مغرور في الخطر وهو بفتح تین الاشراف
 علی الهلاك و الجاران اعنی فی و حقی في قوله حتى هلكت متعلقان باخاض فلیت النمل
 لم یطر یقرء بفتح الطاء المهمة لیناسب الخطر واصله الکسر لانه من طار یطیر و هذا
 اعنی قوله فلیت النمل لم یطر مثل یضرب فیمن یطغی عند النعمة والغنی لأن النمل
 اذا نبت له جناح فطار یصیر عرضة للمهالك **رباعی** سفله بکسر السین یعنی شخص
 دون و ناکس چو جاه یعنی منصب و مرتبه آمد و سیم و زرش یعنی ان شخص
 سفله را سلی خواهد تحقیقت سرش سلی بکسر السین المهمة اللطمة التي تضرب
 علی وجوه الصبیان عند الاساءة فی الادب و منه قوله فی الترمذی سلمه یعنی انه

ولما غناهم جميعا بغناهم
 الذي اخاضك والشانان جعل ذامع ما استأوا هدا يعني اي شئ

يقصد ان يضرب سله على راسه اى علقاه ولا يخفى ان البيت لا يزن الا بالكسرة
المختصة للباء بعد اللام اين مثل اخره حكيمى زده است هذا من قبيل الاستفهام
الانكارى واين مثل اشارة الى ما ذكر بعده اعنى قوله مورهمان به كه نباشد
برش وفي بعض النسخ وقع بدل قوله اين مثل الى هكذا ان نشيدى كه حكيمى ^{كفت}
حكمت پدر را غسل بسيارست وليكن پسر كرمى درست يعنى ان ابنه حار
المزاج لا يناسبه اكل العسل فلهم هذه الحكمة يمنعهم من اكله لا يخله وخسته بيت
ان كس كه توانكرت نمى كرد اند او مصلى توار تو بهتر داند اى المعبود الملقى الذى
لا يصيرك غنيا يعنى حالك وما هو خير لك على وجه اولى من معرفتك لها وهذا
ايماء الى التحقيق الى مضمون قوله تيه ولو بسط الله الرزق لعباده الاية **حكايت**
اعرابى را ديدم كه در حلقه جوهر يان حكايت همى كرد كه وقتى در بيايان راهم
بالضم كرده بودم واز زاد معنى بامى چيزى نمانده بود هكذا وقعت العبارة
في النسخ التى وصلت اليها لكن اعرضت هذه العبارة على الاهالى وفتشت عن فائدة
زيادة لفظ معنى عن ذوى المعانى فلم يجبا حد بجواب شاف يتلقاه الفحول
ويرضيه اولوا لباب حسن القبول والله اعلم ودل برهلال نهادم كه ناكه
بفتح الكاف الفارسي وسكون الهاء في البحر ناكه وناكاه وناكهان كلها بمعنى واحد
اى فجأة كيسه يافتم براز مروايد هر كزان ذوق وشادى فراموش نكتم كه
پنداشتم اى ظننت ان ما في تلك الكيسه كندم برياست وهو بالتركي قوروش بغدادى

وقيل اتمه وهو معروف عند اهله باز فراموش نكتم ان تلخى ونا اميدى كه معلوم
كردم كه مروايدست **قطعه** در بيايان خشك وريك روان يعنى در برتبه تشنه را
در دهان چه در بضم الدال چه صدف مردنى توشه كوفتاد از پاى اصله كه او فتاد
وهو لغة افتاد فحذف ههزة او فتاد وكسفاؤه وضم الكاف اللواو فصار
كوفتاد بكسفاو فتاد وسمعت من بعض الفصحاء انه قرئ ذلك بسكون الفاء
هذا ولعل الظاهر انه بضم الفاء ماض من فتادن وهو لغة في افتادن وان قوله
كو اصله كه او يعنى كه ان مردنى توشه بر كريند او چه زر چه خرف يعنى ان كلمها
سيان عنده وخرف بفتح الخاء والزاء المعجمة اراد به قطعة الحجر بالتركي
سقى ياره **سكى حكايت** يكى از عرب در بيايان بياى الوحدة از غايت تشكى همى كفت
شعر باليت قبل منيتى المنية فعيلة بمعنى الموت وقبل طرف افوز ويوم ابدل منه واليوم
زمان ما بين طلوع الشمس الى غروبها وقد يستعمل في مطلق معنى الوقت وهو المناسب
ههنا افوزاى لظفر بمنيتى المنية بالضم والسكون المراد والمأمول اى باليتى افوز
بمرادى قبل ان اموت نهر بالجر على انه بدل من منيتى ويجوز رفعه على انه خير مبتدأ
محذوف اى همى على تلك المنية نهر قوله تلاكتم ركبتى صفة نهر وهو تفاعل من التلم
ومعناه بالفارسية تو انچه زدن يقال لاهيه فتلاطمها والتطمت الامواج ضرب
بعضها بعضا واختار لفظ الماضى اظهار المحرص والرغبة في وقوع التلاطم وذلك
لان الطالب اذا عظمت رغبته في امر يكثر تصويره اياه فربما يتخيل ذلك الامر

حاصل فی غیر عنه بلفظ الماضي فاقول منصوب باضمار ان جواب التثنية اي اصير انا
 املا قربتي القرية بكسر القاف بالفارسية **مشك تنبيه** همچنين در قاع بسيط
 بمعنى مبسوط صفة كاشفة له مسافري كمر شده بود و قوت بتشدید الواو و قوتش
 بسكوته مانده و دري چند بر میان داشت بسیار بگردید راه بجای نبرد
 و سختی هلاک شد طائفة برسیدند و در مهادریدند پیش رویش نهاده و بخاک
 این کلام نبشته **قطعه** گروه زر جعفری یقرا بتشدید زر للوزن دراد و زر جعفری
 دینار کبیر مشهور بالخاصیة کالدینار الافرنجی فی دیارنا مردی توشه برنگیرد کام
 بالكاف الفارسی الخطوة ای لا یقدر علی ان یخطو خطوة و قد یقرا بالكاف العربی بمعنی
 المراد در بیابان بسكون النون فقیر سوخته را شلغم پخته به که نقره خام و فقره
 بالضم و السكون الفضة الغیر المضروبة بالسک **حکایت** هرگز یعنی اصلا از دور
 زمان ننالیده بودم و روی از گردش بالكاف الفارسی اسم من گردیدن کما مر
 آسمان در هم نکشیده مکر و قتی پایم برهنه بود و استطاعت پای پوشی نداشتم
 بجامع کوفه در آمدم و لتك یکی را دیدم که پای نداشت شکر نعمت حق بجای آوردم
 و برنی کفشی صبر کردم **قطعه** مرغ بریان بچشم مردم سیر کمتر یعنی کمتر است از برك
 تره بر خوانست یعنی بر سفره که پراست از طعام و آنکه را دستگاه بالكاف الفارسی
 بمعنی القدرة في اكثر استعماله و في الاصل هو الذي يحرقه العامة و يقولون درگاه
 كذا في بحر الغرائب و قدرت عطف تفسیری لما قبله نیست شلغم پخته مرغ بریانست
 نوادم

غفار القحاج المسعودی من لا یرض بقوله بسنن

حکایت یکی از ملوک با تثنی چند از خاصان در شکارگاهی بزمستان بکسر الزا و المم
 ای في الشتاء از عمارت دور افتاده شب در آمد خانه دهقان بالكسر و السكون
 ای الزراع دیدند ملك گفت شب انجار و میر تا رحمت سرما بمعنی البرد بسكون الراء
 فیها نباشد یکی از وزرا گفت لا ینق قدر بلند پادشاهان نباشد التجا بخانه دهقان
 بیاء الوحدة بمعنی ضعیف و سست بردن هب بخاخیمه زیم و اسن افروز یم
 دهقان را خبر شد ما حضری از طعام تربیت کرد و پیش سلطان برد و زمین بنویسید
 و گفت قدر بلند سلطان برین قدر نازل نشدی ولیکن نه خواستند که قدر دهقان
 بلند شود ملك را سخن گفتن او مطبوع آمد شبانگاه بمنزل او نقل کردند با مداد
 خلعت و نعمت بخشید و در رکاب ملك قدیمی چندی رفت و می گفت **قطعه** ز قدر
 شوکت سلطان نکشت **لکاف الفارسی** چیزی کم بمعنی ناقص از التفتات بهمان
 سرای دهقان کلامه گوشه دهقان بسكون هاء کلامه و هذا مثل قولهم ماه پاره
 بمعنی پاره ماه بافتاب رسید که سایه بر سرش افکند چون تو سلطان چون
 حرف تشبیه ههنا ای سلطان **حکایت** کدای هول یعنی هولناک و مخوف
 وهو الفقیر الذي یخاف حد و یستعین من ان یتصف بمثل هذا الفقیر الشدید
 را حکایت کنند که نعمت وافر داشت یکی از ملوک گفت می نماید که مال من گران
 بفتح الكاف العزنی داری و مرا مهمتی هست اگر برخی ای بعضی از و دستگیری کنی
 چون ارتفاع ولایت رسد و فاکرده شود ای بودی ذلك الدین گفت لا ینق قدر

بمعنی گوشه کلامه

بزرگوار خداوند جهان نباشد دست مال چون من کدالودن که جو جو فراهم آورده
 یعنی قد جمعته حبة حبة گفت غم نیست که بکافران می دهم و بعضی نسخ بتتر
 می دهم **لخبيثات الخبيثين بيت** کراب چاه نصرانی نه پاکست جهود مرده می شود
 چه پاکست بالباء العزى **شعر** قالوا عجيب الكس العجين فعيل بمعنى مفعول والكس
 بالكسر والسكون طين حريري به بالتركي الكس عجين الكس من بجره قطيفة ليس
 بظاهر قلنا يغني قلنا جوابهم لا بأس بذلك لا نانسده بالسین المهملة من سدت
 الثلمة ونحوها اسد سدا الى اصلها واثقها شقوق جمع شق بالفتح وهو في الاصل
 مصدر المبرز بتقدير الرأء المهمة على الزاد المعجمة على وزن المذهب الميضاء اي
 الخلاء شنیدم که سراز فرمان ملك بازرد و حجت آوردن گرفت و شوخ چشم
 کردن بالتركي حشرق ايلك ملك فرمود تا مضمون خطاب یعنی مقدار ما امره
 بزرگو تو بخر یعنی سرزنش از و مستخلص کرد ند بفتح اللام یعنی اخذ و امته المالا
 المأمور بالقهر والغلبة **شعر** بلطاف چو بر نیاید کار سربه بی حرمی کشد باچار
 هر که بخویشتن بخشاید که بخشد کسی برو شاید قوله کسی فاعل بخشد و قوله
 شاید جزاء الشرط و ملخصه ان لم يترحم لنفسه لولم يرحمه شخص اخر فهو يلق به
حكايت باز رگانی را دیدم که صد و پنجاه شتر بار داشت و چهل سده و خمد متعار
 داشت در جزیره گیش اسم مکان مرا بحجره خویش برد و همه شب نیا را مید
 از سخنها پریشان گفت که فلان انبارم بفتح الهمة و سکون النون ثم بالباء

الموحدة والزاد المعجمة یعنی شریک برتر گستاخت و فلان بضاعت بهندوستان
 و این کاغد قبالة فلان زمینست قبالة بمعنی مکتوب قاضی و فلان چیزی را
 فلان ضمین ای کفیل است کاه کفتی خاطر اسکندریه دارم که هوای خوشست
 و کاه کفتی که دیار عرب مشوش است سعدیایک سفری دیگر در پیشست
 اگران کرده شود بقیث عمر بکوشه نشیخ و ترك تجارت کنم کفتم ان کد امر
 سفرست گفت کو کرد بضممتی الکافین العربین پاریسین خواهم بردن شنید
 که عظیم قیمت دارد و از آنجا کاسه چینی بروم و رودی پای رومی بهند و پود
 هند بحلب و ابکیته بالمد و کسر الکاف الفارسی یعنی قاروره حلبی بيمين و بردمان
 متاع ابلق لطیف بیارس و از آن پس ترك تجارت کنم و بدکانه بنشینم چندان
 این مال خویا فر و خوند که بیث بالباء العزى طافتش نماید گفت ای سعدی
 تو نیز سخنی بگوی زانها که دیده و شنیده کفتم **قطعه** ان شنیدستی که در صحرای
 غور بضم الغین المعجمة اسم مکان في مختار الصحاح الغور تهامة و مايلي
 اليمن و التهامة بلد و النسبة اليها تهامی و يوافقه ما ذكره بعض التواريخ بآر
 سار لاری یعنی سالار و هو التاجر لان سالار بمعنى السيد و السيد جماعة تخدم
 الخمل و فصلحه هو التاجر دون المكارى كذا قال بعض الكل بيفتاذا زستور
 گفت چشم تنك دنیا دارا مثل مالدار و خزینه دار و صف ترکیبی بمعنی
 من يحب الدنيا و يطعم فيها و هو مضاف اليه لقوله چشم تنك يا قناعت

کدور مناسب است
 و المذکور اللفظ هو
 الغور بالفتح و السكون
 قال

بگویند یا خال کور **حکایت** مالدار را شنیدم بخیل چنان معروف بود که خاطر طی
 بسخا وجود ظاهر جالش نعمت راسته و خست نفس جلی بکسر اللام المشددة
 همچنان در باطنش متمکن نافی بجای از دست ندادی و کوبه ای هریره را بلفقه
 نواختی نواختن و نوازیدن مترادفان بالترکی اغشقی و سدا اصحاب کف را
 استخوان نینداختی **للمله** یعنی محصل الكلام خانه او را کسی ندیدی در کشاده
 یعنی مفتوح الباب و سفره او را سر کشاده و مبسوط **بیت** درویش بجز بوی طعمان
 نشنیدی اعلم ان استعمال شنیدن بمعنی بوییدن من التجوزات المشهورة عند ارباب
 هذه اللغة وقيل بالاشتراك وعلى هذا المعنى قال خواجه حافظ بوی بنفشه
 بشنو و زلف نکار کبر و مثله کثیره کلامهم منه قولهم بنوش بدله بخور و غیر ذلک
 من سایر مشتقاتها و لکن ممکن ان يقال ههنا ان هذا کنایة عن کمال مساکه و شدّة
 منع طعامه عن الفقیر بحيث لا یقرب منه حتی شمه بل لا یعرفه الا بسماع رایحه
 من الغیر مرغ از پس بکسر السین مضاف الی قوله نان خوردن او بریزه بچیدی
 ای لا یلتقط کسرة الخبز من بقایا سفرته شنیدم که بدریای مغرب قوله راه مصر
 مفعول مقدم لقوله بر گرفته و خیال فرعون من الکبر و العجب و غیرها در سر
 قوله تعالى حتی اذا اذکره العرق بعض من الایة الکريمة و اولها و جاوڑ نا
 یبني اس ایل البحر فاتبهم فرعون و جوده نبیا و عدو حتی اذا اذکره العرق
 قال انت انا لا اله الا الذی انت به بنوا اسرایل و انا من المسلمین الخ قوله فاتبهم

ای لحقم قوله بغیا و عدوا ای باغین و عادیین و البغی و العدو قوله اذکره العرق
 ای لحقه قوله انت انت ای بانه و من کسر الهزة فباضا را القول ای انت و قلت انت
 و قوله الان ای قال جبرائیل او قال الله تعالی التومن و قد ایست من نفسك و لم یبق
 لك اختیار و قد عصیت قبل ذلک مدة عمرک و كنت من المفسدين الضالین **ناکاه**
 باد مخالف کرد کشتی برآمد چنانکه گفته اند **بیت** با طبع ملولت چه کند دل و هذا
 شکایة عن طبعه که بسازد بکسر الباء بالترکی بریه و سمعته من بعض الکمل
 نسازد بفتح النون النافية شرطه بالفتح و السكون ضرب من الريح يقال له بالترکی
 فیرز همه وقتی نبود لایق کشتی دست دعا بر آورد و فریاد فایده کردن کوفت
 قال الله تعالى فاذا ركبوا في الفلك هذا متصل بكلام محذوف دل علیه شرح حال
 المشركين سابقا ای علی ما وصفتوا به من الشرك فاذا ركبوا في الفلك دعوا الله
 مخلصین له الدین ای کائناتین في صورة من یخلص دینه الله من المؤمنین حیث
 یذکرون الله تعالی و لا یدعون سواه فلما تجهم الی البیضاء هم یشرکون ای عادوا
 الی حال الشرك **بیت** دست تضرع چه سود بنده محتاج را وقت دعا در خدا
 وقت کرم در بغل بفتح الغین المعجمة الابط **قطعه** از زر و سیم راحتی برسان
 یعنی محتاجان خویشان هم تمتعی بر کبر ای تمتع انت ایضا من مالک بانواع التمتع
 المباحة بعد ما تصدقت به و احسنت الی الفقراء و لا تحبسه لورثک التي هی اعداء لك
 چونکه این خانه از تو خواهد ماند خشتی از سیم و خشتی از زر کبر ای فرض جداره

مینیا من لبنات متوغة لبنة من فضة ولبنة اخرى من ذهب ولا تصرف مالك الى ^{بینه}
 وتذهيبه بل الى التصدق والتمتع آورده اند که در مصر اقارب درویش داشت
 یعنی دکان له في مصر ورثة واقرباء فقراء ببقيت مال و توانگر شدند جامهای
 کهن بمرک او بدریدند و خز بفتح الخاء المعجمة والزاء المعجمة المشددة اسم دابة
 وسمى الثوب المتخذ من وبرها خز ايضا وفي بحر الغرائب يقال انها تلك الدابة غمر
 البحر ودمياطى متاع لطيف معروف عند اهله ببریدند ای د و خند قیام دران
 هفته یکی را دیدم از ایشان بر باد پای روان و غلامی پری پیکر در پی او دو ان
 صفة مشبهة با خود گفت **قطعه** و ه که کمره باز کردیدی ای لورج المیت ثانیاً
 بمیان قبيله و پیوند هو من يتصلك من الاقارب ردمیراث سخت تر بودی
 و ارث از مرگ خویشاوند بمعنی قریب و حمیم کذا في بحر الغرائب بسابقة معرفتی که
 میان ما بود استینش بکشیدم و **گفتم بیت** بخورای نیک سیرت و سره مرد
 یعنی وای خوب مرد و سره بفتح السين المهملة بمعنی المقبول و المطبوع من کل شی
 کأن اصله که آن ثمر و صل نگویند تحت بضم النون و الکاف الفارسی بمعنی المتکس
 گردد کرد بکسر الکاف الفارسی في الاول و فتح الکاف العزنی في الثاني یعنی جمع کرد
 و نخورد یقرأ بفتح الخاء ليناسب مرد في الوزن **حکمت** صیاد ضعیف را ماهی قوی
 در دام افتاد طاقت ضعیطان نداشت ماهی بزرگ غالب آمد و دام از دستش در ریود
بیت شد بمعنی رفت و قد مر نظیره في قوله جان شد و او از نیامد غلامی که ای جوی

بلاضافة اب جوی آمد و غلام میرود دام هر بار ماهی آوردی ماهی این بار رفت و دام ^{آرد}
 دیگر صیادان دریع یعنی خوردند و ملامتش کردند گفتای برادران چه توان کرد
 مرار و زی یعنی رزق و نصیب نبود و ماهی را هیچخان روزی و رزق ماند بود
حکمت صیاد در روزی در دجله ماهی نکیرد و ماهی جاهل بر خشکی میرود **حکمت**
 دست و پای بریده يك شخص هزار پای را بکشت قيل هزار پای حیوان کثیر الرجل
 يقال في التركي قرق ايقلو صاحب دلی برو بکدشت و گفت سبحان الله با هزار پای که
 داشت چون اجلش فرارسید از می دست و پا نتوانست کرخت **شوی** چواید زنی
 بفتح الباء الفارسی و سکون الیاء بمعنی العقب دشمن جان ستان و صف ترکیبی
 بیند دجل پای مرد دوان دران دمر که دشمن بیایی رسید کمان کیانی بفتح الکاف
 العزنی قوس قوی ینسب الی ملوک کیان نشاید کشید قال في بحر الغرائب لمشرح
 کیان بحی علی ثلثة معان الاول بیوت الاعراب البرية والاكراد التي يتخذونها من
 اللبود الثاني بمعنى الطبايع ومنه قول اللطيفي این کیان بد کیان کز شکر نعمت غافلند
 یارب این ناز و نعيم و دولت و رفعت چراست و الثالث جمع کئی بمعنی پادشاه قال و ^{صله}
 ان ارباب تواریخ العجم قسموا الملوك الماضية من تحت ایران علی اربعة مراتب الاول
 ملوک پیش دان الثاني ملوک کیان ومنه قولهم کمان کیانی و الثالث ملوک اشکانیان
 و الرابع ملوک ساسان **حکایت** ابلهی را دیدم سمن بمعنی قریه و خلعتی در زیر
 ای علیه ثمین و مرکب تازی ای فرس عزنی در زیرش و قصب مصری هو نوع من ^{الاقمشة}

که چنین صیدی در دام افتاد نتوانست نکند و داشت

المنسوجة بالابريسيم قال في البحر قصب في العزى بمعنى في وفي الفارسي هو الذي يقال له
في التركي قصبه تحريفا من القصابة وهي الثوب الذي تشديه النساء رؤسهن برس برعنه
قصب مصري يجيده برسرش کسی گفت ای سعدی چه گونه می بینی این دیبا می نامم
على صيغة المفعول من أعلم الثوب اذا جعله ذا علم وهو مفتحتين قطعة من الثوب
يخاط في منكبیه وهو مجور في زماننا هذا برین حیوان لا يعلم کفتم خطی زشتست
که باب زر نوشته است شعر قد شابه بالوری ای بینی آدم حمار فاعل شابه والتشکیر
للتحقیر واما نصب عجلاء وان كان الظاهر رفعه على البدلية من حمار ليكون اقتباسا
من قوله تعالى واتخذ قوم موسى من بعده من حليهم عجلا جسدا له خوار الحلي
بضم الحاء وكسر اللام والياء المشددة جمع حلي المرأة بفتح الحاء وكسرة وسكون
اللام وهو ما تحسن به من الذهب والفضة وقوله جسدا ای بدن اذ الحام ودم
او جسد اخاليا من الروح وانتصاب عجلاء في الآية على انه مفعول اتخذ وفي البيت
على الحكاية او بتقدير اعني وجسدا بدلا من عجلاء فيهما وقوله له خوار صفة جسدا
في مختار الصحاح خارا الثور مخور خورا بضم الخاء ای صاحب **قطعه** بادی می نتوان گفت
ماندا این حیوان یعنی نتوان گفتن که این حیوان بادی ماند فجعل كما ترى للنظم
مكرر راعه بضم الدال وتخفيف الراء للوزن واصله بتشديد الراء واحدة الداربع
في مختار الصحاح ادرع الرجل لبس الدرع ودرع الحديد مؤنثة ودرع المرأة قميصها
وهو مذکر وقد صححت في بعض النسخ المعتمدة بكسر الدال وفشرت بالطيلسان

والمعتمد

من بعض الكل ان احمد الداعي هكذا صححها في تأليفه **ودستار** ونقش برونش
بكر الكاف الفارسي درهمه اسباب وملك وهستي او كه هيچ چیز نیاید حلال
جز خوش **قطعه** شریف که متضعف بکسر العين من الضعف بالفتح ضد القوة شود
خيال مبنی که پایگاه في بحر الغرایب پایگاه وکذا پایگاه بخذف الياء بحی بمعنى البحر
الذي عليه القدم في السلم ومعنى المستراح وبمعنى المرتبة وهي المرادة ههنا
بلندش ضعيف خواهد شد و راستانه سيمين بمخ زربزند کمان مبرکه يهودي
شريف خواهد شد يعني لا تزعم ان الشريف ينقص نباهة شانه وعلو مكانه
بسبب كون معاشه ضعيفا ضيقا ولا يرتفع اليه يهودي بكثرة ماله وسعة حاله
مطاييه دزدی کدایه رابياء الوحدة گفت شرمنداری که از برای جوی سیم ای لاجل
الفضة مقدار الشعير دست به پیش هر نیم و ناکس درازی کنی گفت **بيت** دست
درازی بالياء المصدرى الداخل على الوصف التركيبي في بفتح الباء الفارسي وكسر
الياء بعده يك حبة سيم به که ببرند بدانكى و نیم ای بدانق واحد ونصف دانق
واعلم ان المثقال وهو الدينار عشرون قيراطا والدرهم اربعة عشر قيراطا فسبعة
مناقيل تكون مائة واربعين قيراطا فعشرة دراهم تكون كذلك وكل قيراط خمسة
شعيرات فالمثقال ما يكون كل سبعة منها عشرة دراهم ويتعلق به احكام الزكاة
والخراج ونصاب السروقة والديات والمهور كذا في شرح الوقاية ودانق بكسر النون
وفتحها سدس الدرهم مغرب دانق كذا في مختار الصحاح وفي بحر الغرایب **حكايت**

بکسر

مشت زنی یعنی زور بازی را حکایت کنند که از دهر مخالف بجان آمده بود و از خلق
بالهاء المهملة فراه و دست بکسر التاء مضاف الى تنك بفغان آمده شکایت و بعض
النسخ مشورت پیش پدر برد و اجازت خواست که عزم سفر دارم تا مگر بفتح الكاف
الفارسی بقوت بازوان جمع بازو دامن کاهی بالكاف العزنی و باء الوحدة بکفاه
فضل و هنر ضایعست تا ننمایند عود بر آتش نهند مشک بسایند ای بیظهر حالها
و بتضح کمالها فی البحر ساییدن یعنی سحر کردن پدر گفت ای پسر خیال بحال از سر
بدرکن ای لا تفکر و لا تتخیل ذلك المذكور و پای قناعت در دامن سلامت
کش بفتح الكاف العزنی که بزرگان گفته اند دولت نه بکوشید نیست چاره کم
جوشید نیست یعنی لا یحصل الدولة بالكسب و المجاهدة بل علاج لها الاقلا
الاضطراب و التسليم الى الملك الوهاب **بیت** کس نتواند گرفت دامن دولت بزور
کوشش بالكاف العزنی اسم مصدر من کوشیدن کدانش من دانستن و قدم
نظیره غیر مرتبه بی فایده است و سمه بسکون السین ما یختضب به و کسر السین
ایضا لغة کذا فی مختار الصحاح بالترکی راستی هذا و قيل الوسمه بمعنی الکی
من وسمه اذا اشرقیه بسمه وکی برابری کور **مثنوی** اگر بهر بفتح الهاء سرمویت
هند و صد باشد هنر بکار نیاید چو تخت بد باشد چه کند زورمند و ارون
تخت کلامها و صف ترکیبی یعنی نخس طالع و منه قول اللیبی نداغم تخت را
با من چه کینست بکی نالمر بکه زین تخت وارون بازوی تخت به بازوی تخت

پسر گفت ای پدر فواید سفر بسیارست از زهدت بمعنی شادی خاطر و جذب تواند
و دیدن عجایب و شنیدن غرایب و تفرج بلدان بالضم و السکون جمع بلد
بفتحین و محاورت بالهاء المهملة و یحتمل بالجیم خلان بالضم و التشدید جمع
خلیل و تحصیل جاه و ادب و مزید مصدر میمی ای زیاده مال و مکت و مفر
یاران و تجربه روز کاران چنانکه سالکان طریقت گفته اند **رباعی** تا بدکان و خانه
در کروی بکسر الكاف الفارسی و باء الخطاب یعنی مادام کنت مشتغلا بالکاف
و البیت و محبوسا فیها کالمرهون و لم تخرج الى السیر و السفر هرگز ای خامر آدمی
نشوی برواندر جهان تفرج کن پیش از آن روز که از جهان بروی پدر گفت
ای پسر منافع سفر برین غلط و اسلوب که بیان کردی بی شمارست ولیکن مسلم
بج طائفه راست اول باز رکاز را که با وجود نعمت و مکت بمعنی قدرت غلامان
و کنیزان جمع کنیزک کذا قیل و قال فی البحر کنیز و کنیزک کلامها لغتان بمعنی الجارية
و لعل قوله کنیزان جمع کنیز و اما کنیزک فهو جمع علی کنیزکان دلاویز و صف
ترکیبی و شاگردان چاپک دارد هر روز بشتری و هر شب بمقای در هر لحظه
از نعم دنیا متمتع می شود **قطعه** منم بکوه و دشت و بیابان غریب نیست
هر جا که رفت خیمه زد و خوابگاه ساخت و انرا که بر مراد جهان نیست دست
در زاده بوم خویش ای مولده و وطنه الاصلی غریبست و نا شناخت
ای منکور غیر معروف دومر عالی بکسر اللام که بمنطق بفتح المیم و کسر الطاء مصدر

میلمی معنی النطق یعنی بتکلم شیرین و قوت بتشدید الواد فصاحت و مایه بلاغت
 هر جا که رود خدمتش اقدام نمایند و اگر ارام کنند **قطعه** وجود مردم در انما مثال
 زرطلاست و الطلاء في الاصل ما يستوعب الشئ و زرطلا بالترکی یا الذر التوق
 و شد زر ههنا للشعر و استعمال طلاء ههنا بمعنى الخالص بسبب انهم لا يتخذون
 الطلاء الا من الذهب والفضة الخالصين لا بمعناه الاصلی لان الطلاء ینبئ عن
 الترخف والمقام آب عنه که هر جا که رود قدر و قیمتش دانند بزرگ زاده
 نادان بشهر و اماند في بحر الغرایب و بمعنی یا بالترکی کرو يقال و اکردن کرو یا
 یعنی کشادن و کذا يقال و داشتن بالترکی کرو و تمق یعنی منع کردن و قید بچی و
 لتحسين اللفظ مثل قول الشاعر دلیبر عیاره که خنده زد و دل ر بود روی وفا و
 روی جفا و نمود و ایضا لفظ و اسم جنس یطلق علی المطعومات المطبوخه مثل
 غوزه و اسماق و ابلغور و اسکفته و او یكون ایضا اذا صاحبة و مقارنه
 و بمعنی یا الی ههنا کلامه بعینه و لعل واههنا اما بمعنی باز و لتحسين اللفظ و قد یقال
 شمن یفتح الراء لفظ واحد في الیهلوی يستعمل بمعنى مکتوب الحاكم من القضاة و الامراء
 و غیرها و قوله ماند من مانستن بمعنی مشابه شدن لامن ماندن کما في التوجیه الاول
 یعنی ان شریف النسب اذا کان جاهلا یشابه بمکاتیب الحکام که در دیار غریبش
 نستانند سو مخوب روی که درون صاحب دلان بخالطه او میل کنند و صحبتش را
 غنیمت شناسند و خدمتش را منت دانند که گفته اند اندکی جماله به از بسیاری

روی زیبا مرهم دلهای خسته و کلیدای مفتاح درهای بسته **قطعه** شاهد یعنی بچون
 اینجا که رود عزت و حرمت بیند و برانند بقهرش الشین راجع الی شاهد و قوله
 پذیر و ما در خویش فاعل قوله برانند بر طاووس بالباء الفارسی و تشدید الراء
 بر اوراق مصاحف دیدم کفتم این منزلت بتاء الخطاب او بالتاء الاصلی معنی المرتبة
 از قدر تو می بینم پیش بالباء العزتی یعنی زیاده یعنی زیاده گفت خاموش
 ای سکت که هر کس که جمالی دارد هر کجا پای بند دست بدارند به پیش بالباء
 الفارسی **رباعی** چون در پسر موافقت و دلبری بود اندیشه نیست کرد راز و
 بری بود یعنی متبری و منقطع بود او کو هر کوا من گفتن صدفش در میان
 مباش در یتیم راهم کس مشتری بود چهارم خوش وازی که کجی و داودی
 اب از جریان و مرغ از طیران یا ز دارد ای بمنع و بمنسک بس بوسیله این فضیلت
 دل مردمان صید کند و ارباب معنی بمنادمت و شطارت و رغبت نمایند **شعر**
 سماعی سماعی و اصغای مرفوع تقدیرا بالابتداء قوله الی الحسن بفتح الحاء
 جمع اغنیة مثل الامانی جمع امنیة خبره من استفهامیة مبتدأ اذا اسم اشاره
 في محل الرفع خبره الذي جسن بالجیم و تشدید السین المرطبة بمعنی بیده و الموصول
 مع صلته صفة ذا و المثال مفعول جسن بسکون الیاء لاجل الضرورة الشعرية
 قبل وجاء ذلك في السعة ایضا خوا عطا القوس باریها و فيه بحث لا یخفى و المثال
 جمع مثنی و هو الاعواد ما کان علی و ترین و المثال ما کان علیا ثلثة اوتار و بعض

النسخ المعتمدة من ذا الذي حسن المثال بفتح الحاء والسين المهملة صفة مشبهة
 مرفوعة على أنه خبر مبتدأ محذوف هذا والمقصود منه ترجيح الأصوات الطيبة
 للحلقة على نعمات الآلات الصناعية وعن النبي دم حسن الصوت مما أفع الله
 به على صاحبه من الناس وقيل قوله تع يزيد في الخلق ما يشاء هو الصوت الحسن
 وذم الله تعالى الصوت القطيع فقال إن أنكر الأصوات لصوت الحمير ومن مشاهير
 الخبران الله تعالى أعطى داود النبي من حسن الصوت ما لم يعطه أحدا من خلقه
 وكان إذا قرأ الزبور استمع لقراءته الجن والإنس والطيور والوحوش وكانت
 الوحوش تؤخذ بأعناقها وما تنفر وقال النبي دم لأبي موسى الأشعري حين سمع
 قراءته لقد أوتي هذا من مآرا من فرامير داود والمزمارة الصوت الحسن
 كذا في شرح المشرق وسئل الجندري ما بال الإنسان يكون هاديا فإذا سمع السماع
 اضطرب فقال إن الله تعالى لما خاطب الزر في الميثاق الأول بقوله الست بركم
 قالوا استقرعت عذوبة سماع ذلك الكلام الأرواح فإذا سمعوا السماع حركهم
 ذكر ذلك **قطعه** چه خوش باشد اواز نرم و حزين في مختار الصحاح يقال فلان
 يقرأ بالخرين إذا رقى صوته بكوش حريفان مست صبور به از روی ريباست
 اواز خوش که ان حفظ نفس است و این قوت روح پنجم ای الخامس من تلك الطائفة
 الخمسة المعهودة پیشه وری که بیا، الوحدة في بحر الغرائب و زاداة نسبة معناه
 بالترکی لو يقال پیشه ورومایه و بالترکی صنعتلو ومایه لویجی ایضا معنی اگر

بالترکی ومنه قوله قيل الباب الرابع ورنود دلبه سخا به پیش و اذا دخل الوار
 العاطفة على لفظة ارا التي هي أداة الشرط يحذف الالف لفظا وخطا ويقال ورنود
 و اگر هذا كلامه بعينه بسعی باز و کفا فی حاصل کند تا اب روی از بهر آن ریخته
 نشود چنانکه خردمندان گفته اند **قطعه** مکر غریبی بالباء المصدری رود از شهر **پیش**
 سختی و سخت نبرد بالفحات بدیه دور وصف ترکیبی فاعل نبرد بالترکی اسکی
 و رنودابی فتدا ز مملکت معور کرسنه خسید ملک بکسر اللام فاعل خسید وهو
 من خسیدین بمعنی خفتن وقوله نیم روز قیل آنه ظرف فتد والظاهر أنه ظرف
 لقوله کرسنه خسید چنین صفتی که بیان کرد مرد در سفر موجب جمعیت خاطر است
 و داعیه طیب عیش اما آنکه ازین جمله بی بهره است بحیال باطل در جهان برو
 و دیگر کسی نام نشان نشود چنانکه گفته اند **قطعه** هر آنکه کردش کیتی
 بالکاف الفارسی فیها بکین بفتح الباء الصلة و کسر الکاف العزنی او برخاست
 بغیر مصلحتش رهبری کند ایام یعنی روزگار بکوتری که در گراشیان نخواهد دید
 بالنون النافية وقد یقرأ نخواهد دید بضم الباء بمعنی اشیان دیگر نخواهد دید
 و الحق هو الاول قضاهی بردش تا بسوی دانه و دام پسر گفت ای پدر و حکما را
 چگونه مخالفت کنم که گفته اند رزق اگر چه مقسوم است با سباب حصول آن تغلق
 شرطیست و بلا اگر چه مقدراست از ابواب دخولان احتراز واجب **قطعه** رزق
 اگر چند یعنی اگر چه و چند سؤال عن العدد بمعنی کم الاستفهامیة بی کمان برسد
 و الاصل م

شرط عقلست جستن از درها و رچه کس بی اجل نخواهد مرد مروان در دهان از درها
درین صورت که منم باییل دمان بزم ای ضربه کذا سمعت و با شیر زبان بفتح الزاء
الفارسی پنجه در افکتم مصلحتا نیست که سفر کنم که ازین بیش ای زیاده طاقت نداشت
ای زادی ندارم **قطعه** چون مرد در افتاد ز جای و مقام خویش دیگر چه غم خورد
همه افاق ای اطراف جای اوست شب هر توانگری بسرای همی رود درویش هر کجاکه
شب آمد سرای اوست او را مقام و مسکن و منزل چه حاجتست هر کجاکه می رود همه
ملک خدای اوست این بگفت و همت خواست و پذیرا و داع کرد بفتح الواو کا و روان
شد بهنگام ای در وقت رفتنش شنیدند که می گفتی **بیت** هنوز که بختش نباشد
بکام بجای رود کشت بتقدیم الضمیر کا غیر مره ندانند نام ای نامش یعنی صاحب ^{نداشتند}
چونکه بخت او بر مقتضای مرادش نباشد بجای می باید رفتن که در اینجا نامش ندانند
برسید یعنی روان شد تا که برسد بکنار ابی که سنک از صلابت او بر سنک همی آمد
و او ازش بفرسنگ همی رفت **بیت** سیمکین با کاف الفارسی یعنی هولناک و خوفناک
و سیم ههنا لفظ فارسی بمعنی الخوف آنکه مرغ ابی یعنی مثل البط و الاوز فقط و هو
الاوفی لمقتضی اللغة درو این نبود کمترین موج اسیا سنک از کنارش در ربود
گروهی بضم الکاف الفارسی یعنی طائفة مردمان را دید که هر یک بقراضة بضم
القاف ای ریزه زرد در معبر بکسر المیم و فتح الباء کشتی گذرگاه کذا فی السای نشسته
ورخت سفر بر بسته جوان را دست عطا بسته بود بسبب فلاحت و فلاکت زبان شناس

در کشاد چند آنکه زاری کرد یاری نکردند و گفتند **بیت** نه زار نتواند که کند بر کس
زور و زرداری بزور محتاج نه ملایح بی مروت از و خنده برگردید با کاف
الفارسی و گفت **بیت** زرداری نتوان رفت بزور از دریا زورده مرد بسکون
الهاد چه باشد زریک مرد بیار جوان را دل ازین طعنه بهم برآمد خواست که از او
انتقام بکشد کشتی رفته بود او از داد که اگر بدین جامه که پوشیده ام قانع شوی
دریغ نیست ملایح یعنی کشتی باین طبع کرد و کشتی را باز کرد **بیت** بدوزد
مضارع من دوختن شره بفتح الحین و سکون الهاء غلبه الخرص و قد شره
من باب علم فهو شره دیده هوشمند بمعنی عاقل در ارد طمع مرغ و ماهی
ببند چند آنکه دست جوان بریش و گریبان ملایح رسید او را بخود در کشید
ونی محابا بضم المیم قیل محابا ههنا لفظ فارسی والعربی المحاباة یعنی بآل
وبلا محاباة فرو کوفت بالباء العربی یا را از کشتی بدرآمد که پیشتی یعنی
مظاهرة و معاونة کند همچنان درشتی که پشت کرد اندید مصلحت آن دیدند که
با او مصلحت کنند و با جرة بضم الهمزة کشتی مسامحت یعنی جو مردی نمایند
شعر چو پر خاش بضم الباء الفارسی بمعنی حرب و جنگ بدینی تحمل بیار که سهیم
ببندد در بکسر الراء کا و زار بالزاء المعجمة بین الرائین للهملتین الساکنتین ای
یغلق الرقی باب الحرب و یسکن فتنه لطافت کن انجا که بدینی ستیز نیزد بتشدید
الراء قز نر مرا تیغ تیز بالتاء المكسورة بالكسرة المجهولة و قز بفتح القاف

والزاد المخففة بمعنى ابريسم كذا في البحر والتشديد معرب كذا في مختار الصحاح
بشیرین زبانی و لطف و خوشی توانی یعنی متمکن و قادر شوی که پیلی بموی بیاء
الوحدة فيها کتبی بیاء الخطاب بعد ماضی در قدش افتادند و بوسه چند بنفاق
بر سر و چشمش دادند و بکشتی در آوردند و روان شدند تا برسیدند بستون
بضم التین للهمة و التاء المخففة بمعنی عمود که از عمارت یونان در اب ستاده بود
ملاح گفت کشتی با خلی هست یکی از شما که دلا و ترست و مردانه و زورمند
باید که برین ستون رود و ریسمان کشتی بگیرد تا عمارت کنیم خلش جوان بغور
دلاوری که بر سر داشت از خصم دل زرده یعنی متاذی القلب بیندیشید و قول
حکما را کار نفرمود که گفته اند هر گرا رنجی بد را رسانیدی اگر در عقبان صدر است
برسانی از پاداش بالباء الفارسی بمعنی العوض ان یک ربح ائمن مباش که پیکان
از جراحت بدراید ای بیخج نصل السهم من الجراحة و از اردل مانند البحر از ار
بالمذا اسم مصدر من ازردن و یجی ایضا صیغه امر و فی بعض التراکیب يستعمل
صفة مثل قولهم دلا ازار و المراد ههنا هو المعنی الاول بیت چه خوش گفت بکتاش
باخیلکاش سمعت من بعض الکمل انه قال بکتاش اسم لمصاحب پادشاه و خیلتاش
بمعنی صحرانشین کلا کرد و قيل الظاهر انما اسمان لشخصین چو دشمن خراسانی
ائمن مباش **قطعه** مشو ائمن چو تنک دل کردی چو زد دستت دل بیتنک آید
قول مشو جزاء مقدم الشرط المؤخر اعنی قوله چو زد دستت الی سنک بر باروی

حصار من که بود کز حصار سنک آید یعنی یحتمل ان يقع علیک حجر من القلعة
چند آنکه مقود کشتی بکسر المیم و سکون القاف زمام سفینه بر ساعدش بچید
و بالای ستون رفت ملاح زمام از کفش بفتح الفاء المشددة في الاصل و ههنا
یقرأ بالتخفيف في الاشهر و هو للمجموع من اکابر العجم در ر بود و کشتی براند و برفت
پنجادرانجا متحیر ماند روزی دو بلا و سخت دید و سختی کشید سومر روز
خوایش گریبان ای خواب گریبانش گرفت و بابا نداخت بعد از شبان روزی دیگر
ای بعدیوم و لیلۃ بکنار افتاد از خویش رمقی بفتح تین بقیة الروح ماند بود
برک درختان خوردن گرفت و بیخ گیاهان بکسر الباء العزنی اصول النباتات
بر آوردن تا اندک قوت یافت و سر به بیابان نهاد و برفت تا تشنه و گرسنه
و نه طاقت شد ناگاه بر سر چاهی رسید قوی را دید برو کرد آمده بودند و شربتی
اب به پیشیزی ای بفلس واحد می شامیدند جوانرا پیشیز نبود اب طلب کرد ایا
بکسر الهمزة مصدرانی یا فی معنی امتناع کردند دست تعدی دراز کرد میسر شد
تنی چند را فرو گرفت مردان غلبه کردند و نه محابا بزدند **قطعه** پیشه بالباء
الفارسی هکذا صحیح فی النسخ المعتمدة و هو الباقی و قال فی الصحاح الفارسی يجوز
ذلك بتخفيف الشین و تشدیده چو پرسد بزند پیل را با همه تندی و صلابت
که اوست یعنی که در اوست مورچگان را جمع مورچه مثل خواجگان جمع خواجه
چو بود اتفاق شیرریان را بد رانند من دریدن قوله پوست مفعول درانند

یعنی بدارتند پوست شیر زیا را بحکم ضرورت در پی کاروان افتاد و برقت
شبانگاه بر رسیدند بمقامی که از دزدان در خطر بود بالخاء المعجمة کاروان را
دید لرزه بر اندام افتاده و دل بر هلاک نهاده گفت اندیشه مداریدی منم
درین میان پنجاه مرد را جواب دهم و دیگر جوانان یاری دهند مردمان را
بلا فادای قوی شدند و بصحبت او شادمان گشتند بفتح الکاف الفارسی و بزاد
و ابش دستگیری کردند جوان را آتش معده بکسر العین بالا گرفته ای قدکات
مطلبه و عنان صبر و طاقت از دست رفته لقمه چند از سرشته ها تناول کرد و دی
چند شربت آب از پیان بیاشامید تا دیو در روش بسیار امید و جوابش در بود
و مخفت پیر مردی پخته و جهان دیده در کاروان بود گفت ای یاران بسکون
النون من ازین بدرقه علی وزن فعله بالترکی قله و زشما اندیشنا که نه چنانکه
از دزدان چنانکه حکایت کنند که عزنی را دری چند بود شب ز لوریان بمعنی دزدان
وقیل اصله طائفة یقال لهم بالترکی قرچیاں خوابش نبردی یکی از دوستان نزد خود
آورد تا وحشت نماید بدیدار او منصرف گرداند شبی چند در صحبت او بود چندانکه
بر درمهای ای بر درمهای عرب و قوف یافت ببرد و بخورد و سفر کرد بامدادان
عرب را دیدند عربیان و کریان بکسر الکاف الفارسی صفة مشبهة من کویستن گفتند
حال چیست مکرر مهای تو دزد برد گفت لا والله بدرقه برونه دزد قطعه هرگز این
زمان نشستم تا بدانستم آنچه خصلت اوست یعنی ما علمت خصله الحیة و اخلاقها

انقطعت عن مصاحبتهم و کنت منه علی حذر دائم از خمدندان دشمنی بیا و الوحدة
بترست یعنی بدتراست فاصله قوی ترست بتشدید التاء و اما خفف ههنا للوزن
و قوله که نماید پنجم مرد دوست صفة لدشمن قوله نماید مضارع مجهول فاعله
ضمیر دشمن و قوله دوست مفعول ثان نماید یعنی زخم دندان دشمن که دوستی
نمای بترست از زخم دشمنان صریح فقد تمت ههنا الحکایة التي حکاها پیر مردی
پخته فلما اتمها قال چه دانید ای یاران بکسر النون من که این جوان هم از جمله دزدان
باشد و بعیاری في مختار الصحاح رجل عتیارای کثیر الطواف و الحركة در میان ما تعبیه
شده باشد في المصدر التعبیه عطر امیختن و هی ههنا عن کونه مرقه الحال تا بوقت
فرصت بسکون التاء الثانی یاران را خبر کند بس مصلحت انی بینم که مرور اخفته
بگذاریم قد ذکرنا من البحران مرجی علی معنیین الاول بمعنی العدد و الثانی بمعنی الام
التعليلية و لعله ههنا صلة لا لواحد منها جوانان را ندید پیر استوار آمد و مهاجرت
از مشت زن در دل گرفتند درخت برداشتند و جوان را خفته بگذاشتند انگاه خبر
یافت که آفتاب بر کتف تافت ان لم یتنبه من نومه الى ان طلعت علیه الشمس
و اثر حرارتها فیه سر بر آورد و کاروان را ندید بچاره بسی بگردید و ره بجای
نبرد تشنه و نه نوایی في الصحاح الفارسی نوا بالفتح لفظ فارسی بمعنی النعم والغنى
و بالضم اسم مقام من المقامات المذكورة في الموسيقى و في بعض الكتب کلامها بالفتح انتهى
کلامه و المراد ههنا هو المعنى الاول و اما التوى العزنی الذي جمع نواة التمر فلا تعلق له

بهذا المقام روی برخاک و دل بر هلاک نهاد و با خود همی گفت **شعی من ذی الحدرتی**
 ای من الذی یکالمنی و یزیل کربة الوحشة منی و زمر علی صیفة المجهول العیس
 بالکسر جمع اعیس کبیس فی جمع ابیس و هی الابل التي یخالط بیاضها شیء من الشقرة
 و قیل هی کرام الابل و الواو الحال و قد مقدرة ای و الحال انه قد اذهب العیس
 و سبقت بالسرعة فبقيت منفردة فی مختار الصحاح زمر ای تقدمة فی السیر هذا و قد
 زمر فعل من الزم امر بمعنی خطم ای علق الزمام علی راس البعیر و هو کنایة عن ذهابه
 و لا یخفی ما فیہ من التکلف و قال بعض من یتصلف بتحقیق هذا الکتاب هنا الفاظا
 ذوات التوابع تراکنا هاخذ راعن الاملال ما بمعنی لیس و للغریب خبر مقدما سوی
 الغریب انیس مرفوع اسمه و هو فی اللغة من یوانس بصاحبه **بیت** در شتی کند باغریان
 کسی که نابوده باشد بغریب بسی او درین سخن بود که پادشاه زاده در پی صید
 از لشکریان دور افتاده بود بالای سرش ایستاده همی شنید و در هیأتش نظر
 همی کرد و صورت ظاهرش پاکیزه دید و صورت حالش پریشان پرسیدش که از جای
 و بدین جای که مقصور من جایگاه چگونه افتادی برخی ای بعضی از آنچه بر سرش
 رفته بود اعادت کرد ملک زاده بر حال و رحمت آمد خلعت و نعمت داد و معتمدی
 همراه او کرد بشهر خویش با نام پدرش بدیدن او شادمان شد و بر سلامت
 حالش شکر گفت شبانکه از آنچه بر سر او رفته بود از حالت کشتی و جور ملاح و روستا
 ای لا تترك القروية و غم یفتح الغین المعجمة و سکون الدال المهملة ترك الوفاء کار و انیان

با پذیر می گفت پذیر گفت ای پس نکفمت هذا من قیل الاستفهام لا انکاری در وقت
 که تمی دست از دست دلیری بسته است و پنجه شیرین شکسته **بیت** چه خوش گفت
 ان تمی دست سلخو رجوی زرای الذهب مقدار شعيرة بهتراز پنجاه من زور
 المن بالتشديد و هو بمعنی المنا و هو طلان و الجمع امنان کذا فی مختار الصحاح
 و یقرأ ههنا بالتخفيف للوزن پس گفت ای پذیر تاریخ نبوی کنج بر نداری و تا جان
 در خطر نمی برد شمن ظفر نیاید و تا دانه پیشان نکنی خرمن بر نکیری نه بینی که
 باندک مایه ربخی که بر درم چه مایه کنج او درم و به نیشی که خورد درم چه مایه
 نوش حاصل کردم فی بحر الغرایب نیش بالکسرة المجهولة بحی بمعنی نیشتر و هوالة
 یفصد بها و بمعنی نیش کل حیوان مثل الخل و العقرب و الحیة و غیر ذلك و اما نوش
 فهو بحی و عا خمسة معان بمعنی الشرب سم مصدر و صیغة امر من نوشیک و و
 ترکیبی مثل نوش دار و و کذا دار و نوش و بمعنی العسل و السكر و غیر ذلك من الاثر
 الخالوة و بحی لشجرة صنوبر ایدالا من لفظ نوز بالزاء الفارسیة و ههنا علی المعنی
 الرابع **مشکوچه** بیرون زر زق نتوان خورد در طلب کاهلی نشاید کرد عواطف
 اندیشه کند کام نهنت هرگز نکند در گرانمایه بکسر الکاف الفارسی یعنی لؤلؤ
 ثمین بچنگ بالجیم الفارسی **حکمت** اسیر اسنک زیرین متحرک نیست لا حرم
 تحمل بار گران می کند **قطعه** چه خورد شیر شرزه بفتح الشین المعجمة و سکون الراء
 المهملة ثم بالزاء المعجمة الا نؤف و الغضوب کذا فی الصحاح الفارسی درین غار
 العربية

یعنی لایا کل الاسد الصیاد ^{شیئا} مادامی سکنه قعر الکف ولم یخرج الی الصید فقوله
چه خورد من قبیل الاسفهام الانکاری و کذا قوله باز افتاده را چه قوت
بمعنی توشه بود که تو در خانه صید خواهی کرد دست و پایت چو عنکبوت بود
پدر گفت ای پسر درین نوبت فلک ترا یاوری بالباء التختانیة و فتح الواو یعنی
معاونت کرد و اقبال رهبری بسکون اللام تا کلت از خار و خارت از پای بدر آمد
و صاحب دولتی بتو رسید و بر تو بخشید و ترحم کرد و کسر حال ترا بتفقدی
جبر کرد و مختار الصحاح تفقد الشیء طلبه بعد غیبتة و الجبر ان تغیر الرطبة فقره
و ان تصلیح عظیمه من کسره کامر و چنین اتفاق نادرا افتد و بر نادرحکم توان کرد
لطیف صیاد نه هر بار شغالی گیرد شغال بالغین المجمع حیوان شبيه بالشعب یقاله
تخریفاً منه بالترقی افتد که یکی روز پلنکش الشین راجع الی الصیاد ^{حقا} خورد **مثل**
چنانکه یکی از ملوک یارس نکین بکسری النون و الکاف الفارسی فص الخاتم کرانامه
ای الثمین بر انکشتی داشت باری حکم تفرج با تنی چند از خاصان بمصلی بفتح اللام
المشدة شیراز بیرون رفت فرمود تا انکشتی بر کنبد عضد نصیب کرد و تاهره
تیر از حلقه انکشتی بگذراند خاتم او را باشد اتفاق چهار صد حکم انداز بسکون المیم
وصف ترکیبی و هو الذی حکم و یدعی انه یصیب شاکلة الرقی البتة که در خدمت او
بودند بیدار خند جمله خطا کردند مگر کودکی بر بام رباط بکسر الراء ای علی سطح
کاربان سرای که بباریچه تیر از هر طرف انداختی باد صبا تیر او را از حلقه انکشتی

بگذرانید انکشتی را بوی بفتحی الباء و الواو ازانی داشتند و نعمت قیاس
دادندش پسر بعد ازین تیر و کمان را بسوخت کفتند که چرا چنین کردی گفت
تا رونق اولین برجای بماند **قطعه** که بالفتح و السکون بود بر حکیم روشن رای
بر نیاید درست تدبیری گاه باشد که کودکی نادان بغلط بالفتحات بر هدف بفتحتین
بمعنی نشان زند تیری **حکایت** درویشی دیدم در غاری ای کهنه نشسته و در
بروی خود از جهان بسته و ملوک و سلاطین را در چشم همت او هیبت نموده
قطعه هر که بر خود در بکسر الراء سوال کشاد تا بمیرد نیازمند بود از بالمدلخص
بگذار و پادشاهی کن کردن بی طمع بلند بود یکی از ملوک ان طرف اشارت کرده
توقع زکرم اخلاق عزیزان انست که بانان و تمک با ما موافقت کنی شیخ رضا دانکه
اجابت دعوت سنتست و دیگر روز ملک بعد از خدمتش رفت عابد برخاست
و ملک را در کنار گرفت و تلطف کرد چون ملک غایب شد یکی از اصحاب پرسید
شیخ را که چندین ملاحظه با پادشاه کردی خلاف عادتت بود درین چه حکمتست
گفت نشیده **بیت** هر که بر سماء بضم السین المراملة بنشیند واجب ید بخد متش
برخاست یعنی برخاستن **حکایت منظومه** کوش تواند که همه عمر وی بفتح الواو نشود
او از دلف و چنک و فی دیده شکبید بکسر تین ای صبر کنند ز تماشای باغ بی کل و سرین
نوع من الورد یكون اصفر و احمر بفتح الباء ارد دماغ گر نبود بالش کند بالمد
و الکاف الفارسی پر بفتح الباء الفارسی یعنی لوله لوله وجود و سادۀ ملت بریش الطیر

خواب توان کرد قوله حج بسكون الراء وقوله زير سر خيره والجملة حاله اي يمكن
ان ينام الرجل حال كون الحرج وسادة تحت راسه وربود ورهنا بمعزاة بالتركي
دليبر هضوبه هو من ينام معك على بساط واحد پيش دست توان کرد در اغوش
خويش اما ان شكرني هنر پيچ پيچ كلاهما بالجمع والباء الفارسيين صفة من يبيح
وهو اشارة الى الامعاء صبر ندارد که بسازد يعني موافقت کند ومنتظم الحال
شود مشتق من ساختن بهيچ **باب چهارم در فوائد خاموشی** اي فوائد الصمت
عن النبي صلى الله عليه وسلم من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فليقل خيرا او ليصمت
وقال صلى الله عليه وسلم من فك كفيه وكف فكيه فهو من انفع الناس وقال عليه السلام
رحم الله امرأ اسك الفضل من قوله وانفق الفضل من ماله وقيل لذي النون المصري
من اصون الناس لنفسه فقال املكهم للسان وقال ابن مسعود رضى ما من شيء بطول
سجن احق من اللسان قيل ان ابا بكر الصديق رضى الله عنه كان يمسك في فيه حجرًا
وكذا سنة ليقول كلامه وانا العبد الفقير الى رحمة ربه الخطير سمعت من شيخي ومرشدي
وبمنزلة روي في جسدی أنه قد امسك في فيه حجرًا اثني عشرة سنة ليتنبه في الكلام
على الخطأ والزلل ويحترز فيه عن السهو والخلل وقال علي بن البكار جعل الله تعالى لكل شيء
بابا وجعل للسان بابين فالشفقان مصرعاان والاسنان مصرعاان وقال بقول الحكم
خلق للانسان لسان واحد واذنان وعينان ليسمع ويبصر اكثر مما يقول وقيل للحكماء
ورثوا الحكمة بالصمت والتفكر روي ان رجلا وقف على لقمان في مجلسه فقال له الست

الذي ترعى في مكان كذا قال بلغك ما اري قال صدق الحديث والعتق عملا يعنيني
مطاييه يكي از دوستان را كفتم استماع سخن كفتم بعلتان اختيار افتاده است كه
در غالب اوقات در سخن نيك و بد افتد و ديدة دشمنان جز بر بدى نمى ايد
كفت اي برادر دشمنان ان به نيكى نه بديند **شعر** هنر پيچستم عداوت بزرگتر
عيبست . كست سعدى و در چشم دشمنان خارست . نور كيتى فروز بضم الفاء
وصف تركيبي من افروختن بمعنى افروزنده جهان چشمه خوراي قرص اقبال
وخور مقصور من خورشيد والواورشى اي نور من نور جهان كه چشمه افتابست
فقوله چشمه خور بدل من كيتى فروز وفي بعض النسخ هو بالهاء بدل الحاء بمعنى افتاب
ايضا كذا سمعت من بعض الكل وقال في بحر الفرائد خور يكت بالواو ويكت في قافية
سر و در و تر ويحي على معان متعددة بمعنى الاطعمة والمأكولات وبمعنى اللاتي
وبمعنى اليوم الحادى عشر من شهر الفرس ويحي صيغة امر من خوردن ووصفات كبريا
منه مثل رباخور و علف خور وبمعنى افتاب در نيابد پيچستم موشك كور الكاف للتصغير
اي الفارة الصغيرة للحقيرة العمياء واراد به الخفاش بالفارسية شب پره **شعر**
واخواعداوة اي صاحب العداوة وملازمها مبتدا وقوله لا يمر بصالح خبره الا ولمره
فاعله ضمير الاخ وضمير المفعول لصالح واللمز الطعن والضرب باللسان واصلة الاشارة
بالعين بكذاب اش صفة الكذاب وهو يفتح الهنزة وكسر الشين المعجمة صفة شبيهة
من اشر بالكسرية اشر بالفتح اشر بفتحين اي بطر وتكبر قال الله تعالى حكاية عن قوم

صالح بل هو كذاب اشریعی لا یمتر من بقلبه بغض وحق و حسد بر جل صالح مخلص
و قور الا وهو یطعنه و یرمیه بانه كذاب برای اشرای متكبر و سیعلم غداً من الكذاب
الاشر و لله در من قال و احسن المال و عین الرضا عن كل عیب كلیلة و لكن عین السخط
تبدی المساوی **حکایت** باز رکابی را هزار دینار خسارت افتاد پسرش را گفت
نباید که این سخن را با کس در میان نمی گفت ای پدر فرمان تراست نکویر ولیکن مرا
بر فائده این مطلع کردن که مصلحت در نهان داشتن چیست گفت تا مصیبت
دو نشود یکی نقصان مایه بمعنی سرمایه بل مقصور منہ و دیگر شتمات همسایه
في مختار الصحاح الشامة بالفتحات الفرج ببلية العدو **فرد** مكوادة لغة
في اندوه بالواو ای غصه خویش باد دشمنان که لاجول گویند قوله شادی کنان
حال من فاعل گویند و هو ضمیر دشمنان **حکایت** جوانی خردمند که از فنون فضائل
حظی وافر داشت و طبع لطیف چند آنکه در محافل دانشمندان جمع محفل بمعنی جمع
نشستی هیچ سخن نکفتی باری پدرش گفت ای پسر تو نیز از آنچه دانی چرا نکونی گفت
ترسم که پرسند مرا ای یسألون عنی از آنچه ندانم و شرمساری برم **قطعه** ان شنید که
صوفی بیاء الوحدة الساكنة بعد الباء المکورة الاصلية می کوفت من کوفتن بالكاف
العربی زیر نعلین خویش قوله میخی چند مفعول کوفت قوله نعلین الظاهر انه بفتح
اللام تثنية نعل وهو لفظ عربی و قيل نعلین بكسر اللام لفظ فارسی و ليس بتثنية
وقد يقال نعلین محذوف الیاء و لكن لانضادفه في لغة الفرس استیدش گرفت سرهنک

بیاء الوحدة فاعل گرفت که بیا نعل بر ستور مر بند امر من بستن **حکایت** یکی را از علمای
معتبر مناظره افتاد بایکی از ملا محده و با او بحث بر نیامد سر پنداخت و برکش
بالکاف الفارسی ای اعرض و انصرف عنه کسی گفتش تو با چندین عالم و ادب و فصل
و حکمت با منی دینی بر نیامدی گفت عالم من قرانست و حدیث و کفتر مشایخ
و او بدینها یعنی باینها معتقد بکسر القاف نیست و می شنود بکسر الشین و فتحه
النون و الواو و مرا شنیدن کفر او بجهه کاراید **بیت** ان کس که بقران و خبر یعنی
اخبار را نبیاء و اولیاء و مشایخ ز و نهی من رهیدن بمعنی خلاص یافتن آنست
جواب که جوابش ندی من دادن و الیاء الخطاب فیها **حکایت** جالینوس الهی
دید دست بگریبان دانشمندی زده و بی حرمتی کرده گفت که این دانا بودی کار او
بانا دان باین جایکه مقصور من جایگاه یعنی باین درجه و این مقام نرسیدی
مشق دو عاقل را نیا شد کین و بیکار بالکاف الفارسی بمعنی جنک یعنی لا یكون
بین کل عاقلین تباً غض و حرب نه دانایی بیاء الوحدة ستیزد با سیکسار یعنی
با مرد سبک و لفظ سار زید لیفید المبالغة في الخفة قال في بحر الغرایب رخسار خد
عظیم مدور لان لفظه زار تدخل في اخر الاسم للدلالة على كثرة في مدلوله مثل کل زار
ولاله زار و ربما یقلب الزاء سینا مثل ما کان اخره خاء رخسار و شاخسار و كثرة الخاء
کنایة عن العظم والتدویر و قس علیه مثل کوهسار فانه کنایة عن عظم الجبل و كثرة
اشجاره و احجاره و کذا چشمه سار و غیره و قال في موضع اخر و اذا کان ما قبل الزاء

حرف خلق قلب الزاء سینا اراده انه یقلب ح وجوبا فلا یرد علیه شیء بمثل سبکسار
اگر نادان بوحشت سخت گوید خردمندش بنویسد بجوید و صاحب دل نکه دارند
موی ای یحفظان سعا و احدا نکت یبقی علیه اتصاله و هذا کنایة عن کمال المواقفة
و عدم المخالفة بینهما اصلا همیدون یعنی موی را نکه دارند همیشه و قوله کشتی
و از رزمجویی بالیاء المصدری فیها بیان قوله همیدون یعنی در زمان کشتی
و در زمان اعزاز و احترام ای زمان المخالفة و الموافقة قوله از رزم بلد و سکون
الراء المهلة بعد الزاء المجرمة المفتوحة التعظیم و الاکرام و ههنا یقر بفتح الواو
العاطفة و الالف الساکنه بعدها للوزن اگر بر هر دو جانب جاهلانند اگر زنجیر
باشد بکسلانند بالکاف الفارسی مضارع من کسلانیدن و هو ههنا بمعنی
کسیختن متعدیا قال فی بحر الفرایب کسیختن معناه بالترکی اوزمک و اوزمک
متعدیا و لازما یکی رازش خوی داد دشنام تحمل کرد و گفت ای خوب فرجام
بالفاء المفتوحة بمعنی الاخر و العاقبة بتزانه تخفیف التاء للوزن یعنی بدتر
از آنکه خواهی گفتن آنی بیا الخطاب و قد قررنا معناه فتذکر که دانم عیبین
چون من ندانی بیا الخطاب و چون بمعنی المثل **حکایت** سبحان بالباء الموحدة
بعد الحاء المهلة و ایل یا یعنی ابن و ایل بالیاء التثانیة و سبحان رجل معروف
فیما بین العرب بالفصاحة و البلاغة کالخاتمة فی السماحة و السخاوة و قد بیته
بقوله در فصاحت فی نظیر نهاده اند سالی بر سر جمعی سخن گفتی و لفظی را مکرر

نکرده و اگر هم آن لفظ تکرار اتفاق افتادی بعبارت دیگر گفتی و از جمله آداب
ندمای مالوک اینست **مشوی** سخن کرچه دل بند و شیرین بود سزاوار صدیق و
تحسین بود چو یکبار گفتی مگو باز پس بالیاء الفارسی که حلوا چو یکبار خورند
بس بالیاء العزنی بمعنی فقط یعنی چونکه حلوا را همان یکبار خورند تو نیز سخن را
یکبار بگو که اگر تکرار می کنی حلاوتش نباشد **مطایبه** یکی از حکما شنیدم که می گفت
هرگز کسی بجهل خود اقرار نکند مگر آن کس که چون دیگری در سخن باشد هنوز
سخن تمام نکرده او سخن آغاز کند یعنی همان او اقرار کرده باشد بجهل خود **نظم**
سخن را سرست ای خردمند و بن عطف علی سر یعنی سخن را سر هست و بن هست
چون درختی که او را سرست و بن میا و رنهی من آوردن بفتح الواو و ضمها سخن
در میان سخن خداوند یعنی صاحب تدبیر و فرهنگ بمعنی ادب و کمال و صاحب هوش
بمعنی عقل نکوید سخن تانه ببند خورش مقصور من خاموش و من هذا قال بعضهم
الضراط فی او انه احسن من الكلام فی غیر زمانه **حکایت** تنی چند از بندکان سلطان
محمود گفتند حسن میمندی را که سلطان امروز ترا چه گفت در فلان مصلحت گفت
برشاهم پوشیده ماند گفتند تو دستور مملکتی آنچه با تو گوید یا مثال ما گفتن روا
ندارد دستور بضم الدال الوزير الکبیر الذی یرجع فی احوال الناس الی ما یرسمه
و یا مر به واصله الد فتر الذی فیہ قوانین الملك و ضوابطه ثم نقل منه الی صاحب
تلك الد فتر گفت با عتقاد آنکه داند که بکس نکویر پس چرا می پرسید بیت نه هر سخن که

بداند بگوید اهل شناخت بر شاه بتشديد الرء واحد الاسرار سرخویشان نشاید
 باخت یعنی لا ينبغي لاحد ان يلعب براسه ويضعه في ميدان السياسة بافشاء
 سر الملك لطيفه در عقد بيع سرايی یعنی در شراء خانه متروک بود مرجع بودی گفت
 من از کد خدايان قدیم اين محلم يقال کذا خدا من يتولى الامر البيت و دة خدا من
 يتولى امر القرية کذا في الفصول المادية وصف اين خانه چنانکه هست از من پرسید که
 هيچ عيب ندارد کانه يثير الى ان کونه غير معيب مشهور معلوم کل احدي بحث لا يحتاج
 الى التفتيش کفتم بجز آنکه توهسيایه او **فرد** خانه را که چون توهسيایه است
 در رسم کمر عيار ارزد یعنی در رسم ارزد که ان سيم کمر عيار ای غير صحيح الوزن باشد
 يقال ذهب صحيح العيار اذا كان جيداً في نفسه خالصاً عن الغش وفاسد العيار اذا كان
 بخلافه فقوله کمر عيار بفتح العين کنایه عن کونه مغشوشاً لیکن امیدوار بتشديد
 الميم هكذا سمعت من بعض الكل باید بود که پس از مرگ توهزار ارزد **حکایت**
 یکی از شعر پیش امیرزدان رفت و تناقض فرمود تا جامه اش بستند و از ديه
 بدر کردند ای یا خذون ثوبه و یخرجونه من القرية سكان جمع سک ای الکلب در قفا
 او افتادند خواست تا سکی بردارد زمین بخ بسته بود عاجز شد گفت این چه حرام
 زاده مردم مانند که سک را کشاده اند و سک را بسته امیر از غرقه بشنید و بخندید
 و گفت ای حکیم از من چیزی نخواه گفت جامه خود می خواهم اگر انعام فرماید که از دست تو
 سلامت رهایی یافتن غنیمت محض است **بیت** امیدوار بود بتخفيف الميم و فتح و او بود

یعنی از من پرسید از اوصاف این خانه
 غیر از این وصف که هیچ عيب ندارد

ادی بخیر کسان جمع کس مرا بخیر تو امید نیست بتشديد الميم شمرسان
مصر رضينا من نوالك بالرحيل النوال العطاء والرحيل من رحل فلان برحل رحلة
 ومن بمعنى البدل ای رضينا بالرحيل بدل نوالك قال الله تعالى ارضيتم بالحياة الدنيا
 من الآخرة ای بدلا الآخرة قال الشاعر فليت لنا من ماء زمزم مشربة مبردة باث
 على طهيان انشده بعضهم وقال طهيان خشب يبرد الماء عليه سا لا رد زدنرا
 برورحت امدمجامه اش بفرمود و قبا و پوستين بران فرید کرد و دري چند
 بداد **مطایبه** منجمنی خانه خود در آمد مرد بیکانه را دید باز ن او هم نشسته
 دشنام داد و سقط گفت و فتنه و آشوب برخاست صاحب دلی برین واقف شد
 و گفت **بیت** تو براوج فلك بفتح الهزة وسكون الواو وههنا يقرأ بوصل الهزة
 چه دانی چیست چون دانی که در سرای تو کیست **ملاحظه** خطیبی کربیه الصوت
 خود را خوش و از پنداشتی ای کان یزعم لنفسه انه حسن الصوت لطيف الاداء
 و فریادنی فایده داشتی گفتی یعنی لو سمعته انت لقلت في حقه نعمت غراب البين
 بالفتح والسكون در پرده الحان اوست غراب البين هو لا يقع بالترکی بله قوه
 وقال ابو الغوث هو نوع من الغراب احمر المنقار والرجلين وایا ما کانما سمي غراب ^{البين}
 ای البينونة والفراق لان العرب کان يتطير به ویزعم انه اذا خرج من دارة
 ولفی هذا الغراب فهو دال على الفراق بينه وبين مطلوبه یا آية ان انكر الاصول
 ای وحشها الصوت الحیر الحار مثل الذم البلیغ وكذلك نهاقه ولذلك یکنی عنه

فیقال طویل الازنین وتوحید الصوت لأن المراد تفضیل الجنس فی التکید وون الاحاد
اولاته مصدر فی الاصل در شان او شعر اذا نهق الخطیب ابو الفوارس بدله من الخطیب
ویحتمل ان یكون نبیا ^{علف} ناله ولعله اراد بقوله ابو الفوارس ههنا المار بقریة قوله نهق
وهو فی الاصل کنیة للأسد كما ان ابو منقذ کنیة للفرس وابو اخطل کنیة للبغل والجملة
الاسمیة اعنی قوله له صوت جواب اذا ویهد صفة صوت یقال هذا البناء یهدّه
هذا کسره وضعضعه واصطخر فارس مفعول یهدّه وهو بکسر الهزة وفتح الطاء
المهملة وسکون الخاء المعجمة قلعة من قلاع فارس یعنی اذا رفع ذلك الخطیب صوته
یهد من غایة قوته وقرط فضاعته اصطخر فارس مع استحکامه وحصانته
اذا الصوت القوی له تأثیر خاص فی هدم البنیان ولذلك یستعان فی هدم الحصون
العالية باصوات البوقات کذا فی شرح المواقیف ثم لا یخفی ان هذا البیت ناظر الی الالهة
الکریمة حیث شبه فیهِ ایضا رافع الصوت بالجار وصوته بالنهاقی ثم اخلی الکلام
من لفظ واخرج مخرج الاستعارة مردمان دیه بعلت جاهی ومنصبی که داشت بلیش
ی کشیدند واذیتش مصلحت ندیدند الازیة علم وزن البلیة بمعنی الایذاء تاکی
از خطبایان اقلیم که باوی عداوة نهاده داشت باری پیرسیدن او آمده بود گفت ترا
خواهی دیدہ امر یعنی در حق تو یک رو یادیده امر قوله خیر یاد دعا مشهور بیکر علی
التقال فی اثناء عرض المناجات علی المعبر للتعبیر گفت چه دیدہ گفت چنان دیدم که
ترا و از خوش بودی و مردمان از نفس بفتح الفاء بود راحت بودند خطیب ندرین

لخنی بیندیشید ای تفکر فیہ ساعة وکفت چه مبارک خوابیست که دیدی مرا عیب من
مطلع گردانید معلوم شد او از ناخوش دارم و خلق از تقسم در ریجند توبه کرد که
دیگر توبت نخواهم جز با هستی **قطعه** از صحبت دوستان بر نجم قیل هذا بکسر الباء
مضارع من ریجیدن و یجوز فتح الباء بمعنی در ریجیم کما فی قوله برون شب پره او بمعنی
کما فی الدیباچه فی قوله بهشت باب کا خلاق بدم حسن نمایند عیم هنر و کمال بینند
خارم کل و یا سمن نمایند کو بضم الکاف العزنی کلمة استفهام دشمن شوخ چشم
اراد به دشمنان شوخ چشمان و کذا اراد بقوله جلالک جلالا کان ولذلك قال تا عیب مرا
بمن نمایند بصیغة الجمع علی وفق ما سبق من القافیتین **مطایبه** یکی در مسجد سنجاریه
بطوع ای بغیر اجرة باناک نماز کفتی باوازی که مستمعان را از وفرت بودی و صاحب مسجد
امیر بود عادل و نیکو سیرت خواستش که دل از رده کرد و بالکاف الفارسی گفت
ای جوانمرد این مسجد را مؤذنان قدیمند که هر یکی از ایشان پنج دینار ادرار یعنی
وظیفه است و تراده دینار دهم تا بجای دیگر روی بکسر الواو و یا، الخطاب برین
اتفاق افتاد و برفت بعد از مدتی پیش امیر باز آمد و کفت ای خداوند بر من حیف کرد
که بده دینار مرا زین بقعه روان کردی بخاکه رفته امر راضی اند که بیست دینار
دهند که بجای دیگر روم قبول نمی کنم امین بخندید و کفت زینهارستانی که به پنجاه
دینار هم راضی شوی **بیت** بتیسه اله من ثلاث النجار معروفه بالترکی کسر کس نجر اشد
ز روی خارا کل بکسر الکاف الفارسی ای الطین و خارا بجی علی عینین احدهما بمعنی

الحجر الصلب الذي لا يثأر عن الغير والثالث اسم متاع معروف والمراد ههنا هو المعنى الأول
 چنانکه بانکه درشت توی خراشد دل قوله دل مفعول خراشد و فاعله ضمیر بانکه ^{طفه}
 ناخوش وازی بیانک بلند قران خواندی صاحب دلی برو بگذشت و گفت ترا مشا هره
 یعنی آن در مه های درار که ترا ماه بماه دهند چندست گفت هیچ گفت بس این زحمت
 بخود جرای دهی گفت از بهر خدای خوانم گفت از بهر خدا بخوان **بیت** کز تو قران
 برین نمط بفتحین ای علی هذا الأسلوب خوانی بری رونق مسلمانان فی مختار الصحاح
 رونق السيف ماؤه وحسنه ومنه رونق الضحی و غیره والباء فی مسلمانان للمصدرية
باب پنجم در عشق و جوانی **العشق** فوط المحبة وهی المحبة ترادف
 الارادة وقيل افراط ميل بلائيل وقيل الميل الدائر بالقلب الهاثم ويقال هوقنة تقع
 في القواد من المراد وقيل المحبة لا يمكن تعريفها لا بحد ولا برسم وانما يعرفها من ذاتها
 هذا وقيل حد الشباب من الادراك الى خمس وثلثين ثم بعدها كهولة الى خمسين ثم
 بعده شيخوخة **حکایت** حسن میمندی را گفتند سلطان محمود را چندین بنده صاحب
 جمال دارد که هر یکی بدیع ای غریب جهان اند چگونه است که با هیچ کس از ایشان
 میلی و محبتی ندارد که با ایا ز که او را زیاده حسنی نیست گفت در جواب هر چه در دل
 فرو داید در دیده نگوئید **مشق** هر که سلطان مریدا باشد کرمه بد کند نگو باشد
 وانکه را پادشاه بیندازد کشتن از خیل خانه نوازد مضارع منفی من فواختن و الخیل
 فی الاصل الفرسان و اراد به ههنا کبار الجماعة و فی بعض النسخ از خیل و خانه بالواو العا ^{طفه}

فقيل المراد من الخيل اهل العسكر ومن خانه غیره **قطعه** کسی بدیده انکار از نگاه
 ای نظر بکند در صورت یوسف نشان صورت یوسف دهد بناخونی ای یصفه
 و یذمه بالقبايح فقوله نشان صورت یوسف بلاضافة مفعول مقدم لدهد
 یعنی آنکس دهد نشان بناخونی و کز چشم ارادت نکند آن کس بر دیو
 فرشته ایش نماید چشم کزوی یعنی آن دیو در نظر ارادت همچو که فرشته نماید که
 چشم کزوی دارد قال فی شرح المواقف الکروية بتخفيف الراء ای الملائكة المقربون
 وههنا یقرأ بتشدید الراء للوزن **مطایبه** گویند خواجه را بنده نادر الحسن بود
 یقال فلان نادر الحسن است اذافاق فی الجمال و باوی بر سبیل مودت و دیانت نظری
 داشت بایکی از دوستان گفت در یغ اگر این بنده من با چنین حسن شمائلی که دارد
 زبان درازی و بی ادب گفت ای برادر چون اقرار دوستی کردی توقع خدمت مدار که
 چون عاشقی و معشوقی در میان آمد مالکی و مملوکی برخاست و سخن نقول مالکی و
 مملوکی زائل نمی شود بلکه منعکس شود و هو مناسب للبيت الایة اعنی قوله **قطعه** خواجه
 باینده پری رخسار و قدم تحقیق لفظ رخسار قیل هذا بعشر حکایات فتدکر چوید
 بازی و خنده چه عجب کز چوای مثل خواجه ناز کند و این خواجه کشتد بار ناز چون بنده
 ای یصبر المولی علی جور العبد و دلایله کالعبد الصابر علی المشاق **حکایت** پارسایی را
 دیدم ز محبت شخصی گرفتار و مبتلا شده و رازش از پرده ملاصد الخلاء افتاده
 چند آنکه سلامت من اللوم کالمقالة من القول و غرامت کشیدی فی مختار الصحاح الغرام

الشراء الدائم والعذاب قال الله تعالى ان عذابها كان غراما ترك تصابي التصابي هو الاشياء
 في العشق نکردی وکفتی **قطعه** کوتاه نکتم ز دامن دست و رخود بزنی بیتیغ تیرم
 ای و لوضرتنی بالسيف الصارم بعد از تو ملاذ و ملجأ نیست الملاذ و الملجأ پناهگاه
 فقوله و ملجأ عطف تفسیری لما قبله هم در تو گریم ز مرار یعنی اگر گریم ز مرار قیلان در ههنا
 بمعنی لباب ای آن فررت فلا فرت الا الی بابک وفيه ما لا يخفى ملامتش کردم و کفتم
 عقل نفیست راجه رسید که نفس خسیست غالب مد زمانی بفکرت ای الی التفکر
 فرورفت و کفت **قطعه** هر کرا سلطان عشق آمد نماید قوت بازوی تقوی را محل پادشاه
 چون زید بکسر الزاء و فتح الیاء مضارع من زیستن ای کیف یصیر طاهر الذیل و یعیش
 علی الطهارة ان پجاره که او فتاده باشد تا گریبان دروخل بفتحی الواو و الحاء المهملة
 الطین اللزج کما مر **حکایت** یکی داد دل از دست رفته بود و ترک جان گفته بمعنی کرده
 وله نظائر في هذه اللغة بل في هذا الكتاب وفيه توجيه اخر کما مر و مطمح بفتح المیمین و اللام
 المهملة اسم مکان من کلح بصره الی الشیء ای ارتفع نظرا و جانی خطرناک بود از جهة انکه
 پادشاه زاده عظیم الشان بود و ورطه هلاک في مختار الصحاح الورطة الهلاك في
 يكون الاضافة بيانية نه لقمه که متصور شدی که بکامر اید و یا مرغی که بد امر افتد چنانکه
 گفته اند **بیت** چو در چشم شاهد نیاید زرت ای اذ الی یلقت المحبوبة الی مالک و دینار
 زرو خاک یکسان نماید برت ای هاستیان عند العاشق من حيث عدم الانتفاع منه في المطلق
 یا ران نصیحتش گفتند که ازین خیال محال تجنب بالنون بین الجیم و الباء الموحدة ای

تبع و احتراز کن که خلقی هم بدین گفته که توداری گرفتارند و اسیر و پای در زنجیر
 چون این کلام بشنید ان عاشق پجاره بنالید و کفت در جواب ایشان **قطعه**
 دوستان کو نصیحتم مکنید یعنی ای دوستان بمن نصیحت مکنید که مرادیده ای دیده
 دل در ارادت اوست فقوله کوب الکاف الفارسی مقم زاندر روی عن احمد الداعی انه قال
 يقال لکومباش معنی میباش و کوزانده صلة و ههنا کذا انتهى جنک جویان بزور
 بجه و کتف بکسر الکاف و سکونی التاء و الفاء لان اجتماع الساکنین يجوز في الوقف مطلقا
 دشمنان ترا کشند و خوبان دوست یعنی خوبان دوست رای کشنده دشمنان بر عکس
 ایشان شرط مودت نباشد باندیشه جان بالاضافة و سکون النون ای بخوفه
 دل بسکون اللام مفعول مقدم لکرفتن في قوله از مهر جانان بر گرفتن و مهر بکسر المیم
 بمعنی المحبة ههنا **مشق** تو که در بند خویش باشی عشق یاری یعنی در عشق یاری
 دروغ زن یعنی کذاب باشی که نشاید بدوست ره بردن شرط یارست در طلب مردن
 خیزم بلخاء المعجمة ای اقوم و بعضهم صححه بالجیم الفارسی چونماندیش بالباء العربی
 ازین تدبیرم خصم ارهه شمشیر زندیا تیرم کردست رسد که استینش کیرم
 و جزاء الشرط محذوف ای فیها و رنه ای و الا بروم بفتح الواو تاکه بر استانش میرم
 متعلقا نش را که نظر در کار او بود و شفقت بروز کار او پندش بفتح الباء الفارسی
 دادند ای نصحواله و بندش بفتح الباء العربی نهادند ای قیدوه سودی بباء الوعد
 یعنی نفع نداشت **اصلاح بیت** در داکه طیب صبری فرماید وین نفس حریص را شکر

می باید **شنوی** شنیدی که شاهی ای محبوبی قوله بنهفت بفتح الباء وضمتی النون
والهاء متعلق بقوله می گفت فقه بادل از دست رفته را می گفت ای کان یقول ^{خفا} بالآ
لعاشقه الواله تا ترا قدر خویشتن باشد پیش چشمت چه قدر من باشد مقول
القول یعنی گفت هکذا پادشه زاده را که مطمح نظر او بود خبر کردند که جوان
بر سر این میدان مداومت می نماید خوش طبع و شیرین زبان سخنها لطیف و نکما
غریب از وی شنویم چنین معلوم شد که شوری یعنی فتنه عشق در سر و سوزی
در دل شدید اصفی نماید **بحر الغرایب** سوز اسم مصدر من سوختن و بجای ایضا
صیغه امر ووصفا ترکیبیا و المراهنا هو الاول و شیدا بالکسر معنی المجنون
و المتحیر و ان اشهر بالفتح کذا فی الصحاح الفارسی پس دانست که دل او سخته
اوست و این کرد بلا بفتح الکاف الفارسی بمعنی الغیار برانگیخته اوست مرکب
بجانب او را ند جوان عاشق چون دید که شاه زاده نزدا و عزم بکسر المیم آمدن
دارد بگریست و گفت **بیت** انکس که مرا بگشت باز آمد پیش ما نا که **بحر الغرایب**
ما نایمی بمعنی همان و همانا و بمعنی یشبیه و هو المراد ههنا دلش سوخت بر کشته
بضم الکاف العزنی خویش چند آنکه ملاطفت کرد و پرسید که از کجایه و چه نام
داری و چه صنعت دانی جوان در قعر محرمودت چنان غرق بود که مجال دمای
نفس زدن نداشت **بیت** اگر خود هفت سبع هو بضم المسعین المهملة الواحد
من السبعة کالعشر للواحد من العشرة وقوله هفت سبع کنایه عن تمام المصحف و ذلك

بحر الغرایب
بیت
انکس که مرا بگشت
باز آمد پیش ما نا که

لأنهم حين قسموا القرن في زمن الحجاج الى ثلثين جزءا قسموه ايضا الى سبعة اسباع
ومنه في التركي قولهم يدي مصحف لكمة و اوج بحق لنصفه یعنی اگر تو همه اسباع
قرآن جمله اش هفت سبع است از بر بخوانی چو اشفتی الف با تا ندانی و **فیه بعض النسخ**
بی تی و لا اول اولی لان اسمی هذین الحرفین هو الباء والتاء بالمد و بی تی غلط مشهور
شاه زاده گفت که یا من سخن چرا نکوی که ما هم از حلقه درویشان بلکه حلقه بکوش
ایشانم آنکه بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء بقوت استیناس محبوب از میان
تلاطم امواج محبت **يقال** تلاطم الامواج اذا ضرب بعضها ببعض كما ترس بر آورد
و گفت **بیت** عجبت که با وجودت که وجود ^{من} بماند مضارع من ماندن تو یکفتم اندر
ای و مرا سخن بماند این بگفت و نعره بزد و جان بجانان تسلیم کرد رحمة الله عليه
رحمة واسعة **مطایبه** یکی از متعلمان جمال و بهجتی داشت و معاصر از آنجا که جیس در
بشریت است قیل انما قال هکذا لان الحس الذي في الحيوانات العجم لا یحی منه میل
الی حسن البشرة باحسن بشرة او البشر یفکتین ظاهر جلد الانسان میلی داشت
بمثابتی که غالب اوقات درین بودی **قطعه** نه انچنان بتو مشغولم ای بهشتی روی
که یاد خویشتم در ضمیری آید ز دیدنت نتوانم که دیده بر کیرم **فیه بعض النسخ** بردوزم
من دوختن و کر مقابله بدم که تیری آید باری امره **بیت** انچنان که در اداب
در رسم اجتماع می کنی در اداب تقسم هم نظری فرمای که در اخلاص ناپسندی بیاید
الوحدة ای خلق غیر منضمی می بینی که مرا ان پسندیده نماید برانند مطلع کردانی

تا بتبدیل آن مشغول شوم گفت ای پسر این از دیگری پرس که آن نظر که مرا باست
 جز هنر نمی بینم **قطعه** چشم بد اندیش که قوله برگزیده باد بفتح الکاف العزنی من کردن
 دعاء علیه عیب نماید هنرش در نظر یعنی در نظرش گر هنری بیا، الوحدة داری
 و هفتاد عیب دوست نه بیند بجز آن یک هنر **مطایبه** شبی یاد دارم که یاری
 عزیزم از دردمد چنانکه بی اختیار از جای برآمدم که چراغم باستین گشته شد
 ای انطقی **شعر** سرکی ای آنی طیف ای خیال من بجلوای یکشف بطلعت ای بوجه الابی
 ای الظلمة مفعول بجلو و هذا المصراع مع قوله شکفت مد از تختم که این دولت
 از کجا بیت واحد من ثانی البحر الطویل و يقال المشه الملمع کذا سمعت من بعض الکمل
 و هو فی الاصل من غزل للشیخ **مطالع** تعذر صمت الواجدین فصاحوا و مصباح
 وجد اما علیه جناح ما یلا ثم و الوجد الحزن و يستعمل الهم المستولی علی القلب
 الناش من الحب و اخر هذا المصراع و سایر لیل المقبلین صباح هذا قوله شکفت
 بکسرتین بمعنی عجب اسم مصدر من شکفتن و قد يستعمل ایضا فی مقام المصدر
 مثل قولهم باید شکفت بنشست و عتاب غا کرد که مراد حال که دیدی چراغ را
 بکشتی گفتم کان بضم الکاف الفارسی بر دمای ظننت که افتاب برآمد و نیز ظننا
 گفته اند **قطعه** چون کرانی یعنی یک شخص ثقیل که به پیش شمع آید خیزش الشین
 راجع الی کرانی و هو بحسب المعنی مفعول بکش و خیز امر من خاستن بمعنی قرا اندر میان
 جمع بمعنی جماعت بکش ان ثقیلا و ریعنی و اگر ان شخص که به پیش می آید شکر خند است

لیدله

و شیرین لب استینش بکیر و شمع بکش **حکایت** یکی دوستی را بیا، الوحده داری
 ندیده بود گفت بجای که مشتاقیم گفت مشتاقی بالیا، المصدری به که ملوی **شعر**
 دیرامدی ای نگار سر مست زودت ندیم دامن از دست یعنی زودند هم دامن تو
 از دست معشوقه که دیردیر بینند آخر کمر از آن که سیر بینند يقال آخر کمر از آنست
 اندند که کمر میدرخازد هکذا حقه بعض الکمل **شکایت** شاهد که بار فیقان آید یعنی
 بنزد عاشقش بجفا کردن آمده است بحکم بفتح الباء و سکون المیم ای البتة قوله
 از غیرت و مضاد آن یاران خالی نباشد کلاما آخر مستقل **شعر** اذا جئت فی رفقة
 بضم الراء و کسرها و سکون الفاء الجماعه التي ترافقهم فی سفرک قوله لتزورنی
 متعلق بجئتنی و ان جئت فی صلح ان للوصل قوله فانت محارب جواب اذا و الواو
 فی مثل قوله و ان جئت للعطف علی المحذوف عند الجزی ای ان لم تجی و ان جئت کقولک
 اگر مک و ان اهنتی ای ان لم یهنتی و ان اهنتی و عند غیره الحال و معنی الشرط منسلخ
 عن ان **قطعه** بیک بفتح الباء الموحدة و الیا، التختایة نفس که برایتخت یغیر اختلاط
 کرد یار با اغیار بسی نمائند که غیرت وجود من بکشد بضم الباء و الکاف العزنی
 بخنده گفت ان یار که من شمع جمع ای سعدی مرا از آن چه که پروانه خویش بکشد
 یعنی چون شمع جمع باشم از کشتن پروانه نفس خود را چه کنه و چه عیب باشد مرا
مطایبه یاد دارم که در ایام پیشین من و دوستی چون دو باد امر مغر در پوستی
 صحبت داشتیم ناکاه اتفاق سفر افتاد پس از مدتی که باز آمد عتاب آغاز کرد درین مدتی

قال و قر علی قله فیما سبق فیل الباب الثالث آخره بکاه بانه اویم و قله و باب الثالث فی حکایه موی

قاصدی نرسدای کفتم در یغ امد که دیده قاصد یعنی بیک بحال تو روشن گردد
 و من محروم **قطعه** یار دیرینه بمعنی قدیر مرا کوا بضم الکاف الفارسی معجم یعنی ای یار قدیم مرا
 بزبان توبه مدّه نهی من دادن که مرا توبه بشمشیر نخواهد بودن رشک بمعنی غیر تم
 اید که کسی قوله سیر نظر بسکون الرائن والكسرة المجهولة لسیر وصف ترکیبی در تو کند
 باز گویم که نه کس سیر نخواهد بودن یعنی باز گویم بخود هیچ کس سیر نخواهد بودن
 بنظر جمال تو ای لایکون الشیخ لاحد من نظرك ومشاهدة جمالك **حکایت** دانشمندی را
 دیدم که محبت شخصی گرفتار و راضی از و بکفتار ای و لا یطلب من جیبیه وفاء غیر الکماله ^{معه}
 جور فراوان بردی و تحمل بی کران کردی باری بطریق نصیحتش کفتم دانم که ترادر
 محبت این منظور ای المحبوب علی و عرض نفسانی نیست و بنای این مودت بی علت
 بر زلتی بفتح الزاء المجهولة نه مقصور من نیست با وجود این معنی ای فاذا کان الامر
 كذلك لا ینق قدر علما نباشد خود را متهم کردن و جورنی ادیان بردن گفت ای یار عتاب
 از دامن روزگار مبدار که بارها درین مصلحت که تو کوئی اندیشه کردی صبر بر جفای و
 سهلتری نماید که صبر از و حکما گفته اند دل بر مجاهده نهادن اسان تر است که چشم
 از مشاهده بر گرفتن **مشق** آنکه فی و سر نشاید برد کوجفای کند ببايد برد قدوم
 2 بعض النسخ ههنا قوله هر که دل پیش دلبری دارد ریش در دست دیگری دارد
 روزی ای فی یوم من الايام از دست کفتمش زنهار یعنی کفتم از دستش و قدیقال
 معناه کفتمش که زنهار از دست تو ای العصمة والامان من یدک چند از آن روز

کردم استغفار نکند دوست زینهار از دوست قوله زینهار ههنا بالباء و فی الاول بدو نه
 و کلاهما لغتان دل نهادم بر آنچه خاطر اوست کربلطفم بنزد خود خواند و برهم
 براند بفتح النون قوله او داند مرتبط للشرطین **معاً حکایت** در عنقوان جوانی قوله
 چنانکه افتد از جمله معترضة و عنقوان الشیاب وله باخوش پسری پسری و سرتی
 بفتح السین و تخفیف الراء فی الاول و کسر السین و تشدید الراء فی الثالث داشتم
 حکم آنکه خلقی بالماء المهلة داشت طیب الاداء و خلقی بالماء المجهولة المفتوحة بمعنی
 المخلوق کالبدر اذا یدای یعنی قد کان له اعضاء مخلوقة حسنة کالبدر المنیر اذا بدا
 و ظهر من الافق او الغیم و نحو ذلك و قد یقال الخلق اسم المصدر المجهول ای مخلوقیة
 و خلقة حسنة کخلقة البدر المنیر **بیت** آنکه نبات عارضش آب حیوة می خورد ^{شکرش}
 بفتحین نکه کنایه ای ینظر الی شفته هر که نبات می خورد فان طعم النبات کشفة
 الحبيب لمناسبة بينهما فی اللذة فان شفته احلی و الذمن النبات المصری عندها له
 اتفاق بخلاف طبع از و حرکتی دیدم که نه پسندیدم دامن از و در کشیدم و هذا
 کنایه عن لا تقطاع و عدم الاختلاط و متهمة بضم المیم بالترکی بونحنی مهرش بالکسر
 المحبة ههنا برچیدم و کفتم **بیت** برو هر چه می بایدت پیش گیر سرما نداری سر
 خویش گیر یعنی چون با ما سر نداری و موافقت نمی کنی سر خویش گیر و برو هر چه که
 خواهی شنید مش می رفت و می گفت **بیت** شب پره ای الحفاش کروصل افتاب نخواهد
 رونق باز افتاب نکاهد مضارع منفی من کاستن بمعنی الانتقاص این بکفت و سقر

کرد و پریانی در من اثر شعر فقدت زمان منصوب علی انه مفعول به لفقدت
 الوصل والمرء جاهل الواو الحال و بقدر متعلق بقوله جاهل وقوله لذیذ العیش
 من قبیل جرد قطیفة والعیش بالفتح الحیوة وقبل ظرف لجاهل المصائب جمع مصیبة
 وهذا البيت من غزل الشيخ و بعده تجانب خلی والوداد ملازی وفارق الفی
 ولغیا مواظبی اشبه ما القی بیوم قیمة وسیل دموی بانتشار الکواکب قوله تجانب
 ای تباعد ولعل بالکسر الصدیق والوداد بالفتح الحب والالف بالکسر المألوف
 وعاید الموصول محذوف ای ما القاه انا وسیل منصوب معطوف علی محل ما وانتشار
 الکواکب تفرها بیت بازای بالمد وسکون الباء من امدن و مرابکش بضم الکا فی العری
 که پیشتر مردن خوشتر که پس از تو زندگانی کردن اما بشکر منت باری پس از مدتی
 باز امدان خلق داودی متغیر شده و جمال یوسفی بریان امده و بر سبب زخمدان
 سبب بمعنی التفاح جوبه بکسر الباء وسکون الهاء ای مثل السفجل کردی نشسته
 بفتح الکا فی الفارسی الغبار و اراد به الشعر الناعم و رونق ای طراوت بازار حسنش
 شکسته متوقع بکسر القاف که در کنارش کیرم کناره گرفتم ای فررت منه الی طرف
 و کفتم قطعه آن روز که خط شاهدت ای خط شاهد و محبوب بود حیث کان
 لم ینبئت وجهه شعر غیر مایه اشئ یسیر تحت شحمیه ۲ اوایل ظهور ریحیه و هذا
 او ان سورة لطافة المحایب صاحب نظر اراد به الشيخ نفسه از نظر براندى
 امروز بیا مدتی بیا الخطاب فیها بصلحش ای بصلح ان صاحب نظر کش و هذا

الشین راجع الی قوله خط فقه و ضمه برنشاندی یعنی فتحه و ضمتش برنشاندی
 وهذا اشارة الی شعرات الشارب والذقن وانت خبیر بان الانسب ح ان یقال
 وکسره بدل ضمة کما لا یخفی اللهم الا ان یقال انما قال ضمه رغبة للمناسبة الصوریة
 بینهما من غیر نظر الی الفوقیة والتحتیة فان شعرات الذقن انما تشابه صورته و تبا
 بحسبها الی الضمة دون الکسرة علی ان قوله برنشاندی لا یدل علی الکسرة کما لا یخفی
شعر تازه بهارا یعنی ای تازه بهار و رقت بفتحین واحدا لا وراق والتاء للخطا
 زرد شد دیک ای القدر بالکسر منه نهی من نهادن کاش ما سرد شد چند جرای
 و تکبر کنی دولت پارینه تصور کنی پار بالباء الفارسیة السنة الماضية و پارینه
 ماکان فیها بالترکیمن یلدغی پیش کسی رو که طلب کارست ناز برو کن که خریدار است
قطعه سبزه درباغ گفته اند خوشست یعنی گفته اند که سبزه درباغ خوشست
 داند آن ای ان کس کین سخن همی گوید قوله این سخن مفعول گوید و اشارة الی قوله
 سبزه درباغ خوشست یعنی از روی دلبران خط سبز دل عاشق بدیتر جوید
 قوله خط سبز مفعول جوید و مجموع قوله از روی دلبران الی مفعول داند ای یعرف ذلك
 القائل مضمون هذا الكلام وقوله بوستان تو الی اخره کلام ابتدائی کند نازار
 کند ناز بفتح الکا فی الفارسی مشترك بین التری و الفارسی اسم لبنت معروف یقال
 له بالعربی الکراث و کند نازار موضع نبته و کثرته مثل کلزار ولازار بری که
 بفتح الکا فی العری من کندن همی روید و قلما یوجد فی بعض النسخ هذان البیتان اعنی

قوله بآرای فی السنة الماضية بر قتی بفتح التاء وكسر الهزة وسكون الياء اصله والياء
للخطاب قيل قد يحدث الهزة في بعض المواضع وهذا فرد منها وذلك مثل قولهم ^{تثنية} خول
صحب وسازنده مجلس وكوشه خول وفتنه دُوران وغير ذلك وقد يقال ليس ههنا
هزة بل بكسر ياء الخطاب بعد التاء المفتوحة الا انه يقرأ باشباع الكسرة للوزن
والقول الاول شبه قوله چو آهو حال من ياء الخطاب اي حال كونك مثل الطي
في حسن المقله وميلان القلوب قال الشاعر يار آهو چشم كم بشد ز من منى و فر
هر سو كه آه اورا كه ديد و لك ان تقوله آه ورا كه ديد وتجعل احدها ايهاماً للآخر
امسال اي في هذه السنة الحاضرة بيا مدي چو يوزي اي حال كونك مثله في نفرة
القلوب سعدى خط سبز دوست دارد نه هر الف چو والد وزى وقد يروى
بالجيم العزنى قطعه كرو صبر كننى بضم الكاف وبكى بضم الواو والعاطفة وكسر الياء
الموحدة وفتح الكاف العزنى من كندن موى بناكوش يعنى اكر بكنى موى بناكوش را
وصبر كننى بر محنت كندن او ففى نظم البيت تقدير وتأخير بحسب المعنى وقد وقع
فى كثير من النسخ ورنكنى على معنى واكر صبر كننى بالنون النافية ولا يخفى ان ارتباط
قوله موى بناكوش على ما قبله لا يخفى عن التكلف اين دولت ايام نكوبى سرايد
اي تنهى كردست بجان داشتمى همچو تو بر ريش نكداشتمى تا بقيامت كه برايد
يعنى دست من بجانم نمى رسد تا نكداشتم كه برايد تا بقيامت چون دست تو كه
رسیده است بر ريش و نكداشتمى كه برايد قطعه سؤال كردم و كفتم جمال روى ترا

چه شد كه مورچه برگرد ماه اى حول القمر جوشیده است بخنده گفت ندانم
چه بود روى ترا مگر بمانم حسنم سیا پوشیده است لطيفه يكى از مستعربان
بكسر الراء المهلة بغداد في مختار الصحاح العرب المستعربة بكسر الراء الذين ليسوا
بمخلص وكذا المتعربة بكسر الراء وتشديد هاء التمهى برسيدند كه ما تقول في المرء
جمع امرؤ وهو الذى لم يحى لحيته لصغره سنا كفت لا خير فيهم وقوله ما دام
احدهم لطيفاً يتخاشن فاذا خشن من باب سهل يتلاطف في مقام التعليل لقوله لا خير
فيهم يعنى تا خوب و لطيفند در شتى كند و چون در شت شدند تلافى كند و دوستى
نمايند رباعى امر دانكه كه خوب روى بود تلخ گفتار و تندخوى بود چون بر ريش امد و
بلغيت شد مردم امير و مهر جوى بود بكسر الميم قوله تندخوى و مهر جوى و خوب روى
و تلخ گفتار كلها من قبيل الوصف التركيبى كما لا يخفى مطايبه يكى را از علما پرسيدم كه
كسى با ماه روى در خلوت نشسته و درها بسته و رقيبانش خفته و نفس طالب
و شهوت غالب چنانكه عرب كويد التمر باع هو فاعل من البيع وهو ادراك الشمس
و الناطور بالطاء المهلة حافظ الكرم وكذا الناطر و الجمع النواطر غير مانع هم داني كه
بعثت بر هيزكارى يعنى بسبب زهد و اخلاص مع الله تعالى و سلامت بماند كفت
اكر از ماه روى بماند سلامت از بد كويان بماند بالنون النافية شعر وان سلم
الانسان من سوء نفسه فمن سوء ظن المدعى ليس يسلم قوله فمن سوء متعلق
بقوله ليس يسلم والفاء فيه منقول من جواب الشرط اعنى قوله ليس يسلم بيت شايد

پس کار خویش بنشین یعنی تا که خود را اصلاح نکند لیکن توان زبان مردمن
لطیفه طوطی را با زاغ در قفس کردند طوطی از فتح مشاهده او مجاهده می برد و می گفت
 این چه طلعت مکروهست و هیئات ممقوت ای المبعوض و منظر ملعون و شمایل
 جمع شمال بالکسر بمعنی الخلق ای اخلاق ناموزون یا غراب لبین و ذکر نامعناه حکایت
 الخطیب قبیل البیاض فتذکر یالیت بدینی و بدینک بعد المشرقین ای بعد المشرقین من المغرب
 فغلب المشرق و اضیف الیه او بعد مشرق الصیف من مشرق الشتاء و هذا ملوک
 من قوله تعالی حتی اذا جاءنا قال یالیت بدینی و بدینک بعد المشرقین فیئس القریین
قطعه علی الصباح بروی تو هر که برخیزد صباح روز سلامت برو مسا باشد بد اخوی
 چو تو در صحبت تو یایستی فی البحر یایستن بالترکی کرک اولی قوله ولی معصومین ^{ولیکن}
 چنانکه تو بی در جهان کجا باشد عجبت ازین مذکور آنکه غراب بجوارت طوطی
 بجان آمده بود و لا حول کنان ای قائل لا حول و لا قوة الا بالله از گردش گیتی همی نالید
 و دستهای تعابن بر یکدیگر همی مالید و می گفت این چه بخت نگرست و طالع دون
 و خسیس و ایام بوقلمون هونوع من ثیاب الروم و له الوان کثیره اذا نظر الیه ی
 علی اطوار شتی یقال له بالترکی کلستانه و یکی به عن تغییرات الزمان و اختلافاته
 کذا فی بحر الغرایب لایق قدر من انستی که بازای در دیوار باغی همی رفیق بیت پارسا را
 بس ای بس است این قدر زندان که بود در طویل زندان ناچه کنه کرده ام که روزگار
 بعقوبت آن در سلك صحبت چنین ابلی خود رای وصف ترکیبی نا جنس یافته در رای

وصف ترکیبی ایضا بمعنی باطل رای و مهمل فکر لان یافته بالباء المشناة التختانية والفاء
 بمعنی هرزه بچنین بند بلا مبتلا کرده است قطعه کس نیاید بیای دیواری که بران
 صورت نکارای نقش کنند کو ترا در بهشت باشد جای دیگران دوزخ اختیار
 کنند قال الشیخ این مثل بفتحین بدان آورد مر یعنی برای آن آورد مر که تابدانی که
 صد چند آنکه دانا را از نادان نفرست نادان نیز از دانا وحشتست قطعه زاهدی
 در سماع زندان بود زان میان گفت شاهد یعنی محبوب بلخی بیاء النسبة ای منسوب
 الی بلخ کرمولوی زما ترش منشین که تو هم در میان ما تلخی بیاء الخطاب قطعه جمعی
 ای هذه جماعة جوکل و لاله بهم بفتحین پیوسته تو هیزم خشکی در میان رسته
 بالضم چون باد مخالف و چون سرما ناخوش چون برف نشسته و چون نخ بسته
 یعنی ای زاهد تو در میان ما شخص مخالفی چون باد مخالف و شخص ناخوشی همچو سرما
 و هو سکون الرء البرد ضد الحز و شخص نشسته چون برف ای انت کالتلج ^{البرودة} بینا
 حیث تظهر الشؤنة فی الکلام و بقاء الاوضاع و شخص بسته چون نخ ای انت مثل
 الجمد فی الانقباض و الامساک غیر الانبساط التام معنا مطایبه رفیق داشتم
 که سالها با هم سفر کرده بودیم و نان و نمک خورده و می کر الحقوق صحبت ثابت شده
 اخر بسبب نفی اندک از اراخاطر من ای یزاء قلبی و قد یقال تأذیه رواداشت
 دوستی سپری بضمی السین المهملة و الباء الفارسیة بمعنی تمام شد و با این همه
 مخالفت و ملائت دلبستگی یعنی ارتباط قلب از هر دو طرف یعنی از من و آن حاصل

بود حکم ای بدلیل آنکه شنیدم که روزی دو بیت از سخنان من در مجموعی
 گفتند که **قطعه** نکار من چو در اید بخنده نمکین بالكاف الفارسی فیما ای الملیح
 نمک زیاده کند بر جراحت ریشان یعنی بر جراحت دل ریشان کذا قیل والظاهر
 آن ریش ههنا اسم الجراحة علی المعنی المصدری فلا یلزم التکرار چه بودی
 از سر زلفش بدستم افتادی چو استین کریم بدست درویشان یعنی که هیچی
 این مثل باشد و محصول المعنی لیتنی فوز بالتشبیث بضدغ اللبیب فیصیر
 مثل کرم الکرام فی ایدی الفقراء المتضرعين طائفة دوستان نه بر لطف این
 سخن بلکه بر حسن سیرت خویش کواهی بالكاف الفارسی والیاء المصدری
 یعنی شهادت داده بودند و او هم در آن مبالغه کرده بود و برهوت بفتح
 الفاء و سکون الواو صحبت قدیر تأسف خورده و خطای خویش اعتراف نموده
 معلوم کرد مرا از طرف او هم بالفتح و السکون رغبت هست و انما قال هم اشاره
 الی ان الرغبة قد کانت حاصلة عنده ایضا این بیتها فرستادم و صلح کردم
قطعه نه ما را در میان عهد و وفا بود یعنی الیس قد کان بیننا عهد و وفاء
 استفهاما علی سبیل الإنکار جفا کردی و بد مهری نمودی بیکبار ای مرة واحد
 یعنی بالکلیة از جمله جهان دل در تو بستم ندانستم که برگردی بالیاء المصدری
 یعنی لم اعلم انک تعرض عنی سر بیا هنوزت کسر صلح است یعنی که هنوز تو
 اگر صلح داری باز آئی ای ارجع الی ثانیاً کزان محبوبتر باشی که بودی **مطایبه**

معنی اعراض کردن بزودی
 بالکاف الفارسی و یاء اللطایفه کن کردن

یکی رازن صاحب جمال بود در گذشت از جهان ای مات و ما در زن پیر هزوت
 بمعنی الخرف بعلت صدق بفتح الصاد و کسر هامهر المرأة کذا فی مختار الصحاح
 و فی بعض النسخ بسبب کاین در خانه متمکن بماند مرد از محاورت و بالحاء المهملة
 ای مخاطبها بجان رنجیدی ای کان متأذیا فی الغایة و بحکم صدق از مجاورت
 بالجیم العربی چاره بالجیم الفارسی بجی علی معنیین بمعنی مرة واحدة و بمعنی
 المجال کذا فی البحر و المراد ههنا المعنی الثانی یعنی مجال خلاص ندیدی یکی
 ازین طائفة گفت چگونه در فراق یار عزیز گفت نادیدن زن بر من چنان
 دشوار نمی آید که دیدن مادرش **مشو** کل بتاراج یعنی بی غارفت و خوار بماند
 کنج برداشتند و ما بماند قوله دیده مفعول مقدم لقوله دیدن یعنی دیده را
 بر تارک بفتح الراء اعلی الشئ سنان ای علی رأس الریح دیدن خوشتر از روی
 دشمنان دیدن واجبست از هزار دوست برید بمعنی بریدن تائیکی دشمنیت
 نباید دید **حکایت** یاد دارم که در ایام جوانی گذرداشتم بکونی کوی
 بالكاف العربی المحللة والیاء الاخیره للوحدة و نظر داشتم باماه روی در ایام
 تموزی که حر و شراب دهانرا بخوشانیدی بفتح النون النافیه ای کان
 ذلك الزمان فی غایة الحرارة بحيث یجف الرطوبة اللعابية فی الفم من شدة حراره
 و سموش بفتح السین المهملة مغرا استخوانرا بخوشانیدی بضم الباء ای بعلیه
 هذا هو المراد و قال فی مختار الصحاح للحرور بالفتح الريح الحارة و هی باللیل السمو

في النهار قال ابو عبيدة الحارور بالليل وقد يكون بالنهار والسموم بالنهار وقد يكون
 بالليل از ضعف بشرية تاب فتاب هجير تاب ههنا بمعنى الطاقة والهجير بالفتح
 والتخفيف نصف النهار عند اشتداد الحر نيا وردم التجاسية ديوارى كردم
 مترقب كه كسى زحمت تموز از من ببرد اى يزيل وبانى بياء الوحدة اتش من
 فرو نشانداى يطفئ كه ناكاه از تاريكى بكسر الياء المصدرى دهلير خانه
 بكسر الزاء روشناى ديدم فى مختار الصحاح الدهليز بالكسر ما بين الدار والبا
 فارسى معرب قوله جمالى بدل من روشناى كه زبان فصاحت از بيان فصاحت
 بمعنى الجمال او عاجز بماند بفتح النون ولا يخفى ان الجمال الثانى اعنى الصياحة بمعنى
 الوصف بالفارسية خوبي والمراد من الجمال فى قوله جمالى كه اى موصوفه يعنى بك
 خوب روى ديدم كه در بيان خوبي وزبان فصاحت عاجز بماند چنانكه در شب
 تاريك صبح بر ايد يا اب حيوه از ظلمات بدر ايد اى يخرج ويظهر قدحى بياء الوحدة
 قوله برفاب بسكون الفاء ماء ممزوج بالثلج وهذا من قبيل الوصف التركيبى مثل
 قولهم خونا ب ماء مخلوط بالدم وچرك آب ماء مخلوط بالذئس بردست وشكر بران
 ريخته بود وبعرق بفتح العين والراء المهملتين برايمخته ندانم بكتا بش الشين
 راجع الى برفاب مطيب بفتح الياء المشددة كرده يا قطرة چند از كل رويش
 دران چكیده كه ازان مطيب شده بجملة شراب از دست نكاريدش بر كرفتم
 وسخورد مراى بنوشيدم وقد عرفت ان استعمال احدهما مكان الاخر كثير وعمر گذشته

از سر كرفتم شعر ظما بالقصر على وزان العطش لفظا ومعنى بقلبي وهو اعضاء صغرى
 المستكنة فى الجانب الايسر من الصدر وسمى قلبا لانه خالص البدين من قلب النخلة
 اى لئلا وقيل لكثرة تقلبه قال الشاعر القلب منقلب مثل اسمه ابد فطوبى لقلب سليم
 غير منقلب لا يكاد يسيغه من الاساغة اى لا يقارب ذلك ان يسيغه اى يزيله
 ويسكنه رشف الزلال اى مضه وفى المثل الرشفا نفع اى اذا ترشفت الماء
 قليلا قليلا كان اسكن وادفع للعطش كذا فى مختار الصحاح والرشف بالفتح
 والسكون مرفوع ههنا على انه فاعل يسيغه والزلال الماء العذب لصافى قوله
 ولو للوصل شربت محورا متصل بقوله لا يكاد اى ولو شربت مثالا البحار من الماء
 الزلاله وقال الشيخ فى هذا المعنى ايضا هل ينقع من الزلال بجرعة ظمآن لو شرب
 البحيرة ما اكتفى وما ينبغي ان يعلم ههنا انه اذا دخل النقي على كاد قيل مغناه
 الاثباب مطلقا وقيل ماضيا والصحيح انه كسائر الافعال ولهذا فسرناه بلام يقارب
 قطع خرمر يعنى شادى ان فرخنده طالع را كه چشم قيل بحذف الميم فى التلقظ
 للوزن وكذا فى امثاله برچنين روى وقتدهر بامداد بمعنى افتد بغير الواو
 مست مى بيدار كردد بالكاف الفارسية نيم شب اى السكون الذى سكر من الخمر
 ونامر فانه يستيقظ ويفيق فى نصف الليل مست ساقى روز محشر بامداد قيل اى
 بامداد روز محشر يعنى ان يسكر من جمال الساقى فانما يفيق فى صباح يوم المحشر
 والقيمة هذا ما قيل وله معنى اخر اظهر من هذا المذكور كما لا يخفى على الذوق السليم

حکایت نبالی سلطان محمود خوارزم شاه با خطای برای مصلحت صلح اختیار کرد
یعنی مرا بفرستاد و خطای تا که آن مصلحت را بجای آورد و بمجامع کاشغر بالکاف العزنی
و فتح الغین المعجمه قبل اسم بلدة در آمد و پسری دیدم در خونی بغایت اعتدال و نه
جمال چنانکه در امثال او گفته اند **رباعی** معلمت همه شوخی و دلبری موخت فی بحر
الغریب شوخ بمعنی شخص مطبوع و اراد بشوخی ههنا المطبوعیة و المقبولیة جفا
و ناز و عتاب و ستمگری بالکاف الفارسی موخت من ادبی بچنین شکل و خوی
و قدور و ش بفتح الراء و کسر الواو اسم مصدر من رفتن کدانش من دانستن کما قر
ندیده ام مکر این شیوه بمعنی ناز از پری موخت ماض من موخت بمعنی التعلیم و اما
اموخت فی الموضعین فی البيت السابق فهو ماض من موخت بمعنی التعلیم فان موخت
یحیی لازما و متعدیا صرح به فی البحر مقدمه مخور محشری کتاب مقدمه که زبخی
تألیف کرده است از فن خود در دست و همی خواند ضرب زید عمر او کان المتعدی عمر
بفتح الدال و فی بعض النسخ و کان المتعدی زیدا بکسر الدال المذکور کفتم ای پسر خوارزم
و خطای صلح کردند و زید و عمر و را خصوصیت همچنان باقیست بخندید و مولد
علی وزن المجلس اسم مکان من ولد پرسید کفتم خال شیراز گفت از سخنان سعدی
چه داری کفتم **شعر** بلیت علی صیغه المعجمه للمتكلم ای کنت مبتلی بخوی بسکون
الحاء و القراءه بفتحها غلط یصول مغاضبا علی ای یصول و یحتمل علی حال کونه مغاضبا
و یحتمل ان یتعلق بمغاضبا بل هو اقرب لفظا و الکاف فی کزید اسم بمعنی المثل منصوب المحل

علی انه صفة مصدر محذوف ای یصول صولة مثل زید ای مثل صولة زید فی مقابلة العزم
قوله علی جرذیل حال من فاعل لیس یرفع و هو ضمیر بخوی ای لا یرفع راسه
حال کونه علی جرذیل ای لا ینظر و لا ینتظر الی احد بل بمشی علی التخت و
الدلالة جازا ذیل علیه علم ما هو عادة المتکبرین و هل یستقیم الرفع عمل الرفع علی کل
الجزء هذا من قبیل الاستفهام لا نکاری و فیه ایهام لطیف کما لا یخفی لحنی
بالحاء المعجمة بمعنی زمان قلیل یا ندیشه فرورفت و گفت غالب اشعار او درین
زمین بزبان پارسیست اگر بگوئی بفهم فارسی نزدیکتر باشد که کلام الناس
علی قدر عقولهم کفتم **شعر** طبع ترا تا هوس بخوشد صورت عقل از دل ما بخوشد
ای دل عشاق المنادی فی امثاله محذوف و المذکور صفة لذلك المحذوف یعنی
ای حبیبی که دل عشاق بدام تو صید من بتو مشغول و تو با عمر و زید بامدادان
که عزم سفر مصمم شد مگر یکی از کاروان گفته بودند بش که فلان سعید
دیدم که دوان صفة من دویدن مثل افتان من افتادن امد و تطف کرد
و بروداع تأسف خورد که چندین روز چرا نکفتی که منم تا شکر قدوم بزرگ
خدمت میان بسامی کفتم **مصرع** با وجودت زمین او از نیاید که منم کفتا چه شود که
درین بقعه براسایی تا از خدمت مستفید شویم کفتم ان ممکن نیست بحکم
این حکایت **نظم** بزرگی دیدم اندر کوهساری بیاء الوحدة فیها و قد من
تحقیق معنی کوهساری اوایل باب چهارم قناعت کرده از دنیا بغاری چرا کفتم

یعنی کفتم که چرا بشهر اندر نیاید که بار بندازد بر کشاید بگفت بخا بگری رویان بفرزند
 نغز بفتح النون وسكون الغین المعجمة وبعدها زاء معجمة بمعنی نفیس چو کل بکسر
 الکاف الفارسی بسیار شد پیلان بلغزند این کلام بکفتم و بوسه بر سر و روی
 یگد یکرداد یرو و دواع کرد **دیر دیگر** بوسه دادن بروی دوست چه سود هم در آن
 لحظه کردنش پذیرد بالباء الفارسیّة المفتوحة والدال المهملة الساكنة
 بمعنی الوداع وقد یصحّ بالباء العربی الزاید علی اصل الكلمة وضمّ الدال المعنی
 درود و تحية کردنش سبب کوی ای کانه و دواع یاران کرد روی ازین نیمه
 یعنی رویش ازین سبب نیمه اش سرخ شد و زان سوزرد یعنی طرف دیگرش
 زرد شد **شعر** ان لم امت انا یوم الوداع بفتح الواو اسم وبالکسر مصدر تأسفاً
 ای تخزنا و تحسرا تمیز احوال بمعنی متأسفاً لا تحسبونی فی المودة منصفاً بکسر
 الصاد ای عادی عادی هذا البيت مطلع غزل للشيخ وبعده اوقفت راحلة بارض
 مودع و بکیت حقان بلالت الموقفاً من مات لا تبکوا علیه ترخماً و ابکوا الحی
 فارق المتألفاء الراحلة المركب من البعیر جملاً کان اوناقة و المودع موضع الوداع
 حکمی عن بعض اهل الهند انه عشق جاریة فرحلت فخرج فی وداعها فدمعت عینه
 الواحدة و لم تدمع الاخری فغمض العین الی لم تدمع اربع و ثمانین سنة و لم یفتحها
 عقوبة لها لانها لم تبک علی حبیبته و فی معناه انشد بکت عینی غداة البین دمعاً
 و اخری بالبکاء خلعت علینا فعاقت الی خلعت علینا بأن غمضتها یوم الیقیناً

حکایت خرقه پوشی بیا، الوحدة در کاروان حجاز همراه ما بود یکی از امرای
 عرب مروراً صد دینار بخشیده بود تا نفقه عیال کند ناکه دزدان خفاچه
 بفتح الخاء المعجمة و الجیم الفارسی البیاض الی کذا سمعت من بعض الکمل و الظاهر
 انه بالجیم العربی اسم لخی من بنی عامر علماء ذکر فی الصحاح برکاروان زردند
 یعنی عارت کردند و پاک بردند ای اخذوا ما یملکونه بالکلیة باز رکانان کریمه
 و زاری کردن گرفتند و فریاد فی فایده خواندند **بیت** کر قضرع کنی و کفر فیراد
 دزد زر بالاضافه ای سارق الذهب و قد یقرء بدون الاضافة و الاول اظهر
 باز پس نخواهد داد مکران درویش برقرار خود مانده بود و غیر درو
 نیامده کفتم مکران معلوم ترا یعنی مال ترا قیل کثیراً ما یعتبر عن مال البطل و نفقته
 بلفظ المعلوم بملاحظة قوله تع و رزق معلوم نبردند کفتم بلی بردند و لیکن
 با ان چنان الفتی نبود که بمفارقت ان خسته دل با تم **بیت** نباید بستن
 اندر چیز کس دل که دل برداشتن کار نیست مشکل کفتم موافق حال منست آنچه
 تو کفتمی که مراد عهد جوانه اتفاق مخالطه افتاد با جوانه و صدق و مودت
 بمشابقی که قبله چشمه جمال او بود و سود سرمایه عمر وصال او **قطعه** مکرملانکه
 یعنی مکرملانکه باشد نظیر او بر آسمان و کر نه بشر بحسن صورت او در روی
 نخواهد بود بدوستی یعنی بحق مودت که منعقد شده است در میان ما که حرامست
 بعد از وصیت که هیچ نطفه چو او ای مثل او آدمی نخواهد بود یعنی بلکه بشود یا ملا

ناکھی پای وجودش بکل اجل بکسر الکاف الفارسی فرو رفت ای مات و در فراق از دست
 دودمان بالدالین بمعنی القبيلة برآمد روزها بر سر خاکش مجاورت بالجیم کردم و از آن
 که می گفتم این بود **قطعه** کاشان روزی در بحر الغرایب کاشی ترکی بمعنی کاشیکه در پای
 نوشد خار اجل دست کیتی بزدی تیغ هلاکم بر سر یعنی بزدی تیغ هلاکم را بر سر
 تادین روز جهان یعنی جهان را بی تو ندیدی چشمم ای ممت المنادی محذوف یعنی
 ای حبیب که منم برخاک تو که خاکم بر سر یعنی خاک بر سرم و هذا اعز قوله خاکم بر سر
 دعاء علیه بالهلال وله نظیر ترکی حيث يقال فی موضع و یلک طیر اقی باشکه
قطعه آنکه قرارش نکر فراق و خواب عطف علی قرار تا کل و نسیرین نفسانندی نخست
 ای الحبيب الذي كان لا يتقرر في موضع فلا ينام في مكان الا بعد نشر اوراق الورد
 و النسیرین علی فراشه کردش کیتی بالکاف الفارسی فیها بمعنی دوران الفلك و المراد
 مقداره اعنی الزمان کل رویش بضم الکاف الفارسی بر تخت خاربندان یعنی بنان خار
 بالترکی دکن دپاری لکن اراده ههنا شجر الشوک كما يقال کلبن ویراد به شجرة الورد
 نفسها بر سر خاکش ای علی راس قبره برست بالضم ای بنت بعد از مفارقت او عزم
 کردم و نیت جرم که بقیة زندگانی یعنی در بقیة عمر فرش هوس در نوردم
 فی البحر نوردیدن بضم النون و فتحها بمعنی یحیدن و فی مستقبلات یحذف الدال
 مع الباء قصد التخفيف **نور** و **نور** نذا انتهى و ههنا محذوف كذلك و کرد بکسر
 الکاف الفارسی یحی ثلاثه معان بمعنی المدور و منه کرد بالش و بمعنی حواله الشیء ای

جوانه و اطرافه و بمعنی الجمع کذا فی البحر و الظاهر ان المراد ههنا هو المعنی الثاني
 مجالست نکردم بالکاف الفارسی من کردیدن بمعنی الدوران **قطعه** سود دریا
 نیک بودی کر نبودی بیم موج ای خوفه صحبت کل خوش بدی مقصور من بودی
 کر نیستی تشویش خار دوش ای فی الليلة الماضية هذا یقر بالضمه الصحیحة
 و اما دوش بالضمه المجهولة فهو بمعنی المنکب كما مر چون طاوس می نازیدم
 من نازیدن بمعنی ناز کردن اندر باغ وصل این زمان اندر فراق یاری بجم
چو مار حکایت یکی با از ملوک عرب حدیث لیلی و یجنون بگفتند و شورش
 بضم الشین المعجمة و کسر الراء المهملة بمعنی الاختلاط کذا فی الصحاح الفارسی
 وقد یحی بمعنی الغشيان و لیس مراد ههنا حال او بگفتند که با کمال فضل و بلا
 سر در بیابان نهاده است و زمان اختیار از دست داده بفرمودش الشین
 راجع الی یجنون تا حاضر آوردند و ملاحتش کردن گرفت که در شرف نفس
 انسانی چه ظل دیدی که خوی حیوانی اراده حیوانات العجم گرفتی و ترک عیش
 آدمی گفتی ای کردی و قد مر نظیره غیر مره یجنون بنا لید و گفت **شعر** و رب ضعیف
 ای کثیر من الخلائق لا تنی فی وادها ای عذلتی فی محبة لیلی و عشقها المرید
 یوما فوضیع من الايضاح لی ای تظهر و تبین لاجلی و هو منصوب بأضمار ان
 جواب الاستفهام و فاعله ضمیر لیلی و عذری منصوب تقدیرا مفعوله و علی
 قوله لی مقیم لاجل الاطناب کافی قوله تعالی رب اشرح لی صدری و یسر لی امری و یرزق

فیوضح بالباء التختانية فعلى هذا فاعله ضمير صديق والاول اظهر وهذا البيت
من غزل الشيخ مطلقه. امطلع شمس باب دارك ام يدري اقدك ام غصن من البان
لا ادري ومن ابياية تواريت عني بالحجاب مغاضبا وهل توارى نور وجهك
بلخذر ومن شرب الخمر الذي ناذقته الى غد حشر لا يفوق من السكر قطعه
كاش كانان كه عيب من جستند رويتاي دلستان بدیدندی تا بجای ترج در نظر
قوله بخبر فی موضع الحال ای کونهم ذاهلین عن انفسهم دستها بریدندی تا تحقیقت
معنی بر صورت دعوی کواهی دادی قال الله تعالی فذلک الذی لم تنتهی فیہ واعلم انما
لما راودت زلخا ای ارادت یوسف عن نفسه لامتهانوسة فذلک وقلن امرأة العزیز
عشت عیدها الکفانی فلما سمعت باغتیاهن دعتهم وهیات لهن مشکا وعلقت
کل واحدة منهن سکینا و قالت لیوسف اخرج علیهم فلما راینه اکبرنه ای عظیته
وتخیرن فی ذلک الحسن الرابع والجمال الفائق وجرحن ایدیهن من قوط الدهشة
وقلن حاش لله ما هذا بشر ان هذا الاملک کریم فرج قالت زلیخا فذلک الذی لم تنتهی فیہ
ای فهو ذلک العبد الکفانی الذی لم تنتهی فی الافتتان به قبل ان تصوره بحقی
صورته ولو صورتته فی انفسکین وقت الملامه لعذرتنی قال عذلتنی علی هواه
قلما ابصر احسن وجهه عذرائی و اعلم ان ضمیر التثنية فی مثل عذلائی راجع
الی صاحبی الشاعر فان من دأبهم ان یذکروا الامثال والاشعار صاحبهم قال
بعض المحققین التحقیق فی امثال هذا انه يجوز ان یراد بالضمیر الاثنان وهو ظاهر و یجوز

ان یراد به الواحد وذلك على وجهين أحدهما قوله المبرّد وهو تكرير الفعل كأنه قيل
عذل عذل للتأكيد وقد وجهه أبو الحسن الجاربردی في شرح الكشاف بأنه حذف
الفعل الثاني ثم اتى بفاعله وفاعل الفعل الاول على صورة ضمير الاثنين متصلا
بالفعل الاول وثانيهما ان العرب اكثر ما يرافق الرجل منهم اثنان فكثيرا ما يستعملون
خليلي وصاحبي وقفا واسعدا حتى خاطبوا الواحد خطابا لاثنتين فليكن هذا على
ذكر منك فانه يتفعل في مواضع ولهذا اطنبنا الكلام في هذا المقام بأدنى المنا
ملك در دل مد که جمال لیلی مطالعه کند تا داند که چه صورتیست که موجب بکسی
الیم چندین فتنه است بفرمود طلب کردند در احیای عرب جمع حتی بمعنی القبيلة
بگردیدند و بدست آوردند و پیش ملک در صحن سراچه بداشتند ملک در
او نظر کرد شخصی دید سیه قام یعنی اسود اللون ضعیف اندام در نظرش حقیر آمد
بحکم آنکه کمترین خدام حرما و جمال از و پیش بالباء العزنی یعنی زیاده و برینت
پیش بالباء الفارسی مجنون بفرست دریافت و گفت ای ملک از دریچه چشم
مجنون جمال لیلی نظر بایست کرد تا سر مشاهده او بر تو بجلی کند مشق ترا
بر درد من رحمت نباید رفیق من یکی هم در د باید که با او قصه ی کویم همه روز
دو هیزم را بهم خوشتر بود سوز ای لا احتراق شعر ماقر من ذکر الیم مسمعی بکس
الیم الاول و فتح الیم الثاني آلة السمع اعنی الاذن لو سمعت ورق الیمی صاحت معی
ای الذی مر باذنی من ذکر منزل الحبيب لو سمعته ورق الیمی ای الورق التي تسکن

یاد
و هذا الجواز قدوة القیاض
کانه قيل ان القیاض

في الميم صاحبت معي من شوقها والتذاذها الصيغة رفع الصوت والميم بكسر الحاء المهملة
 وفتح الميم المرعى المحفوظ ويقال لمنزل الجيب جئ تشبيها له بحمي النطبي والورق بالضم
 والسكون جمع ورقاء كحجر في جمع حبراء وهي اى الورقاء اسم حمامة يشبه لونها
 لون البرماد وقد وضع الظاهر موضع المضمرة اذ الاصل ان يقول ورقه وذلك
 للاستلذاذ بذكره كقوله تالله يا ظبيات القاع قلن لنا ليل اى منكن اول ليل اى
 من البشر حيث لم يقل اوهى مع تقدم الذكر والظبيات جمع ظبية وكثيرا ما يشبه
 بها المعشوق في حسن العين ولطف اللحظ والقاع الارض المستوى هذا على ما هو المشهور
 من كسر الحاء وفتح الميم في الميم الثانى على ان يكون عين الاول لفظا ومعنى لما اشتبه
 من ان المعرفة اذا اعيدت معرفة كان الثاثة عين الاول وقال بعض الكمل الصحيح
 عندى العكس اى ورق الحمي بفتح الحاء وكسر الميم على ان يكون بينه وبين الاول
 بتجنيس حرف والمراد اللام كما قال صدر الافاضل الحمي بكسر الميم والمراد اللام يقال انه
 حذف الالف فاجتمع الميمان فلزم التضعيف فقلبت احديهما ياء كلمة تقضى الميزان
 انتهى كلام صدر الافاضل يا معشر الخلائق قولوا للمعاني لست تدري ما بقلب
 الموجع المعش اسم جماعة لا واحد له من لفظه مثل قوم ورهط والخلائق بالضم
 والتشديد جمع خليل وهو الصديق والمعاني اسم مفعول من غافاه الله اى
 وهب له العافية من الاسقام والبلاء اى بلايا العشق واسقامه وهو المراد ههنا
 واعلم ان المصراع الاول يتم بالمعنى ويبدأ المصراع الثاثة بلفظ في وقطع الكلمة الواحدة

بين المصراعين شايخ ذابغ في اشعار البلغاء ومثله يسمى في عرف البلغاء مرهونا وقوله
 لست تدري اى لا تعلم انت ما التصوق بقلب الموجع بفتح الجيم اى المولم وقيل يحتمل
 ان يكون الباء للظرفية دون الاصل اى ما استقر في قلبه وفي بعض النسخ يا معش
 الخلائق قولوا للمعاني يا ليت تدري ما بقلب الموجع **والا لمعنى الذكى المتوقد رابع**
 تندرستانا نباشد درد ريش اى جراحت جرمها دردى بياء الوحدة وهمدرد
 كلمة واحدة مركبة مثل هدم وهمره وهمسايه نگويم درد خویش گفتن از زنبور
 يعنى شكایت کردن از ایداء زنبورنى حاصل بود قوله بايكي مفعول على تضمين كفتن
 معنى الخطاب در عمر خود ناخورده نیش اى لم يذوق ولم يعرف اصلا ايلام
 النخل واما كونه بلا حاصل فلانه لا يتعظبه ولا يتحذر منه حق الحذر تا ترا
 حالى نباشد همچو ما حال ما باشد ترا افسانه پيش يعنى در پيشت سبوز من
 باد يكرى نسبت مكن او ملك بردست ومن بر عضورىش لطيفه قاضى همدان
 همدان بالذال المعجمة وفتح الميم بلدة العجم واما همدان بالذال المهملة وسكون الميم
 قبلها قبيلة من اليمن كذا في تاريخ اليا فعى حكايت كنى كه با نعليند بسرى سرخس بود
 ونعل دلش براتش بود روزكارى اى في زمان يعتد به عرفاد رطلش متلفف بود
 بويان يعنى مختصر بود وندده قوله بويان في موضع الحال واسترصد اى مترقب بويان
 يعنى طالب وبر حسب بفتحتين واقعه كويان يعنى حكايت كنى ان تفاصيل وقايح
 كه بر سرش مى گذرد **رابع** در چشم من امدان سمي رو بلند يعنى سر سمي في البحر

سپی بکسرتین بمعنی المستقیم و يستعمل في وصف شجرة يقال لها سرو و بر بود بالضم ماض من بر بود
 دلمزدست و در پای فکند این دیده شوخ ای مطبوع میکشد بفتح الکاف دل مغلول
 کشد بکشد خواهی که بکس دل ندهی دیده ببند بضم الباء الاول ای لا تنظر الى احد
 قوله خواهی و ندهی و ببند خطاب لمن القى السمع و هو شهيد و محصول المعنى ان خواهی
 دلت را بکس ندهی چشمت ببند ای حفظ عینک عن النظر الى المحایب و الالتفات
 الى محاسنهم بیت از یاد تو غافل نتوان کرد پیچیم یعنی غافل نتوان کردن بهیچ حال
 و خلاصه آنکه اذکر فی کل حال و اراک حاضر فی کل لحظة سر کوفته مار مرا کافا العرق
 نتوانم که پیچیم شنیدم که در ره کذری ای طریق من الطرق پیش قاضی باز آمد طریق
 یعنی بعضی ازین معامله بکوشش ای بکوشش ان پسر رسیده بود و رنجیده دشنام می داد
 داد و سقط بفتحین بمعنی هرزه و باطل گفت و سنک برداشت و هیچ از حق حرمی
 فرو نکذاشت قاضی بایکی از علمای معتبره که همعنان او بود گفت بیت ان شاهدی
 و خشم گرفتن بینش و ان عقده برابر وی ترش شیرینش یعنی بین ان محبوبی را
 و خشم گرفتن او را که چه حلاوتی دارد و بین ان عقده را که برابر وی ش دارد که
 اگر چه ترشت از غضب ولیکن شیرینست فحد نفسه در بلاد بکسر الباء جمع بلاد
 عرب گوید که ضرب الجیب زیب الجیب فیصل بمعنی مفعول و المصدر مضیاف
 الى الفاعل و المفعول مترک ای ضربه آیه ای العاشق و قيل ضرب الجیب اوجع
 و للناس فیما یعشقون مذاهب بیت از دست تو مشت بر دهان خوردن خوشتر

یعنی خوشترست که بدست خویش بسکون الشین نان خوردن قال القاضی هانا
 بمعنی یشبه و قدم تحقیقه از وقاحت او بفتح الواو قلة الحیاة بوی سماحت
 بالماء المهلة الجودی اید قوله یاد شاهان بسکون النون مبتداً سخن بصلابت
 و خشونت گویند و باشد که در نهان صلح جویند بیت ابکور تو آورده ترش
 طعم بود روزی دو صبر کن که شیرین گردد این یکفت و بمسند قضا با ز آمد
 تنی چند از عدو جمع عدل کذا فی مختار الصحاح که ملازم او بودند زمین خدمت
 ببوسیدند که با جازت سخنی دارم در خدمت بگویم اگر چه ترک ادبست
 و بزرگان گفته اند بیت نه در هر سخن بحث کردن رواست خطاب بزرگان
 گرفتن خطاست اما بحکم آنکه سوابق انعام خداوندی که ملازم روزگار
 بندگانت مصلحتی که ببینند و اعلام نکنند نوعی از خیانت باشد طریق صواب
 انست که پیرامن این طمع نکردیدی من کردیدن بالکاف الفارسی و پیرامن
 حوالی الشیء و اطرافه یعنی ان الصواب ان لا تحوم حوالی هذا الطمع و فرش و لم
 بفتحین شدة الحرص در نوردی که منصب قضا پایگاه بالباء و الکاف الفارسی
 فی البحر یا یکا و کذا پایگاه بحذف الیا بحی بمعنی البحر الذی یضع علیه القدم فی السلم
 و نحوه و بمعنی المستراح و بمعنی المرتبة و هی المرادة ههنا منیع بفتح المیم یعنی
 مرتبه حصین است تا بکنایه ملوث نکردانی حریف نیست که دیدی اشاره
 الی پسر نعلبند و حدیث اینست که شنیدی اشاره الی شتمه و وقاحتی ای لیس فی

شاهدان

احتمال الموافقة اصلا فلاولى تركه بيت یکی کرده بی اب روی بسی بسکون باد
 والیاء الاخیر فی روی للمصدریه یعنی کسی که بسیار کرده است بی اب چه غم دارد
 از اب روی کسی یکسر باد اب بسا نام نیکوی پنجاه سال قال فی البحر معنی بسا
 بالترکی آنچه و نیچه نیچه واستشهد علیه بقوله نه هر بیرون که بپسندی در نوش
 هیچنان باشد بسا حلوی صابونی که زهرش در میان باشد و قدمزدان
 مع زیاده تفصیل فی الدیباچه فتذکر که یک نام زشتش کند بایمال قاضی راضی
 یاران یکدل واتحاد القلب عبارة عن کمال الوفاق فی الاخلاص والصدق ای نصیحة
 الاصدقاء المخلصین المتفقین فی الصدق والمحبة بسند آمد وبر حسن رای وحفظ
 وفای ایشان افرین کرد و گفت نظر عزیزان در مصیحت خال من عین صوابست
 ومسئله فی جواب ولیکن شعر ولوان حیاتا بالملامیر یزول ای لو وقع ان حیا
 یزول بالملامة لمعت ای قبلت کما سمع الله من حمده افکا ای کذا بایفتریه عذول
 ای یختلفه اللائم والعذول بفتح العين المهملة والذال المعجمة مباغلة من العذل
 وهو الملامة وصححه بعضهم فی بعض النسخ عدول بضمین والذال المهملة عداون
 الذول جمع عدل بمعنی عادل والاول هو الصحيح بيت ملامت کن مرا چندانکه خواه
 که نتوان شستن از زنگی سیاهی این بگفت و کسانرا بتفحص و تفتیش حال او
 برانیکخت بالكاف الفارسی یعنی مسلط کرد ونعمت بی کران بریخت که گفته اند هرگز
 زرد در ترازوست زور در بازوست یعنی هر کس که زرد را از کیسه بیرون آورده

وینا کالکذوب
 من الکذوب
 مئة

و در میان نهاده برای خرج زور و قوت در بازوست و آنکه بردنیا دست رس
 ندارد قوله دست رس وصف ترکیبی ای اسم فاعل من رسیدن مثل دلکش مرکبیدن
 در همه دنیا کس ندارد یعنی صاحب تصرف نشود اصلا کذا سمعت من بعض الکمل
بيت هر که زردید سر فرو دارد و رترازوی اهنین دوشست یعنی و اگر ترازوی
 اهنین دوش ای حدید المنکبه باشد ای وان کان کلحدید فی الشدة والصلابة
 یميل البتة الى الذهب ویلین به فی الجملة شبی در خلوتی بیا، الوحدة فیها میس
 شد وهم دران شب شحنة بسکون الحاء المهملة بالترکی صویاشی یعنی حافظ شهر
 را خبر شد که قاضی همه شب شراب درس و شاهد در بر یعنی محبوب در سینه اش
 مقرر از تنم خفقی و برتر کفقی قوله قاضی مبتدا و تخفقی خبره وهمه شب
 ظرف تخفقی وقوله شراب درس و شاهد در بر فی موضع الحال قطعه امشب ای فیهذه
 الليلة الحاضرة مکروبوت می خواند بسکون التاء والنون این خروس عشاق پس
 بالباء العربی نکرده بالكاف العربی هنوز از کنار و بوس فی بحر الغرایب کنار و کناره
 کلاهما بالكاف العربی بمعنی النهاية والطرف وقد یکنی بکنار عن حالة الوصلة
 وعن تماش بدنه بدن الجیب مجردین وهذا وان کان من جزئیات المعنی الاول
 لکنه یعد کل منهما لغة علی حدة وبوس بحی علی ثلثة معان صیغة امر من بوسیدن
 و وصف ترکیبی واسم مصدر انتمی والمراد من کنار ههنا المعنی الثاني ومن بوس
 المعنی الثالث وقد یوجد فی بعض النسخ بیت من هذه الابیات هكذا رخسار بار

در خم ابروی تابدار چون کوی عاج در خم چوکان ابنوس قد عرفت معنی رخسار
 و قیل اراد به ههنا الوسط المرتفع من الحد و تابدار وصف ترکیبی مثل تاجدار
 و علم دار و بمعنی الجعد و کوی بضم کاف الفارسی الكرة بالترکی طوب و چوگان
 بالفارسیین الخشب المنحني الذي يضرب به تلك الكرة حين الملاعبة بالصولجان
 والعاج عظم الفیل و ابنوس اسم شجر معروف یکدم که چشم فتنه نخفته است تاجدار
 و قد وقع فی بعض النسخ بدل هذا المصراع هكذا یکشب که دوست نخفته است در کنار
 بیدار باش تا رود عمر در فسوس بضم الفاء و السیدین المهملین فی اصل اللغة
 الطنز و السخریة و اراد به ههنا لازمه اعنی معنی العبت و فی الصحاح الفارسی
 افسوس و هولغة فی فسوس له ثلثة معان الطنز و السخریة و الخیف اعنی دروغ
 و هو الانسب ههنا تافشوی ز سجد اذینه بالذال المعجمة کذا فی بحر الغرایب بان الذی
 ای اذان الفجر یا از در یکسر الرء سرائی اتابک اسم ملک عربی کوس ای صدای کوس
 لب ازلی چو چشم خروس بلهی بود برداشتن بگفتن پیوده خروس قوله لب
 مفعول مقدم لقوله برداشتن و قوله چو چشم خروس صفة للی و قوله برداشتن
 فاعل بود و قوله بگفتن متعلق بقوله برداشتن یعنی حماقة بود برداشتن لب ازلی
 که هیچ چشم خروس است در حرمة و صفوة بسبب گفتن پیوده خروس قاضی
 درین حالت بود که یکی از متعلقان درآمد و گفت چه نشینی خیز امر من خاستن
 یعنی بر خیز و تاپای داری ای بقدر طاقتك و حسب مساعدة رجلك کریز امر من کرختن

و قد یحیی کریز اسم مصدر و وصفات ترکیبیا و لیسایم رادین ههنا که حسودان جمع حسود
 دخی گرفته اند یعنی نیمه و غمز کرده اند کذا سمعت من بعض الکمل بلکه حتی ای قضیه
 محققه در واقع گفته اند مکرانش فتنه که هنوز اندکست باب تدبیر فروشانیم
 مبادا که فردا بمعنی غدا چو بالا گیرد عالی بفتح اللام فرا گیرد قاضی ببتسم فرونگه
 کرد و گفت **قطعه پنجه** در رسید کرده ضیغم را ضیغم بالیا، التختانیة الساکنه
 بین الضاد و الغین المعجمین المفتوحین بمعنی الاسد یعنی شیر قوی را که پنجه اش
 در رسید برده باشد چه تفاوت کند که سک لا ید یعنی غوغو کند روی در روی
 دوست کن بگذار که عدو پشت دست می خاید ملک بفتح المیم و کسر اللام شمر را
 در آن شب اکاهی دادند که در ملک بالضم و السکون تو چنین منکری بفتح الکاف
 او بکسرها و هو الانسب لقوله من اورا الخ کما لا یخفی حادث شده است چه قیامی
 گفت من اورا از جمله فضلاء عصر بمعنی زمان و یکانه دهر ای فرید روزگار
 می دانم باشد که معاندان در حق او بغرض خوض کرده باشند الخوض بالمعجمین
 بمعنی الشروع فی الشئ این سخن در سمع قبول من نیاید مکرانکه بفتح کاف الفارسی
 فیها که معاینه کردد بالکاف الفارسی که حکما گفته اند **بیت** بتندی قوله سبک
 مرتبط ببردن قوله دست بردن بتیغ یعنی زیمان دشواری و ضجرت دست بتیغ
 بردن بشتاب و استعجال بدندان برد بفتحین مضارع من بردن و فی بعض النسخ
 کرد بدل برد پشت دست دریغ شنیدم که سحر کاهی ملک باتنی چند از خاصان بر بالین

قاضي رسيده شمع را ديد استاده في بحر الغرايب ستادن لغة في ايتادن ويطر حذو
 الالف في مستقبلاته فيقال ايتد وبأيت وشاهد نشسته وي رخته وقدح شسته
 وقاضي در خواب مستي خبر از ملك هستي ملك بلطفش بيدار كرد وكفت برخيز كه
 آفتاب بر آمد قاضي در يافت يعنى فهم كرد كه حال چه شد كفت از کدام جانب بر آمد
 كفت از مشرق كفت الحمد لله كه در توبه بكسر الراء بارست يعنى باب توبه كشاده است
 بحكم ابن حديث لا يفلق على صيغة المجهول اى لا يجعل باب التوبة مغلقا مسدودا
 على العباد حتى تطلع الشمس من مغربها وكفت استغفر الله واتوب اليه قال النبي
 صلى الله عليه وسلم من تاب قبل ان تطلع الشمس من مغربها تاب الله له وقال عم
 ان للتوبة بابا عرضه مسيرة سبعين سنة وانه لا يفلق حتى تطلع الشمس من مغربها
 وقال صلى الله عليه وسلم لا تقوم الساعة حتى تطلع الشمس من مغربها فاذا طلعت وراه
 الناس امنوا اجمعين وذلك حين لا ينفع نفسا ايمانها لم تكن امنتم من قبل او كسبت
 في ايمانها خيرا وجاء في بعض الاخبار انها تطلع من المغرب ثلاثة ايام والاصح انها
 تطلع يوما واحدا من المغرب ثم تطلع على حالها الى يوم القيمة **قطعه** اين دو چيزم
 بر كناه اني بختند سخت نافر جام و عقل نافر جام فرجام بسكون الراء المهلة بين الجيم
 والفاء المفتوحة بمعنى اخر ومعنى فائده كذا في البحر والمراد ههنا هو المعنى الثاني
 كركفتار مكني مستوجب بكسر الجيم يعنى مستحق شده ام من استوجب الشئ استحقه
 ون بختنى عفو بهتر ز انتقام قالوا كل صفة من الاوصاف الحميدة ضد هانقيصة

كالعلم والقدرة ضد هانقيصة والعجز الا الانتقام فانه عدل ممدوح في نفسه وكذا
 ضد هانقيصة وهو العفو بل هو اولى بدليل قوله تعالى والعافين عن الناس ملك كفت توبه
 درين حالت كه بر هلال خود اطلع يا فتى سودى بيا، الوحدة نادر قال الله تعالى
 فلم يك ينفعهم ايمانهم لما راوا باسنا اول الاية لما راوا باسنا اى لما راى الكفار شدة
 عذابنا قالوا امنا بالله وحده وكفرنا بما كنا به مشركين يعنون به الاصنام فلم يك
 ينفعهم ايمانهم لامتناع قبوله ح ولذلك قال لم يك بمعنى لم يصح ولم يستقم كذا قال
 بعض **لكل قطعه** چه سود از دزدى نكه توبه كردن كه نتوانى كند انداخت برخاخ
 بالكاف العزى والخاء المعجمة بمعنى القصر العالى بلند از ميوه كو كوتاه كن دست
 يعنى بلند قامت را بكو كه دستش از ميوه كوتاه كند كه كوتاه يعنى قصير القامة خود
 ندارد دست بر شاخ قوله بلند بضم الباء في المشهور وقرأ بعض الفصحاء بفتحها
 كما تروى به بالقح والسكون في الاصح ولكن المشهور كسره كذا سمعت من الفضلاء
 ترا با وجود چنین منكرى بفتح الكاف المخففة بمعنى كناه كه ظاهر شد سبيل خلاص
 صورت نبندد اين بكفت وموكلان بفتح الكاف المشددة يعنى جلا دان وهو
 بسكون النون مبتدا قوله عقوبت مفعول مقدم قيل هذا هو الرواية وقد سمعت
 من بعض الفضلاء انه قرأ بكسر النون على الاضافة وقال او يختند ههنا على معنى
 المجهول وقوله بروى بفتح الواو او يختند خبره كفت مراد خدمت سلطان يك سخن
 باقيست ملك پريدان چيست كفت **قطعه** باستين ملائكه بر من افشاند طبع مدار

از دامت بدارم دست اگر خلاص محالست ازین گنه که مراست بدان کرم که
تو داری امیدواری هست ملک گفت این لطیفه بدیع و عجیب ورودی و این
نکته غریب کفّی ولیکن محال عقلست و خلاف شرع که ترا امروز فضل و بلا
از چنگ بالجیم الفارسی عقوبت من برهان دای خلاص کند مصلحت آن بینم
که ترا از قلعه شیب اندازم بفتح الباء الكائنة للصلاة وشيب بالكسر الصحیحة
مخفف من شیب بفتح النون بالترکی انش و هذا كما يقال فی نشین شین محذوف
النون من اوله وقد بحی بمعنی سرکشته و بحی ایضا بمعنی زیر و فرو و هو المراد
ههنا وقد يعطف عليه على طريق الاتباع والمزاوجة لفظ تیب فیقال شیب
وتیب كما يقال فی العربیة حسن بسن وفي التركيّة قَزَن قَزَن تا دیگران عبرت
گیرند گفت ای خداوند جهان پرور دُرّه نعمت این خاندانم و نه تنهامن این
گنه دارم دیگری را ببیند از تاسم عبرت گیرم ملک را ازین سخن خنده آمد
و بعضوا سرخطای او در گذشت قوله سرود ز کلامها من الصلوات الزائدة
کامر و متعذدان او را یعنی حساد و خصمای قاضی را که اشارت بکشتن او کرده ^{بودند}
گفت بیت همه حال بفتح الحاء المهمله و تشدید المیم عیب خوشتنید طعنه
بر عیب دیگران مزید حکایت منظومه جوانی پاک باز وصف ترکیبی مثل طایر باز
و اتش باز من باختن و کذا و پاک رومن رفتن بود یعنی جوانی که پاک باز عشق
و پاک رو بود در میدان عشق که با پاکیزه روی بیا، الوحدة در کرو بکسر الکا

الفارسی یعنی در رهن بود و هذا کنایة عن الابتلاء بحبته چنین خواندم
یعنی در کتب تواریخ که در دریای اعظم بگردابی کرداب بکسر الکا الفارسی
موضع یدور فیه الماء والیاء للوحدة در افتادند با هم ای مع حبیبه چو ملخ
آمدش الشین راجع الی جوانی تا دست گیرد مبادا کاندران حالت بمیرد همی
گفت ارمیان موج و تشویر بالشین المعجمة بمعنی الخجالة کذا فی الصحاح الفارسی
و استدلال فی الغرائب المشرح علیا کونه بمعنی الخجالة بقول الشيخ سعدی هذا
و قبل تشویر ههنا لفظ عربی بمعنی الاشارة علی ما قال فی القانون التشویر
اشارت کردن و قبل هو بمعنی شوریدن بمعنی خلط کردن و قبل هو عطف تفسیری
لموج و يقال له ای الموج البحر بالترکی تَلَزُّ مرا بگذار و دست یار من گیر درین کشتن
جهان بروی بر داشت یعنی اجل بر آمد من اشفتن بمعنی یجنون و زائل العقل شدن
وقال بعض الکمل لفظه اشفتن کثیرا ما تستعمل بمعنی شوریدن و هو ههنا كذلك
شنیدندش که جان می داد و می گفت حدیث عشق از آن بطلال منیوش بالفتح
والسکون قبل هولغة فی مشنوا ای لا تسمع والظاهر انه من نیوشیدن بضم النون
و کسرها بمعنی شنیدن که در سختی کند یاری فراموش چنین کردند یاران رنگارنگ
ز کار افتاده یعنی از مجرب کار بشتو تا بدانی که سعد راه و رسم عشق بازی چنین
داند که در بغداد تازی بالتاء الفوقانیة فی اوله و التختانیة الاصلیة فی آخره
بمعنی زبان عرب و انما شبه به لان اهل بغداد یعرفون العربی الفصحی كما یعرفون

لسان الفرس دلاری که داری دل درو بند در چشم از همه عالم فرو بند اگر لیلی
و مجنون زنده گشتی حدیث عشق ازین دفتر نوشتی یعنی نه مالوکانا فی قید الحیوة
لکتاب حدیث العشق واستنسخاه من هذا دفتر واراد به کتاب کلستان **باب ششم**
در ضعف و بعض النسخ الباب السادس فی الضعف والشیبة هكذا نقله بعض
الکمل ثم قال الضعف بالفتح ضد القوة والضم فيه لغة كالفقر والفقر والشیبة
بالفتح والسكون بياض الشعر قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من شاب شببة
فی الاسلام كان له نور يوم القيمة وقيل اول من شاب ابرهیم ؑ فقال ما هذا
یارب قال نوری ووقاری فقال رب زدنی نورا ووقار **عبرت** باطائفة دانشمندان
در جامع دمشق بحقی همی رفت **در** بعض النسخ همی کردم والمعنی واحد ناکاه جوان
از در درآمد وگفت درین میان کسی هست که زبان فارسی داند اشارت بکردند
گفتم چه حالتست گفت پیری صد و پنجاه ساله در حالت نزع است و بزبان
پارسی چیزی میگوید و مفهوم ما بکسر المیم الاول علی الاضافة نکردد ای
لا یصیر مفهوما و معلوما لنا اگر یکدم قدم رنجیده شوی فرد و ثواب یابی
مشتق من یافتن باشد که وصیتی کند چون ببالینش فرار سیده در این بیت
میگفت **قطعه** دی چند گفتم برارم بکام در یغاکه بگرفت ماض مجهول من گرفت
راه نفس در یغاکه بر خوان الوان عمر دنی یعنی نفسی خورده بودیم گفتند پس
معنی این بیت بعزنی باشامسیان همی گفتم تعجب کردند از عمر دراز و تأسف و

بر حیوة دنیا گفتش چه گونه درین حالت گفت چه گویم **قطعه** ندیده که
چه سختی همی رسد بکسی که از دهانش بسکون النون للوزن و قد عرفت انه
يجوز اجتماع ثلث سواکن فی هذه اللغة بدری کنندند اتی ای یثنع و یخرج
سن من اسنانه قیاس کن که چه حالت بود دران ساعت که از وجود عزیز
بدر رو دجانی ای یخرج روحه من بدنه گفتم تصور مرگ از خیال بدر کن
و وهم را بر طبیعت مستولی مکردان که فیلسوفان ای حکیمان گفته اند
مزاج اگر مستقیم بود اعتماد بسکون الدال بقارانشاید و مرض اگر چه هایل
ای بخوف بود بفتح الواو دلالت کلی بر هلاک نکند اگر فرمای طیب الخوام
تا معالجت کند به شوی بسکون الهاء و یاء الخطاب گفت هیئات **بیت** خواجه
در بنیادای در سودای نفس یوانست ای الغرفة العالیة و قد متر تحقیق ابون
ذو ایل الکتاب فارخج الیه خانه از پای بست بالباء العزنی ای من اساسه
ویرانست و هذا هو الذی وعدناه فی الدیاجة فتذکر دست بر هم زند یعنی
بر سبیل تعجب و تأسف طیب ظریف چون خرف بفتح الخاء المعجمة و کسر الراء
الراء المهملة صفة مشبهة بیند او فتاده حریف بالمهملتین یعنی طیب حاذق
چون فروت بیند حریف او فتاده را تأسف می کند و دست بر هم زند و لایبانش
العلاج پیر مردی ز نزع می نالید پیره زن ای زوجته صندلش همی مالید
ای یدلک و صندل شجرة معروفة طيبة الرائحة یعنی تعالج له امرأته بالصندل

فانه كثيرا ما يخلط الصندل بهاء الورد ويدلك به الرأس والقدم لدفع الصداع
والحرارة چون مُخِطٌ شداً اعتدال مزاج نه عزیمت واحد العزایم وهي بالفارسية
افسون اثر کند نه علاج **لطیفه** پیری حکایت میکند که دختری خواسته بود
وخانه و حجره بکل یضم الکاف الفارسی راسته و مخلوت با او نشسته و دیده
و دل برو بسته و شهادت را از حققتی و بذلها جمع بذلة بالفصح والسکون
ولطیفها عطف تفسیری لبذلها کما مر کفتمی تا باشد که وحشت نکیرد و موافقت
پذیرد ازین جمله شیهاشی می گفتم که تحت بلندت یاوری بود بسکون الواو و ^{نور} نور
بفتحها و چشم دولت بیدار که بصحبت پیری افتادی پخته و جهان دیده کرم
بالکاف الفارسی و سر در روزگار چشیده نیک و بدار موده حق صحبت بداد
بکسر الباء و شرط مودت بجای ا رد مشفق اسم فاعل من اشفق یعنی شفقت کند
و مهربان عطف تفسیری خوش طبع و شیرین زبان **مشق** تا توانم دل بدست ارم
و ربیازاریم نیاز ارم بکسر النون و سکون الزاء بمعنی الحاجة یعنی اگر تو مرا
بیازاری و جوری می کنی من ترا احتیاج و تضرع می ارم گر چو طوطی ای مثله
شکر بود بفتح الواو و خورشید ای طعاسک جان شیرین فدای پرورش یعنی
لو کان طعاسک و ادا ملک الشکر کا لبغاء فعلى ان احصله ولو بتغذية الروح
العزیز نه گرفتار آمدی بدست جوانی معجب بکسر الحیم اسم فاعل من اعجب بمعنی
خوشتن بین هذا هو المشهور المتعارف بحسب الاستعمال و قال فی مختار الصحاح

و اُعْجِبَ بنفسه و برآیه علی ما لم یسم فاعله فهو معجب بفتح الحیم و الاسم العجب
انتهی و خیره رای بکسر الخاء المعجمة ای ضعیف الفکر سرتین سبک پای که هر دم
هوایی پزد بالباء الفارسی و الزاء العزبی مضارع من یختن و هر لحظه رانی
زندای لای تقرر علی رای واحد و هر شب جانی خسید و هر روز یاری کیر **دیت**
و فاداری مدار از بلبلان چشم یعنی چشم مدارای لا یرقب و لا تطمع الوفاء
من البلا بل که هر دم بر کل دیگر سر آیند جوانان خردمند خوب رحسار
ولیکن در وفا با کس نیابند اما طائفة پیران بعقل و ادب زندگانی کنند
نه بر مقتضای جهل و جوانی **دیت** ز خود بهتری بیاء الوحدة جوی افزین
و فرصت شمار و غنیمت دان مصاحبش که با چون خودی ای فی المصاحبة
مع من یساویک فی الشرف کمر بفتح الکاف العزبی کنی بضمه روزگار یعنی بنقص
عمرک فقط من غیر ترتب فائدة و نفع گفت یعنی ان پیر گفت که برین مطبفتین
معنی کونه و نوع کذا فی القانون بگفتم و کمان بردم که دلش در قید من آمد
و صید من شدنا که بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء نفسی بفتحین سرد
از دل پردرد بر آورد و گفت چندین سخن که کفتمی در ترا زوی عقل من و زان
بکسر الواو ان یلک سخن ندارد که وقتی ای فی وقت من الاوقات شنیده ام
از قبیله خویش زن جوان را اگر تیر در پهلوشیند به که پیری نشیند **شعر** لما رات
بین یدی بعلمها شیئا کأرخی شفة الصائم یعنی لما ابصرت الزوجة بین یدی بعلمها

للوزن

از این تغییر ابدان
از بر منته به در همان عالمی خوشتر
از زیند قلم
از این بد قلم
از این بد قلم
از این بد قلم

الوزن پیری که ز جای خویش نتوان خاست الا بعضا استثناء من قوله نتوان
خاست قوله کیش بفتح یا کی عصا بر خیزد و التقدير عصايش کی بر خیزد و اراد
بعضاه الله في الجملة امکان موافقت نبود بمقارنت انجاسید یعنی اخبر شد چون مدت
عدت بر آمد یعنی تمام شد عقد نکاحش بستند یا جواز تند بضم التاء و سکون الون
بمعنی دشوار و اراد به ههنا آنکه کان شایا عسیر المعاملة و سریع المخالفة و ترش
روی و بهیج ست و بدخوی جور و جفای دید و رنج عنای کشید و در شکر نعمت حق
همچنان می گفت که الحمد لله که ازان عذاب الیم بر هیدم و بدین نعمت مقیم بر سیدم
بیت با این همه جور و تند خوئی بالياء المصدرى بارت بکسم که خوب روی بیاء
الخطاب قطعه با تو مرا سوختن اندر عذاب به که شدن باد کوی در بهشت بوی
بیاز از دهن خوب روی نغز تر قوله تر لا فادة معنی التفضیل یعنی خوبتر آید
که کل از دست زشت **حکایت** مهمان پیری بود مرد در دیار بعلبک که مال فراوان
داشت و فرزند خوب روی داشت شبی حکایت کرد که مراد عمر خویش بجز این فرزند
نبوده است درختی درین وادی زیارت کاهست که مردمان حاجت خواستن
با بخار و ندشهایی در پای آن درخت نالیده امر تا مرا این فرزند بخشیده است شنبه
پسر یار فیقان هسته می گفت چه بودی که آن درخت را بدایستی که کجاست
و دعا کردی تا پدرم بمیرد **بیت** خواجه شادی کنان که فرزندم عاقل و پسر طغنه
زنان که پدرم فروت قطعه سالها بر تو بگذرد که کذر قوله نکنی من المصراع الثاني

في القراءة ومتعلق بما قبله بحسب المعنى يعني كذا ركني سوى تربت پدريت توبجاي پد
چه كردى خير من الادعية الصالحة والصدقات وتحذ لك قوله جاي مقم وفي بعض
النسخ بجان پدربالنون تاهان چشم دارى از پست **حكايت** روزى بغرور جوا
سخت رانده بودم اى كنت ذاهبا بالشدة والسرعة في سير السفر وشبانكه پاي
گريوه بالتركي بلك دني سست مانده بودم پير مردى ضعيف ز پس كاروان هوامد
كفت چه خسي خيزكه بجاي خفتنت كفتم چون روم اى كيفا ذهب كه نه پاي
رفتنت يعني بايم نه پاي رفتن است كفت نشيده كه كفته اند رفتن ونشستن
به كه دويدن وكسستن بمعنى كسيخين وهما بالكاف الفارسي بمعنى الاقطاع و
الانفصال **قطره** اى كه مشتاق منزلي مشتاق پند من كار بند بالبار الفارسي في الاول
والعزى في الثاني وصبر آموز يعني كابد پند من اى عمل بالنصيحة التي قلها من عدم
الاستعجال والصبر على التأني في الامور اسب تازى يعني فرس عزى دونك بفتح التاء
وسكون الكاف العزى بمعنى الحملة دود بشتاب يعني دو بار حمله ي كند بر سبيل سرعت
واستعجال ودر حله سوم عاجزى ماندا ما شتر هسته ي رذ سب و روز **حكايت**
جواني جست ولطيف و خندان و شير زبان در حلقه عشرت ما بود در دلش هيچ
نوعى غم نيامدى ولب او از خنده فراهم نبودى اى كان ضاحكا مستبشدا دائما بحيث
لم ينضم احدى شفقيه الى الاخرى روزكارى برامد كه اتفاق ملاقات نيفتاد
بعد از ان روزكار ديدمش زن خواسته وفرزند ان خاسته بيج بالباء العزى شاطش

بريده وكل هو سست پرمرد به بفتح الباء وسكون الزاء الفارسيين يعني ذبول
يافته پرسيدمش كه اين چه حالتست كفت تا كودكان بياورد مرد ديكر كودكى
نكردم **شهي** ماذا الصبا والشيب غير ملتى وكفى بتغير الزمان نذيراه قد جعل مانع
اسما واحدا بمعنى اى شئ وهو مرفوع المحل مبتدأ والصبا بالكسر والقصر بمعنى الميل
الى الجهل خبره والشيب بالفتح والسكون مرفوع مبتدأ وجملة غير خبره وملتى
مفعول غير واللمة بالكسر والتشديد الشعر المرسل الى المنكبين والباء في تغيير
الزمان زائد في الفاعل كما في قوله تعالى وكفى بالله شهيدا ونذيرا تمين بمعنى الاذكار
كالنكير بمعنى الانكار او بمعنى المنذر بفتح الذا كالبديع بمعنى المبدع والا نذار
بمعنى الاعلام على وجه التحذير والمصدر اعني تغيير فاعل كفى مضاف الى فاعله
المجازى اذ المغير حقيقة هو الله تعالى ومحل الجملة الفعلية نصب على الحالية بتقدير
والشاعر ينكر على نفسه الصبا زمن الكبر والشيب ويقول ما هذا الميل الى الجهل
والشباب والركون الى الطرب مع الاحباب والحال ان الشيب الذى هو نذير الموت
وسفير الفوت غير لون شعري وانذرى بدنو انقضاء عمري وكفى بتغير الزمان
لون شعري نذير اكما قيل كفاك مشيب راسك من نذير **بيت** چون پير شدى ز كودكى
دست بدار امر من داشتن بازى و ظرافت بجوانان بكذا **مشق** طرب نوجوان ز پيرمخت
نهي من جستن كه دكر ناياد صله نه ايد اب رفته بجوى زرع را چون رسيد وقت درو
بكسر الدال وفتح الراء وسكون الواو اسم مصدر من درو يدن يعني چو وقت حصاد

رسید بخرامد چنانکه سبزه **نقطه** دور با الفح والسکون جوانی بشدای برفت از دست
 من اه دریع وحیف آن زن بفتحین بمعنی الزمان و لغزوز یعنی حیفان زمان را
 که گذشت قوت سرچخه شیر برفت راضیم اکنون به پیزی چو یور بالیا **التحنا**
 اسم حیوان مفترس یقال له بالعربی قهذ و بالترکی پارس قیل الله لما بلغ غایة
 السن کان یقنع من الطعام بأکل قطعة پیز و هو لیئین و لهذا قال به پیزی
 چو یور پیره زن بیا الوحدة ای عجوزة من العجائز موی سکون الیاء سیه کرده
 بود کفتمش ای ماملک دیرینه روز اعلمان مام بمعنی ماذر و الکاف للتصغیر
 یعنی ای ماذرک سالخورده من موی بتلیس سیه کرده کیر راست نخواهد
 شدن این پشت کوز بالکاف الفارسی ای لا یستقیم هذا الظهر المخنی الذی
 قد تقعر صدره و جملة قوله ای ماملک الی قوله پشت **مقولا القولا حکایت**
 روزی بجهل جوانی بانک بر ماذر زرد مر یعنی خاطبت الی والدتی بالعنف و رفع
 الصوت دل از رده هذا فی موضع الحال من قال نشست فی قوله بکنی بالکاف العربی
 نشست و قوله کریان حال من فاعل کفت فی قوله همی کفت مکر خردی فراموش کردی
 که درستی میکنی **بیت** چه خوش کفت زالی بفرزند خویش یعنی چه خوش کفت
 ان یلک عجوزة بفرزند خویش قان زال یقال للشیخ و العجوزة علی الاشتراک افاصل
 اللغة و ان اشتهر بالعلمیة لوالد رستم کما یقال رستم زال بمعنی رستم بن زال چو دیدش
 بکنک افکن وصف ترکیبی و بیل تن کراز عهد خردیت ای من زمان صغیرک و او ان

طفولتک یاد امدی که پیچاره بودی در اغوش من اغوش بذا الف بالترکی کج
 و در لافاده الظرفیة من قوله نکردی جواب الشرط اعنی قوله کراز عهد درین روز
 بر من چفا که تو شیر مردی و من پیره زن و مجموع الشرط و الجزاء اعنی من قوله
 کراز عهد الی قوله پیره زن مقولا القولا اعنی کفت **حکایت** توانگری بخیل را
 پسری رنجور بود ای مریض نیکو خواهانش گفتند مصلحت است که حتم قران
 کنی و یا بذل و اعطاء قربان باشد که خدای تعالی شفا دهد لختی مثل برخی لفظا
 و معنی باندیشه فرورفت و کفت مصحف بحضور ای بسبب کونه حاضر اولیتر
 که کله بفتح الکاف الفارسی و تشدید الاء مر قطیعة الغم و غیره دور یعنی
 دورست و بعید صاحب دل بشنید و کفت ختمش بعلتان اختیار افتاد که قران
 بر سر زبانست و زرد در میان جان **مثنوی** در یغا کردن طاعت نهادن را کرس
 بفتح الکاف الفارسی یعنی اگر آن کردن طاعت نهادن را همراه بودی دست
 دادن بکسر التاء ای ید الاعطاء و السخاء یعنی آن توانگری بخیل طاعت کردن نهاد
 و راضی شد که یت عمل سازد تا پسرش شفا یابد اگر این کردن طاعت نهادنش را
 دست عطا همراه بودی و بالجمله اگر یدش مساعد بودی بکردنش در طاعت بفا
 جوب بودی ولیکن در یغا و حیف که همراه نبود که بدیناری چو خرد در کل بکسر
 الکاف الفارسی بماند بفتح النون و کوالحمد کوی صدای صدارت خواند **لطیفه**
 پیر مردی را گفتند چرا زن نکنی ای لاله بتزوج کفت با پیر زانم عیش نباشد گفتند

زن جوان نخواه چون مکت داری بضم المیم و سکون الکاف یعنی چون اقتدار
 داری گفت مرا که پیرم با پیر زانم الفت نباشد او را که جوان باشد بامی که پیرم
 چون دوستی صورت بند چون ههنا بمعنی کیف **قطعه** تنیده ام که درین
 روزها کن بضمین پیری یعنی یک پیرکهنه خیال بست به پیرانه سرای مع کونه شیخا
 که کیرد جفت بضم الجیم العزنی و سکون الفاء نحو است دختر کی خوب روی کوهر نام
 جو درج بالضم و السکون ای مثل حقه کوهر تر از چشم مردمان بنهفت بفتح
 الباء الضلة و ضم النون یعنی خوب روی و کوهر نای که هیچو فرجش از چشم
 مردمان بنهفت یعنی در پنهانست چنانکه رسم عروسی بود تماشا کرد و لیحمله
 اول عصای شیخ تخفت کمان کشید و نزد بفتح النون النافیه بر هدف بفتحین
 یعنی نشانرا نزد بلکه خطا کرد از آن سبب که نتوان دوخت بمعنی دوختن
 مکر سوزن پولاد جامه هنکفت قوله جامه هنکفت مفعول دوخت
 و هنکفت بفتح الهاء و ضم الکاف الفارسی مانع علی سبیل الاهتمام بالترکی
 سق دو قش و محصول هذا البيت انه لم یقدر علی ازالة بکارها بدوستان
 کله بکسر الکاف الفارسی ای شکایت را آغاز کرد و حجت ساخت که خانان کلمه
 واحدة بمعنی المال و الرزق من این شوخ دیده پاک برفت بضمین میان شوهر
 بالفتح و السکون وزن جنک و فتنه نجاست چنانکه سرشکنه و قاضی کشید
 فاعل کشید اما الزوج و هو الظاهر و کل واحد منها و سعدی گفت پس از خلا

زور پند نه در کلام
 زور پند نه در کلام
 زور پند نه در کلام

و شغفت یعنی بعد ازین مخالفت شغافت که جاری شد سعدی گفت که کناه دختر
 چیست ترا که دست بلرزد کهر چه دانی سفت بالضم بمعنی سفتن یعنی سوراخ
 کردن و لا یخفی ما فیه من لطف التعبير و حسن التقرير **باب هفتم در تأثیر بیت**
 یکی از وزرا پسری کردن بفتح الکاف العزنی و سکون الواو فی اصل اللغة اسب بمعنی
 بالانی ثم شاع فی معنی الغبی و هو المراد ههنا بود به پیش کسی از دانشمندان
 فرستاد که مرین را تربیتی کن مکر عاقل شود مدت مدید فعیل بمعنی مفعول
 ای زمان ممتد تعلیمش کرد مؤثر نبود پیش پدرش کسی فرستاد که این عاقل
 نمی شود و مراد یوانه کرد **قطعه** چون بود بفتح الواو اصل جوهری بیاء الوحدة
 قابل تربیت را در و اثر باشد هیچ صیقل بالفتح و السکون هو الصانع الذی
 یزیل صداء السیوف نکو خواهد کرد اهلی را که بد کهر باشد سلک بدرای هفت گانه
 لغة فکونه بالکاف الفارسی فیها بمعنی النوع مشوی بضم الشین نهی من شستان
 که چو ترشد پلید تر بالباء الفارسی یعنی مردار تر باشد خر عیسی کریم که شرفها
 برند بفتحین چو بیاید هنوز خراب شد و عظم حکیمی پس از ایند و نصیحت داد که
 جانان پدر هنرا موزید که ملک و دولت دنیا اعتماد را شاید ای یلیقان بالاعتماد
 وجاه از دروازه بدر نرود ای لایخرج المنصب من الدوران و لا یتقرّب فی احد
 حتی یعتمد علیه و سیم و زرد در محل خطرست و هم بفتح الهاء در حضر بفتحین ضد
 السفر یادزد بیکبار ای مره واحدة ببرد و یا خواجه بتفاریق خورد یعنی و یا کله

صاحب المال شیا فشیئا اما هنر چشمه زاینده است و دولت پاینده ای مقرر و اگر
هنرمند از دولت بیفتد غم نباشد که هنر در نفس خود ای کمال فحد ذاته دولت
وقیل هذا المعنی بالفارسیة ونعم قیل صاحب کمال را چه غم از نقص جاه و مال
چون بنکری که هیچ بروسرخ و زرد نیست مردی که هیچ جامه ندارد با اتفاق
بهتر ز جامه کدر و هیچ مرد نیست هنرمند هر جا که رود قدر و اعزاز بیند و در صدر
نشیند و نه هر جا که رود لقمه چینه و سختی بیند بیت سختست پس بالباء الفارسی
از جاه بسکون الهاء تحکیم بردن یعنی بعد از منصب و جاه تحکیم از غیر کشیدن
دشوارست خورده و معتاد شده بناز جور مردم بردن قطعه وقتی افتاد قنّه
در شام هر کس از کوشه فرارفتند روستا زادگان دانستند یعنی ببناء اهل
القرية العالمین بوزیری بیاد شارقند محذوف هاء یاد شاه للوزن پسران وزیر
قوله ناقص عقل صفة پسران بکدایه بالترکی دلچلکه بروسنای یعنی بقریه رفتند
بیت میوات پدر یعنی اگر میراث پدرت خواهی علم پدرت آموز کین مال پدرت خرج
توان کرد بده بسکون الهاء روز حکمت یکی از فضلاء تعلیم ملک زاده کردی
و ضرب فی محابا بجوزان یکس با ضرب بلاضافة الی ما بعده و بجوزان بسکن
ذلك الباء علی عدم الاضافة بمعنی ضرب را بی توقف زدی و زجره قیاس کردی
پسر ازنی طاقی شکایت پیش پدر برد و جامه از تن دردمند برداشت پدر را
دل بهم برامد ای انفع و انقبض ستاد را بخواند و گفت بر پسران احاد رعیت

چندین جفا و توبیخ یعنی سرزنش روانی داشتی که پسر مرا سبب چیست گفت
سخن باندیشه باید گفتن و حرکت پسندیده باید کرد همه خلق را خاصه ای
خصوصا پادشاهان را که بردست و زبان ملوک هر چه رفته بود بفتح الراء
هر آینه یعنی البتة باقواء گفته شود و قول و فعل عوام چندان ای بمقدار قول
و فعل خواص اعتبار نباشد قطعه اگر صد عیب دارد مرد درویش رفیقانش
یکی از صد ندانند ای لایعاهون واحد من المائة و کریم ناپسنداید ز سلطان
از اقلیمی یا اقلیمی رسانند پس در تهذیب اخلاق خداوند زاده کان انتم الله
نبات احسن اجتماع از ان بیش یعنی زیاده باید که در حق عوام قطعه هر که در نزد
بفتح الیاء المصدری ادب نکنند در بزرگ فلاح ای النجاة عن الامم الافلاک الشیعة
از و برخواست چوپ تر را چنانکه خواهی هیچ امر من پیچیدن یعنی اگر خواهی که
چوپ تر را هیچ کنی تا احوال جایش زایل می شود پیچ به طرف که خواهی آن قابلست
نشود خشک جز با تش راست یعنی اما چوپ خشک راست نمی شود جز با تش
وقد وجد فی بعض النسخ ههنا هکذا شعر ان الفصون جمع غصن بالغین المعجزة
والصاد المهمة فرع الشجر اذا قومتم بها بالتشديد ای اذا جعلتم مستقیما اعتدلت
ای استوت واستقامت و لیس اسم لیس ضمیر الشان و محل جملة ینفعک نصب
علی انها خبر لیس و التقویر فاعل ینفع وقوله بالخشب متعلق ینفع والظانة متعلق
بالتقویر ملک را حسن تدبیر ادیب و تقریر سخن او پسندیده آمد خلعت و نعمت

تخشید و پایگاهش یعنی مرتبه او را از آنچه بود برتر گردانید **حکایت** معلم
 کتابی قدس در بعض النسخ المعتمدة کتاب بضم kaf و تشدید التاء في مختار الصحاح
 الكتاب بضم و التشديد الكتبه والكتاب ايضا والمكتب واحد انتهى را دیدم در دیار
 مغرب ترش روی و تلخ گفتار و بدخوی و مردم از ارکا طبع و ناپرهیزکار که عیش
 بالفتح و السكون مسلمانان بدیدن او تبه بفتح تین و سکون الهاء لعله مقصور
 من تباه وهو بمعنى العبث و الفاسد کذا في بحر الغرائب کتب بفتح kaf الفارسی
 و خواندن قرائش در مردم راسیه کردی جمعی پسران پاکیزه و دختران دوشیزه
 ای البنات الایکار بدست جفای او گرفتار نه زهره خنده و نه یارای گفتار سمعت
 من بعض الکمل انه قال یارای بالالفین والیاثن التختانیتین بمعنی چاره یعنی
 نه زهره خنده دارند و نه چاره گفتار در حضورش که بفتح kaf الفارسی
 و سکون الهاء عارضی رخ سیمین بکسر النون یکی را طبایحه بالجیم الفارسی
 زدی و کاه ساق بلورین بفتح اللام المشددة و سکون الواو و کسری الراء و النون
 دیگر را شکجه کردی القصه شنیدم که طریقی بفتح تین ای بعضی از خیانت او معلوم
 کردند و بزدند و برانند و مکتب خانه را بمصلحت دادند یعنی پارسای بیاء الوحد
 و نیک مردی حلیم که سخن جز بحکم ضرورت نکفتی و موجب زار کس بر زبانش نرفت
 و کودکان را هیبت استاد نخستین از سر بدر رفت و معلم دومین بضم تین یعنی معلم
 ثانی را اخلاق ملکی بفتح تین بود چون کودکان این حلم را دیدند هر یک دیو یکدیگر

یعنی قبل الفراغ عن معرفته و تحصیل ما فيه

بکسر الواو شدند و با اعتماد حلم او ترك علم کردند و در اغلب اوقات بازیچه و لعب
 عطف تفسیری نشستندی و لوح در دست ناکرده در سر یکدیگر شکستندی **بیت**
 استاد معلم بدل من استاد هکذا في اکثر النسخ و في بعض النسخ استاد و معلم بواو و لعطف
 چو بود از ارکا خرسک باز اندکودکان در بازار قال في بحر الغرائب خرسک بکسر الخاء
 المعجمة لعب مخصوص بلعب به الصبيان و کیفیتہ انه يقوم احدهم مخنیا ظهره و له
 ناظر ينظر الى الباقيين فيثبت كل واحد منهم على ظهره فمن نزل رجله الى الارض من هؤلاء
 الواثين و تماش بها يضربه ذلك الناظر برجله فيقوم بدله ح ذلك المضروب
 فيثبت الباقيون عليه مثل ما سبق و هکذا و هذا اللعب يقال له بالترکی في بلاد الروم
 اوزون اشک الى هنا کلامه بعینه و قد يقال الکاف في خرسک للتصغير والمراد به
 ما يخاط من الکریاس على شکل الدب ليلعب به الصبيان بعد از دو هفته بر در
 بکسر الراء ان مسجد گذر کردم معلم اولین را دیدم که دل پر و خوش کرده بودند
 و بمقام خویش آورده انصاف برنجیدم و لا حول کتان کفتم که ابلیس در کرباره ای
 مره اخرى معلم ملائک چرا کردند پیر مردی جهان دیده بخندید و گفت نشنیده
 گفته اند **مشق** یاد شاهی پسر ای پسرش بمکتب داد لوح سیمینش در کنار نهاد
 یعنی لوح سیمین را در کنارش نهاد و لابد من اسکان النون من سیمین حتی یترن
 البيت بر سر لوح او بنشسته بر بفتح تین ای بالذهب جورا ستادیه که مهر بالکس
 ای محبت پذیر **حکایت** پادشاه زاده را نعمتی قیاس از ترکه التركة بفتح التاء

و کسر الراء بمعنی المتروکه کالطلبیة بمعنی المطلوبة عمان جمع غم بالفخ والتشديد
واما الاعمام فهو جمع العلم على قانون العربیة بدست افتاد یعنی بطریق الارث
فسق و فجور آغاز کرد و مبدری بالباء المصدرى من التبذیر وهو الاسراف
وذلك حرام بدلیل قوله تعالى ان المبدرين كانوا اخوان الشياطين كما مر
پیشہ گرفت في الجملة چیزی نماند از سایر معاصی و منکری بفتح الكاف المخففة
که نه کرده و مسکری بکسر الكاف که خورده باری بنصیحتش کفتم ای فرزند
دخل سکون الخاء المعجمة هو الشئ یصل الى المرء و یدخل فی یده من الخارج
باب روانست و عیش آسیای گردان و صف من کردیدن بالكاف الفارسی
یعنی خرج فراوان و بسیار مسلم کسی را باشد که دخل معین دارد از خارج
قطعه چو دخلت نیست خرج اهسته ترکن که ملاحان الملاح بالتشديد من
بیاض السفينة بالفارسیة کشتیان همی گویند سرودی و قوله اگر باران الخ
بیان لقوله سرودی بکوهستان نبارد بسالی ای في سنة واحدة دجله گردد
خشک رودی ای یصیر وادیایا بسالا یوجد فيه ماء عقل و ادب پیش کین
و هو و لعب یجوز فيه فتح اللام مع سکون العین و کسر ها و يجوز کسر اللام مع
سکون العین ایضا قال في الروضة الفوا الطبل و قال في تفسیر القاضی اللهو صرف اللهم
بما لا یحسن ان یصرف به و اللعب طلب الفرح بما لا یحسن ان یطلب بکذا که چون
نعمت سپری بضم تین و الباء اصلية كما مر یعنی تمام شود سختی بری بفتح الباء الموحدة

و پیشما خوری پسر از لذت نای و نوش این سخن در کوش نیاورد و بر قول من
اعتراض کرد و گفت راحت عاجل ای حاضر را بتشویش محنت اجل ای عاوزن
عاجل بمعنی غایب و آتی منقض و مکدر کردن خلاف رای خردمندانست
مشق خداوندان کام ای المراد و نیکی سختی عطف علی کام چرا سختی خورند از بیم
سختی برو بضم الباء امر من رفتن شادی کن ای یارد لغور غم فردا بکسر الميم
نشاید خوردن امروز فکیف مرا که در صدر مرقت نشسته و عقد قوت
و جوانمردی بسته ام و ذکر انعام و احسان در افواه عوام افتاده **مشق** هر که
علم بفتح تین شد بسخا و کرم بند نشاید که نهد بر درم یعنی نشاید که بند
نهد بر درمش نام نکوی چو برون بضم تین بمعنی بیرون شد بکوی بالکاف
العزنی بمعنی محله قوله در مقول مقدم لبندی یعنی باب خانه را نتوانی که
ببندی بروی هیچکس دیدم که نصیحت نمی پذیرد و دم کرم من در آهن سرد
اثر نمی کند ترك مناصحت کردم و روی از مصاحبت او بگردانیدم و بکنج ای
بزاویه سلامت بنشستم و قول حکما کار بستم ای عملت بقولم که گفته اند
بلغ امر من التبلیغ ما عليك فان لم یقبلوا فاعليك ماهذه استفهاسیة ای فان
لم یقبلوا ما بلغتهم فای شئ عليك اذا ما علی الرسول الا البلاغ و قد جعل ماهذه
نافیه ای ليس عليك والمأل فی المعنی واحد کما لا یخفى **قطعه** کرچه دانی که نشنوند
بکوی امر من گفتن هر چه می دانی از نصیحت و پند زود باشد که قوله خیره سر

مفعول مقدم لقوله بدنی ای ستوی من لم یسمع النصح ولا یقبل الوعد بدویا وقتاده
 اندربند دست بردستی زنده که دروغ نشنیدم حدیث دانستمند پس از مدتی
 آنچه اندیشه کرده بودم از نکبت حالش بصورت بدیدم ای رایته فی الواقع
 والخارج علی ما تخیلته و تصورته فی حقّه سابقا که پاره پاره برهم می دوخت
 ولقمه لقمه همی اندوخت دلم از ضعف حالش بهم برآمد مروت ندیدم در چنان
 حالت ریش درویش را بملا محبت خراشیدن و نمک پاشیدن بادر خود کفتم
شوق حریف سفله ای بخیل و ناکس در پایان مستی نیندیشد ز روز نند
 دستی درخت بسکون التاء مبتدا اندر بهاران جمع بهار و فی بعض النسخ
 اندر خزانها وهو الظاهر بر فشانند بفتح النون خبر المبتدا از مستان ای فی فصل
 الشتاء لاجرم نه برک مانند بفتح النون ایضا **حکایت** پادشاهی پیری را با ابد
 داد و گفت تربیتش چنان کن که یکی از فرزندان خود سالی ای فی سنة تامة
 بروسی کرد بجای نرسید و فرزندان ادیب در فضل و بلاغت منتهی شدند
 ملک دانستمند را مواخذه و عتاب کرد و گفت وعده را خلاف کردی و شرط
 وفا بجانیا و ردی گفت ای ملک تربیت یکسانست ولیکن استعداد مختلف
قطعه کرجه سیم و زر ز سنک ایدهی و هذا بناء علما اشهر من ان اصل الحجر هو
 التراب از همه سنگی نباید زر و سیم بر همه عالم هی تا بد سیمیل علی وزن التصغیر
 قبل اسم کوکب یعنی و قدینا قش ههنا بان سیمیله لیری فی جمیع المواضع المعهورة

فکیف یصح ان یقال بر همه عالم و الجواب انه کلام خطائی مبنی علی المبالغة و المجاز
 جای انبان می کند جای **پند** یکی را شنیدم از پیران مزی که مرید را می گفت
 چند آنکه تعلق خاطر آدمی زاد بکسرتی القاف و الراء بروزیت اگر خاطر بروزیده
 یعنی برزق دهنده بودی بمقام از ملائک در گذشتی **قطعه** فراموشی نکردی
 لم ینسک ایزدای الله تعلل در آن حال که بودی نطفه مدفون و مبد هوش ای **عقل**
 روانت داد و طبع وهو السجیة التي جبل علیها الانسان و السجیة الخلق کذا
 فی مختار الصحاح و عقل و ادراک جلال و بطق و رای و فکر و هوش فی بحر الفرائد
 هوش بجای علی ثلثة معان بمعنی العقل و بمعنی الروح و بمعنی الهلاک و المراد به ههنا
 انما هو احد المعنیین الاولین و لعله انما آورده و ان کان قد ذکر سابقا رعاية
 للقافية ده انگشت مرتب کرد بردست دو بازویت مرکب ساخت یعنی مرتب کرد
 الا انه تفنن فی العبارة بردوش کنون پنداری ای ناچیز همت که خواهد کرد
 روزی فراموش یعنی پنداری که روزی فراموش خواهد کرد ترا و فاعل خواهد کرد
 ضمیر راجع الی ایزد عز و جل **پند** اعرابی را دیدم با پسری می گفت یا بنی تصغیر
 و انما صغرا شفا کقولہ تع حکایة عن لقمان یا بنی لا تشرک بالله انک مسؤول
 يوم القيمة ای یقال لك في ذلك اليوم ماذا اكتسبت ولا یقال عن انتسبت
 یعنی انک تسأل يوم القيمة عن عملک اخبر هو امرش و لا تسأل عن نسبک اشرف هو
 امر خلیس قیل و لم ینفع الاصل من هاشم اذا کانت النفس من باملة یعنی قیل

بنی باملة وهم قوم معروف بالنجاسة يحكى انهم يستخرجون النقي من عظام الموتى
وياكلونه وقيل تعلموا الادب وان لم ينلوا حظ من الدنيا فلان يذم فيكم الزمان
احسن من ان يذم بكم وقيل عز الادب خير من شرف النسب وفي مقامات الحريري
تبالمفتي بعظم نجر واما الفخر بالتقى والادب بالمتقى قوله تباي هلاكا وخسرانا
وهو نصب على الدعاء وقيل باضمار فعل اي الزمه الله هلاكا وعظم نجر وناخرای
بال بالفارسية كهنة والتقى التقوى والمتقى المختار والمصطفى يعني تراخواهند
پرسیدن که هنر چیست نه گویند که پذیرت کیست **قطعه** جامه کعبه را که می پوشند
اونه از گرم پیکه بکسر الکاف العزنی والباء الفارسی ای من دود القرآن می بند
اسم فاعل من التوب با عزیزی نشست روزی چند لاجرم همچو او کرامی شد کرامی
منسوب الی الکرام وقیل کرام ههنا لفظ فارسی بمعنی بزرگ و بحر الفرائد کرام
بالباء الاصلی معنی الشخص المحترم ومعنی الشئ الثمين قال اسدی در کهر کرچه
افتد بکف بی سپاس کرامی بود نزد کوهر شناس **لطیفه** در تصانیف حکما آورده اند
که گرم بالکاف والزاء الفارستین علی الاصح بمعنی عقرب را ولادت مغرود نیست
چنانکه دیگر حیوانات را بلکه احشای در مختار الصحاح للحشائما احتطمت ای کسرت
علیه الضلوع وجمع احشاء ويقال حشو الوسادة لما في تحتها من الوبر وغيره
ماذرا بخورند و شکمش را بدرند و برون آیند و راه صحرای گیرند و ان پوستها
که بدر خانه گرم بینند اثر است باری ای مره این نکته بخد مت بزرگاهی

کفتم گفت دل من بصدق این حدیث کرامی بضم الکاف الفارسی یعنی شهادت
می دهد و بجز چنین نباید بود یعنی بغیر ازین نکته که کوی حمل نتوان کرد
این قضیه را که در حالت خردی با ما ذروید چنین معامله کرده اند لاجرم
در بزرگی چنین مقبول آیند و محبوب و هذا کلام علی سبیل التهکیم والاستهزاء
قطعه پسری را پدر وصیت کرد گای جوان مرد یاد گیر این پند هر که با اصل
خود وفا نکند نشود دوست روی و دولت مند کلاهما وصف ترکیبی
مثل خوب روی و حاجتمند **لطیفه** گرم را گفتند چرا بزمستان برون می آید
گفت بتا بستان چه حرمست تا بزمستان نیز بیایم **حکایت** فقیره درویش
حامله بود مدت حمل برآمد و درویش در همه عمر فرزند نیامده بود گفت
اگر خدای عزوجل مرا پسری دهد جز این خرقه پوشیده ام هر چه ملک مست
ایثار درویشان کم اتفاق زنش پسری آورد شادمانه کرد و سفره یاران خوب
شرط بنهاد پس از چند سال که از سفر شام باز آمد محله ان درویش در گذشت
و از کیفیت حالش پرسیدم گفتند بزندان شخه دراست یعنی در زندان شخه
علی نمط قوله برج دراست کما مر تحقیقه غیره کفتم سبب چیست گفتند پسرش
خمر خورده است و عریده و جنگ کرده است و خون یکی ریخته و از شهر ریخته
پذیرا بعلت ان گرفته اند و سلسله یعنی زنجیر در گردن بالکاف الفارسی و بند
کوان بر پای نهاده اند کفتم این بلا را او بخواست خواسته است از خدای عزوجل

قطعه زنان باردار بکسر النون بانه اضافه ای النساء الخواصل قوله باردار وصف
 ترکیبی مثل تاج دار و اما افردة الشعر کما لا يخفى ای مرد هشیار بالضم و السكون
 ضد السكران اگر وقت ولادت مازایند ازان بهتر بزدیل خردند که
 فرزندان ناهموار یعنی غیر موافق زایند **حکمت** طفل بودم که بزرگی را پرسیدم
 از بلوغ گفت در مسطور کتاب آمده است که سه نشان دارد یکی پانزده سالگی
 بفتح اللام و قوله ثانی بکسر الکاف الفارسیة للمصدریة و پانزده بالباء الفارسی
 بمعنى خمسة عشر و دوم بضم التین احتلام و سوم بکسر التین و ضم الواو
 ای الثالث در آمدن موی زهار بفتح الزاء العزنی العانة اما در حقیقت یک
 نشان دارد آنکه در بند رضای عز و جل بیش از زیاده ازان باشد که در بند
 حظ نفس هر دو این صفت موجود نیست **محققان** بسکون النون بالغ شمارند
قطعه بصورت آدمی شد قطره آب که چل روزش قرار اندر رحم ماند و کرجل ساله
 عقل و ادب نیست و چل ساله من بلغ اربعین سنة من العمر بتحقیقش نشاید
 آدمی خواند **دیگر** جو غمردی بالیاء المصدری و لطف و ادمیت بتشدید الیاء المصدری
 کما فی الانسانیة همین نقش هیولا یعنی نقش خال از هنر پندار هنر باید که صورت
 می توان ساخت بر ایوانها درازش کوف بکسر الشین المعجمة و فتح الکاف الفارسی
 و سکون النون و الراء من الالوان بالترکی زخف و در ههنا زاید و قد یقال
 معناه بر در ایوانها و اما اخرد و اللوز و زنگار بالراء و الکاف الفارسیین صبیغ

معروف چو نسا نرا نباشد فضل و احسان چه فرق از آدمی بانقش دیوار
 بدست آوردن دنیا هنر نیست یکی را کورتوانی دل بدست **ارمطایبه** سالی
 نزاع در میان پیادگان حجاج افتاد و داعی ای الشیخ سعدی رح در آن سفر هم
 پیاده بود انصاف در سروروی همدگر افتادیم یعنی انصاف و حق است که
 ان زمان بسیار مجادله و نزاع کردیم و داد فسوق و جدال بدادیم قوله کجاوه
 نشین وصف ترکیبی و کجاوه بفتح الکاف و الجیم العربیین بمعنی المحقة و هی بکسر
 المیم و تشدید الفاء مرکب من مرکب النساء کالهودج الا انها لا تقبی الهودج
 کذا فی مختار الصحاح با عدیل خود می گفت ای کان یقول لمن یعاده و یقابله و هو
 الذی فی المحقة الاخری من محقق بعیر واحد یا للعجب بفتح اللام التعجیبة
 کانه ینادی العجب لیتعجب منه علی نهج قولهم یالما و هو مبالغه فی التعجب و قد
 یکسر اللام علی ان یکون المنادی محذوفا یعنی یا قوم انشوا للعجب ای للتعجب
 که پیاده عجاج یعنی پیاده شطرنج که از استخوان پیل تراشیده است چون عرصه
 بالصاد المهملة ای میدان بساط شطرنج بکسر الشین و ان اشتمر بالفتح کذا فی المستصفی
 بس بر دفرزین می شود یعنی به و نیک ازان می شود که بود و پیادگان حجاج
 عرصه بادیه ای میدان بریه را بس بر دند و بر بالتشدید و قد یخفف واصله
 بد تر شد **قطعه** از من بگوی امر من گفتن حاجی اصله حاج بالتشدید فقلب
 احد حرفی التضعیف یا و کما فی تقضی البازی قوله مرد مرزای بفتح الکاف الفارسی

یعنی داعی نیز پیاد بودم

وصف ترکیبی یعنی حاجی دل ازار و مرد مکرزنده را کو بضم الکاف العزنی یعنی کما و
استین خلق بازاری در د. بمذالاف بعد الباء و تخفیف راء در د حاجی نویسی
شترست یعنی بلکه حاجی شترست از برای آنکه پیچاره خاری خورد و باری برد
وفیه ایهام لطیف لا یخفی حسنه علی ذی الذوق السلیم **مقطعه** هندویه بباء الواو
نقط اندازی بباء المصدریه و نقط بکسر النون و سکون الفاء والطاء المهملة
شیء من قبیل الادهان و نقط انداز و وصف ترکیبی مثل تیر انداز همی موخت
من اموختن لازما حکمی گفت ترا که ای هندو خانه بدون الهزرة بعد النون
نبین بفتح النون و کسر الباء الاولى است بازی نه اینست خانه نین ان خانه است
که ازنی ساخته شود و هذا مثل قولهم خانه چوپین لبیت بنی من الخشب الصریف
و کذا کلاه زرین و کمر سیمین و نحوها **بیت** تانذانی که سخن عین صوابست مگوی
و آنچه دانی که نه نیکوش جوابست مگوی و التقدیر نه نیکوست جوابش مگوی
ولا یذهب علیک ان هذا البیت المناسب لما قبله کما لا یخفی **طایفه** مردی را
در چشم خاست پیش ببطار بفتح الباء الموحدة و سکون الیاء المشتاة آنکه
ستور را علاج کند و يجوز البطر ایضا کذا فی السامی رفت که مراد واو علاج
کن ببطار از آنچه در چشم چهار پا یان کردی در دیده او کشید کور با کاف العزنی
ای اعمی شد حکومت پیش داوور یعنی قاضی بردند گفت برو هیچ تاوان
بالمشتاة القوقانیة بمعنی الضمان نیست اگر این خرنبودی پیش ببطار

نرفتی مقصود ازین سخن آنست هر که نا ازیسوده را کار بزرگ فرماید با اندک
برد بفتحین و نزدیک خرد مندان بخت رای منسوب گردد با کاف الفارسی
قطعه ندهد هوشمند روشن رای با ضافة هوشمند الی قوله روشن رای
اضافة الموصوف الی الصفة بفرومایه ای دنی الاصل کارهای خطیر ای بزرگ
مفعول ندهد قوله بویا یاف و وصف ترکیبی من بافتن و هو من نسج الحصر **الوجه** بافتن
یقرء بوصل الهزرة بنشدن بفتح الباء بکارگاه حریر یعنی کارخانه حریر **ادب**
یکی از بزرگان پیری شایسته بالشین المعجزة ثم بالمهملة یعنی ولد لایق بمفعول
داشت وفات یافت ای هات ذلک لابن المطبوع پرسیدندش که بر صندوق ترتش
چه نویسیم گفت ایات کتاب مجید پیش بباء العزنی یعنی قدرش زیاده از آنست
که روان باشد بر چنین جایها نوشتن که بروز کار سوده بضم السین المهملة
گردد با کاف الفارسی یعنی بخوشود و خلاص یق برو گذرند و سکان جمع سگ
بروشاسند بالمعجزة ثم بالمهملة یعنی بتولای کنند اگر ضرورت چیزی نویسد
این دو بیت کفایت میکند **قطعه** و بفتح الواو و سکون الهاء و لعله مقصور
من داء مختار الصحاح اذا تعجبت من طیب الشئ قلت واهاما طیبه که هر که
بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء الاصلی مقصور من کاه یعنی هر وقت که سبزه
درستان بد میدی یعنی اگر درستان دنیا هر زمان سبزه من بد میدی یعنی آن
پسر من ظاهر شدی چه خوش شدی دل من بگذرای دوست تا بوقت بهار سبزه

بینی دیده بر کل من بکسر الکاف الفارسی ای علی ترابی **دب** پاریسی بایکی از خطا
نعت گذر کرد و دیده بند را دست و پا استوار بضمتی الهز و التاء یعنی محکم
بسته و عقوبت می کرد پارسا گفت ای پسر همچون تو ای مثلك مخلوقی را خدای عزوجل
اسیر حکم تو گردانیده است و ترا بروی فضیلت نهاده است شکر نعت حق تعالی جلوار
امر من آوردن و چندین جفا روا مدار قوله نباید کلامه موضع الاستفهام یعنی
حل لا یحتمل و هل لا یجوز ان یكون الامر غدا فیوم القيمة هکذا کذا قیل و الظاهر انه
مشتق من بایستن یعنی لایلیق و لاینبغی که فردا در قیامت این بنده از توبه بالکسر
و السکون بهتر باشد از جهت آنکه مظلوم نیست از توحش طلبی کند و تودان و ت
مغلوب وی شوی و شرمساری یعنی خجالت بری بفتح الباء و الیاء للخطاب **مشق** بر بنده
مکیر خشم بسیار جورش مکن و دلش میازار او را توبه درم خریدی آخر نه
بقدرت افریدی این حکم و غرور و خشم تا چند هست از تو بزرگتر خداوند و هو الله
عزوجل ای خواجه ارسلان و اغوش و ها اسمان لعبدین معروفین کذا سمعت
من البعض فرمان ده وصف ترکیبی یعنی قوت دهنده خود و هو الله القادر الخلاق
مکن فراموش در خبرست از پیغامبر علیه السلام که بزرگتر حسرتی در روز قیامت
ان باشد که بنده صالح را بیهوش برند و خداوند فاسق بدوزخ **قطعه** بر غلامی
که طوع بالفتح و السکون یعنی منقاد و مطیع خدمت تست خشم بمد مران نهی
من راندن و طیره ای خشم مکیر که فضیحت و رسوایی بود بروز شمار یعنی در روز

حساب و هو یوم القيمة بنده ازاد باشد و خواجه در زنجیر **حکایت** سالی از بلخ
باشا میا نمر سفر بود و راه از حرامیان در خطر غلامی بیدرقه ای بر سیل قلعه و زی
همراه من شد سرباز و چرخ انداز سلحشور و بیش زورای زاید القوة که بده مرد
ای بعشرة رجال کان اوای قوسه زره بکسر الزاء المعجمة و سکون الهاء و ترالقوس
گردندی و زور و اوران جمع زور و اور و هو وصف ترکیبی معنی بهلوان روی زمین
پشت او را در مصارع بر زمین نیاوردندی اما متنعیم بود و سایه پرورنه جم
دیده و سفر کرده و رعدا ی و ازه کوس دلا و ران جمع دلا و ر معنی شجاع بکوش او
نرسیده و برق شمشیر سواران ندیده **بیت** فیقتاده در دست دشمن اسیر بگوش
بفتح الباء الصلة و کسر الکاف الفارسی نباریده بالباء العزنی بعد النون النافیه
ای کان لم یعط بعد حوله باران تیر اتفاق من و این جوان در پی هم دوان صفة
مشبهة من دویدن کما تر یعنی ماهی رفتیم در پی یکدیگر کرد و ان ای علی طریقة المسألة
و المسارعة هران دیوار قدیم پیش آمدی بقوت بازو بیفکندی و هران درخت عظیم
که دیدی بزور سر بنجه بر کندی بفتح الکاف العزنی و تفاخر کنان کفنی **بیت** بیل کو
بضم الکاف العزنی حرف استفهام یعنی کجاست تا کتف بفتح الکاف و کسر التاء
و بازوی گردان بفتح الکاف الفارسی صفة من گردانیدن و قد روی گردان
بضم الکاف العزنی جمع کرد بمعنی شجاع ببیند شیر کو تا کف و سر بنجه مردان ببیند
مادرین حالت که دوهند و از پس سنگ سر بر آوردند و قصد قتال ما کردند

در دست یکی چوپا و در بغل آن دگر کلوخ کوی بیا، الوحدة کانی چوپا و کلوخ کوی
بسکون الخاء المعجمة وضمتی الکافین الفارسیین وبالباء الفارسیة الة ینشرها الماد
جوانرا کفتم چه پای بیا، الخطاب من یایدن بالباء الفارسیة یعنی چرا توقف کنی
بیت بیا ربکسر الباء، امر من آوردن آنچه داری ز مردی و زور که دشمن بپای خود
آمد بگور بالکاف الفارسی یعنی بقبرش دیدم که گمان اردشش ببقیاد و لرزه
بر استخوان افتاد **بیت** نه هر که موی شکافد بتیر و جوشن خای بسکون النون و
ترکیبی من خاییدن یعنی شخص جوشن خای و تیر انداز که موی را شکافد بتیر
و قیل قوله جوشن خای صفة لقوتیر و حجب ان یقرأ بدون الواو العاطفة قبل جوشن
لکن اکثر النسخ التي رأیناها انما هو بالواو بزور حمله جنک اوران بدارد پای چاره
جزان ندیدیم که رخت و سلاح و جامه رها کردیم و جان بسلامت بدر بردیم
قطعه بکارهای گران بکسر الکاف الفارسی مرد کار دیده بسکون الراء فرست
امر من فرستادن که شیر شریزه ای غصوب در ارد بزیختم کند بفتح الخاء المعجمة
و تخفیف المیم جی علی ثلاثة معان بمعنی المنحی و بمعنی صُفّه و بمعنی حلقة کند
کذا فی بحر الغرایب والمراد ههنا هو المعنی الثالث و قرئ خم ههنا بتشدید المیم للوزن
جوان اگر چه قوی بال و پیل تن باشد و هذا مثل یقال لمن اعضاءه محكمة استخوان تن
بجنک دشمنش از هول کالغرف لفظا و معنی بکسلد پیوند بفتح الباء الفارسیة
قید یقید به رجل الفرس یصنع به من الحبال الشعرية في الاكثر کبر بفتح النون

الاصلي والياء، وسکون الراء والذال مبتداً پیش مضاف زموده یعنی پیش کسی که
مضاف از موده است و مضاف بضم المیم والصاد المهملة مرادف لنبرد و هو یعنی
جنک و حرب و قوله معلومت خبره چنانکه مسئله شرع پیش دانشمند ای معلومتها
عنده **مطایبه** توانگر زاده را دیدم بر سر گور بالکاف الفارسی پدرش نشسته
و بادرویش زاده مناظره در پیوسته یعنی مباحثه می کند که صندوق بضم
الصاد المهملة کذا فی مختار الصحاح تربت پدرم قیل اراد بقوله صندوق تابوته
سنگین است و کتابت رنگین بر سنگ فرارش نوشته و فرش رخام بضم الراء
المهملة یعنی مرمر امس افراخته و خشت بکسر الخاء المعجمة اللبنة پیروزه درو
ساخته می گوید که بگور پدرت چه ماند بفتح النون من مانستن ای کیف یشبهه
که خشتی دو فرام آورده و مشتی خاک یعنی کفای من التراب و هذا کنایة عن قلّة ترابه
بر و کرده درویش پس بسکون شین درویش معنی درویش زاده این سخن را
بشنید و گفت خاموش ای سبکت که تا قدرت زیر این سنگ گران بر خود بجنبیده
باشد پدر من بی هشت رسیده باشد که در خبرست موت الفقراء راحة قیل
الموت اربعة موت الامراء و موت العلماء و موت الاغنياء و موت الفقراء الاول
فتنة والثاني ظلمة والثالث حسرة والرابع راحة **بیت** خر که کمتر نهند بروی
بسکون الراء و فتح الواو بارای الحمل بره بسکون الهاء مقصور من راه اسوده
کند رفتا **قطعه** مرد درویش که بار ستم فاقه بکسر فی الراء والمیم والفاقة بمعنی الفقر

کشید بدر مرک ای الی باب الموت هانا ای شبیه که سبکساراید و آنکه در نعمت و در
راحت و آسایش زیست مردنش زین همه یعنی مفارقتی من هذه اللذات باسرها
شک نیست که دشواراید بهمه بالفحات حال اسیری که زبندی برهد بهتر نشان
زامیری که گرفتاراید **حکمت** بزرگی را پرسیدم که در معنی این حدیث که اعدی عدو
نفسك التي بين جنبيك عن انس بن مالك رضي الله عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال
ليس عدوك بالذي ان قتلته كان لك نور وان قتلك دخلت الجنة ولكن اعدى عدوك
نفسك التي بين جنبيك قوله اعدى معنى اظلم من عداي تجاوز وعدو فعول العداوة
ضد الصداقة استوى فيه الذكر والمؤنث وهو اسم جنس اريد به الجمع ولذلك فتح
اضافة اعدى اليه وذلك لان اسم التفضيل يقتضى تعددا ما اضيف اليه اذا كان
معرفة والمراد بالنفس النفس الامارة بالسوء لا النفس المطمئنة وروى ان الله
اوحى الى داود فقال يا دود عاد نفسك فانها انتصبت لمعاداة كفت بحكم ان که
هران دشمن که با وی احسان کنی دوست گردد بالكاف الفارسی ای یصیر صديقا ^{لك}
مكر نفس را چند آنکه مدارا بیش و زیاده کنی مخالفت زیاده کند **قطعه** فرشته خدی
من قبیل الوصف ترکیبی و خوی معنی الخلق والعادة یعنی ملک صفة و فرشته خلق
شود آدمی بکم خوردن بفتح الکاف العزنی ای بقله الاکل و کز خوری بهایم بنویستی
من او فتادن بالواو و معنی افتادن بدون چو جاد بفتح الجیم آنچه نیفزاید مراد مرکه
براری مطیع امر تو شد خلاف نفس یعنی نفس امارة بر خلاف فی بن مذکور است که کردن

کشید یافت مراد **جدال** سعدی **بمدعی در بیان توانگری و در یکی در صورت درویشان**
نه بر سیرت ایشان در محفل دیدم نشسته و شنعتی در پیوسته و دفتر شکایت باز
ای کشاده کرده و ذکر توانگران آغاز نهاده و سخن بدی بخارسانیده که در ویشانرا
دست قدرت بسته است و توانگرانرا پای رادت شکسته **بیت** کرمانرا بدست اندر
درم نیست یعنی اندر دستش درم نیست کما تحقیقه في قوله بشكر اندرش خداوند
نعمت را کرم نیست مرا که پرورده نعمت بزرگانرا این سخن ناپسندامد کفتم ای بار
توانگران دخل مسکینانند والمراد بالدخل ما في الكيس او غيره بعبارة الخرج المصارفه
و ذخیره گوشه نشینان و مقصد زائر او کف بمعنی مغاره یعنی ملجأ مسافران و تحمل
بارگران ای ثقیل از بهر راحت دیگران دست تناول و هو مذل الید الی الطعام لاجل
الاکل بطعام آنکه بفتح الکاف الفارسی و سکون الهاء الاصلی ای دران وقت برنده
متعلقان او بضم المهزلة و زیر دستان او بمعنی تحت ای و من كان في تحت يده يخورند
و فضله مکارم جمع مکرمه ایشان بار امل جمع امل بفتح المیم و هو الرجل الذی لا امرأه له
کذا في مختار الصحاح و پیران و اقارب و جيران جمع جار تخفيف الراء بمعنی همسایه
رسیده **رباعی** توانگرانرا وقفست و نذر و مهانه ای الضیافه زکوة و فطرة و اعتاق
و هدی بالفتح و السکون ما یهدی الی الحرم من الانعام و قربانی توی بالفتح و السکون
سؤال عن الوقت بدولت ایشان رسمی که نوائی ای لا تقدر جز این دو رکعت و ان هم
بصد پریشانی بالياء المصدری اگر قدرت جود است و اگر قوت سجود توانگرانرا بیه

میست شود که مال عزیزی ای مظهر یاداء الزکوة دارند و جامه پاک و عرض مصون است مفعول
من الصیانه ای المحفوظ و دل فارغ و قوت طاعت در رقعه لطیف است و صحت عبادت
در کسوت نظیف بالنون و الظاء المعجمة بمعنی پاک پیدا است که از معدة خالی چه قوت آید
و از دست تهای چه مروت و از پای بسته چه سیر آید و از دست گرسنه چه خیر **قطعه**
شب ای فی اللیلة پراکنده خسب آنکه بدید بفتح الباء الاصلی بمعنی ظاهر بیودوجه
بامداد آتش یعنی بنوم علی التثویش من لم یتبین له وجه نفقته غدا مور گردد آرد
بکسر الکاف الفارسی یعنی جمع کند بناستان تا فراغت بود زمستانش فراغت بافاقة
بمعنی فقر کافر نه پیوندد قوله فراغت مبتدا و قوله نه پیوندد خبره و کذا قوله جمعت
بسکون التاء مبتدا و در تنک دستی طرف و قوله صورت نبندد خبره یکی تحریه
صلوة عشاء بکسر العین بسته و دیگری و هو الفقیر ای حال آنکه در آن وقت منتظر
بکسر فی الظاء و الراء عشاء بفتح العین مایوکل فی وقت العشاء کالسجود لما یوکل
فی وقت السحر نشسته هرگز این بدان ای بان کی ماند بفتح النون ای اتی شبایه
بیت خداوند روزی ای صاحب الرزق بحق مشغول قوله پراکنده روزی مبتدا
و قوله پراکنده دل خبره عبادت اینان بحال قبول نزدیکتر است که جمعد و حاضر نه ^{بشأن}
ظاهر که اسباب معیشت ساخته یعنی نهیا و باوراد جمع و رد و عبادت پرداخته
یعنی منتظم و مأنوس شده عرب گوید اعوذ بالله من الفقر المکتب ای التجی الى الله تعا
من الفقر الذی یلزم صاحبه و لا یفارقه من کتب علی العمل بکتاب اذ الزمه و یحتمل ان یكون

من کتب بمعنی سقط علی وجهه یقال کتب علی وجهه فاکت هو هذا من النوادر فعلی هذا
المکتب هو الفقیر و قد استدل فی الفقر مجازا بقولهم ضرب و جیع و هذه الطریقه
مبالغه و تنبیه علی ان الاکباب قد بلغ الغایه فی الفقر بحیث عرض لصفته ایضا
و قوله و مجاوره بالجزء مشتق من الجوار عطف علی الفقر من لا احب ای لا احبه بحذف
عاید الموصول لکونه مفعولا و لمحافظة التجمع و عن بعضهم اضیق السجون معاشه
الاضداد و قیل فی قوله لا عذیبه عذابا شدید ای لا لثمنه صحبه الاضداد و در خبر
الفقر سواد الوجه فی الدارین گفتا نه شنیده که پیغمبر و م گفت الفقر فخری کفتم
خاموش که اشاره خواهی عم بفقر طائفه است که مردان میدان رضا اند و سلم
یعنی و مردان تسلیم تیر قضا نه فقر اینان که خرقة ابرار جمع بر او بار مثل اصحاب
و اطهار پوشند و لقمه ادرار بکسر الهزرة ای لقمه و وظیفه فروشدن من فروختن
بمعنی بیع کردن یعنی انهم یدیعون لقمه و ظانهم لزیاده حرصهم علی المال **رباعی**
ای طبل قوله بلند بانک صفة طبل و دریا طن هیچ بی توشه و زاد چه تدبیر کنی وقت
بسیج ببا ببا الاصلی موافقا فی الوزن لقوله بسیج و لکن قال فی الصحاح الفارسی
بسیج بکسر الباء تهیئه الاسباب و قد صحح الباء و الجیم بالعربیین فی ذلك الصحاح
و بالفارسیین فی بحر الغرایب و اما ما سمعته من افواه الرجال فهو بسیج بفتح الباء التثنی
و الجیم الفارسی روی طمع از خلق به بیج امر من پیچیدن آر یعنی اگر مردی بیاء الخلق
تسیج هزار دانه بردست بسیج درویش در معرفت نیار آمد بفتح النون النافیه

ای لایستج و في هذا الكلام تعريف لخصمه تافقش بكفر انجما دای حتی یختمه الفقیر بالکفر
که کاد الفقران يكون کفر قال بعض المشايخ افة الشيء وضده على حسب فضيلة
وقدره فكل ما كان في نفسه افضل كان افته انقص كالایمان فانه لما كان اشرف
لخلاصه كان ضده الکفر اعنى انقص لخصاله وقال بعض المحققين معنى الحديث الاول
اعنى قوله الفقير سواد الوجه في الدارين اظهار عدم خلو القلب عما خلت عنه يده
ومعنى الثاني اعنى قوله الفقير فخرى خلو القلب عما خلت عنه يده ومعنى الثالث اعنى
کاد الفقران يكون کفر عدم خلو القلب عما خلت عنه يده ونشاید جز بوجود نعمت
برهنه را پوشیدن یا در استخلاص گرفتاری کوشیدن یعنی لایتم شیء من الخیرات
مثل اکسائه العری واستخلاص الاسیر والمحبوس الا بوجود النعمة ابناى جنس مارا
بیایه ایشان ای مرتبه اغنیاء کی رساند وید علیا وهویدا المعطی بید سفلی وهو
یدا الفقیر الاخذ چه ماندای کیف یشبهان به بنی که حق جل وعلا در محکم تنزیل از نعمت
اهل بهشت خبری دهد که اولئك لهم رزق معلوم فواکه وهم مکرمون في جنات
النعميم قوله فواکه تفسیر للرزق المعلوم والفاکة ما يتلذذ به ولا يتقوت لحفظ
الصحة یعنی ان رزق اهل الجنة فواکه لانهم مستغنون عن حفظ الصحة بالاهوات
لانهم لجسام محكمة مخلوقة للأبد فكل ما يأكلونه انما يأكلونه على سبيل التلذذ
هذا وقيل معناه معلوم الوقت كقوله تيه ولهم رزقهم فيها بكرة وعشیا وبهذا الوجه
يتعلق استدلال الشيخ سعدی ههنا كما لا يخفى هكذا قال بعض الكل تا بدانی کم مشغول

کفاز از دولت صفا محروم است و ملک فراغت بر نرنگین رزق معلوم **بیت** تشنگان را
نماید ای یاری اندر خواب همه عالم بچشم یعنی بچشم او چشمه آب هر کجا که سحر کشیده
و تلخی چشیده را بیدنی خود را بشرد بفتح النون النافیه و از عقوبت آخرت
مخوف اندازد و از توابع آن نه پرهیزد بفتح النون النافیه و از عقوبت آخرت
نهر اسدای لا یخاف و حلال از حرام نشناسد **قطعه** سکی را اگر کلوخی بر سر آید ز شادی
بر جهدگان استخوانست و کمر نعشی در مختار الصحاح النعش سریر المیت اعز الجنازة
بکسر الجیم فاذا المرکب علیه میت فهو سریر دو کس بردوش گیرند لئیم الطبع ای
دنی الاصل و شحیح النفس بیدار که خوانست ای یظن انه طعام و نعمة اما صاحب
دنیا بعین عنایت حق تعالی بالاضافة ملحوظست و محاط از حرام محفوظ من هانا
یعنی فرضا که تقریر این سخن نکفتم و بیان و برهان نیاورد مرا انصاف از تو توقع
دارم هرگز دیدی قیل هرگز بکسر الکاف الفارسی بمعنی اصلا یعنی هیچ دیدی
که دست دعا بی بیا، الوحدة و دعا هو الرجل المزخرف الذی لا یوافق باطنه لظاهره
یقال بالترکی قلب و دغل برکتف یعنی برکتش بسته و الکف بفتح الکاف و کسر التاء
الظهن بالفتح یا بنی بواپی در زندان نشسته یا پرده معصومی دریده یا کفی بتشدید
الفاء و یا، الوحدة از معصم بکسر المیم و سکون العین و فتح الصاد المهملتین موضع
السوار من الساعد ای الرسخ بریده الا بعلت درویشی شیر مردانرا بحکم ضرورت
قله و احتیاج در نقیها في بحر الغرایب نقب بفتح النون و سکون القاف طریق ینقر

تحت الارض ويتوصل به الى داخل القلاع والقصور العظيمة ويحرقه العامة ويقولون
 لغم انتهى وقد صحح في بعض النسخ ثقبها بالناء المثلثة بدل النون في مختار الصحاح
 الثقب بالفتح واحد الثقب بالفارسية سوراخ كرفته اند وكعبها سفته بضم السين
 المهله وسكون الفاء يعني بسبب فقد رؤيتها افتاده است وبكر بخته است
 تاكل عيش مجروح وسوراخ شده است ومحمّل است كه در ویش را نفس اماره
 مطالب كند چون قوت احصائش يعني قوة اقتدار بركف نفس از حرام و زنا نباشد
 لا جرم بعضيان مبتلا كرد كه بطن و فرج تو كمانند التو كمان بفتح التاء المثناة
 الفوقانية وسكون الواو ثم بالهزة المفتوحة بالفارسية هه زاد يعني بطن
 فرج دو فرزند يك شكر اند مادام كه اين يكي يعني بطن برخاست بسبب بسيار
 خوردن آن دگر يعني فرج بر پاست يعني در حركت واقتضاء استفراغ شهوة است
 شنيدم كه در ویش را با حدث خبيثي يعني در زنا نعوذ بالله بكر فتند با انكه
 شرمساري برد سزاي سنكساري شد كفتاي مسلمانان ز رندار مژ زن كم قيل
 الظاهر من هذا الكلام ان يكون ذلك للفقر عزبا ولا رجم للعزب قوله سزاي
 سنكساري شد محمل تحت ويمكن ان يقال لانم انه عزب اذ يجوز ان يكون له زوجة
 في بلد اخر ولئن سلم انه لازوجة له حين التزم بالزنا ولكن يجوز ان يكون متزوجا
 في الزمان الماضي ثم يفارق عنها وبه يستحق الرجم والحاصل ان قولهم لا رجم للعزب ليس
 بمطلق بل للعزب الاصلى ولهذا قالوا البكر بالبكر جلدة وقوت بتشديد الواو وندارم

الرجل

كه صبركم لا رهبانية في الاسلام هذا اشارة الى ان النبي لم قال في حديث طويل
 ولا رهبانية ولا تبطل في الاسلام الرهبانية بفتح الراء فعل الرهبان من مواصلة
 الصوم ولبس المسوح وترك اكل اللحم وغير ذلك واصلها من الرهبة وهي الخشية
 واما التبتل فهو ترك النكاح والانقطاع الكلي عن النساء وازجمله مواجب يكون
 جمع موجب مثل مسجد ومساجد وهو موضع الوجوب وجمعيت درون هذا
 عطف على قوله سكون كه خداوندان نعمت را ثابت است يكي انكه هر شب صني بياء و
 در بر يعني در سينه كيرند و هر روز جواني بالياء المصدرى از سر كيرند يعني
 يستأنفون الشباب ويصنعون كل يوم كاظم شبان انجنان صني كه صبح تا بانه را دست
 از صباحت او بردست يعني صبح روشن دستش از جمال او بر سينه نهاده است
 وهذا كناية عن التسليم و اظهار التحير عن جماله وسر و خراما نرا پاي خجالت در كل بيت
 بخون عزيزان فرو برده چنگ بالجيم الفارسي بيخه سر انكشتما كرده عتاب بالضم
 والتشديد ثمرة حراء معروفة يعني عتاب رنك كرده است ان صنم سر انكشتما را
 كانه تخيل و اشارة الى ان حرة تلك الانامل ليست بصبيغ الحناء بل بدم هو كذا غناء
 العشاق محال ان يحسب العادة كه با وجود حسن طلعت او كرد بكسر الكاف
 الفارسي گردد بفتح الكاف الفارسي يعني يستحيل منه ان يدور حول المناهي بقصد
 تباهي بالياء المصدرى بمعنى الطاغى كذا في الصحاح الفارسي كند بيت دلي كه حور
 بهشتي ر بود و يغما كركي التفات كند بر بتان جمع بمعنى الصنم يعني و اشارة بقوله

المسوح هو الذي يمسح به على وجهه
 وهو لباس الرهبان

بتان یغایمی الی تلك الجوارى المسببة الجميلة المستخرجة من دار الحرب بالذهب والغازة
شعر من كان بین یدیه من موصولة وكان تامة وما للدوام وضمیر اشتی للموصول
ورطب فاعدا كان وللملة صلة الموصول والضمیر البارز یغنیه للموصول وذلك
مرفوع المحل علی انه فاعل یغنی وهو اشارة الی الرطب والملة الفعلیة مرفوع المحل
علی انه خبر المبتدأ اعنی الموصول مع صلته وعن رجم متعلق بیغنی والرجم الی الجارة
والعناقید جمع عنقود وهو بالفارسیة خوشة انکورا غلبت هی سنان یعنی اکثر
فقراء قوله دامن عصمت مفعول مقدم لقوله الایند فی قوله بمعصیت الایند یعنی
ملوث می کنند می الایندن بالترکی بولا شد رقی واغلب کر سنان نان ربایند
فی البحر بودن بضم نین مصدر ویحی فی مستقبلته بدلا الواو الفواید فیقال
رباید وربایند **بیت** چون سلا درنده بتشدید الراد کوشت یافت نیر سدا کین شتر
صالحست یعنی نیر سدا که این ناقة صالح پیغمبر است عم یا خرد جال لعین بسیار مستوران
بعلت درویشی در عین فساد افتاده وعرض بالکسر والسکون کرای ای ثمن بباد
زشت نامی حاده **بیت** با کرسنکی قوت پر هین نماند من ماندن افلاس بکسر الهذرة
وسکون السین المهلة مبتدأ قوله عنان بسکون النون مفعول مقدم لستاند فی قوله
از کف تقوی بستاند حالی که من این سخن بکفتم عنان طاقت درویش از دست محمل
بالاضافة برفت تیغ زبان برکشید واسب فصاحت در میدان وقاحت بالفتح
قلة الحياء كما مرجهانید بالجیم الفارسی وبر من دوانید وکفت چندان مبالغه

در وصف ایشان و سخنهای پریشان کفتی که وهم بسکون الهاء تصور کند یعنی قوه
واهمه همچنین پندارد که این طائفة اغنیاء زهر فاقه را تر یا فند و یا کلید ای مفتاح
خزینة ارزاق مشتی اند فی بحر الغرایب مشت بالضم والسکون الی المضمومة
الاصابع ویحی بمعنی القبضة بالترکی اَوْح قال ظهیر فاریابی جهان را بطخر است
در ذکر که سبیل کمان مبرکه بیک مشت کلی شود معجور انتهى والمراد ههنا هو المعز
الاخیر یعنی این طائفة اغنیاء یک مشت اعنی طائفة اندکست که متکبر و مغرور اند
وقد يقال معناه انهم من اوضع المحترات فی انفسهم حيث خلّقوا من قبضة تراب
قوله معجب من الاعجاب بمعنی خویشتن بینی کردن وقد ذکرنا ان الصحیح فی فتح
الجیم صرح به مختار الصحاح لکن المشهور کسره وهو الظاهر کما لا یخفى ونفور یفتح
النون فعول بمعنی الفاعل من النفرة وفيه مبالغة مشغل مال ونعت مفتتن اسم مفعول
من الاقتتان وهو افتعال من الفتنة جاه و ثروت بمعنی توانگری کذا قال جار الله
العلامة وقال فی مختار الصحاح الثروة کثرة العدد که سخن نکویند الی بسفاهت
السفه ضد الحلم واصله الخفة والحركة ونظر نکنند بغير الایکراهت علمارا
بکدای بالکاف الفارسی والياء المصدري منسوب کردند و فقرارابی الباء
الصلة ثم بکسر الباء النافية سرو پای بالياء المصدري معیوب کردند بفرور
مالی که دارند وعزت جاهی که پندارند ای یظنون انه فی نفسه مرتبة عظيمة
ولا حقیقة له فی التحقيق برترای علی از همه نشینند در مجالس و خود را از همه

بهنر بینند در تصور و نه آن در سردارند که بکسی سر بردارند ای لایحوزون رفیع
والا لتقات الی غیر حتی لای تصور و نه من شدة الغرور و فرط الکبر قوله یخبر فی موضع
الحال از قول حکما که گفته اند هر که بطاعت از دیگران کترست و بنعمت بیش یعنی
زیاده بصورت توانکترست و بمعنی درویش **بیت** گریه هنر مال کند کبر بر حکیم کون
بالکاف العزنی و کسر النون خرش شمار یعنی کون خرشمار او را اگر کا و عنبرست بالکاف
الفارسی و هذا مبنی علی ما زعم بعضهم من ان العبر روث بقر بحی یقال له بالفارسیة
کا و غیر کفتم مذمت ایشان روا مداری که خداوندان گویند گفت خطا کفنی که بنده دزد
بکسر الدال و فتح الراء چه فایده که ابراز دارند آذر بالمد و الذال المعجمة اسم للشیء الاول
من الشهور الثلاثة الربیعة و یحیی بمعنی النار مراد فالآتش و هولیسین مراد ههنا بر کسی
نمی بارند من باریدن استعماله ههنا متعدیا اما بالاشترک او المجاز و چه فایده که
اگر چشمه افتابند بر کسی نمی تابند من تابیدن بمعنی الاشتعال و بر مرکب استطاعت
سوارند و نمی دانند قدی بیاء الوحدة بهم بالفتح و السکون ای لاجل خدا ای تعالی
نهند و در می یعنی در همی نمی و اذی ندهند المن بالفتح و التشدید المنه بالکسر
و مالی مشقت فراهم آرند یعنی جمع می کنند و تخت بکسر الخاء المعجمة و تشدید
السنین الملهمة نکه دارند ای بحفظونه بالخسة و الحرص و محسرت بکذا دارند در وقت نزول
اجل و حکما گفته اند سیم خیل از خاک وقتی بر آید که وی در خاک رود ای لایحج مال
من موضع دفنه الا حین یدفن هو نفسه فی الارض بدله **بیت** برج بفتح الباء الصلة

وسعی بسکون الباء کسی نهی بچند بالجمیم الفارسی ارد ذکر کسی الی الورثة اید و ذکر
وسعی بردارد ای یاخذ و یتمک کفتم بر نخل خداوندان نعمت و قوف نیافته الی بعلت
کدایی ورنه ای والا هر که طمع بیکسو نهد کریم و تخلیش یکسان نماید محک بفتح المیم
او بکسرها و تشدید الکاف حجر بمنحن به خلوص الحجرین و ترخرفها داند که زر چیست
و کد ابفتح الکاف الفارسی ای الفقیر السائل داند که ممسک ای خسیس کیست گفتا
بجر به آن می گویم که متعلقان بکسر اللام ای الخدام بردارای علی الباب یدارند مضارع
من داشتن و غلیظان ای شدید القلب را بر کارند بضم الکاف الفارسی من کماشتن
بالترکی اصمرلق تا بار عزیزان ندهند یعنی تا عزیزان را سبیل ندهند و منع کنند
و استعمال بمعنی الطريق مذکور فی بحر الغرایب المشرح و منه قول شیخ کما فی اوایل
دیوانه ذکر او صاف جلال الله تع و جماله در حریم ملکوتش که بار نیافت عقل حق
اخر محالست که یابند مجال و دست بر سینه صاحب میزان نهند و بگویند که کبر
ایجا نیست و راست گفته باشند **بیت** انرا که عقل و همت و تدبیر و رای نیست
خوش گفت پرده دارای الحاجب که کس در سرای نیست کفتم این حرکت از ایشان
بعد زانکه از دست متوقعان بکسر القاف المشددة ای السائلین الملحین بجان
اسده اند و از رقعہ کدایان بفرغان آمده اند و محال عقلست که اگر ریک بالکاف
الفارسی بمعنی الرمل بیابان در شود در بضم الدال و تشدید الراء فی الأصل
خفف ههنا مشکاة پر فی قوله چشم کدایان پر نشود **بیت** دیده اهل طمع بنعمت

دنيا پر نشود همچنانکه بسکون الکاف و کذا چاه بسکون الهاء یعنی همچنانکه چاه
 پر نشود بشبیم خاتم طای که بیا بان نشین وصف ترکیبی بود اگر در شهر بودی
 از دست کدایان پیچاره کشتی و جامه بر تن او پاره شدی قاله مشکلات شهنامه
 پاره بالترکی کسک ویمه و فی بعض النسخ پاره پاره شدی فالمعنی ح ظاهر گفتا که
 من حال ایشان رحمتی بر من کفتم نه بر مال ایشان حسرتی خوری مادرین گفتار
 و هر دو بهم گرفتار هر بید که بر اندی بدفع آن بکوشیدی و هر شاه که بخواندی فرزین
 بیوشیدی تا نقد کیسه همت همه در باخت بسکون الخاء و التاء ای لعب بجمیعه
 وافی کله و تیر جمیع حجت همه را بینداخت قاله السامی الجشیر و الجمیة تیردان
قطعه هان بسکون النون بمعنی حاضر باش فی الاشهر و قاله مشکلات اعلم تا سپر
 نیفتی از حمله فصیح بفتح الحاء المهملة و سکون المیم کور اجزان مبالغه مستعار نیست
 دین و رز بفتح الواو و سکون الراء المهملة و الزاء المعجمة امر من و رزیدن بمعنی مهارت
 کردن در عمل یعنی بکوش و سعی کن در دین و معرفت عطف علی دین که سخن آن بیج کوی
 بکسر نون دان و سکون العین عا ان یوصف سخن دان بقوله صحیح کوی و هذان اعنی
 الصفة و الموصوف کلاهما و صف ترکیبی بر در سلاح دارد و کس در حصار نیست
 یعنی یظهر السلاح علی باب القلعة و لا احد فی داخلها عاقبت الامر دلیلش بفتح الدال المهملة
 ناند دلیلش بالذال المعجمة من الذل کرده دست تعدی دلا از کرد و بیهوده یعنی
 هرزه گفتن آغاز و سنت بالضم و التشدید یعنی طریقه جاهلانست همچون بدلیل

هان بمعنی نه

فرو مانند سلسله خصوصیت بخبائند چون حرف تشبیه هنا ای مثل از ر بالمذ و تقدیر
 الزاد المعجمة علی المهملة اسم لا ید ابرهیم النبی عم بت تراش بضم الباء العزنی و سکون
 التاء و صف ترکیبی صفة لقوله از ر یعنی از رصنم تراش که بخت با پس بر نیامد
 بخت بر خاست که قال الله تعالی ان لم تنته لا رجعتک اوله الاية قال راغب انت
 عن الهقی یا ابرهیم ای قال از ر لا برهیم حین نفی ابرهیم عن عبادة الاصنام راغب انت
 الاية قوله لا رجعتک ای لا رمیتک بلسان یرید به الشتم و الذم و منه الرحیم المرمی
 باللعین اول طرد نک رمیا بالمجاره و اصل الرجم الرمی بالرجام و هو بالکسر جمع رجمة
 علی وزن همزة و هی المجارة دشنام داد سقطش کفتم کریبانم درید ز خدانش کفتم
قطعه و در من و من در و فتاده خلق از پی بفتح الباء الفارسی ماد وان و خندان
 صفتان شبیهتان بمعنی دونده و خنده کننده قوله انکشت تعجب مضاف الی قولی جهان
 و هو من انتساب الی جهان و جمعه جهانیان و اراده الخلق از کفتم و شنیدما یعنی
 خلق جهان از گفتار ما و شنیدن کلمات ما بتعجب آمده اند و از تعجب انکشتها بدندان
 آورده القصه مرافعة این سخن پیش قاضی بردیر و حکومت قاضی عدل راضی شد
 تا حاکم مسلمانان مصححی بجوید و سیان توانگران و درویشان فرو بگوید قاضی
 چون هیئت ما بدید بکسر الباء الصلة و منطق بفتح المیم و کسر الطاء مصدر می
 بمعنی النطق و المراد ههنا هو الخاص بالمصدر اعنی کلام ما بشنید من تعجب تفکر فرو
 برد بعد از تأمل بسیار سر بر آورد و گفت ای آنکه توانگران از اشنا کفتی و بر درویشان

همچون م

قوله مرافعة مصدر رضایان معقول
 و هی اعنی مرافعة منقول ابقا لم یورد

جفار واداشتی بدان که هر جا که بگست خارست و باخر خارست و بر سر کج مارت
 و آنجا که در بالضم و التشدید شهوارست بالفح و السكون وهو الدال الصالح الثمین
 کذا في بحر الغرایب نهك بفتحین و سکون النون الثانية التماسخ الذي يكثر في
 النيل مردم خورست لذت عیش دنیا را لدغة اجل بالدال المهملة والغین المعجمة
 بمعنى کزیدن بفتح الكاف الفارسی در پس است ونعم بكسر النون جمع نعمة بهشت
 دیوار مکاره جمع مکروه مکتصور و مناصد در پیش بالباء الفارسی بیت جور دشمن
 چه کند که نکشد طالب دوست یعنی اگر نکشد طالب دوست جور دشمن را چه کند
 کج و مار و کل و خار و غم و شادی بهمنده بالفتحات نظر کنی در بستان یعنی لا نظر
 الى البستان که بیدمشک بسکون الدال اسم شجرة طيب الرائحة است و چوب خشک
 همچنان در زمرة توانکران شاگرد و کفور بفتح الكاف ضد الشاگرد و در حلقه
 درویشان صابرند و فخور فعول من الضجرة ضد الصابر **ف** اگر ژاله هر قطره
 یعنی اگر هر قطره ژاله در تخفیف الرأ للوزن شدی جو خرمهره باز از او پر شدی
 مقربان بفتح الرأ المشددة حضرت حق عز وجل توانکرانند درویش سیرت
 و درویشانند توانکرهت و مهین بکسر تین بمعنی مهتر تر تفضیل منه بمعنی مهتر
 تخفف عنه بل لغة فيه کما ان بهین تفضیل به كذلك کذا سمعت من بعض الکمل توانکران
 است که غم درویشان نخورد و بهین درویشان انک کم بالضم و التشدید بمعنی
 استین توانکران نکس قال الله تعالى ومن يتوكل على الله فهو حسبه ای محسبه و کافی

تغار الصحاح الزمرة بالضم الجائزة

اول الاية ومن يتق الله يجعل له مخرجا ويرزقه من حيث لا يحتسب وعن النبي ع
 انه قال اني لاعلم اية لو اخذ الناس بها لکفتم ومن يتق الله يجعل له مخرجا ويرزقه
 من حيث لا يحتسب فانزال يقرؤها ويعيدها قال بعض المشايخ التوكل محله القلب
 والحركة بالظاهر لا تنافي توكل القلب بعد بتحقيق العبدان التقدير من قبل الله تعالى
 فان تعسر شئ فبتقديره وان اتفق شئ فبتيسيره وعن انس بن مالك قال جاء
 رجل على ناقة له فقال يا رسول الله ادعها واتوكل فقال دم اعقلها فتوكل پس روی
 عتاب از من بدرویش کرد و گفت ای که کفتی توانکران مشغول تباهی اند و مست
 ملاهی هم بفتح تین حرف تصدیق طائفة چنین که کفتی هستند قاصر همت
 و کافروعت بالاضافة یعنی سائر غیر شاکر ببرند مال را بخزینة و بنهند و خورند
 و ندهند اگر عمل بالفتحات یعنی مثلا اگر باران ببارد بضم الباء الاولی و قد
 نبارد بفتح النون النافية و باجهان سرسب طوفان برارد باعتماد مکت و اقدار
 خویش از محنت درویش نرسند و از خدای تعالی نرسند و کونید بیت کرازیست
 دیگری شده اهل **م** مرا هست چه غم باشد بطم تخفیف الطاء للوزن راز طوفان
 چه بال **شعر** و راکیات نیا قافیه هواد جهاه لم يلتفتن الى من غاص في الكتب ای
 رب نساء راکیات و لاعتماد علی الموصوف المحذوف نصب نیا قافیه المفعولیه و هی
 جمع ناقة قوله في هواد جهاه حال من المفعول ای حال کون تلك النياق في هواد جهن
 ای تحت هواد جهن و الهودج المحقة بالفارسیة انچه زنان در روی باشند چون بسفر

شوند

كذا في السامی وضمیر هو اذ هما للراكبات علی احدى اللغتين الفصيحتين يقال النساء
 فعلت او فعلن وهي فاعلهما فواعل ولم يلتفتن بفتح نون الجمع جواب رب والى متعلق به
 ويقال في الاصل غاص في الماء اذا نزل تحته ومنه الغواص ثم استعمل في غير الماء مجازا
 والكتب بضم تين جمع كتيب كسرير وسرير وهو الرمل المجتمع فعيل بمعنى المفعول
 من كثبت الشيء اذا جمعه **بيت** دونان جو كلیم خویش بیرون بردند گویند چه هم
 کرهه عالم مردند قوی بیا، الوحدة برین صفت که بیان کرد مر و طائفة دیگر خون
 نعمت نهاده في الصحاح الفارسی خون بمعنى النعمة ولعله اراد به ههنا السفارة
 و صلاي کرم بفتح تين در داده در ههنا من الصلاة الزائدة وفي بعض النسخ
 و دست کرم کشاده و میان خدمت بسته و ابر و بتواضع کشاده طالب نیک
 نامند ای حق یذکروا اما تم بالخیر كما في حال حیوتم فیکون سببا للدعاء ^{استغفار} والا
 لهم و مغفرة و صاحب دنیا و آخرت چون بندهاں حضرت پادشاه عالم بیا
 مؤید من عند الله و مظفر علی الاعداء و منصور و مالک اذمة الانام
 حامی من الحماية و هي الحفظ تغور بضم تين جمع تغر بفتح التاء المثناة و سکون
 الغین المعجمة و هو موضع الخافة من فروج البلدان ای حافظ لفروج بلاد ^{سلام}
 ای مواضع الخوف منها وارث ملک سلیمان عدل ملوک الزمان مظفر الدین ابو بکر
 سعدا دام الله تعالى ايامه و نصر اعلامه بالفتح جمع عالم بالتحريك **قطعه** پدر
 بجای پسر هرگز این کرم نکند که دست جود تو با خاندان ادم کرد قوله جای قم

خدای بسکون الباء مبتدأ قوله خواست ای را ذخیره که بر عالمی بفتح اللام ما کان
 منسوباً الى العالم بخشاید من بخشایدن بمعنی رحمت کردن ترا بر رحمت خود
 پادشاه عالم کرد قاضی چون این سخن بدین پایه رسانید و از حد و قیاس ما
 اسب مبالغه را در گذرانید بمقتضای حکم قضا رضادادیر و از ما مضی در گذشتیم
 و بعد از ماجرای راه ای طریق مداراة بضم المیم کرفتم و سر بتدارک بر قدمی بگذر
 نهاده و بوسه بر سر و روی همد کردادیر و ختم سخن برین دو بیت بود **قطعه**
 مکن ز گردش کیتی شکایتی درویش که تیرم بختی بیا، الخطاب و تیره بخت
 من قبیل الوصف التریبی یعنی تو مکن در خق اگر هم برین نسق بفتح تين بمعنی التیر
 قیل قوله هم بالفتح و السکون مقم زید للتأکید فی معنی الکلام مردی بضم المیم من مرد
 توانکرا بالا لف في اخره للتداء مثل قوله سعدیا یعنی ای توانکر چودل و دست
 کامرانت هست مخور یقرأ بسکون الزاء و ضم الحاء للوزن و بخش ای کل الطعام
 الحلال و اعط ما فضل منک للفقراء که دنیا و آخرت بر دی بضم الباء **باب هشتم**
در ادب صحبت الادب جمع ادب مثل فرس و افراس و هو اجتماع خصال
 الخیر و الادب الذی اجمع فيه تلك الخصال قیل ادب النفس خیر من ادب الدرس
 و قیل من لم یؤد به الا بوان اذ به الملوان ای اللیل و النهار یعنی يؤد به الزمان و شد
 و الصبغة بمعنی المصاحبة **حکمت** مال بسکون اللام مبتدأ از بهر سایش
 الا جل استراحت عمرست نه عمر از بهر کرد بکسر الکاف الفارسی ای جمع کردن مال

قال الشاعر
 و غری افراس الصبار و رباطه

عاقلي را پرسیدم که نیکیخت کیست و بدیخت چیست گفت نیکیخت آنکه خورد
بسکون الراء والدال ماض من خوردن و کشت بکسر الکاف العزفي ماض من کشتن
بمعنی تخم افشاندن و بدیخت آنکه مرد بضم المم ماض وهشت بکسر الهاء ماض
من هشتن ای ترک مال و ورثه و حساده ممکن نازبران هیجکس ای بران شخص
ناکس که هیچ عمل نکرد که پیش خردمندان بکار ایدازان جهت که عمر یعنی عرش
در سر تحصیل مال کرد و خورد **پند** حضرت موسی م قارون را نصیحت کرد
که احسن امر من الاحسان كما احسن الله اليك ای احسن الی عباد الله تو كما احسن الله
اليك او احسن بشرك كما احسن الله اليك بفضل و كرمه نشید و عاقبتش شنید
که چون شد و تفصیل قصه علی مآخره الشیخ الامام الاجل ابو نصر محمد بن
عبد الرحمن الهمدانی رحمه الله کان قارون ابن عم موسی م و ختناله زوج اخته
فلما کان امر الله لموسى م بكتابة التوریه امره ان يكتبه بالذهب فقال له شی
الهی ابن اجد الذهب فعلمه الله تعالی علم الکیمیا و کان قارون مقلدا ذاعیال
عابد الرب قائما باللیل صائما بالنهار فرحمه موسی م من فقره فقال اعلمه علم
الکیمیا لیکون معینا علی طاعة ربه و نفقة اولاده فعلمه حتی اجتمعت عنده
اموال کثیرة حتی کان مفاتیح خزانته حمل مائة بعیر و فی رواية سبعین بعیرا
وقال مجاهد کان وزن کل مفتاح وزن درهم و فی رواية نصف درهم و کان یفتح
بکل مفتاح سبعین بابا فلما بدأ قارون بجمع المال ترک النوافل من العبادات

ثم امر الله تو موسی م ان یسأل عنه زکوة امواله فحسب مقدار زکوته حسابا فراه
کثیرا فلم یؤده و کان عنده یرکب الف غلام و الف جارية سروج کلهم من الذهب
و ثیابهم کذلک فتفرق بنو اسرائیل فرقتین فرقة عند موسی م و فرقة عند قارون
فلما الحه موسی م الماحاة امر الزکوة قال قارون اجمع اهل المصر غدا و أنا نظرمک
فلو غلبتني بالحجة اعطی زکوة المال و الا فلا و كانت امرأة فی بنی اسرائیل ذات جمال
معروفة بالفسق و الفجور فبدأ قارون و قال لها اذی اجمع غدا بنی اسرائیل فان شئت
علی موسی بالفسق و قلت انه زنی و انا حامل منه لا عطیک مالا کثیرا فقبلت المرأة
قوله ثم جمع قارون بنی اسرائیل فی داره و دعا موسی م فلما حضر موسی م قال له
بنو اسرائیل یا موسی عظنا عظة فبدأ موسی م بالوعظ و قال فی اثناء کلامه من سرق
ملا اقطع یده و من قطع طریقا اقطع راسه و من زنی بامرأة ارحمه بالحجارة فقام
قارون و قال یا موسی ان فعلت ما قلت فکیف الحکم علیک قال موسی م ان فعلت
فالحکم علی کما حکم الله تعالی فقال قارون ان لی شاهدا علی انک زנית بهذه المرأة
وانها تقر انها حامل منک و اشار قارون الی المرأة و قامت و قصدت الی البستان فوقع
الله تعالی الخوف فی قلبها و حوّل لسانها من الکذب الی الصدق و قالت ان موسی برئ مما یقول
له قارون و ان قارون دعانی و وعدنی اموالا کثیرة و علمت انی ان افتری علی موسی م
بهتانا فانی اخاف الله تعالی ان افتری علی رسوله و کلیمه فغضب موسی م و قال یا عدو
الله ایتیش اردت بهذا الامر ثم خرج من عندهم و سجد لله تعالی و ناجی و شکى من قارون

محفف من التثنية

ومكره فجاءه جبرائيل م وقال يا موسى ان الله يقرؤك السلام ويقول جعلت
 الارض في امرك فای شيء تأمرها تعطيك في اهلاك قارون فرجع موسى م الى قارون
 وراه جالس على السرير متكئا على فراش من ديباج فضرب موسى م عصاه على الارض
 و اشار الى سريره فاخسف سريره فوثب قارون فقال موسى يا ارض خذيه فاخذت
 الى ركبتيه فتضرع الى موسى م فلم يلتفت الى قوله وقال يا ارض خذيه حتى خسف الله م
 قارون وقومه وداره في الارض ويقال ان قارون كان راكبا وعنده اربعة الاف
 راكب فدعا موسى م فاخذت الارض رجل راكبهم فاستغاثوا لموسى م فلم يعنهم وقال
 يا ارض خذيه فاحسب الله تعالى يا موسى انه استغاث بك اربع مرات فلم تغنه فوعزته
 وجلا له لو استغاث في مرة واحدة لا غنيته ثم قال بنو اسرائيل ان موسى هذا على قارون
 ليبقى امواله وخزائنه له فدعا موسى م على امواله وخزائنه فخرس الله تعالى جميعها
 قال ر و الاشارة فيه انه كان سبب اهلاك قارون ثلثة اشياء اولها حب الدنيا
 وثانيها منع الزكوة وثالثها الافتراء على موسى م فيا بها ت اعتبر بقارون ولا تفتر
 على احد ويا مانع الزكوة اعتبر بخسف قارون ويا صاحب الدنيا تفكر في امر قارون
 شعر اذا جاءك الدنيا عليك فخذها على الناس طرا انها تنقلب فلا تلود في نفسها اذا
 هي قبلت ولا يخل ببقية اذ هي تذهب فاحفظ هذه النصيحة واتعظ بها فانها
 تنفعك في كل حال قطعه انكسر كه بدینار و در خیم نیند وخت سر عاقبت اندر رس
 دینار و در مر کرد یعنی عاقبت سرش گم می کند درین طمع خواهی یعنی اگر خواهی

که متمتع شوی از نعمت دنیا با خلق کرم کن که خدا با تو کرم کرد عرب کوید جدولا
 فان الفائدة اليك عائدة یعنی بخشش امر من بخشیدن و عطا ای العطية
 دة بالكس وسكون الهاء امر من دادن ومنت منه بفتح الميم النافية وكس
 النون وسكون الهاء نهى من نهادن که فائدة ان بتوباز می کرد و قوله جد
 بالضم من جاد به يَجُودُ جُودًا فهو جَوَادٌ ولا تمن من من يَمْنُ مَنَّةً قال
 الراغب الاصفهاني المن على ضربين احدهما ما يوزن به والثاني قدر الشيء
 ووزنه ومنه المنة وهي على ضربين احدهما اسم للعطية لكونه ذات قدر بالا
 الى سائر الافعال لان الجود اشرف فضيلة وثانيها لقدر العطية عند معطيها
 واعتداده بها وهو المنى عنه فانه مما يبطل الشكر ويحق الاجر كما قال الله
 يا ايها الذين امنوا لا تبطلوا صدقاتكم بالمن والاذى قيل المنة تهتم الصنعة
 وقيل المنة من ضعف المنة بالضم اي القوة قوله فان الفائدة تعليل للمنى
 عن المن قوله عائدة اي راجعة واليك متعلق به قدم عليه للتخصيص
 مع ما فيه من رعاية السج فان فائدة ما جئت به اليك عائدة لا الى ما جئت
قطعه درخت کرم هر کجا بخی کرد بالباء العزى گذشت از فلک شاخ بالاي او کر
 امید واری بتشدید الميم ويا الخطاب كزوبرهنا بمعنى الثمرة یعنی كه از موه
 خوری بمنست منه نهى من نهادن كما مر آية بفتح الهيرة وتشديد الراء الة
 معروفة للخارج بر ياي و قطعه شكر خداي كن كه موفق اسم مفعول من التوفيق

سدی بخیر ز انعام و فضل او نه معطل گذاشت یعنی معطل نه گذاشت ترا منت
 منه که خدمت سلطان همی کن منت شناس از و که بخدمت بداشت **موعظه** دو کس
 ریح این بوده بمعنی باطل و اما این بودن و بینوده شدن فهو معنی تصفیر حراره النار
 الثوب و اصفرار الثوب بها کذا في بحر الفرائد بردند و سعی بی فائده کردند یکی
 انک اندوخت و نخورد و دیگر انک اموخت و نکرد **مثنوی** علم یعنی علم را چندانکه
 بیشتر خواند یعنی زیاده می خواند چون عمل در تو نیست نادانان ببناء الخطاب نمیحقق
 بکسر القاف المشددة بودند انداختند قوله چارپای بیاء الوحدة النوعية فاعل
 لقوله نبود و قوله برو کتابی چند صبغة چارپا ان تمی مغز را چه علم و چه خبر که برو
 هیز نیست و یاد فتر حکمت علم از بهرین پرورد نیست نه از بهر دنیا خوردن
 فرد هر که بر خلق علم و زهد فروخت یعنی آن من قصد اراء العالم و الزهد علی الخلق
 بیا و خرمنی کرد کرد یعنی جمع کرد و پاک بسوخت یعنی تملیحه بحیث لم یبق منه حبة
 تشبیه عالم ناپرهیز کار کوریست با کاف العزنی یعنی اعماست مشعله دار بهدی
 للناس و لا یهدی بنفسه **بیت** فائده هر که عمر در باخت ای لعب بعمره و اضاع
 اوقاته فیما لا ینفعه چیزی نه خرید و زربینداخت بکسر الباء الصلة عبرت
 ملک دنیا از خرد مندان حال کیرد و دین اسلام پرهیز کاران کمال یابد مضارع
 من یافتن و پادشاهان بنصیحت خرد مندان بالاضافه محتاج ترند که خرد مندان
 بقرب پادشاهان **قطعه** پندم که بوصول الهیة بشنوی ای پادشاه یعنی شتوکه

در همه دفتری از جمیع الدفاتر به یعنی بهتر از این پند نیست جز خردمند بفرما عمل
 نهی حاضر من فرمودن گرچه عمل کار خردمند بالاضافه نیست **پند** سه چین
 پایدار نماید مال بی بجا و علامتی بحث و ملک سلاطین بی سیاست رحم آورد
 بر بد آن جمع بد سمست بر نیکان و عفو کردن از ظالمان جورست بر درویشان
 خبیث را چو تفهید کنی **بیت** مختار الصحاح التمهید التحفظ بالشئ و بنوازی بیاء
 الخطاب فیها بد و لت لو کنه مقصود من کنه می کنند ان خبیث بانباری بالیاء
 المصدر یعنی چونکه خبیث را تحفظ نمودی لاجرم هر کنه ای که بد و لت تویی کند
 نمی کند الا بشرکت تو لطیفه برد وستی پادشاهان بکسر الباء المصدری اعتماد
 نشاید کرد و برا و از خوش کوزکان بکسر الشین علی الاضافة غره بفتح الغین
 المعجمة في المشهور یعنی مغرور نباید بود قوله کرد و بود کلاهما بمعنی المصدر
 که ان تخالی مبدل شود و این بخوای ای بالنوم و اراد به الاختلام متغیر گردد
بیت معشوق یقرا بکسر القاف و قوله هزار دوست صفته یعنی معشوقی که
 هزار دوست دارد او را دل ندهی و روی نهی ان دل بجای نهی بکسر الباء
 الصلة والنون الاصلی و یاء الخطاب لمن القی السمع و هو شهید هکذا قیل لکن فیهِ
 نظر لا یخفی والظاهر ان الباء في اخر المصراعین اشباعیة حصلت من اشباع کسرة
 ما قبلها **تخذیر** هر ان سرتی بدشدید الراء که داری باد و ست در میان منه چه دا
 که وقتی دشمن گردد و هریدی بالیاء المصدری که توانی یعنی که قادری شوی

بدشمن مرسان چه باشی که وقتی دوست گردد رازی که خواهی نهان ماند بفتح النون
من ماندن با کسی در میان منه اگر چه معتمد بود که هیچکس بر سر بالکسر والتشدید
تواز تو مشفق تر نباشد **قطعه** خامشی به که ضمیر دل خویش با کسی گفتن و گفتن
یعنی بعد از آن گفتن و را که این کلام را هیچکس مگوی و قال بعضهم ونعم قال
سر خود بآیار خود گفتن نیاید زان سبب یار را یاری بود از یار یا زان دیشه کن
ای سلیم یعنی ای شخص سلیم آب را از سر چشمه ببند که چو پیشد بضم الباء الفارسی
نتوان بستن جوی قوله جوی من قبیل تنازع الفعلین از یحتمل ان يجعل فاعل پر شد او
مفعول بستن و مثل هذه الصناعة مما يعد من اللطائف الشعرية عند الشعراء قال في بحر
الغرایب جوی معنی الزماری الوادی الذی تجری فیہ عین الماء و یجئ ایضا اسم مصدر
من جستن و جوبیدن و یجئ ایضا صیغه امر و وصف ترکیبیا و یقال ایضا جستن و جوی
بمعنی التفتیش و التفتش و المراد ههنا المعنی الاول **بیت** سخنی در نهان نباید گفت
بمعنی گفتن که بهر یفتختین انجمن بفتح الهزرة و ضم الجیم و فتح المیم المحفل ای الجمع شاید
گفت **لطیفه** دشمنی ضعیف که در طاعت اید و دوستی نماید مقصود وی جز آن
نیست که دشمنی بالیاء المصدری قوی گردد با کاف الفارسی و گفته اند بروستی
دوستان بکسر الیاء المصدری اعتماد نیست تا بتملق بسکون القاف و قدیروی
بکسر هاء دشمنان چه رسد یعنی بچه رسد از مراتب اعتماد یعنی لا احتمال للأعتماد
علا تملقهم اصلا کذا سمعت من بعض الکمل **تشبیه** هر که دشمن کوچک با کاف العزنی

و الجیم الفارسی را حقیر می شمارد بدان ماندن مانستن که انش اندک را کمال ای غیر محفوظ
می گذارد **قطعه** امروز بکش بضم الکاف العزنی امر من کشتن جوی توانی کشت یعنی
بفردا تا خیر مکن کانش چو بلند یفتختین فی الفصح شد جهان سوخت هکذا فی النسخ
التي وصلت الینا فلعله لوقال شود بدل شد لکان مستقیما بلا تکلف و سوخت و ان کان
فی الاصل معنی احترق لکن استعمال ههنا بمعنی احترق لوقوعه فی حین الشرط مگذار
که زه کند کائرا قوله دشمن فاعل و مفعول لما بعده بحسب المعنی علی سبیل التنازع
کما لا یخفی چو بتیری توان دوخت یعنی چون می توانی که دشمن را بتیری بزنی و هلا
می کنی فرصت مده که کانش را زه می کند یعنی و ترش بسازد **بیت** سخن در میان
دو دشمن چنان گوی که اگر دوست شوند شرم زده نباشی **مشق** میان دو کس
چنگ چون انشتت قوله سخن چین بسکون النون وصف ترکیبی بمعنی الواشی ههنا
یقرأ بکسر النون الثانی و قوله بدت تحت صفته و هیزم کش وصف ترکیبی ایضا کشیدن
است کنند این وان یعنی آن دو کس خوش دگر باره دل یعنی دل خوش کنند دگر باره
ای مره آخری قوله وی بالفتح و السکون عاید الی سخن چین اندر میان قوله کورت
بالکاف العزنی کنایه عن کدورة حاله و خجل بفتح الخاء و کسر الجیم میان ای در میان
دو تن انش افروختن نه عقلست یعنی مقتضای عقل نیست و قوله خود ای خود را
یعنی نفسه در میان سوختن فی قوة التعلیل لما قبله **قطعه** در سخن باد و ستان
اهسته باش تا نباشد دشمن خون خوره کوش پیش دیوار آنچه کوتی هوش دار

یعنی تدارک بکن و بعض النسخ کوش دار تا نباشد در پس دیوار قوله کوش فاعل نباشد
مت هر که باد دشمنان دوستان خود بکسر النونین صلح می کند سر از اردوستان
دارد بکسر الاین **بیت** بشوی امر من شستن ای خردمند از آن دوست دست که ^{شمنانه} باد
بود هم نشست یعنی مختلط شود و در هذا المعنی قیل چون دوست برفت و نزد اعیان
نشست مبادوست نشاید مرد بگریختنش و پرهیز از آن عمل که باز هم میخست
بگریزان مکس که بر ما رنشت **نصیحت** چون در امضای کاری متردد باشی
ان طرف اختیار کن که بی ازار تر بر آید ^{در ظاهر} البحر تریحی بمعنی الرطب و بجای اداة تفضیل
وهو المراد ههنا **بیت** با مرد بفتح المیم و سکون الدال سهل ضد دشوار کوی امر می گفتن
و دشوار مگوی با آنکه در صلح بکسر الراء ای باب صلح می زند یعنی بفرع باب الصلح
جند مجوی **مطایبه** تا کار بزر بفتح الباء الصلة بر می آید ای اذا حصل بالذهب
جان در خطر بفتحی الخاء المعجمة و الطاء الموحدة نهادن نشاید **بیت** چو دست از همه
حیلتی در گشت بالكاف الفارسی ماضی مجهول من کسستن حلاست بردن بر شمشیر
دست یعنی اذا لم تظفر بالخیل کلها حتی لم تتخلص باعطاء الذهب حل لك الاستخلاص
بالمضاربة بالسيف لما قالوا اخر الخيل السيف كما قالوا اخر الدواء الكي **پند** بر عین
دشمن رحمت مکن که اگر قادر شود بر تو رحمت نکند ^{بیت} دشمن چو بینی نا توان یعنی
بی طاقت لاف از برت خود مزین و بروت بضم تین الشارب و السابلة انی تکلم بکلمات
منبئة عن التصلف والغرور قوله مغریت در هل استخوان مردیست در هر پیرهن

در موضع التعلیل لقوله لاف مزین و هذا قریب في المعنی من قوله شاید که پند ^{باشد} خفته
لطیفه هر که بدی بپایا الوحدة را بکشد بضم الكاف العزنی خلق را از بلای او
بر هاند و او را از عذاب خدای اذ لولم یقتل لکان یوذی الناس فی عذاب به
في الاخرة بالنار **قطعه** پسندیده است بوصل الهمة بخسایش ولیکن منه بریش
بکسر الشین علی الاضافة الى ما بعده و قوله خلق ازار سکون القاف و الراء
وصف ترکیبی من از ردن و قوله مرهم مفعول منه یعنی مرهم منه بر جراحت شخص
که خلق ازار باشد که این اگر چه احسان است ولیکن ایذاء ناس است در تحقیق
ندانست آنکه رحمت کرد بر ما را که او یعنی ان رحمت و شفقت ظلم است بر فرزند
اذ **مختار** نصیحت از دشمن پذیرفتن خطاست ولیکن شنیدن رواست تا
بخلاف ان نصیحت که دشمن می دهد کار کنی و ان اشاره الى قوله خلاف ان
عین صواب است **مثنوی** حذر کن ز آنچه دشمن گوید قوله ان کن مقول گوید که یعنی
که اگر از وی حذر نمی کنی بر زانوزنی بپایا الخطاب دست تغابن في مختار الصحاح
التغابن ان یغبن و یخدع القوم بعضهم بعضا کرت راهی نماید یعنی ان دشمن راست
چون تیر از آن برگردد ^{بفتح} بالكاف الفارسی امر من کردیدن ای عرض عنه و راه دست
چپ کی **حکمت** خشم بسکون المیم مبتدا بیش ای زیاده از حد بتشدید الدال
قوله و حشمت ارد خبر المبتدا و هذا مثل قوله و لطف بی وقت هیبت ببردنه چندان
درشتی کن که از تو سیر کردند بالكاف الفارسی و نه چندان بر می کن که بر تو دلیل

شوند **مثنوی** درشتی و نری بهم بفختین در به است یعنی بهم شدن به ترست
 فدر ههنا من قبیل الصلوات الزائدة لتحسين اللفظ چو فاصد بالفاء من القصد
 بالفارسیة رک زن که جراح یعنی جراحت کننده است و مرهم نه است قوله مرهم نه
 بکسر النون وصف ترکیبی من نهادن درشتی نکرد و خردمندیش یعنی بیشش و نه
 سستی بیش کبر که ناقص کند قدر خویش نه مرخوشتن را قد عرفت ان می بجی اسم
 مصدر یعنی التعداد و بجی ایضا بمعنی اللام الجارة وهو المراد ههنا ای لنفسه فزود
 یعنی مزیت نهاد ای لا یرفع ولا یتعظم بحيث یوجب التنفر نه یکبار ای بالکلیة تن در مذک
 نهاد قوله تن مفعول مقدم نهاد **دیگر** شباهت بضم الشین المعجمة وتخفیف الباء من بی
 الغنم او غیره والباء للوحدة با پدر ای پدرش گفت ای خردمند مرا تعلیم ده
 بسکون الهاء امر من دادن پیرانه یک پند بالباء الفارسیة ای النصیحة الواحدة
 یکفتانیک مردی بالباء المصدریة کن نه چندان که گردد بالكاف الفارسی چیره
 فی البحر چیره و چیره بکسر الجیم الفارسی الجرئی المقدم ای حق صاجر یا کرک تیززدان
مطایبه دو کس دشمن ملک دیدند پادشاه بی حلم و زاهدی عالم فیه لف
 و نشر مرتب **بیت** بر سر ملک بالضم والسکون مبادان ملک بفتح المیم و کسر اللام
 فرمان ده که خدا را بنود بندة قوله فرمان بردار و وصف ترکیبی ای بنو عبد مطیع
حکمت پادشاه باید که تا بجای خشم بر دشمنان نراند بفتح النون مضارع متفی
 من راندن که دوستان را اعتماد نماید آتش خشم اول در خداوند خشم وهو الذی

یغضب افتد پس آنکه ای بعد ذلك زبان به بفتح الزاء المعجمة وقیل بضمها النیران
 کذا فی بحر الغرایب تخصم رسد یا نرسد **مثنوی** نشاید بنی آدم خال زاد که در سگند
 کبر و تند و باد ای اهلوی ترا با چنین کرمی و سرکشی یعنی که در تو هست نه پندار
 ای لا اعلم از خالک و یا انشی **قطعه** در خالک بیلقان بفتح الباء الموحدة وسکون
 الباء المشناة و فتح اللام والقاف اسم لمملكة کذا سمعت من بعض الکمل برسیدم
 بفتح الراء بعابدی بباء الوحدة کفتم مرا بتربیت از جهل پاک کن کفتا بالف لا شبا
 برو چو خالک تحمل کن ای فقیه بمعنی عالم با هر چه خونده همه در زیر خالک کن کنایه
 عن عدم التفات القلب الی علمه والتبری عن الکبر **مطایبه** بدخوی بسکون الباء
 یعنی شخصی بدخوی باشد در دست دشمنی بباء الوحدة گرفتارست هر کجا که
 رود از چنک عقوبت او خلاص نیاید **بیت** اگر ز دست بلا یعنی کریزان بر فلک
 رود بدخوی ز دست خوی بدخویش در بلا باشد **نصح** چون بینی در سپاه
 دشمن تفرقه افتاد توجع باش و در حضور و اگر جمع شوند از پریشان اندیشه
قطعه برو امر من رفتن باد وستان اسوده بنشین چوبینی در میان دشمنان
 جنک و کربینی که با هم یعنی بایکدی بکریک زیانند و کونهم یک زبان عبارة
 عن اتفاق الکلم فیما بینهم وعدم الاختلاف فیهم کما نرازه کن و بر باره بر
 بر فی الاول حرف بمعنی علی و فی الثانية صیغة امر من بردن یعنی بر بار و حصار
 بر سنک برای جنک قال فی البحر باره بالباء العریی بجی علی ثلثة معان احدها

بمعنی الفرس کما قال الاسدی فرستاده را باره خویش داد و آلتان بمعنی حق کما قال
اللطیفی در باره تو منم هواخواه در باره من توی دژاکاه ای در حق تو
و دژاکاه بمعنی شخصی که در خشم آمده است و آلتان بمعنی سور القلعة
کما قال الاسدی ایضا بن باره سرتاسرا هون زدند ای حفره کردند انتهی
و المراد ههنا هو المعنى الأخير وللقوم في هذا البيت استخرجات عجيبة أغرقت
عن ذكرها صفحا جذا عن الاطباء الممل ولا كثيرا المخل **تنبيه** دشمن چون
از همه حیلتی در ماند سلسله دوستی بجنبانند پس آنکه بالكاف الفارسی و سکون الها
بدوستی کارها کنند دشمن نتواند کرد بمعنی کردن **لطیفه** سرما را بدست دشمن
بکوب بالباء الفارسی امر من کوفتن بالكاف العریة که از احدى الحسينيين بفتح الياء
الاولی و سکون الياء الثانية تثنية الحسنی والحسنى مؤنث الاحسن كالفضل
والعلياء مؤنث الافضل والاعلى والموصوف يقدر بحسب مقتضاء المقام كما يقال
ههنا في تقديره احدى الدولتين الحسينيين او احدى الفائدتين الحسينيين خالی
نباشد اگر این غالب آمد مارکشی و اگر آن یعنی ما غالب امد از دشمن رستم
بفتح الراء والياء فيها الخطاب **بیت** بروزمع که ایمن مباش ای لا تأمن فی يوم الحرب
ز خصم ضعیف که مغزش بر اراد فاعل بر اراد ضمیر خصم ضعیف چو دل ز جان برد
ای زایدش من حیوته و یقین انه يموت **پند** خبری که دانی بیا زارد تو خاموش
باش تا دیگری ای غیر تو بیارد **بیت** بلبلا یعنی ای بلبل مرده بهار بیار خبر بد

ببوم بسکون الیم باز گذار یعنی تأخیر کن **تخذیر** پادشه را بر جنایت کسی
واقف مکردان مکرانکه بالكاف الفارسی فی الثلاثة که بر قبول کلی و اتق
ای معتمد باشی و اگر نه بر هلاک خود هی بکوشی **بیت** بسیج سخن گفتن ای
التمیثیو للتکلم انگاه کن که دانی که در کار گیرد سخن یعنی تأثیر کند **مطایبه**
هر که نصیحت خود رای بکسر التاء مضاف الی مفعوله و خود رای من قبیل الوصف
الترکیبی یعنی هر که شخصی خود رای را نصیحت می کند و خود یعنی آن ناصح
فی نفسه بنصیحت کوی محتاج است بباء الوحدة وهذا مثل قولهم آهنگری یعنی
بناصح اخر احتاج است تا نصیحت دهد آن محتاج را و گوید که چهل نصیحت
می دهی هیچ نصیحت خود رای را از غرور و عجب خود سخت را کوش ندارد
ملاحظه فرب اسم مصدر من فریقین دشمن مخور بضم اللام من خوردن و غرور
مدح مخرب ففتحین من خریدن که این دام زرق بفتح الزاء المعجمة و سکون
الراء المهملة الراء والتصلف نهاده است و آن مدح کام طمع بالكاف الفارسی
کشاده احق راستایش اسم مصدر من ستودن خوش اید چون لاشه بمعنی
لاغر که در کعبش دمی نهند هیچو انقاسی که نفخ می کنند قصایان فربه یعنی
سمین می نماید **قطعه** الاحرف تنبیه یعنی غافل مباش تا نشنوی قوله مدح
مضاف الی قوله سخن کوی مفعول نشنوی که اندک مایه نفعی یعنی نفعی اندک
مایه ای قلیل البضاعة از تو دارد اگر روزی ای فی یوم من الايام مرادش

بر نیاری د و صد چندان عیوب یعنی هائین من عیوبك بر شمارد **پند** متکلم را
 تا کسی عیب نگیرد سخنش صلاح نپذیرد **فرخ** مشو غره بر حسن گفتار خویش بحسین
 نادان و پندار خویش عطف علی تحسین **ملاطفه** همه کس را عقل خود بکمال نماید
 و فرزند خود بجمال **قطعه** یکی جهود و مسلمان نزاع می کردند چنانکه خنده گرفت
 از حدیث ایشان بطیره بکس الطاء المهملة ای خشم و غضب گفت مسلمان گویان
 قبالة من بفتح القاف والباء الموحدة بمعنی مکتوب قاضی درست نیست خدایا
 جهود میراث جهود گفت بتوریت می خورم سوگند بفتح السین المهملة والکاف
 الفارسی بمعنی الیمین اگر خلاف کنم هیچ تو مسلمانم گرازی سبط ای روی زمین
 عقل منعدم کردد بخود گمان نبرد بالفتحات هیچکس که نادانم ای لایظن ولا یعرف
 احد بجهل نفسه بل بجزم بانه عالم عاقل **مطایبه** ده آدمی ای عشرة من الانسان
 برخواجده بالجیم الفارسی بمعنی سفره نعمت نخورند و دوست بر جیفه مرداری
 بسر بفتحین نبرد حریص با جهان گرسنه است وقایع بنانی سپر **بیت** روده
 تنك بالذال المعجمة یعنی معای ضیق کذا فی الصحاح الفارسی بیک نان تهی ای نان
 بسط خالی از آدم بر گردد بضم الباء الفارسی نعمت روی زمین پرنکند قوله دیده
 تنك مفعول لقوله پرنکند هکذا کنایه عن کمال الحرص **مشق** پذیر چون دور بفتح الدال
 عمرش منقضی گشت مرا و این يك وصیت کرد و بگذشت که شهوت انشت
 از روی پرهیز امر من پرهیزیدن بمعنی الاحتیاء بخود براتش دوزخ مکن نیز یعنی

مکن بر سبیل استعجال و قد جعل نیز صفة لانتش یعنی خود را میفکن براتش تیز که
 اتش دوزخ است دران اتش نداری طاقت سوز بصیرانی بیاء الوحدة برین اتش
 زن امروز قوله زن امر من زدن وقوله ابی مفعول مقدما **حکمت** هر که در حال
 توانایی نیگویی نکند در وقت ناتوانی سختی بیند **بیت** بد اختر تر یعنی بد طالع
 از مردم ازار بسکون المیم والراء وصف ترکیبی بدست که روز مصیبت گشتن ^{بست}
حکمت و نصیحت جان در حایت یکدم است یعنی روح و حیوة در حفظ يك نفس است
 و دنیا وجودی بیاء الوحدة میان دو عدم یکی عدم قدیر سابق و دو عدم
 حادث لاحق دین بدنیافروشان خرد هم حار یوسف بفروشد تاجه خرد و ^{هنا}
 مشتق من خریدن قال الله تعالی امر اعهدا لیکم یا بنی ادم الایة العهد الوصیة و عهد ^{الله تع}
 الی بنی ادم مانصب لهم من الحجج العقلیة والسمعیة الأمرة بعبادة الله تع الزاجرة عن عبادة
 غیره وجعل عبادة غیره عبادة الشیطان لأنه الامر بها **بیت** بقوله دشمن بیان
 بفتح الباء الفارسی وسکون الیاء بمعنی المعاهدة والقرار علی الشیء دوست بشکسته
 بین امر من دیدن ای ابصر که از که بریدی و با که پیوستی **حکمت** شیطان ^{بیم}
 با مخلصان میاید و لا ینتفع من القصد الیهم و سلطان با مفسدان **مشق** و امش
 مده آنکه بدینا زاست یعنی شخص نماز را و امر مده ای لا تقضه و ر خود دهش
 زفاقه ای فقر یا زست یعنی وان کان فقیرا فی الغایة متخیرا فی معاشه بحيث
 لا یجد شیئا لیاکله و یدخله فی فیه کوا یعنی که او فرض خدای گذارد از قرص

بالقاف تو نیز غم ندارد **حکمت** هر چه زود بر آید دیر نیاید ای لا یتقرّر زمانا
 طویلا و حکیمان گفته اند که دولت تیز را بقا نبود و هذا کلام حق مجرب مرارا
 بحیث لا شبهة لنافیه **قطعه** خاله مشرق شنیده ام که کنند بچهل سال کاسه
 چینی صد پروزی کنند یعنی صد کاسه در یک روزی سازند در بغداد لاجرم
 قیمتش همی بینی **قطعه** مرغک تصغیر مرغ از بیضه برون بضمّین لغة فی برون آید
 و روزی یعنی رزق طلبد وادی بچه ندارد خبر و عقل و عین آنکه ناکاه است
 ای الذی صار فردا کلاما من نوعه دفعة من غیر تدریج و اشاریه الی مرغک بجزی
 نرسید از مراتب وین بتمکین و فضیلت بگذشت از همه چیز و وصل الی اعلی
 المراتب شیا فشیئا ابکیته بذا الهزئة و کسر الکاف الفارسی ای الزجاج همه جا
 هست یعنی در مواضع کثیره موجود است از آن سبب قدرش نیست لعل
 دشواری بدشواری بدست آید از آنست عزیز **لطیفه** کارها بصبر بر آید و مستعمل
 بسر در آید **مشق** بچشم خویش دیدم در بیابان که مرد قوله اهنسته فی موضع
 الحال و قد یقال انه بالاضافة الا انه سکن الدال للوزن بگذشت از شتابان
 صفة مشبهة من شتابیدن سهند بفتح تین و سکون النون لفظ فارسی
 قال فی البحر هو الفرس الاصفر اللون و قيل هو الفرس الالذی یقال له بالفارسیة
 اسب کلکون رنگ و قوله باد یا صفة سهند و هو کنایة عن کونه مسرعا فی الغایة
 از تک بفتح التاء و سکون الکاف العزنی فی البحر تک بحی بمعنی الشوط و الطلق

بالترکی آنک سحر ادغی و بحی ایضا بمعنی العدو بالفارسیة پویدن کاف **اللطیف**
 بشنا و اندراب همچو نهنگ بتک اندر فراز و شیب چو باد و بحی بمعنی القصر
 و بحی بمعنی منقار الطیر و بحی صیغة امر من تکیدن سواء کان ذلك بمعنی پویدن
 بالترکی یلک او بمعنی دویدن بالترکی یوکرمک و بحی ایضا تک و صفات ترکیبنا نحو
 باد تک و اسب تک و بحی ایضا اداة تشبیه تتصل اخر الاسم لتشبیه شیء له نحو
 ماه تک ای کالقمر و دریاتک ای کالبحر و المراد به ههنا معنی پویدن قرومانند
 بسکون النون ای عجز شریان همچنان اهنسته می راند **مطایبه** نادا از ایه از خاموش
 نیست اگر این بدانستی نادان نبود **قطعه** چون نداری کمال و فضل ان به که زبان
 یعنی زیانت در سخن نکه داری ادبی را زبان فصیح و رسوای می کند همچو
 بی مغز را سبکساری ای الحقة غایة الحقة **دیگر** خیرا ابلهی تعلیم می داد بر و بر
 صرف کرده عمر دایم یعنی عمرش دایما صرف کرده بر و ف قوله بر و ف قوله بر صرف
 صلة زائدة حکیمش الشین راجع الی ابلهی گفت ای نادان چه کوشی با کاف العزنی
 درین سودا بر سر من ترسیدن از لوم لا ثم از توبیخ سرزنش کننده نیامد
 بهایم از تو گفتات تو خاموشی پیاموزان بهایم **مشق** هر که تأمل نکند در جواب
 بیشتر آید سخنش ناصواب یعنی سخن ناصوابش اکثر آید از سخن صواب یا سخن
 آرای من را بیدن چو مردم بهوش ای کالرجل العاقل و یحتمل ان یکون قوله
 بهوش متعلق بقوله آرای یا بنشین همچو بهایم خوش مقصور من خاموش

مطایبه هر که بادا ناز خود بحث کند تا بداند که داناست بداند که نادانست بیت
چو دراید به از تویی قوله بسخن متعلق لقوله دراید گرچه به دانی اعتراض مکن
لطیفه هر که بابدان جمع بدنشیند نیکی نه بیند **مشوق** اگر نشیند فرشته باد تو
وحشت آموزد و خیانت و رین بالراء المكسورة بكسرة مجهولة یعنی المکر
والخيلة از بدان نیکویی نیاموزی نکند کرا پوسین دوزی و هذا المصراع
في مقام التعليل للمصراع السابق وتوجيه ظاهر له طبع سليم **نصیحت**
مردمان را عیب نهاده اشکارا مکن مرا ایشان را رسوا کنی و خود را بی اعتماد تشبیه
هر که علم خواند و عمل نکرد بداند که کاف و الکاف الفارسی ای البقرانند و تخم
نیفشاند **عبرت** از تن بی دل یعنی شخصی که اهل دل نشود طاعت نیاید
و پوست بی مغز بضاعت راستاید **تنبیه** نه هر که در مجادله چیست بمعنی چالاک
بلجیم الفارسی فیها در معامله درست **بیت** بس بالباء العزنی یعنی بسیار
قامت خوش که زیر چادر باشد فی بحر الغرایب چادر یکی بمعنی الخیمة و معنی الثوب
الذی یتغطی به النساء و قد اشتهر فی ولايتنا هذا بان یقال له چار و هو المراد
ههنا چون بازاری کشاده کنی مادر مادر باشد **تنبیه** نه هر که بصورت
نیکوست سیرت زیباد را و ست کارا ندر و ن دارد نه پوست **قطعه** توان
شناخت بمعنی شناختن بیک لحظه در شمایل مرد که تلکاش رسیدست پایگاه
علوم ای بکار سیده است مرتبه علومش ولی زیاطنش این مباحث و غره مشو

که خبث نفس نکرد و بسا لها معلوم **تخویف** هر که با بزرگان جمع بزرگ ستیزد
خون خود ریزد **قطعه** خویش را بزرگی بینی راست گویند یک دو بیند یعنی
راست گویند که یک را دو بیند لوج بضم اللام و الجیم العزنی بمعنی احواله رودین
سکسته پیشانی بالباء الفارسی والیاء الاصلیة في الاخر بمعنی الجبهة توله بازی
کنی سر با فوج بمعنی کیش **بند** پنجه باشیر و مشت بضم المیم با تمشیر کاورد **مندان**
نیست **بیت** جنگ زور و اوری مکن با مست پیش سر پنجه ای پیش پنجه مست
در بغل بفتحین نه امر من نهادن و قوله دست مفعوله **تخذیر** ضعیفی که با قوی دلاوری
بفتح الواو والیاء المصدری بمعنی شجاعت کند یار دستانست در هاله خویش
قطعه سایه پرورده را چه طاقت آن که رود با مبارزان جمع مبارز و مبارزان شخص
شجاعست که در میدان معرکه بروزی کند یعنی بیرون اید از صف برای جنگ بقا
ست باز و بجهلی کند بفتحی الکاف والنون مضارع من افکندن پنجه مفعوله و قوله م
با مر اهنین چنگال **تویح** هر که نصیحت نشنود سر ملامت شنیدن دارد **بیت**
چون یاید نصیحت در گوش ای نصیحت در گوشت اکوت یعنی اگر ترا سرزنش و تویح
کنم خاموش یعنی ساکت باش که مستحق بی آن سرزنش و البخر خاموش و خامش
بالواو و بدونه لغتان بمعنی ساکت و ههنا بمعنی الامر كما اشرنا **لطیفه** بی هیزان
هنرمندانرا نتوانند دیدن چنانکه سگ بازاری سگ شکار برابیند مشغله ای
عَوَّعُور آزند و پیش آمدن نیارند **تخذیر** سفله و ناکس چون بهر با کسی بر نیاید **تجملش**

یعنی بخت کردن آن کس و غیبت او در پوستین او افتد **بیت** کند هر این یعنی البته
 غیبت بکسر الفین المعجزة و همی آن تکلم خلف انسان مستور بایغی لوسمه فان کان
 صدق ایست غیبه و آن کان کذب ایست بهمانا کذا فی مختار الصحاح حسود کونه
 که در مقابل ای در حضور حسود کنش بود زبان مقال فی بحر الغرائب کتب بضم الکا
 العزنی بمعنی آخری یعنی نه ینعقد لسان مقاله و فیهِ مبالغه لایحقی شکایا اگر جور
 نیستی هیچ مرغی در دام صیاد نیفتادی بلکه صیاد قوله خود تاکید لصیاد ای بل الصیاد
 نفسه دام نهادهای **عبرت** حکیمان در دیر خورند و عابدان نیم سیر و زاهدان
 تا سدر مق بفتحین بقیة الروح و جوان تا طبق برگیرند و پیران تا عرق بکنند
 اما قلندریان چندانکه در معده بکسر العین و سکونه جای نفس اند بفتح النون
 و بر سفره روزی کس بکسر الیاء ای رزقه و نصیبه **بیت** اسیر بندشگر را در
 نگیرد خواب ای لاینام فی اللیلین المتوالیین شبی زمعه سنکی یعنی هیچ سنک
 از ثقلت طعام شبی زدل تنکی **وعظ** مشورت بازنان تبا هست تبا بمعنی فاسد
 و سخاوت بامفسدان کنه **بیت** تو خرم بر پلنک تیز دندان ستمکاری بود بر کوسفندان
پند هر گز دشمن در پیش است ای کان بحیث یقدر علی قتل عدوه اگر نکشد
 بضم الکاف دشمن خویش است **بیت** سنک بردست و ما بر سر سنک خیره رانی بود
 خیره بکسر الحاء المعجزة بمعنی ضعیف قیاس و درنک و گروهی بضم الکاف الفارسی
 ای طائفة از خردمندان بخلاف این مصلحت دیده اند و گفته اند که در کشتن بندیان

جمع بنده و فی بعض النسخ بنده کان تأمل اولیتر است حکم آنکه اختیار باقیست توان
 کشت و توان هشت بالکسر و قوله کشت بالضم اگر نی تأمل کشته شود محتمل است مصلحت
 فوت شود که تدارک مثل آن متمنع باشد **مشق** نیک سبست زنده بی جان کرد یعنی بغایت
 اسانت زنده را بی جان کردن ولیکن کشته را زنده باز نتوان کرد شرط عقلست
 صبر تیر انداز وصف ترکیبی من انداختن که چورفت از کان نیاید باز ای مرة اخرى
نصیحت حکیمی که با جهال در افتد یعنی اتفاقا که مجتمع شود باید که عزت توقع ندارد
 و جاهلی بربا آوری حکیمی غالب اید عجب نیست که سنکیست جوهری رای شکند
بیت نه عجب کو فرو رود نفسش عند لیلی غراب بسکون الباء مبتدا و ما بعده خبره
 و الجملة صفة عند لیب هم نفسش یعنی عند لیلی که غراب هم مقصود باشد و عرف
 من هذا الكلام ان قفس اخره سین و قد ذکره للجوهری فی باب الصاد **قطعه** کرهن
 را و باش جفا بیدند او باش بالفح و السکون بمعنی لوندان محله و قد مر تحقیقه
 فی اوایل الکتاب تا دل خویش نیاز دارد و در هم ای منقبض و منفعل شود ان
 هنرمند که سنک بد کوهر اگر کاسه زرین شکند بفتحی الکاف والنون قیمت سنک
 نیفزاید و قیمت زر کم بفتح الکاف العزنی یعنی ناقص نشود **لطیفه** خردمندی
 بیاء الوحدة را که در زمره اجلاف فی مختار الصحاح الزمرة بالضم للجماعة و قولهم
 اعزانی جلف ای جاف غلیظ الطبع سخن صورت نبندد شکفت بکسر تین بمعنی عجب
 مدار که اواز بریط باغلبه دهل بضم تین و قد مر معناها بر نیاید ای لایظهر

و بوی عیبر بکسر الباء الموحدة المتوسطة بين العين والياء المشناة الختانية وقد صح
 في بعض النسخ بالنون الساكنة بعد العين والباء الموحدة بعده **ازکند** سیر بکسر الـ
 في بحر الغرایب کند وکندا بالالف في الثانی والكاف الفارسی الراححة الخبيثة یعنی
 از راحه خبيثه سیر فروماندای مضمحل شود **مشق** بلند اواز وصف ترکیبی مبتدا
 نادان صفته وقوله کردن افراخت خبره ای رفع عنقه وهو کنایة عن غاية الاقدام
 ونهاية الشرة که دانارا بی شری وکستاختی پینداخت نمی داند که اهنگ حجازی
 حجاز ههنا اسم مقام من المقامات الاثنی عشر المذكورة في علم الموسيقى وهي رآست
 عراق اسفهان کوچک بزرك زنگله رهآوی حسینی حجاز بوسلك نوا عشاق
 فروماند ز طبل بانك غاری ای ز بانك طبل غازی فقد مر طبل للشعر کما لا یخفى **حکمت**
 جوهر کرد خلایب فتد في البحر خلایب بکسر الخاء المعجمة الطین وچرك ابهام نفیس
 کماکان وعبارة کر بر فلک رسد همچنان خسیس است استعدادی تربیت دریغست
 و تربیت نامستعد ضایع وعبث است خاکستر اگر چه نسب بفتحین عالی دارد که
 انش جوهر علویست ولیکن بنفس خود هنری ندارد با خاک برابرست وفيه
 ابهام لطیف لا یخفى علی الذوق السليم قیمت شکر بفتحین نه ازنی بالفتح والسکون
 است وثلاثة یلتیس بقولهم نیست اثبت الف است خطا وان وجب حذفه کما عرفت
 غیره که ان خاصیت وی است قوله وی راجع الی شکر ومحصوله ان الرغبة في الشکر
 لم تحصل من نسبه الی القصب بل حسبه في نفسه **شوی** چو کونما نرا اسم لابن نوح **البنی**

طبیعت بی هنر بود فادركه الغرق بيمبر لغة في بیغامبر زادکی قدرش ای مرتبته
 نیفزود لا یخفى انه استعمال فزودن ههنا بمعنی المتعدی وقد فعل مثل ذلك فیما
 فتد کر هنر بنمای امر من نمایدن اگر داری نه کوهی في مختار الصحاح اصل کل شیء جوه
 وهو مغرب کوهی لا تظهر نسبك بل اظهر حسبك ان كان کل از خارست و ابرهیم
 علیه السلام از ار قال الله تعالى واذ قال ابرهیم لایه لطیفه مشک
 انت که خود بیوید نه انکه عطار بگوید دانا چون طبله عطارست خاموش
 وهنر نمای و نادان چون طبل غازی است بلند اواز و میان نمی قوله و یا فیه درانی
 بالياء المشناة الختانية ثم بالفاء بعد الالف ثم بکسر الـ وفتح الراء المهملتين
 و سکون الیاء بمعنی فاسد الفکر **قطعه** عالم اندر میان جاهل را مستی بفتحین
 کفته اند صدیقان جمع صدیق بالکسر والتشديد شاهدی در میان کوراست
 یعنی شاهد نیست در میان کوران مصحفی در میان زندیقان ای ملحدان
پند دوستی را که بیا و الوحدة بهی ای فی زمان معتد به بحيث یعد في الغر
 عمر الرجل فراچنك بالجیم الفارسی یعنی یکف آرند وهو کنایة عن التحصيل نشاید
 ای لا یلیق که بیکدم بیا زارند **بیت** سنی چند سال هزار لعل پاره یعنی پاره
 سنک چند هزار سال لعل پاره شود ز نهار تا بیک نفسش بالفتحات نیفکنی سنک
 والشین في نفسش راجع الی اللعل ومفعول لقوله نشکنی **تشبیه** عقل در دست
 نفس همچنان گرفتارست که مرد عاجز وضعیف بدست زن کربز ای زن قوی

قال في البحر بضم الكاف الفارسی وکسر ه بمعنی الشخص الطار و قال الشمس الفری فی کتایب
 المسمی بالمعیار الخالی ان کریم بمعنی زیرک انتهى **بیت** در بکسر الراء خرمی بالباء
 المصدری ای باب السرور والفرح بر سر ای ببند که بانک زن از وی بتراید بلند
حکمت رای نی قوت مکر و فسونست و قد عرفت ان فسون هو الذی یقرأ علی المفی
 من الادعیه والظاهر انه ههنا عطف تفسیری للمکر و فی بعض النسخ فتونست ... بالتاء
 من الفتنة و قوت نی رای جهل و جنون **بیت** تمیز باید و تدبیر بخدای الیائین
 من تمیز للوزن و عقل انکه ملک که ملک و دولت نادان سلاح جنک خدا
تر بیت جوا نمردی که نخورد و بدهد به است از عابدی که روره ای صوم دارد
 و بنده ای مسک و یخل هر که ترک شهوت از بهر قبول خلق کرده است از شهوت
 حلال در شهوت حرام افتاده است **بیت** عابد که نه بفتح النون حرف نفی از بهر
 گوشه ای در گوشه نشیند پیچاره در آینه تاریک چه بیند **لطیفه** اندک اندک
 چیزی خنثی و بسیار شود قطره قطره سیلی گردد یعنی نان که دست قدرت
 ندارند سنگ خرده نکه می دارند تا بوقت فرصت قوله دمار بمعنی انتقام مفعول
 مقدم لقوله ارند في قوله از دماغ ظالم برارند **شعر** و قطر قوله علی قطر متعلق
 بقوله اذا اتفقت نهر و قوله ونهر مبتدأ و الی نهر متعلق بقوله اذا اجتمعت و قوله
 بحر خبره و قد ضمن اجتمعت علی معنی انضمت فعذاه بالی والتقدير و قطر اذا تفقت
 علی قطر فیه نهر ونهر اذا انضمت الی نهر فیه بحر و قيل بالفارسیة فی هذا المعنی

سیلهای روان که می بینی جله از قطره‌های بارانست و منته ماقیل الحبة بلحبة قبة
 و اشار الیه الشیخ فی هذا البیت **بیت** اندک اندک بهم بفتحین شود بسیار دانه دانه
 غله بالفح والتشدید در انباء **حکمت** عالم را شاید که سفاهت از عای حکم
 در گذراند که دو طرف زیان دارد هیبت این که شود و جهل ان مستحق **کرمیت**
 چو با سفله کوی بیاء الخطاب بلطف و خوشی فزون گرددش کبر بکسر الکاف العزنی
 و کردن کشتی بالیاء المصدری و **عظ** معصیت از هر که صادر شود ناپسند
 و از علما صادر شدن ناپسند تر که علم که در علما هست سلاح جنک شیطان
 و خداوند سلاح را چون با سیری برندش مساری بیشتر بردش **مشق** عای نادان
 پریشان روزگار به زدا نشمزدنایر هیز کار کان ز تابینای ز راه اوقات
 وین دو چشمش بود در چاه اوقات **مطایبه** هر که در زندگی نانش نخورد
 چون بمیرد نامش بر نذر لذت انکور زن بیوه بالیاء الموحدة المكسورة
 بالكسرة المجهولة ثم بالیاء المثناة الساكنة المرأة الی لزوج لها دانه خدا
 سیوه **حکمت** یوسف صدیق و دم در خستک سالی مصر بکسر الیاء المصدری
 نخوردی تا اگر سنگانرا فراموش نکند **مشق** انکه در راحت و تنعم زیست
 اوجه داند که حال کرسنه چیست حال در مانده کان کسی داند که باحوال خود
 فروماند من ماندن یعنی که در احوال خود عاجز باشد **قطعه** ای که بر مرکب
 تازه اسم فاعل من تا ختن سواری بیاء الخطاب هس دار بالضم بمعنی

العقل مثل هوش في احد معانيه كما من بحر الغراب كه خر بكسر الراء قوله خاركش
بسكون الراء وصف تركيبي وقوله مسكين صفة ثانية لقوله خر در آب و بگشت
بكسر الكاف الفارسي اثنان من ههساية درویش خواه نهی من خواستن
كانجه در روزن بفتح الراء المهلة وسكون الواو ثم بالراء المعجمة يعني ^{منظرة}
او ميگذرد و دلست نه دخان نار **وعظ** درویش ضعيف حال بسكوني الفاء
واللام **مرد** تنكي خشك سالي في مضايقة القحط **ميرس** كه چونی مكر شيطان كه
مرهمی بر ریش بنمای و معلومی قد عرفت ان لفظة معلوم يكنی بهاعن المال پیشتر
ببري بفتح الباء الثانية من بردن **قطعه** خری كه بينی و باری بگذاشته بدله
ای بقلبك برو بفتح الباء اصله براوشفتت كن ولی مرویشش ای لم تقد ر علي ^{استغفر}
ولی جورقی و پرسیدیش بفتح ياء الخطاب بعد الدال كه چون بمعنی كيف ههنا
افتاد میان بیند جو مردان بکیرا من گرفتن در مضم ^{ال} الدال المهلة وتشديد
المم للوزن خرش وهذا الشين اناجي للمجرد التعريف وفي بعض النسخ كوش خرش
وعظ دو چیز بحال عقلست خوردن بیش یعنی زیاده از رزق مقسوم قسمت
ازنی و مردن بدیش بالباء الفارسی از وقت معلوم **احلی** **قطعه** فضا دگر نشود
ای لا یتغیر قضاء الله و قدره که هزار ناله واه بشکریا بشکایت وهذان متعلقان
بقوله بر اید از دهنی بباء الوحدة فرشته که وکیل است بر خزانه باد چه غم خورد
که بمیردای ينظمی چراغ بیوه زن بباء الوحدة وقد عرفت معناه **انفا** **نصیحة** ای طالب

روزی بنشین که نخوری وای مطلوب اجل مرو که جان ببری بفتحین **قطعه** جهده
بالفتح والسكون رزق ارکنی یعنی اگر کنی و اگر نکنی برساند بفتح النون خدای عز و جل
و در معنی و اگر روی بر دهان شیر و پلنگ نخوردت مکر بر روز اجل **حکمت**
بنانهاده بفتح الباء الصلة یعنی چیزی که در تقدیر ربانه مقدر نشده است و را
دست نرسد و چیزی که نهاده است در تقدیر خدای تعالی هر جا که هست
یعنی در هر موضعی که باشد قریبا کان او بعید البتة برسد **بیت** شنیده که
سکندر برفت تا ظلمات بچند یعنی برفت بچند تخت و خورد یعنی نوشید آنکه
خورد بسکون الراء وهو خضر عرم اب حیوة **حکمت** صیادنی روزی یعنی فی رزق
و بی نصیب در درجه ماهی نگردد و ماهی نه اجل در خشك **میرد بیت** مسکین ^{نص}
در همه عالم همی رود من دویدن او یعنی حریص در فقای رزق و اجل در فقای
تشبیه توانگر فاسق کلوخ ز راند و دست یعنی کانه مدرست مطلی باذهب شود
و درویش صالح شاهد خاك الوده است این درویش کانه دلق ای خرقة موسی عم
است مرقع علی صیغه المفعول یعنی بروی رقعہ دوخته و آن فاسق توانگر ریش
فرعونست مرقع ای مزین بجواهر شدت نیکان روی در فرج بالجیم مثل الفرج
بالحاء المهلة لفظا و معنی دارد یعنی شدت ایشان متوجه است بخلاص دولت
بدان جمع بد سر در تشبیه ای در سفل دارد یعنی دولت ایشان متوجه است بهلا
قطعه هر کجا جاه و دولتست بدان یعنی بسبب آن جاه و دولت يك خاطر خسته

درخواهد یافت یعنی نخواهد که خاطر خسته دل را تسلی کند و لش را بدست
 ف قوله در زانده خیرش الشین راجع الی قوله هرگزاده که هیچ دولت و جاه
 بسرای دگر یعنی در آخرت نخواهد یافت بلکه منقطع می گردد در دنیا **لطیفه**
 حسود از نعمت حق تعالی محرومست و مردم در گناه را دشمن **قطعه** مردکی بیا، الوعد
 و الکاف العزنی للتصغیر خشک مغز یعنی حسود را دیدم که رفته در پوستان
 ای یزید صاحب جاه و مرتبه کفتم ای خواجه که تو بدیختی مردم بیکخت راجه کتا
بیت الا یعنی غافل مباش تا خواهی بلاد بر حسود که آن تخت بر گشته بفتح الکاف
 الفارسی ای معکوس تخت خود در بلاد است چه حاجت که با وی راجع الی حسود
 کنی بیا، الخطاب دشمنی بالباء المصدری که او را چنان دشمنی بیا، الوحدة
 و اراده به الحسد در قفاست **تشبیه** تلمیذی را دلت عاشق نی ز رست و رونده
 نی معرفت مع بی پر بفتح الباء الفارسی و عالمی عمل درخت نی بر بفتح الباء العزنی
 بمعنی الثمرة ههنا و زاهدی عالم خانه بی در بمعنی الباب **بصیحت** مراد از نزول
 قرآن تحصیل سیرت خو بست نه ترتیل سورة مکتوب ذکر فی شرح الوقایة ان الترتیل
 الترتیل فیها و الظاهر ان المراد به ههنا هو التجوید فی القراءة عامی متعبد بپایه
 بکسر الهمزة رفته است و عالم متهاون سواری خفته عاصی که دست بردارد
 برای دعا و تضرع بخدای تعالی به است از عابدی که کبر در سر دارد **بیت** سر هتک
 قوله لطیف خوی و دلدار کلاهها وصف ترکیبی صفة لقوله سر هتک بهتر است

ز فقیه مردم از **مطایبه** یکی را گفتند عالمی عمل دانه که بچه ماند ای بای شیء یشابه
 گفت بزبور و غسل می ماند **بیت** زبور درشت نی مروت را کوی امر من گفتن باری
 چو غسلی ندهی پیش وزن **تشبیه** مردنی مروت ز نیت و زاهد با طمع ره زن ای
 من قطاع الطریق **قطعه** ای بناموس و غیرت کرده جامه سپید ز بعض النسخ سفید
 بالفاء و کلاهها بمعنی واحد بهر بسکون الهاء پندار خلق بفتح الخاء المعجمة یعنی لأجل
 حسن ظنهم نامه سیاه یعنی اما نامه عمل سیاه دست بسکون التاء قدّم المحصر کوتاه باید
 از دنیا استین خواه دراز و خواه کوتاه یعنی آن شدت اجعل کمک طویل و آن شدت
 اجعله قصیر **الطیفة** د و کس را حسرت از دل نرود ای لا یخرج و پای تعابن از کل
 بکسر الکاف الفارسی بر نیاید یکی تا جری کشتی شکسته و د و مروارنی با قلندریان
نشته قطعه پیش درویشان بود خونت مباح مگر نباشد در میان بسکون النون
 مالت سبیل یا مرو یا رازرق پیرهن هه کنایه عن الطائفة التي سماها بقلندریان
 یا بکس بفتح الکاف العزنی امر من کشیدن برخانان کلمة مستعملة بمعنی المال و الاسباب
 انکشت نیل و هو بکسر النون صیغ معروف یقال له بالترکی جوڈ و من عادات السلف
 انهم يجعلون به علامة علی باب الميت لیدل علی الماتم و الحسرة کذا سمعت من بعض کل
 هذا و قال فی بحر الغرائب یا حرف نداء فی لغة العرب و قد يستعمل فی الفارسی لذلك ایضا
 و حرف عطف فی الفارسیة بمعنی او ثم اورد قول الشيخ هذا اعنی قوله یا مروایم استدللاً
 علی ما ذکره یا مکن یا یلیبانا ن دو سقی یا بنا کن خانه در خورد پیل قوله در خورد کلمة

واحدة بمعنى اللاتوق **قناعت** خلعت سلطان كرجه عزیزست جامعة خلکان خود عیازرن
عثمان جمع خلق بفحتین بمعنی کهنه کذاذ مختار الصحاح واما فی الصحاح الفارسی فقد قال
انه لغة مشتركة بین الفرس والعرب بعزت تر و خونای نعمت بزرگان اگرچه لیدی
خرده هاء انیان بفتح الهزة وسكون النون والباء الموحدة بمعنی لجراب خود ازان
بلذت **تریت** سرکه بمعنی الخل مشترک بین الفارسی والترکی از دست رنج خویش
دست رنج بسكون التاء كلمة مركبة اسم لما يكتسب ويحصل استعمال اليد وهو
مضاف الى قوله خویش وثره بمعنی البقل ای الخضروات مطلقا عطف علی قوله سرکه
وهو مبتدأ وقوله بهترای بهتر است خبره از نان ده خدا وهذا ايضا كلمة **حاة**
مركبة یعنی خداوند ده ای کتخداى قریه وبره بتخفیف الراء ولد الغنم وهو
عطف علی قوله نان یعنی وبهترست از بره اش **حکمت** خلاف رای صوابست
ونقض عهد اولی الالباب داروای الدواء بکمان بضم الكاف الفارسی ای
من غیر علم بحاله یقینا خوردن وراه نادیده بی کاروان رفتن از امام مرشد
محمد غزالی پرسیدند که بدین منزلت در علوم چه گونه رسیدی ای بابی کیفیة
وعلى ای وجه وصلت روى عن الامام ربه انه قال انا غزالی بتخفیف الراء ومن
قالی غزالی بالتشديد فقد جفان والغزالی بالتشديد امرأة تغزل الخيط ولعل
هذا كلام موضوع لا اصل له والتحقیق ما ذكره الامام الیافعی فی تاریخه المستفی
بمراة الزمان حیث قال هذه النسبة الى الغزالی علی عادة خوارزم وجرجان

فانهم ينسبون الى القصار والقصارى والى العطار والعطاري وقيل ان الراء مخففة
نسبه الى غزالة وهي بالتخفيف قرية من قرى طوس قال ابن خلكان وهو خلاف المشهور
ولكن هكذا قاله السمعاني في كتاب الانساب الى هنا عبارة الامام الیافعی
كفت بدانجه یعنی باتجه رسیدم که هرچه ندانستم از پرسیدن ان ننگ یعنی
عار ندانستم **قطعه** امید عافیت انکه بود موافق عقل که بنظر با طبیعت نشان
بسكون التاء والسين وصف ترکیبی من شناختن یعنی بطیب جانق بنایم
بیاء الخطاب پیرس امر من پرسیدن هرچه ندانی که ذل بالضم والتشديد ای
مذلة وحقارت پرسیدن دلیل راه تو باشد بعز دانای **حکمت** هر آنچه دان
که هر آینه ای البتة معلوم تو خواهد شد پرسیدن ان تعجیل ممکن که حکمت را
زیان دارد **قطعه** چو امان دید اندر دست داود النبی علیه السلام **همن**
بمعنی موم گردد اراد به المعجزة وحذف تاؤه للوزن نه پرسیدش چه می
دانست ای لانه قد علم که نه پرسیدش معلوم گردد واصل هذا الكلام
ما رواه الامام الهمام محمد الغزالی فی بیان فصول الکلام من ان لقمان وم هو
یسرد درعاً ولم یکن راها قبل ذلك فجعل یتهج بما راه فاراد ان یسأله عن ذلك
فمنعته للحكمة فامسك نفسه ولم یسأله فلما فرغ قام داود وم ولبسها ثم قال
نعم الذرع للحرب فقال لقمان عم الصمت حکم وقلیل فاعله ای حصل العلم به
من غیر سؤال واستغنی عن السؤال وقیل کان یتردد الیه سنه وهو یرید ان یعلم ذلك

ولم يسأل قال فهذا وامثاله من الأسوله اذا لم يكن فيها ضرر وهتك سِر وتوريط
 في رياء وكذب فهو مما لا يعنى فترکه من حسن الكلام انتهى كلامه **ادب** از لوازم
 صحبت اى المصاحبة يکى انست که خانه پیردازى مشتق من پرداختن بمعنی تمام کردن
 وقد عرفت ان الخاء تقلب زاء في مستقبلات تا با خانه خدای در سازى بباء الخطا
 يعنى منتظم شوى قوله خانه خدای وده خدای من قولهم كلاب وكليل **کامر قطعه**
 حکایت مفعول مقدم لقوله کوی في قوله بر مزاج مستمع کوی اگر دانه دارد با قویله
 هران عاقل که با مجنون نشیند نکوید جز حدیث روی **طایفه** هر که با بدان جمع بد
 نشیند اگر چه طبیعت ایشان نگیرد لیکن بطریق ایشان متهم علی صیغه المفعول
 گردد همچنان که اگر شخصی بخرا بات رود بنماز کردن در اعتقاد ناس منسوب
 شود بخمر خوردن **شوی** رقم بفتح القاف بمعنی الکتابه کذا في مختار الصحاح بر خود
 بنادانی کشیدی اى مضیت وقررت انت حاکمک که نادانرا بصحبت برگزیدی
 بضم الکاف الفارسی طلب کردم ز دانی بباء الوحده یکی پند مرا فرمود با نادان
 سپیوند یعنی اختلاط مکن که گردانای عصری خریباشی و گردانای ابله پیرباشی
 بباء الخطاب في المواضع الاربعه کما لا يخفى **عبرت** حلم شتر چنانکه معلومست
 اگر طفلی بباء الوحده مهارش بفتح المیم الزمام والشین راجع الی شتر گیرد و
 فرسنگ برود کردن بالکاف الفارسی از متابعت او نه پیچد مضارع منفی من پیچید
 اما اگر ذره هولناک اى خوف والهول الخوف وهذا مثل قولهم غمناک وغمناک

کامر في اوائل الکتاب پیش آید که موجب هلاک باشد و طفل بنادان خواهد که
 ان جایگه برد زمام از کفش بفتحین والشین راجع الی الطفل بکسلاند و دیگر
 مطاوعت اى موافقت نکند که هنگام درشتی اى وقت الخشونة و زمان المخالفة
 ملاطفت مذمومست و گفته اند که دشمن بلا طفت دوست نکرد بلکه طمع
 زیاده کند **قطعه** کسی که لطف کند با تو خال پایش باش و کر خلاف کند در دو
 چشمش هذا الشین و شین پایش ریجغان الی قوله کسی اگر بامد و فتح الکاف
 الفارسی و سکون النون بمعنی فلو کردن و قوله خال مفعول **اثن** سخن بلفظ
 و کرم باد رشت خوی بسکون الناء والياء من قبیل الوصف التركيبي مکوی که زنک
 خورده بسکون الکاف العزى نکردد بنرم سوهان في البحر سوهان بضم السین
 المهمله بالترکی آگه و در پی یعنی بخورده سوهان پال نمی شود **ادب** هر که در میان
 سخن دیگران افتد که فضلش بداند جهاش معلوم کنند **قطعه** ندهد مرد **شمند**
 بسکون الدال جواب سکرانکه کرو سوال کنند کر چه برحق بود مزاج سخن
 حل دعویش بکسر الواو و سکون الیاء یعنی دعوی آن سخن کوی را حل بر محال
 کنند **ادب** ریشوندرون جامه داشتم حضرت شیخ ره هر روز پرسیدی
 چه گونه است نه پرسیدی که بجاست دانستم که ازان احتراز می کند که ذکر
 هر عضوی روان باشد و خرد مندان گفته اند هر که سخن نه سجد من سجدین
 بمعنی وزن کردن یعنی آن کل شخص لایزن کلامه بمیزان التأمل از جوابش بر سجد

قطعه تانیک ندان که سخن عین صواب است باید که بگفتن دهن از هم من الانضمام
نکشد بیاء الخطاب ای سعی آن لا تفتح فالك للتکلم کر راست سخن گوی و در بند
بماند به ای بهتر است زانکه دروغت بتاء الخطاب دهد از بند رهایی یزد علیه
آن هذا بحسب ظاهره یناقض ما سبق فی صدر الکتاب من قوله دروغ مصلحت امیز
به از راست فتنه انگیز فتا ممل وجه التلیق بینهما **تشبیه** دروغ گفتن بضرب
لازب فی مختار الصحاح اللزب لثابت یقال صار کذا ضربة لازب ولازم لغة فيه
لکن لا ولا افصح ماند بفتح النون مضارع من مانسنت قوله دروغ گفتن مبتدا
و ماند خبره وقوله بضربت متعلق بماند یعنی آن الکذب یشابه بالضرب القوی
الثابت اثر جراحتی که اگر نیز جراحت درست شود نشان بماند بفتح النون مضارع
من ماندن یعنی آن مضرة الکذب و اثره یبقی اما چون ای مثل برادران یوسف
که بدروغی موسوم شدند بر راست گفتن ایشان نیز اعتماد نماید بسکون النون
الثانی ماضی من ماندن قال الله تعالی بل سئلتکم انفسکم امرافصیر جمیل هذا
ما قاله یعقوب النبی عم لابنائه اول الایة ما قال الله تعالی حکایة عن کبر اخوة
یوسف و هم ارجعوا الی ابیکم فقولوا یا ابا نانا ان ابنک سرق و ما شهدنا الا بما علمنا
و ما کننا للغیب حافظین و اسئل القریة التي کنا فیها و العیر التي اقبلنا فیها و اننا لصادقون
قال بل سئلتکم انفسکم امرافصیر جمیل عسی الله ان یتنی بهم جمیعاً انه هو العلیم
الحکیم قوله تعالی بل سئلت ای فلما رجعوا الی ابیهم قالوا له ما قال لهم اخوهم قال بل سئلت

لکم انفسکم ای سئلت و هوئت انفسکم فی اعینکم امرار دتموه و الا فما ادری ملک
مصران السارق یؤخذ بسرقة لولا فتواکم و تعلیمکم **قطعه** کسی را که عادت پورا است
خطا کر کند در گذارند از او و کرنا مور یعنی مشهور شد بنا راستی دکر راست باور
بالباء الموحدة و فتح الواو بمعنی التصدیق کما مرند از و ای لایصدقونه اصلا
قطعه دروغی بیاء الوحدة نکیرند صاحب دکان بران کس که پیوسته گفته است
راست و کر مشتمل بر شد بنا راستی اگر راست گوید بگویند خطاست **مطایبه**
اجل کاینات باتفاق آدمیست و اذل موجودات سک ای الکلب و باتفاق خردمند
ای مقرر است که سک حق شناس وصف ترکیبی به که ادبی ناسپاس ای بی منت
غیر شا کر قال فی البحر سیاس یکسر السین المهمله و الباء الفارسی بمعنی الشکر
و المنة **قطعه** سکی را القمه هرگز فراموش نکرد دای لاتصیر اللقمة منسیة
عنده کورزی صد تویش سنک یعنی صد توبیت ان سک را بزنی بسنک و کر
عمری نوازی سفله را یکسر الهمة بعد اللام یعنی لو عملقت خیال فی زمان
کثیر بعد فی العرف عمر اکثر بفتح الباء الصلة تندی ای بادی بخالفه
و تأذ منک اید با تو در جنک **لطیفه** از نفس پرور بسکون الفاء و السین
وصف ترکیبی هنروری بمعنی هنرمندی نیاید و فی هنر سروری بالباء المصدری
فیها را نشاید **بیت** مکن رحم بر کا و بالکاف الفارسی بسیار بار که بسیار
خسبست و بسیار خوار قوله بسیار حسب بسکون الراء وصف ترکیبی من خسیب

وگذا بسیار خوار من خوردن **دیگر** چو کا وای مثل البقر ره می بایدت یعنی اگر
 همی باید ترا **فر بهی** بالیاء المصدری مفعول باید چو خرای مثل الحار تن بجور کسان
 جمع کس در دهی بیاء الخطاب ای فقد كنت وضعت بدتك في معرض جور الاغيار
 وتحمل المشاق منهم فان السمن لا يكون الا بكثرة العلف ولا يحصل ذلك الا بتحمل
 للجور والاذى من الناس كما لا يخفى فقله تن مفعول مقدم لدهی ودر صلة زیدت
 لتحسين اللفظ واستقامة الوزن وقد يقال قوله دهی امر من دادن بیاء الاشباع
 یعنی در جور دیگران ده تن را یعنی بذل کن هیچ چار قال وهذا مثل قوله بدریا
 در منافع می شمارست وفيه نظر لفظا ومعنی لا يخفى على الذوق السليم **تر بیت**
 در انجیل آمده است که ای فرزندان مرا اگر توانا گری دهمت از من بلام مشغول شو
 و اگر درویش گشتی ای کم ترا تنگ دل نشینی بس حلاوت ذکر من کجایابی مشتق
 من یافتن والیاء الخطاب ویا عبادت کی بشتابی یعنی متی تسعی **قطعه** که اندر لغت
 مغرور و غافل که از تنگ دستی خسته و ریش با مال الهی یعنی دل ریش و مجروح
 چو در سزا و صرا بالفتح والتشديد فيها ای فی طاق السور و الفم حالت بتاء الخطاب
 ای حال تو اینست ندانم کی بالفتح والسكون حق جل وعلا پر داری از خویش
 ای آنی تنظم مع الحق سبحانه و تفرغ من هوائك واحوال نفسك **عبرت** ارادت
 یجئون بالجیم الفارسی ای بلا کیف وهو الله سبحانه و تعالی یکی را از تحت شاه فرورد
 اشاره الی ابرهیم بن ادهم ره و قصته مشهورة و منهم یحیی بن یحان من اخوال الشيخ

یحیی الدین العزفی ره ذکره نفحات الانس ان یحیی المذکور ملک تلمسان بنیایسپ
 في ملكته فجاء الى صومعة الشيخ عبد الله التونسي فوقف وسأله عن الشيخ عليه
 البسة فاخبره فقال ايها الشيخ هل يصح الصلوة في هذا اللباس الفاخر فضحك الشيخ
 فقال لم تضحك قال من جهلك وقلة عقلك كيف وحالك كحال كلب يشبع بطنه
 من جيفة ويتلوث من قرنه الى قدمه بالنجاسة ثم يرفع رجله عند التبول حذرا
 من رشاش البول فكذلك انت ممثلي البطن من الحرام ومظالم العباد عليك لا تحصى
 وكنت تتفكر في الصلوة في هذا اللباس فلما سمع الملك كلام الشيخ نزل من فرسه
 وترك السلطنة ولازم خدمة الشيخ فبعد ثلاثة ايام جاء الشيخ وفي يده جل فقال
 يا ولدي قد تم ايام المسافرة فاذهب الى الخطب من الجبل فقام اليه واتى بحبل حطب
 على راسه فباعه في بلده فاخذ من ثمنه مقدار القوة وتصدق بباقيه للفقراء
 ومضى على هذه الحال الى ان يموت وكانت الرعايا يبكون ويضجون على حاله فلا يتأثر
 منهم ولا يلتفت اليهم اصلا وكان الشيخ يقول عند التماس الدعاء منه التمسوا الدعاء
 من يحيي فانه جاء الى الزهد من السلطنة وعلی لوابتليت بتلك السلطنة لما رجعت
 الى هذا الزهد مثله وقوله وديكريراد رشكم ماهی نكه دارد اشاره الى يونس النعم
 كما صرح بقوله **بیت** وفتیست خوش انرا که بود ذکر تو مونس ورخود بود اندر
 شکم حوت چو یونس **حکمت** اگر تیغ قهر را برکشد یعنی حق سبحانه و تعالی عز وجل
 ولی و بنی سردر کشد و اگر غمزه لطف بخباند قوله بدا ترا جمع بد متعلق بقوله جناندا

وقوله بنیکان در رساند جزاء الشرط والکشان تجعل قوله بدانرا مفعولا مقدا للرسا
 یعنی اگر غمزه لطف را تحریک می کند و نظر عنایت می نماید همه بدانرا ملحق بزمره نیکان
 و معدود از جمله ایشان می کند **قطعه** کز بخش خطاب قهر کنده یعنی حق سبحانه و تعالی
 انبیا را چه جای معذرتست المعذرة علی وزن المغفرة بالفارسیة عذرا و ردن
 برده از روی لطف گوید از ای قل له برفع الحجاب هكذا قيل وقال في الصحاح الفارسی
 معلوم امر الغایب من کردن مثالی بجای بکند علی لفظ المضارع بعینه و یفرق بینهما
 بالقرائن و قيل یزاد بین الدال والنون الف نحو کناد وهو غیر مستعمل الا نادرا وقد تجئ
 بزيادة لفظة کو علی اول الامر الحاضر و آخره نحو کو بکن او بکن کو و هو قليل ايضا قيل
 فالظاهر منه ان کو بردار صیغة امر الغایب هذا ما ذکره في تصحيح هذا البيت
 و عمل التحقيق انه صیغة الامر الحاضر و لفظة کو من قبیل الصلابة الزائدة لتحسين
 اللفظ فکأنه قال متضرعا لله تعالی اظهر اللطف والاحسان و ارفع الحجاب عنه یارب
 کاشقیر امید مغفرتست **وعظ** هر که بتأدیب دینی راه صواب نگیرد بتعذیب
 عقبی گرفتاراید قال الله تعالی و لنذیقنهم من العذاب الاذی دون العذاب الاکبر
 الاية العذاب الاذی هو عذاب الدنيا من القتل و الاسر و غیر ذلک و عن مجاهد
 هو عذاب القبر و العذاب الاکبر عذاب الآخرة ای نذیقهم عذاب الدنيا قبل ان يصلوا
 الی عذاب الآخرة ثم قال لعلمهم يرجعون ای لعلم من بقی منهم یتوبون عن الکفر **بیت**
 پندست خطاب مهتران و آنکه بند بالباء العزنی یعنی بهتران بر کتران پندست
 خطاب م

و نصیحت اولاً و آنکه ای بعد از آن بندست چو پند و نصیحت دهند و بشنوی
 بند و قید نهند بر دست و پایت **عبرت** نیکبختان حکایت و امثال پیشینیان
 جمع پیشین ای اقواء سالفة و طوائف ماضیة پند و نصیحت گیرند پیش ای قبل
 از آن که پسینیان جمع پسین و هو المتأخر و النون المتوسط بین الیائین مسکورة
 فیها بواقعة ایشان اشاره الی نیکبختان مثل بفتح تین زنند **قطعه** نرود ای
 لایذهب مرغ سوی دانه قوله فرانه قید لنرود یعنی نرود فرانه را دانه الطیران
 ای طیر متوجهها خواها چو کر مرغ بیند اندر بند بالباء العزنی پند بالباء الفارسی
 یعنی نصیحت گیران مصائب دکران جمع مصیبة تا نکیرند دکران قدران دیگر
 يجوز فيه حذف الباء و اثباته ز توپند **حکمت** آنرا که کوش را دت کران فرید است
 کران بکسر الکاف الفارسی بمعنی ثقیل و اراد به صمم القلب چون کند که بشنود ای
 کیف یفعل حتی یسمع کلام الله تعالی و کلام الرسول صلی الله علیه و سلم و یقبلها و آنرا که
 بکمند سعادت کشیده اند چون کند که نرود **قطعه** شب تاریک ای فی اللیلة المظلمة
 دوستان خدای می بتابد بصیغة الافراد بتأویل کل واحد للوزن و هو مشتق من تافتن
 بمعنی لمعان کردن چو روز رخشنده في بعض النسخ و روز رخشنده عطفاً علی قوله
 شب تاریک یعنی و فی النهار المضي لهم نور و لمعان کما فی اللیلة المظلمة وین سعادت
 بزور باز و نیست تا بنخشد خدای بخشنده **دیگر** از تو بکه بفتح الباء الصلابة
 و کسر الکاف العزنی نا لم ای الی ای حاکم اشتکی منك و علی ای شخص عرض حال که دکر

داور معنی قاضی و حاکم نیست از حکم تو هیچ حکم بالا تر نیست. انرا که تور رهبری که
 بضم الکاف لفارسی نشود. و انرا که تو که کنی کسی رهبری و مرشد نیست. و هذا
 تلخیص الی قوله تعالی من یرید الله فانه من مضل ومن یضل فلا هادی له الاية
عبر کدای نیک انجام بفتح الهزرة بمعنی العاقبة به از یاد شاه بد فرجام
 وهو مثل انجام لفظا ومعنی **بیت** غمی گزینش بفتحین والشین ضمیر الغائب
 ای در عقبه شادمانی بری به ای بهتر است از شادی بکسر الباء المصدری للوزن
 گزینش بفتحین غم خوری **لطفه** زمین را از آسمان نثارست النثار بکسر النون
 اسم لما ينثر ویهدی من التحف بالترکی ساچور و المراد به ههنا المطر المنبت المروی
 و آسمان را از زمین عبارتست کل اناء یترشح بما فيه الاناء بالكسر الظرف یقال
 رشح الاناء یرشح رشحاً و ترشح ای خرج ما فيه قليلا قليلا من المسام و منه الرشح
 للعرق لانه یرشح من البدن شیئا فشیئا كما یرشح الماء من الاناء المتخلخل الاجزاء
 و الحدیث و وصف اهل الجنة رشحهم المسك صدق رسول الله صلی الله علیه و سلم
بیت کورت یعنی اگر ترا خوی و اخلاق من آمد ناسزا واره تو خوی نیک خویش از دست
 مگذر **ادب** حق جل و علا ببیند وی پوشد و همسایه نبیند وی خروشد
 قال فی البحر و شینک معناه بالترکی کور کور ایلمک و بحی بمعنی حمله کردن ایضا
 انتمی **بیت** نعوذ بالله اگر خلق قوله غیب دان و وصف ترکیبی من دانستن بودی
 کسی بحال خود ای بسبب حال نفسه از دست کس نیاسودی **مظاہر** زرار معدن

بکسر الدال بکان بالکاف العربی لفظ فارسی مراد فلعدن و انما قال بکان تقننا
 و حذر عن التکرار کندن بد را بد و از دست خیل بجان کندن بر نیاید **قطعه** دونان
 جمع دون یعنی ناکسان بخورند و کوش دارند گویند امید به ای بهتر است که خور
 روزی ای فی یوم من الايام یعنی بکام بالکاف العربی و سکون المیم یعنی بر مراد
 بینی دشمن را فقوله بکامه موقع الحال من الفاعل اعنی بیا للخطاب فی بینی و دشمن
 مفعول بینی و قوله زرمانده فی موضع المفعول الثاني لیبینی قوله و خاکسار مرده
 الواو عاطفة و مرده معطوف به علی قوله زرمانده و قوله خاکسار حال مقدم
 من الضمیر المستتر فی مرده الراجع الی دشمن و المعنی روزی بینی دشمن را زر
 مانده و مرده حال کونه بخاک الوده هذا و قد یکسر میم کام مضافا الی دشمن
 علی معنی روزی بینی بر مراد دشمنش که زرش مانده بوارثان و تنش بخاک
 الوده مرده شده و الشینات المقدرة راجعة الی دونان **ادب** هر که بزر ^{دستان}
 بفتح الباء الصلوة و کسر الزاء المعجزة و بعدها بیا مشتاة بمعنی التحت بنحشاید
 یعنی ترخم نمی کند بخود بردستان بفتحی الزاء المعجزة و الباء الموحدة بمعنی
 الفوق گرفتار اید قوله زبردستان جمع زبردست و هو من قبیل الوصف التریبی
مشو نه هر بازو بمعنی عضد که در وی قوتی هست بر مد عاجز انرا بشکند
 بفتح النون دست ضعیفا نرا مکن بردل گزند بیا الوده یعنی بردل ضعیفا
 هیچ اید او مضرة مکن که در مانی بیا للخطاب من ماندن جواب الامر یعنی

ان فعلت كنت مبتلى بجور بفتح الجيم زور مندى زور مند بضم الزاء المعجمة وسكون
 الراء المهملة وصف تركيبي بمعنى القوى والياء للوحدة **حکمت** عاقل چون خلاف
 در میان اید بجهد بکسر الباء الصلة وفتح الجيم والهاء ای یثب من البین ولا یتوقف
 في ذلك المكان وچون صلح بیند لکنر بالکاف الفارسی بنهد که انجا سلامت در کنار است
 وایجا حلاوة در میان **حکمت** مقام را ای لمن یلعب بالنرد مقام انما سبیل القمار
 سه شش می باید ولیکن سه یک اید **بیت** هزار بار بمعنی الف مرة چراگاه خوشتر از میدان
 ای در حق اسب ولیکن اسب ندارد بدست خویش عنان **تصرع** درویشی بیاء الوحد
 در مناجاة می گفت یارب بریدن رحمت کن که بر نیکان خود رحمت کرده که ایشانرا
 نیک افریده **حکمت** اول کسی که علم یافتن بر جامه وانگشتی در دست نهاد
 چمشید بود گفتندش چرا زینت ورایش را بچپ دادی و فضیلت بسکورتان
 مبتدا و قوله راست راست خبره و الجملة حالیه یعنی والحال ان الفضيلة لطف
 الیمین دون الشمال واصله راست راست بالالفین ثم حذف الفاست في الخط
 لما عرفت ان حذف الف است واجب لفظا وخطا اذا اتصل بكلمة ساكنة الاخرى
 فقوله راست في الاول كلمة واحدة بمعنى الجانب الیمین المقابل للیسار وفي الثاني
 مركب من را واست الراء بطین گفت راست راست راستی تمامست ای یکفیه **قطعه**
 فریدون گفت نقاشان چین را که پیرامون وهولغة في پیرامون وکلامها بالباء
 الفارسی بمعنی حوالی الشئ و اطرافه بالفارسیة گردا گرد گذاشتن الغرائب خراکاش

قال فيه خركاه وخرکه بکسر الخاء المعجمة والکاف الفارسی فیها بالترکی و تاغ بدوزند
 من دوختن وقد عرفت غیر مرة ان الخاء قلب زاء في المستقبلات بدان جمع بد
 قدم المحصر را نیک دارای مرد هشیار بضم الهاء بمعنی عاقل که نیکان خود بزرگ
 و نیک روزند یعنی نیک روزانند و بزرگان **حکمت** بزرگی را گفتند با چندین
 فضیلت که دست راست دارد خاتم چرا در دست چپ می کنند گفت ندانی که همیشه
 اهل فضل محروم باشد **بیت** انکه حظ بالحاء المهملة والطاء المعجمة المشددة
 النصیب والجد افرید و روزی بمعنی رزق و تحت بالباء الموحدة قبل الخاء
 بمعنی دولت یا فضیلت همی دهد یا تحت **ملاحظة** نصیحت پادشاهان مصدر مضاف
 الى مفعوله گفتن مسأله کسی راست که بیم ای خوف سر ندارد و یا امید زرشنی
 موحد اسم فاعل من التوحید چه در پای ریزی بیاء الخطاب من وختن زرش
 چه شمشیر هندی که مشهورست بحدت بهی بکسرتین و یا الخطاب بر سرش یعنی
 چه که در پایش زر ریزی و نثار کنی و چه که بر سرش شمشیر نهی ای همامتساویان
 عنده ولا مبالاة له من السیف صلا ولا قدر المال قطعاً امید و هر اسب بکسر الهاء
 و فتح السین المهملة وسكون الشین المعجمة الراجعة الى الموحّد وفي البحر هر اسب بکسر الهاء
 في المشهور اسم مصدر بمعنی الخوف اسما و مصدره هر اسیدن بفتح الهاء بمعنی ترسیدن
 انتمی کلامه یعنی میزد و خوفش نباشد ز کس بر دست حذف الفاین للوزن
 بنیاد توحید بس **طیفة** پادشاه از هر دفع ستمکارانست و شکنه برای خون خوران

وقاضی مصلحت جوی وصف ترکیبی مضافاً لقوله طراران جمع طرار في مختار الصحاح
الطر الشق والقطع ومنه الطرأ رای العیار السارق خفية ستمی به لقطع الثوب
وشقه عند سرقة الدراهم والدنانیر قوله قاضی مبتداً وما بعده خبره والرابطة
محذوفة ای مصلحت جوی طرارانست هز کرد وخصم از پیش قاضی راضی نرود
قطعه جوحق ای الحقوق الشرعیة مثل بدل الاجارة وثن المبيع ونحوهما من الایون
یعنی چون معاینه یعنی علی سبیل المعاینه والیقین دانی که حق غیر رای نباید داد
بلطف به یعنی بلطف دادن به ترست که بجنگ اوری و دلتنگی عطف علی جنگ
ای و بدلتنگی اوری بیاء الخطاب فی اوری وقد یقال معناه بلطف دادن به که
بجنگ اوری دادی و بدلتنگی دادی بالیائین المصدریتین الداخلتین علی الوصفین
الترکیبیتین فیها خراج اگر نکند کسی بطیبت نفس فی الصحاح طاب یطیبه
بکسر الطاء وتطیباً بفتح الطاء بقهر از بستانند مرد سرنکی یعنی مردان
سرنکیان و انما افوده للشعر **مطایبه** همه کس را دندان بر شنی کند بضم الکاف
العزنی الغیر الصار من السیف والسکین ای الکلیل منها ثم اطلق علی غیره نحو الطبایع
والاسنان علی سبیل الاستعارة کذا فی بحر الغرایب گردد وقاضی را دندان بشیرینی
کند کرد **بیت** قاضی بر شوت نخورد بضم الباء پنج خیار ثابت کند یعنی آن قاضی
از بهر توده بسکون الهاء بمعنی عشرة قوله خریره زار ای المسجحة مثل قولهم
لا له زار وکلزار یعنی حکم لك عشرة بساتین ویقررها علی الملكية **لاک لطیفه**

۱۷۷
نخبه پیر از نابکاری چه کند توبه نکند و شخنه معزول از مرد را زاری بیت
چوان گوشه نشین اراد بتقدیمه الحصر شیر مرد راه خداست که پیر خود بسکون
الراء نتواند ز گوشه برخاست **فرد** چوان جست ی باید که از شهوت پیر هیزد
که پیر سست رعیت بسکون التاین وصف ترکیبی را خود اله بر نمی خیزد **حکمت**
حکیمی را پرسیدند که چندین درخت نامور ای مشهور و نامدار که خدای تعالی
افزیده است بلند و بر و مندا ای المشر و هذا من قبیل قولهم دولتمند و خاتمند
و انما زید الوالد المبالغة فی المعنی هیچ یکی را از اد نخوانده مکر سرور انوره ندارد
درین چه حکمتست گفت هر یکی را دخلی ای وظیفی معینست و وقتی معلومگاه
بوجودان دخل تازه اند و گاهی بعد مان پرموده بالفارسیین بمعنی ذابل شده
و سرور هیچ ازین چیزی نیست در همه وقت تازه است و این مذکور صفت اراد
قطعه برا بچه میگذرد دل منه ای لا تعلق قلبک علی الفان که دجله بسی پس از
نخواهد گذشت در بغداد کورت زدست یعنی اگر زدست براید چون خجل باش کریم
ورت زدست یعنی و اگر زدست نیاید چو سر و باش ازاد و فارغ بال و عطف و کس
مردند بضم المیم و تحسر بردند آنکه داشت و مالش نخورد و آنکه دانست
و بر مقتضای علمش عمل نکرد **قطعه** کس نبیند بخیل فاضل را که در عیب گفتنش
کوشد یعنی که نکوشد در گفتن عینش یعنی در گفتن ناس عیب و را و حاصله آن
کل فاضل بخیل سعی بسبب خله و امسا که فان یغتابه الناس و یدمونه بتعداد

معایبه المرتبة علی المنسبة و رکوبی و صدکنه دارد کرمش عیبها فرو پوشد.

خاتمه کتاب تمام شد کتاب گلستان والله المستعان موفق باری عز اسمه

قوله درین جمله الا کلام ابتدائی یعنی درین جمله هست باب چنانکه رسم و عادت

مؤلفانست از شعر متقدمان بطریق استعاره تلفیقی التلیق فی الاصل الفم

والتطبیق و یقال احادیث ملفقة ای منخرقة کذا فی مختار الصحاح نرفت یعنی درین

جمله ابواب تلفیقی نرفت یعنی درج نکردیم از شعر قدما بطریق عاریت چنانکه این

قضیه عادت مؤلفانست قال فی المعشرات السحرية ونعم قال وهذا کتاب فارق

ذاکیا سة من الابلد الغمر الغبی الحقائق وما انا من تصنیف غیر سارق و ان کان

هذا الامر دأب الأفاضل **بیت** کُنْ بضمین وهو الفصح خرقه خویش پیراستن

یعنی مرمت کردن بدوختن رقعہ به یعنی بهترست از جامه عاریت خواستن غالب

کفتار سعدی طریبا نکیزست وصف ترکیبی من انکیختن و طرب بفتحین بمعنی شادی

و خرمی و طیبیت امین بکسر الطاء وصف ترکیبی من امیختن و کوته نظران را بدین

علت زبان طعن دراز گردد یعنی ایشان زبان درازی میکنند و گویند که مغرورم

بیهوده و باطل بودن و دود چراغ بی فایده خوردن کار خردندان نیست یعنی

انهم یسبوا الشیخ الی العیث و السفاهة و قالوا ان السعی و المشقة فی تألیف مثل

هذا الکتاب سفة و عبث لا یلیق بالعاقل الفطن فاشار الشیخ الی جوابهم بقوله

ولیکن بررای روشن صاحب دلان که روی سخن ای توجّه در ایشانست

الابلد افعل من البلاد
وینکار رجل غرایم یجرب
الامور و الحقائق بالفارسی
مرد نادان و ابله

ای الکلام فریهم و المخاطبة معهم لامع غیرهم من الجهلة المتأذ یوشیده نماید که

در بالضم و التشدید هو عطفهای شافی در سلك بالکسر الخیط عبارت کشیده است

و در روی تلخ نصیحت بلاضافة با فصاحت بستم اطراف برایت بخته ^{طرب} نا طبع می

ملول نشود و از دولت قبول محروم نماید بفتح النونین **مثنوی** ما نصیحت بجای

خود کردیم قوله جای محم کامر مرار روز کاری درین بسر بفتحین بردیم کرد باید

بلوش رعیت کس بر رسولان پیام بمعنی پیغام ای خبر باشد بس **شعر**

یا ناظر افیه سل الله مرجمة علی المصنف و استغفر کاتبه و اطلب لنفسک

من خیر ترید به من بعد ذلک ای من بعد ذلک اطلب لنفسک اطلب من الله

غفرانا لصاحبه

دعاء يس

اللهم ارزقنا رزقا حلالا طيبا بلا كد واستجب دعاءنا بلا ردة ونعوذ بك
عن الفضيحة بين الفقراء والديين وقهر العدو وشهادة الأعداء سبحان المنفوس
عن كل مديون سبحان المفترج عن كل محزون سبحان العالم بكل مكنون
سبحان المخلص عن كل مسجون سبحان قاضي الدين عن كل مديون سبحان
تجري الماء في البحار والعيون سبحان من جعل خزانته بقدرته بين الكاف
والنون سبحان من أتم امره إذا أراد شيئا أن يقول له كن فيكون فسبحان
الذي بيده ملكوت كل شيء وإليه ترجعون ولا حول ولا قوة إلا بالله
العلي العظيم لا مستجأ ولا ملجأ إلا إليه اللهم اقض حاجتي وحصل مرادى
تحت ستر الأسرار وتحت كرمك الخفي وتحت اسمك الأعظم